

“हाम्रो स्याङ्गा, समृद्ध स्याङ्गा”

आवधिक जिल्ला विकास योजना स्याङ्गा

(२०७२/७३-२०७६/७७)
भाग २

जिल्ला विकास समितिको कार्यालय
स्याङ्गा
फाल्गुण, २०७२

आवधिक जिल्ला विकास योजना स्थाइजाको सार संक्षेप

दीर्घकालिन सोच (Vision)	“हाम्रो स्थाइजा, समृद्ध स्थाइजा”
निर्देशक सिद्धान्तहरु (Guiding Principles)	<ul style="list-style-type: none"> • विकास आयोजनाहरुको हरेक चरणमा नागरिक सहभागिता, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीमूलक प्रक्रियाको सुनिश्चिता । • व्यवस्थित भू-उपयोग, दिगो वस्ती विकास र सहरीकरण (वातावरण, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् व्यवस्थापनमैत्री विकास) उन्मुख विकास प्रवर्द्धन । • उत्पादनमूलक पूर्वाधार विकास सहित सम्पदाहरुको संरक्षण तथा व्यवस्थापनमा विशेष जोड । • जल, जंगल, जमिन तथा जन जीविकामा न्यायपुर्ण तथा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित । • बालमैत्री स्थानीय शासनको संस्थागत विकास । • स्थानीय वातावरणीय प्रवर्द्धन सहितको विकास । • फरक क्षमता/अपाङ्गमैत्री शासन सुनिश्चितताका लागि हरेक पूर्वाधार अपाङ्गमैत्री । • स्थानीय स्रोत परिचालन र व्यवस्थापनका साथै नीजि क्षेत्रको स्रोत परिचालन प्रवर्द्धन । • सार्वजनिक निजि सहभागिता तथा सहकारी साझेदारीको प्रबर्द्धन । • आवधिक जिल्ला विकास योजना तथा विभिन्न बार्षिक योजनाबीच तालमेल । • सुशासन र जवाफदेहिता सहितको संस्थागत विकासमा जोड । • प्रभावकारी विकास व्यवस्थापनका लागि सूचना प्रविधिको उपयोगमा जोड ।
समष्टिगत लक्ष्य (Overall Goal)	समावेशी, गुणस्तरीय, सन्तुलित एवं दिगो आर्थिक, सामाजिक र मानवीय विकास गर्ने ।
समष्टिगत उद्देश्य (Purpose)	<ul style="list-style-type: none"> • आर्थिक, सामाजिक, मानवीय र दिगो विकासको माध्यमबाट जिल्लावासीको जीवनस्तरमा गुणात्मक वृद्धि गर्ने ।
समष्टिगत उपलब्धीहरु (Broad Outcomes)	<p>आर्थिक विकास :</p> <ul style="list-style-type: none"> • रोजगारी र आर्थिक अवसरमा अभिवृद्धि भई जिल्लावासीको आयमा वृद्धि भएको हुनेछ । <p>सामाजिक विकास:</p> <ul style="list-style-type: none"> • सामाजिक सेवा तथा सुविधाको उपलब्धता, गुणस्तर र उपयोगमा अभिवृद्धि हुनेछ । <p>भौतिक विकास:</p> <ul style="list-style-type: none"> • व्यवस्थित, सुरक्षित र दिगो रूपमा भौतिक विकास भएको हुनेछ । <p>वन, वातावरण, विपद् व्यवस्थापन तथा जैविक विविधता:</p> <ul style="list-style-type: none"> • वन, वातावरणीय श्रोतको दिगो व्यवस्थापन, जैविक विविधता र विपद् व्यवस्थापन प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनमा आएको हुनेछ । <p>संस्थागत विकास तथा सुशासन</p> <ul style="list-style-type: none"> • सेवा प्रदायक तथा सेवाग्राहीको क्षमता र जवाफदेहितामा अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।
जिल्ला विकासका प्राथमिकताहरु (Development Priority)	<p>आर्थिक विकास:</p> <ul style="list-style-type: none"> • कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनको विविधीकरण र व्यवसायीकरण । • पर्यटन प्रवर्द्धन, विकास र सेवा विशिष्टीकरण सहित विविधीकरण । • उद्योग तथा व्यवसाय सिर्जना र विकास, विविधीकरण र बजारीकरण । • जिल्लावासीको सिप, प्रविधि, व्यवसाय तथा वित्तीय सेवामा पहुँच । <p>सामाजिक विकास:</p> <ul style="list-style-type: none"> • साक्षरोत्तर एवं शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि तथा मानव संशाधन विकास । • जनस्वास्थ्य तथा पोषणमा सुधार । • सुरक्षित खानेपानी तथा पूर्ण सरसफाइमा पहुँच । • महिला, बालबालिका, लक्षित वर्ग र सामाजिक सशक्तीकरण । • युवा, खेलकुद तथा सामाजिक रूपान्तरण । • कला, संस्कृति, भाषा, साहित्यको संरक्षण र प्रवर्द्धन ।

	<p>भौतिक विकास:</p> <ul style="list-style-type: none"> भौतिक योजना, सुरक्षित आवास तथा सार्वजनिक निर्माण। सडक, यातायात तथा बजार विकास र विस्तार। विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा उत्पादन, सेवा विस्तार र प्रवर्द्धन। सूचना, सञ्चार प्रविधि विस्तार र उपयोग। सहरी विकास, भू-दृश्य व्यवस्थापन तथा र हरियाली प्रवर्द्धन। <p>वन, वातावरण, जैविक विविधता लगायत विपद व्यवस्थापन:</p> <ul style="list-style-type: none"> जैविक विविधता संरक्षण र दीगो उपयोग। वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन। भू-संरक्षण र भूमिको उत्पादकत्व अभिवृद्धि। जलवायु परिवर्तन अनुकूलनता। विपद व्यवस्थापन। फोहोरमैला तथा वातावरण व्यवस्थापन। <p>संस्थागत विकास तथा सुशासन:</p> <ul style="list-style-type: none"> संस्थागत क्षमता विकास तथा स्रोत परिचालन। नतिजामूलक व्यवस्थापन। स्थानीय सुशासन तथा सामाजिक सशक्तीकरण।
अन्तर जिल्ला सम्बन्धका क्षेत्रहरू (Inter District Cooperation)	<p>उद्देश्यमूलक तथा प्रभावकारी अन्तरजिल्ला सम्बन्धका क्षेत्र तथा सहभागी छिमेकी जिल्लाहरू:</p> <ul style="list-style-type: none"> सहरी सेवा र पूर्वाधार विकास : स्याङ्गजा, पाल्पा पर्यटन विकास र प्रवर्द्धन : स्याङ्गजा, पाल्पा, कास्की जैविक विविधता संरक्षण : स्याङ्गजा, पाल्पा, र अर्घाखाँची औद्योगिक विकास : स्याङ्गजा, पाल्पा, कास्की कृषि विकास : स्याङ्गजा, पाल्पा सिप प्रवर्द्धन तथा मानव संसाधन विकास : स्याङ्गजा, पाल्पा, कास्की बजार प्रवर्द्धन : स्याङ्गजा, पाल्पा, कास्की, गुल्मी <p>अन्तरजिल्ला सम्बन्ध र सहकार्यकालागि अपनाइने रणनीतिहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> आवधिक तथा वार्षिक योजना निर्माण प्रक्रियामा सम्बन्धित जिल्लाहरूलाई आमन्त्रण गरी सहभागि गराउने। अन्तरसम्बन्धित विषयमा छिमेकी जिल्लाहरूसँग नियमित अन्तरक्रिया तथा बैठक गर्ने। सफल कार्यक्रम तथा उत्कृष्ट कार्यको अध्ययन तथा अवलोकनका लागि अन्तरजिल्ला अवलोकन भ्रमण गरी अनुभव आदान प्रदान गर्ने। नियमित र आलोपालो अन्तरजिल्ला समन्वय बैठक गर्ने। क्षेत्रीयस्तरका भेलामा अन्तरजिल्ला सम्बन्ध र सहकार्यका एजेण्डा प्रस्तुत गरी छलफल गर्ने। अन्तर जिल्ला बिच मित्रेरी सम्बन्ध स्थापित गर्ने। पहिचान भएका अन्तरजिल्ला सम्बन्धका क्षेत्रहरूलाई कार्यरूप दिन संयुक्त समिति गठन र परिचालन गर्ने।
निर्णय र प्रतिवद्धता (Decision and Commitment)	नेपाल सरकारद्वारा जारी गरिएको आवधिक जिल्ला विकास योजना तर्जुमा निर्देशिका तथा कार्यविवरण अनुसार जिल्ला विकासका सरोकारवालाको सहभागितामा आर्थिक वर्ष २०७२/७३ देखि २०७६/७७ सम्मको लागि सहभागितामूलक रूपमा तर्जुमा गरिएको स्याङ्गजा जिल्लाको प्रथम आवधिक जिल्ला विकास योजना (आजिवियो) जिविसको २५ औं परिषदबाट स्वीकृत गर्ने निर्णय गरियो। यस स्वीकृत आजिवियो अनुसार आगामी आ.व.हरुमा सहभागितामूलक रूपमा वार्षिक योजना, कार्यक्रम र बजेट तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने र आजिवियोको नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको ढाँचा अनुसार योजनाको प्रतिफल, उपलब्धी र असर मापन गरी अनुगमन गर्ने निर्णय गरियो।

मन्त्रव्य

स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ तथा नियमावली, २०५६ लागू भए पश्चात् विकेन्द्रीकरण र सहभागीतात्मक योजना तर्जुमा प्रकृयाले संस्थागत रूप लिइ स्थानीय निकायलाई स्थानीय सरकारका रूपमा संस्थागत गर्ने दिशामा टेवा पुऱ्याएको छ। स्थानीय स्वायत्त शासन सम्बन्धी व्यवस्थामा स्थानीय स्तरदेखि नै जनताको सार्वभौमसत्ताको प्रयोग गर्ने अनुकूल वातावरण बनाइ मुलुकको शासन व्यवस्थामा नागरिकको बढीभन्दा बढी सहभागिता प्रवर्द्धन गर्ने नागरिकलाई स्थानीय स्तरमा नै सेवा उपलब्ध गराउन तथा लोकतन्त्रको स्थानीय स्तर देखि नै संस्थागत विकास गर्ने विकेन्द्रीकरण तथा अधिकार निक्षेपणको आधारमा स्थानीय शासनको व्यवस्थापन गर्ने भनिएको छ। जस अनुसार जि.वि.स.ले कम्तीमा ५ बर्षे आवधिक जिल्ला विकास योजना तर्जुमा गर्नुपर्ने र सो को आधारमा वार्षिक योजना तर्जुमा गर्नुपर्ने स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ।

प्रस्तुत सन्दर्भमा स्याङ्गजा जि.वि.स.ले आ.व. २०७२।७३ देखि २०७६।७७ का लागि पहिलो आवधिक जिल्ला विकास योजना (आजिवियो) तर्जुमा गरि कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। यस आजिवियोको प्रथम खण्डमा जिल्ला वस्तुस्थिति विवरण र सोको आधारमा द्वितीय खण्डमा योजनाहरूको दस्तावेज तर्जुमा गरिएको हुँदा यसलाई जिल्लाको विकासको मार्गदर्शकको रूपमा लिइ जिल्लाको हालको अवस्था र भविष्यको कार्यदिशाको रूपमा तय भएको छ। प्रस्तुत दस्तावेजले जिल्लाको वस्तु स्थिति तथा अवधारणात्मक ज्ञानको अतिरिक्त जिल्लाकोबारेमा अध्ययन, अनुसन्धान, व्याख्या र विश्लेषण समेत गर्ने जो सुकैलाई पनि उपयोगी हुने कुरामा विश्वस्त हुन सकिन्छ। साथै यसको पूर्ण कार्यान्वयनमा जिल्ला विकास समितिको कार्यालयको पूर्ण प्रतिबद्ध सहित सम्पूर्ण सरोकारवाला महानुभावहरूमा यसको सफल कार्यान्वयनको लागि सहयोगको अपेक्षा समेत लिएको छ।

अन्त्यमा, यस आजिवियोलाई विभिन्न चरणमा सरोकारवालाहरूमा अभ्यास गरी वस्तु स्थिति विवरण तयार गर्नमा र योजनाको दस्तावेज निर्माणमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने सम्पूर्ण विषयगत मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग, जिल्लामा क्रियाशिल सम्पूर्ण राजनैतिक दलका प्रमुख एवं प्रतिनिधिहरु, विषयगत कार्यालयहरु, गै.स.स.का प्रतिनिधि, प्राविधिक सहयोग गर्ने परामर्शदाता निकाय एवं जि.वि.स.का सम्पूर्ण कर्मचारीहरूमा हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु।

.....
महेश भट्टराई
स्थानीय विकास अधिकारी

सङ्केप

आजिवियो
आ.व.
उवासं
उमावि
खासडिका
गैसस
गाविस
घसाउविस
जिविस
जिपसेका
जिकृविका
जिप्राका
जिससं
जिस्वाका
जिशिका
जिखेविस
जिवाकस
जिखाससस
जप्रनिडिका
जिवका
जिदैप्रउस
जिभूसंका
जिसापस
डिसका
नेविप्रा
नासके
नपा
न्यूशकास
वैउप्रके
वनाम
मेटन
मवाका
मविका
मावि
राखेप
लैससास
सिविडिका
स्वासं
स्वाम
हे.
हेपो

पूर्ण रूप

आवधिक जिल्ला विकास योजना
आर्थिक वर्ष
उद्योग वाणिज्य संघ
उच्च माध्यमिक विद्यालय
खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालय
गैर सरकारी संस्था
गाउँ विकास समिति
घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति
जिल्ला विकास समिति
जिल्ला पशु सेवा कार्यालय
जिल्ला कृषि विकास कार्यालय
जिल्ला प्राविधिक कार्यालय
जिल्ला सहकारी संघ
जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय
जिल्ला शिक्षा कार्यालय
जिल्ला खेलकुद विकास समिति
जिल्ला बाल कल्याण समिति
जिल्ला खानेपानी तथा सरसफाई समन्वय समिति
जलउत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण डिभिजन कार्यालय
जिल्ला वन कार्यालय
जिल्ला दैवीप्रकोप उद्धार समिति
जिल्ला भूसंरक्षण कार्यालय
जिल्ला सामाजिक परिचालन समिति
डिभिजन सहकारी कार्यालय
नेपाल विद्युत् प्राधिकरण
नागरिक सचेतना केन्द्र
नगरपालिका
न्यूनतम शर्त तथा कार्य सम्पादन
वैकल्पिक ऊजा प्रवर्द्धन केन्द्र
वडा नागरिक मञ्च
मेट्रिक टन
महिला तथा बालबालिका कार्यालय
महिला विकास कार्यक्रम
माध्यमिक विद्यालय
राष्ट्रिय खेलकुद परिषद
लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण
सिंचाई विकास डिभिजन कार्यालय
स्वास्थ्य संस्था
स्वास्थ्य मन्त्रालय
हेक्टर
हेत्थ पोष्ट

संज्ञेप

पूर्ण रूप

ADB	Asian Development Bank
ART	Anti-Retroviral Treatment
CBO	Community Based Organization
DDC	District Development Committee
DDRC	District Disaster Rescue Committee
DEOC	District Emergency Operation Centre
DDRT	District Disaster Response Team
DTMP	District Transport Master Plan
EIA	Environmental Impact Assessment
EWS	Early Warning System
GER	Gross Enrollment Rate
GDP	Gross Domestic Product
FRRP	Fiduciary Risk Reduction Action Plan
HAN	Hotel Association Nepal
HP/SHP	Health Post/ Sub Health Post
HTC	HIV Testing and Counselling
ICT	Information and Communication Technology
IEE	Initial Environmental Examination
INGO	International Non-Governmental Organization
LAPA	Local Adaptation Plan of Action
LSR	Light Search and Rescue
LT Line	Local Transmission Line
MAPA	Municipal Adaptation Plan of Action
MTMP	Municipal Transport Master Plan
NDHS	National Demographic Health Survey
NDRT	National Disaster Response Team
NGO	Non-Governmental Organization
PDQ	Partnership Defined Quality
PDDP	Periodic District Development Plan
PHC	Primary Health Centre
PPP	Public Private Partnership
PPM	Particle Per Million
PEFA	Public Expenditure and Financial Accountability
TSP	Total Suspended Particles
TMP	Tourism Master Plan
VDC	Village Development Committee
CBS	Central Bureau of Statistics
GIS	Geographic Information System

विषय-सूची

स्थानिक जिल्लाको आवधिक जिल्ला विकास योजनाको सार संक्षेप	_____
प्रतिबद्धता	_____
शब्द संक्षेप	_____
परिच्छेद-१: परिचय	_____
१.१ पृष्ठभूमि	_____ १
१.२ आजिवियो तर्जुमा विधि तथा प्रक्रिया	_____ १
१.२.१ प्रारम्भिक कार्य	_____ १
१.२.२ तयारी तथा अभिमुखीकरण कार्यशाला गोष्ठी	_____ २
१.२.३ तथ्याङ्क संकलन, विश्लेषण तथा जिल्ला वस्तुस्थिति विश्लेषण विवरण तयारी	_____ -२
१.२.४ इलाका स्तरीय योजना तर्जुमा कार्यक्रम	_____ २
१.२.५ जिल्ला वस्तुस्थिति विश्लेषण विवरण	_____ २
१.२.६ जिल्ला वस्तुस्थिति विश्लेषण विवरण प्रमाणीकरण कार्यशाला गोष्ठी	_____ २
१.२.७ जिल्ला विकास योजना पद्धतिको अभ्यासको समीक्षा	_____ ३
१.२.८ जिल्ला विकास अवधारणा तयारी	_____ ३
१.२.९ विषयगत योजना तर्जुमा कार्यशाला	_____ ३
१.२.१० राष्ट्रियस्तरमा आजिवियो प्रस्तुती तथा अनुमोदन	_____ ३
१.२.११ आजिवियोको दस्तावेज तयारी	_____ ३
परिच्छेद-२: योजना तर्जुमा सम्बन्धी अभ्यासको समीक्षा	_____ ४
२.१ परिचय	_____ ४
२.२ योजना पद्धति सम्बन्धी अभ्यास संगै आजिवियोको उद्देश्यहरु	_____ ४
२.३ आजिवियोको औचित्य तथा विद्यमान सन्दर्भको समीक्षा	_____ ४
२.४ विद्यमान अवस्थाको समीक्षाबाट देखिएका सिकाईहरु	_____ ५
परिच्छेद-३: जिल्ला विकास अवधारणा	_____ ६
३.१ परिचय	_____ ६
३.२ जिल्ला विकासका प्रमुख समस्याहरु, सम्भावना, अवसर, तथा चुनौतिहरु	_____ ६
३.२.१ जिल्ला विकासका प्रमुख सबल पक्ष तथा सम्भावनाहरु (Strengths/Development Potentials)	_____ ६
३.२.२ जिल्ला विकासका प्रमुख समस्याहरु तथा कमजोरी पक्षहरु (Weaknesses)	_____ ७
३.२.३ जिल्ला विकासका प्रमुख अवसरहरु (Opportunities)	_____ ७
३.२.४ जिल्ला विकासका चुनौतीहरु (Threats coming from outside)	_____ ८
३.३ जिल्ला विकासका निर्देशक सिद्धान्तहरु (Guiding Principles)	_____ ८
३.४ जिल्ला विकासको दिर्घकालिन सोंच (Long Term Vision)	_____ ९०
३.५ जिल्ला विकासको लक्ष्य, उद्देश्य, प्राथमिकताहरु	_____ ९१
३.५.१ जिल्ला विकासको समर्पितगत लक्ष्य	_____ ९१
३.५.२ जिल्ला विकासको समर्पितगत उद्देश्य	_____ ९१
३.५.३ जिल्ला विकासका रणनीतिहरु (Development Strategy)	_____ ९३
३.५.४ जिल्ला विकासको एकीकृत सोंच तालिका	_____ ९३
३.५.५ जिल्ला विकासका प्राथमिकताका क्षेत्रहरु	_____ ९८

३.५.६ अन्तर जिल्ला सम्बन्ध	१८
३.५.७ आवधिक जिल्ला विकास योजना र अन्य योजना विचको अन्तर सम्बन्ध	१९
३.५.८ आर्थिक, सामाजिक र भौतिक विकास सम्बन्धी प्रमुख सूचकको परिणात्मक लक्ष्य	१९
परिच्छेद-४ विषयगत क्षेत्र योजना	२१
४.१ आर्थिक विकास	२१
४.१.१ विद्यमान स्थिति	२१
४.१.२ आर्थिक विकास क्षेत्र सम्भावना विश्लेषण	२२
४.१.३ समस्या विश्लेषण	२४
४.१.४ योजना सोच तालिका	२६
४.१.५ आर्थिक विकास संग सम्बन्धित कार्य नीतिहरु	३३
४.१.६ विषयगत क्षेत्रका प्रमुख कार्यक्रम, आयोजना, अनुमानित बजेट तथा कार्यान्वयन योजना	३६
४.१.७ सरोकारवाला तथा जिम्मेवारी तालिका	४३
४.२ सामाजिक विकास	४४
४.२.१ विद्यमान स्थिति	४४
४.२.२ सम्भावना तथा अवसर विश्लेषण	४४
४.२.३ समस्या विश्लेषण	४९
४.२.४ योजना सोच तालिका	५३
४.२.५ सामाजिक विकाससंग सम्बन्धित कार्यनीतिहरु	६४
४.२.६ विषयगत क्षेत्रका प्रमुख कार्यक्रम, आयोजना, अनुमानित बजेट तथा कार्यान्वयन योजना	६७
४.२.७ सरोकारवाला तथा जिम्मेवारी तालिका	८३
४.३ भौतिक विकास	८४
४.३.१. विद्यमान स्थिति	८४
४.३.२. सम्भावना तथा अवसर विश्लेषण	८४
४.३.३ समस्या विश्लेषण	८७
४.३.४ योजना सोच तालिका	९२
४.३.५ भौतिक पूर्वाधार विकाससंग सम्बन्धित कार्यनीति	९८
४.३.६ विषयगत क्षेत्रका प्रमुख कार्यक्रम, आयोजना, अनुमानित बजेट तथा कार्यान्वयन योजना	१०१
४.३.७ सरोकारवाला तथा जिम्मेवारी तालिका	१०४
४.४ वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन	१०५
४.४.१ विद्यमान स्थिति	१०५
४.४.२ सम्भावना तथा अवसर विश्लेषण	१०५
४.४.३ समस्या विश्लेषण	१०७
४.४.४ योजना सोच तालिका	१११
४.४.५ वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन संग सम्बन्धित कार्यनीति	११६
४.४.६ विषयगत क्षेत्रका प्रमुख कार्यक्रम, आयोजना, अनुमानित बजेट तथा कार्यान्वयन योजना	११८
४.४.७ सरोकारवाला तथा जिम्मेवारी तालिका	११९

४.५ संस्थागत विकास तथा सुशासन	९२०
४.५.१ विद्यमान स्थिति	९२०
४.५.२ सम्भावना तथा अवसर विश्लेषण	९२९
४.५.३ समस्या विश्लेषण	९२५
४.५.४ योजना सोच तालिका	९३१
४.५.५ संस्थागत विकास तथा सुशासन संग सम्बन्धित कार्यनीतिहरु	९३८
४.५.६ विषयगत क्षेत्रका प्रमुख कार्यक्रम, आयोजना, अनुमानित बजेट तथा कार्यान्वयन योजना	९४७
४.५.७ सरोकारवाला तथा जिम्मेवारी तालिका	९४५
४.५.८ संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्रका सरोकारवालाको विवरण	९४६
परिच्छेद-५ अनुगमन मूल्यांकन तथा कार्यान्वयन व्यवस्था	९४७
५.१ अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्धति	९४७
५.२ अनुगमन मूल्यांकन संरचना	९४७
५.२.१ सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति	९४७
५.२.२ सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन उपसमिति	९४७
५.२.३ संयुक्त अनुगमन समिति	९४७
५.२.४ विषयगत समिति	९४८
५.२.५ सम्बन्धित निकाय तथा परियोजना	९४८
५.३ अनुगमन प्रक्रिया	९४८
५.३.१ पटके तथा नियमित अनुगमन	९४८
५.३.२ नागरीक अनुगमन	९४८
५.३.३ नतिजामा आधारित अनुगमन ढांचा अनुसार वार्षिक समीक्षा	९४९
५.३.४ मध्यावधि मूल्यांकन	९४९
५.३.५ अन्तिम मूल्यांकन	९४९
५.३.६ नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणाली	९४९
५.४ नतिजामूलक अनुगमन खाँका	९५०
अनुसूचीहरु	९५२-९५५
अनुसूची १: निकायगत वित्तीय स्थिति प्रवृत्ति विश्लेषण	९५२
अनुसूची २: विषयगत अनुमानित लागत (आगामी ५ वर्षका लागि)	९५४
अनुसूची ३: विषयगत नतिजामूलक अनुगमन खाँका	९५५

परिच्छेद-१: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

जिल्लाको विकास प्रक्रियालाई आवश्यक दिशानिर्देश गर्न प्रचलित विधि तथा प्रक्रियाद्वारा स्याइजा जिल्लाको प्रथम आवधिक जिल्ला विकास योजना (आजिवियो) तर्जुमा गरिएको छ । स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ तथा नियमावली २०५६ ले कम्तीमा ५ वर्ष अवधिको आवधिक योजना तर्जुमा गर्नु पर्ने र सोको आधारमा वार्षिक योजना तर्जुमा गर्नु पर्ने व्यवस्था भए बमोजिम आवधिक जिल्ला विकास योजना तर्जुमाको लागि आवधिक जिल्ला विकास योजना तर्जुमा निर्देशिका २०५८ र संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले जारी गरेको आवधिक जिल्ला विकास योजना तर्जुमा निर्देशिका २०७० अनुसार आ.व. २०७२/७३ देखि २०७६/७७ सम्मका लागि आजिवियो तर्जुमा गरिएको हो ।

१.२ आजिवियो तर्जुमा विधि तथा प्रक्रिया^१

संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयको समन्वयमा विभिन्न जिविसहरुमा व्यवहारमा प्रयोग गरिएको योजना तर्जुमाका चरण तथा विधिलाई मूलतः स्याइजा जिल्लाको आजिवियो तर्जुमाका लागि मूल विधिका रूपमा प्रयोग गरिएको छ ।

सूचनामा आधारित योजना तर्जुमा (Information based Planning) र सहभागितामा आधारित योजना तर्जुमा (Participatory Planning) दुवै विधिको आवश्यक संयोजनबाट यो आवधिक योजना तयार गरिएको छ । देहाय बमोजिमका समसामयिक विधि, पद्धति तथा अवधारणाहरूलाई यो योजना तर्जुमा प्रक्रियामा अवलम्बन गरिएको छ:-

- (क) राष्ट्रिय तथा जिल्लास्तरका विषयगत योजनाका लक्ष्य तथा उद्देश्यहरूसँग समन्वय कायम गरिएको छ ।
- (ख) लैंगिक समता तथा सामाजिक समावेशीकरण (GESI) अवधारणालाई ध्यान दिईएको छ ।
- (ग) राष्ट्रिय योजनाको लक्ष्य र सूचकलाई आधारको रूपमा लिईएको छ ।
- (घ) योजनाहरूको तर्कवद्ध सोचतालिका (Logical Framework) मा आधारित भै आजिवियोको मूल खाका तयार गरिएको छ ।
- (ङ) योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीमा तेश्रो पक्ष अनुगमन (Third Party Monitoring) तथा नतिजामूलक अनुगमन प्रणाली (Result-Based Monitoring System) मा आधारित अनुगमन पद्धतिप्रस्ताव गरिएको छ ।

यस अतिरिक्त समसामयिक विषयवस्तुलाई पनि आत्मसाथ गरिएको छ, भने स्थानीय समुदाय तथा संस्थाहरुको तयारी तथा अनुकूलन क्षमतामा अभिवृद्धि गर्नु पर्ने अवस्था सृजना गर्न वातावरण संरक्षण, विपद् जोखिम न्यूनीकरण, फोहोरमैला व्यवस्थापन, बालबालिका, पोषण र क्षमता विकास, सामाजिक सद्भाव, लैंगिक समता तथा सामाजिक समावेशीकरण र जवाफदेहिता आदी जस्ता विषयलाई योजना तर्जुमा प्रक्रियामा मुख्य मुद्दाको रूपमा सम्बोधन गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

१.२.१ प्रारम्भिक कार्य

- (क) आजिवियो तर्जुमा सम्बन्धी ऐन, नियम, निर्देशिका, तेह्रौं योजना, विषयगत गुरुयोजना, अध्ययन तथा अनुसन्धान सम्बन्धी दस्तावेजहरुको अध्ययन गरी सान्दर्भिक निष्कर्ष र सुझावहरुको अभिलेखन ।

^१संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, आवधिक जिल्ला विकास योजना तर्जुमा सम्बन्धी निर्देशिका, २०७०

- (ख) जिल्ला वस्तुस्थिति विश्लेषणका लागि आवश्यक सूचना तथा विवरण र जिल्ला तथा केन्द्र तहमा उपलब्ध तथ्याङ्को आधारमा थप आवश्यक पर्ने तथ्याङ्क (Data Gap) पहिचान गरी सो पुरा गर्न तथ्याङ्क संकलनको विधि तथा प्रक्रिया निर्धारण ।
- (ग) जिल्लास्तरमा तयार गरिएका विषयगत निकायका प्रोफाईलहरु, वस्तुस्थिति विश्लेषण विवरण तथा स्याङ्गजा जिविसले तयार गरेका विभिन्न वार्षिक प्रतिवेदनहरु र अन्य विषयगत निकायहरुको दस्तावेजहरुको पुनरावलोकन ।
- (घ) जिल्ला वस्तुस्थिति विश्लेषण विवरण तथा सहभागितामूलक र सूचनामा आधारित आजिवियो तर्जुमाको विधि तथा प्रक्रियामा समय सापेक्ष तथा स्थानीय परिस्थिति अनुसार परिमार्जन ।
- (ङ) आजिवियो तर्जुमा प्रक्रियासँग सम्बन्धित सरोकारवाला एवं विभिन्न चरणमा सहभागि हुने सरोकारवालाको पहिचान ।
- (च) आजिवियो तर्जुमा प्रक्रियामा पेश गर्नु पर्ने प्रतिवेदन र संशोधित कार्ययोजना प्रस्ताव तयारी ।

१.२.२ तयारी तथा अभिमुखीकरण कार्यशाला गोष्ठी

स्याङ्गजाको आवधिक जिल्ला विकास योजना तयारी तथा अभिमुखीकरण कार्यशाला गोष्ठीमा राजनीतिक दलका प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरु, पूर्व सभासद, पुर्व जिविस सभापतिहरु, विषयगत कार्यालय प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरु, उद्योग वाणिज्य संघ, नगरपालिका प्रतिनिधि, गाविसका सचिव, गैसस तथा नागरिक समाजका प्रतिनिधि, जि.वि.स.का कर्मचारी लगायत सरोकारवाला प्रतिनिधिहरुको उपस्थितिमा आजिवियो तर्जुमा कार्यतालिका तथा निर्देशक समिति, विषयगत समिति र योजना तर्जुमा प्राविधिक टोलीको संरचनालाई अन्तिम स्वरूप प्रदान गरिएको थियो ।

१.२.३ तथ्याङ्क संकलन, विश्लेषण तथा जिल्ला वस्तुस्थिति विश्लेषण विवरण तयारी

जिल्ला वस्तुस्थिति विश्लेषण विवरण तयारीका लागि जिविसले विषयगत कार्यालय, नगरपालिका तथा गाविस, गैसस, उद्योग वाणिज्य संघ, सम्बन्धित विकास साभेदारहरुलाई फाराम उपलब्ध गराएको थियो । विभिन्न निकायबाट प्राप्त वस्तुगत विवरण तथा सूचनाको आधारमा प्रतिवेदन तयार गरिएको थियो ।

तथ्याङ्क विवरण फाराम तथा सूची, सहभागितामूलक छलफल, विषयगत गुरुयोजना/रणनीतिक योजनाहरुको थप समीक्षा तथा केन्द्रीय तहमा केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग (CBS) लगायत सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभाग जस्ता निकायहरुबाट तथ्याङ्क तथा विवरण संकलन गरिएको थियो ।

१.२.४ इलाका स्तरीय योजना तर्जुमा कार्यक्रम

आवधिक जिल्ला विकास योजना प्रक्रिया अन्तर्गत विभिन्न इलाका स्तरीय योजना तर्जुमा कार्यक्रम सञ्चालन गरियो । उक्त कार्यक्रममा सो क्षेत्र अन्तर्गतका गा.वि.स., नगरपालिका, विषयगत निकायका सेवा केन्द्र तथा सो क्षेत्रमा क्रियाशिल संघ/संस्था र राजनीतिक दलका प्रतिनिधि एवं निर्वाचित पूर्व जनप्रतिनिधिहरुको सहभागिता रहेको थियो ।

१.२.५ जिल्ला वस्तुस्थिति विश्लेषण विवरण

योजना तर्जुमा प्राविधिक टोली र परामर्श दातृसंस्थाको प्राविधिक टोलीको सहयोगमा उपलब्ध तथ्याङ्क प्रशोधन गरी जिल्ला वस्तुस्थिति विश्लेषण गरिएको छ । तथ्याङ्क विवरण संकलनको क्रममा विभिन्न श्रोतबाट सूचना संकलन गरिएको थियो भने भौगोलिक सूचना प्रणालीमा आधारित नक्शा (GIS Maps) तयारीका लागि आवश्यक विवरण नापी विभाग, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग लगायत विभिन्न श्रोतबाट समेत संकलन गरिएको थियो ।

१.२.६ जिल्ला वस्तुस्थिति विश्लेषण प्रमाणीकरण कार्यशाला गोष्ठी

जिल्ला विकास समिति स्याङ्गजाको आयोजनामा जिल्ला विकास अवधारणा तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न गरियो । उक्त कार्यशाला गोष्ठीको उद्देश्य जिल्ला विकास अवधारणा तर्जुमा, विषयगत अवधारणा तर्जुमा लगायत जिल्ला वस्तुस्थिति विश्लेषण विवरणको मस्यौदा प्रस्तुती र प्रमाणीकरण गर्ने रहेको थियो ।

१.२.७ जिल्ला विकास योजना पद्धतिको अभ्यासको समीक्षा

स्याङ्गजा जिविसले यो भन्दा पहिला आवधिक जिल्ला विकास योजनाको तर्जुमा नगरेको तर बार्षिक योजना तथा बजेटको निर्माण भने सहभागितामूलक पद्धतिवाट गरेको देखिन्छ । यस अधि जिल्ला यातायात गुरु योजना (District Transport Master Plan) तयार गरेको थियो ।

१.२.८ जिल्ला विकास अवधारणा तयारी

जिल्ला विकासको अवधारणा तर्जुमाकालागि निर्देशक समिति, विषयगत समितिहरु, विषयगत कार्यालयका प्रमुख एवं प्रतिनिधिहरु, पूर्व जनप्रतिनिधिहरु, नागरिक समाजका प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरुको उपस्थितिमा जिल्ला विकासको दीर्घकालिन सोच, विषयगत सोच, निर्देशक सिद्धान्त, समष्टिगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा विषयगत प्राथमिकताहरु निर्धारण गरिएको थियो ।

१.२.९ विषयगत योजना तर्जुमा कार्यशाला

विषयगत योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठीमा सम्बन्धित विषयगत समिति, कार्यालयका प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरु, प्राविधिक टोली लगायत सरोकारवालाहरुको सहभागिता रहेको थियो । विषयगत योजना तर्जुमा दस्तावेज परिच्छेद ४ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.२.१० राष्ट्रियस्तरवाट आजिवियोको लागि प्राप्त सूझाव तथा अनुमोदन

आवधिक जिल्ला विकास योजनाको अन्तिम मस्यौदा सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयमा पेश गरिएको थियो । प्राप्त सल्लाह सूझाव अनुसार अन्तिम प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।

१.२.११ आजिवियोको दस्तावेज तयारी

यस दस्तावेजमा क) जिल्ला विकास अवधारणा, ख) विषयगत योजना, ग) एकीकृत सोच तालिका, घ) योजना तथा प्रमुख कार्यक्रम र बजेट लगायत कार्यान्वयन योजना र ङ) नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ढाँचा समावेश गरिएका छन् ।

परिच्छेद-२: योजना तर्जुमा सम्बन्धी अभ्यासको समीक्षा

२.१ परिचय

स्याङ्गजा जिल्ला विकासको दृष्टिकोणले अग्रणी स्थानमा देखिएता पनि व्यवस्थित विकासका लागि पहिलो पटक आवधिक जिल्ला विकास योजना तयार गरेको छ। हालसम्म गरिएका विकासका प्रयासहरु सेवा प्रदायक र सहयोगी निकायहरू, सरकारी र गैर सरकारी निकाय, विकास साभेदार र सेवाग्राही स्वयंबाट सञ्चालन भएका थिए। तथ्याङ्गीय हिसाबले समग्र जिल्लावासीको जीवनस्तर विशेष गरी औषत आयु, सरसफाई, साक्षरता दर र प्रतिव्यक्ति आयमा बढ्दि भएको देखिन्छ। भौतिक, प्राकृतिक र प्रशासनिक रूपले रणनीतिक महत्वको स्थानमा रहेको यस जिल्लाको विकासको समर्पित उपलब्धी तथा प्रभावकारिता अपेक्षाकृत राम्रो रहेको छ।

२.२ योजना पद्धति सम्बन्धी अभ्यासांगै आजिवियोको उद्देश्यहरु

जिल्लाको केही विषयगत निकायहरूको आवधिक योजना तर्जुमा सम्बन्धी अभ्यासको जगमा नयाँ आजिवियो तर्जुमाको अभ्यास अगाडी बढाइएको छ। यस आजिवियोका निर्दिष्ट उद्देश्यहरु देहाय अनुसार रहेका छन्।

- (क) योजनाको खाका तथा जिल्ला विकास अवधारणा समीक्षा गर्ने।
- (ख) हालसम्मका प्रमुख उपलब्धी (परिमाणात्मक तथा गुणात्मक) विवरण तयार गर्ने।
- (ग) केही विषयगत निकायका आवधिक योजनाका अभ्यासका सिकाई तथा जि.वि.स.का वार्षिक योजना तर्जुमा अभ्यासको विश्लेषण गरी पहिलो आजिवियो तयारी गर्ने।
- (घ) मुलुक संघीय प्रणाली (Federal Political System) मा अगाडी बढी रहेको सन्दर्भमा सम्भावित समन्वयकारी संस्थाको भूमिका (Coordinating Body) अन्तर्गत योजना तर्जुमा गर्ने र जिल्लाको अनुगमन गर्ने सम्भाव्य भूमिकालाई थप औचित्यता प्रदान गर्ने।

२.३ आजिवियोको औचित्य तथा विद्यमान सन्दर्भको समीक्षा

योजनाबद्ध विकास प्रयासले नै उपलब्ध सीमित स्रोत र साधनबाट जिल्लाको सन्तुलित एवं समावेशी विकास सम्भव छ। हाल जिल्लामा रहेका कतिपय विषयगत निकायहरूल आवधिक विकास योजनाको अवधारणा केही हदसम्म अवलम्बन गरिएको अवस्था छ। तर जिल्लाको एकिकृत विकासको अवधारणा अनुरूपको योजनाको दस्तावेज र सो अनुरूपको विकास प्रयास हुन सकेको छैन। यसै सन्दर्भमा जिल्लाको समग्र विकासलाई सन्तुलित, समावेशी, समन्व्यात्मक एवम् थप उपलब्धीमूलक बनाउन जिल्लाको विकास योजनालाई एकिकृत गरी आवधीक रूपमा बनाउने र सोमा देहाय बमोजिमका पक्षहरु समेट्न आवश्यक देखिएको छ :

- (क) **निर्देशक सिद्धान्तः** जिल्लाको विशेषता, विकासका अग्रणी क्षेत्र र सम्भावना, वातावरणीय स्वच्छता, उत्पादन र बजारको सम्बन्धको आधारमा जिल्लावासीले चाहेको अवस्थाको परिकल्पना सहित समावेशी, वातावरणमैत्री, उत्पादनमूलक, दिगो र समतामूलक विकास जस्ता विकासका आयामसहित जिल्ला विकासका निर्देशक सिद्धान्तहरु परिमार्जन गर्नु आवश्यक देखिएको।
- (ख) **जिल्ला विकासका प्रमुख रणनीतिहरूः** जिल्लावासीले चाहेको अवस्थाको परिकल्पना सहित समावेशी, वातावरणमैत्री, उत्पादनमूलक, दिगो र समतामूलक विकास, विपद् उत्थानशिलता (Disaster Resiliency) र जलवायु परिवर्तन अनुकूलन (Climate Change Adoption) जस्ता विकासका नयाँ आयाम सहित जिल्ला विकासका रणनीतिहरु समय सापेक्ष बनाउनु पर्ने देखिएको।

(ग) नेपालको संविधान २०७२ ले जिल्लालाई दिएको समन्वयकारी भूमिकाले समेत आजिवियो तयार गर्न समन्वय गर्नुपर्ने भएको ।

२.४ विद्यमान अवस्थाको समीक्षाबाट देखिएका सिकाइहरु

स्याङ्गजा जिल्लाको विकास सम्बन्धी योजनावद्व प्रयासको सिकाई तथा विद्यमान परिस्थितिबाट उत्पन्न अवस्थाबाट सृजित आजिवियो तर्जुमा सम्बन्धी सिकाइका केही प्रमुख पक्षहरु देहाय अनुसार रहेका छन् :

- (क) आवधिक जिल्ला विकास योजना, जिल्लाको स्थानगत विशेषता, स्थानीय जनचाहनाको प्रतिविम्ब तथा सरोकारवालाको अपनत्व सहितको मार्गदर्शक (Indicative) हुनु पर्ने ।
- (ख) आजिवियोमा विषयगत रूपमा नविनतम (Innovative), स्थानीय विशेषता, आवश्यकता र मागमा आधारित ठोस र उपलब्धीमूलक आयोजना/कार्यक्रम तर्जुमा गरी श्रोत परिचालन गर्नु पर्ने ।
- (ग) हालका दिनमा चुनौतीका रूपमा देखिन थालेका समावेशी, वातावरणमैत्री, उत्पादनमूलक, दिगो र समतामूलक विकास, विपद् अनुकूलन क्षमता (Disaster resilience), जलवायु परिवर्तन अनुकूलन क्षमता (Climate change resilience) जस्ता विकासका नयाँ आयाम सहित जिल्ला विकासका निर्देशक सिद्धान्त तथा समष्टिगत लक्ष्य, उद्देश्य र सूचकहरु निर्धारण गर्नु पर्ने ।
- (घ) जिल्लाको विशेषता, विकासका अग्रणी क्षेत्र र सम्भावना, वातावरणीय स्वच्छता, उत्पादन र बजारको सम्बन्ध समावेश गरी जिल्लावासीले चाहेको अवस्थाको परिकल्पना सहित जिल्ला विकासको दीर्घकालिन सोच, निर्देशक सिद्धान्त, समष्टिगत लक्ष्य, उद्देश्य तथा रणनीतिलाई तेहौं योजनाको मर्म लगायत नेपालको संविधान २०७२ ले दिएको अधिकार अनुसार आजिवियो तयार गर्नु पर्ने ।
- (ङ) राजनीतिक सहमति, नागरिक समाज र विषयगत निकायहरुको संलग्नता र स्वामित्व, श्रोत र साधनको एकीकरण, विकासको प्रक्रिया र नितिजाको बुझाईमा एकरूपता र सहमति, प्राथमिकता निर्धारण, दिगोपना, जिम्मेवारी र सामुहिक उत्तरदायित्वलाई आधार मानी आजिवियो तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने ।

परिच्छेद-३: जिल्ला विकास अवधारणा

३.१ परिचय

मूलतः स्थानीय आवश्यकता, सूचना तथा स्थानगत विशेषताहरूमा आधारित एकीकृत तथा विषयगत योजनाको रूपमा तर्जुमा गरिएको आवधिक जिल्ला विकास योजना तर्जुमा प्रक्रियाबाट तयार भएकाले स्रोत साधनहरूको प्रभावकारी परिचालनको आधार तयार भएको छ। स्याङ्गाले जिल्ला विकासको दीर्घकालिन सोच (Vision), समष्टिगत लक्ष्य (Overarching Goals) तथा उद्देश्य (Purpose) निर्धारण सहित निर्देशक सिद्धान्त, रणनीति, कार्यनीति तथा प्राथमिकता पहिचान गरी जिल्ला विकासको भविष्यको मार्गचित्र (Road Map) तयार गरेको छ। जिल्लाभित्र सञ्चालन हुने सबै प्रकारका विकास कार्यक्रमहरूलाई निर्देशित गर्ने सेवा प्रदायक निकाय, सेवाग्राही, सहयोगी र पर्यवेक्षण गर्ने निकाय सहित सबै सरोकारवालाको सहभागितामा संयुक्त छलफल, परामर्श र सहमतिमा तयार साझा प्रयास र प्रतिवद्धताको दस्तावेजका रूपमा यो आजिवियो तयार भएको छ।

३.२ जिल्ला विकासका प्रमुख समस्याहरू, अवसर, संभावना तथा चुनौतिहरू

जिल्लाका उर्वर फाँटहरू, उच्च शैक्षिक स्तर (पुर्ण साक्षर जिल्ला), प्रमुख पर्यटकीय सहर पोखराबाट नजिक, जैविक विविधता तथा स्थानगत लाभका दृष्टिले पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रको महत्वपूर्ण जिल्लाको रूपमा स्याङ्गा रहेको छ। यस जिल्लाको समग्र विकासका प्रमुख आन्तरिक सबल पक्षहरू (Strength/development potentials), आन्तरिक कमजोर पक्षहरू (Weakness/Constraints), वाहिरबाट आउन सक्ने अवसरहरू (Opportunities) र चुनौतीहरू (Threats) देहाय बमोजिम रहेका छन्:

३.२.१ जिल्ला विकासका प्रमुख सबल पक्ष तथा सम्भावनाहरू (Strengths/Development Potentials)

(क) सहरीकरणमा अगाडी वडेका प्रमुख व्यापारिक केन्द्रः स्याङ्गा जिल्लामा वालिङ्ग नगरपालिका, पुतलीबजार नगरपालिका, भीरकोट नगरपालिका, चापाकोट नगरपालिका गरी ४ वटा नगरपालिका र गल्याङ्ग, सेतीदोभान, फेदिखोला, अर्जुन चौपारी जस्ता सहर उन्मुख वस्तीहरू रहेका छन्। यस जिल्लाका प्रमुख व्यापारिक केन्द्रहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्:

क्र.सं.	व्यापारिक केन्द्र	गा.वि.स./ न.पा.	क्र.सं.	व्यापारिक केन्द्र	गा.वि.स. र न.पा.
१	अर्जुनचौपारी	अर्जुनचौपारी	८	फेदिखोला	फेदिखोला
२	विरुवा बजार	विरुवा अर्चले	९	दामाचौर	रत्नपुर
३	सुन्तलीटार	चापाकोट न.पा.	१०	सेतीदोभान, जुग्ले	सेतीदोभान
४	बयरघारी, हेतु	भिरकोट न.पा	११	मिर्मी	श्रीकण्ठगण्डकी
५	गल्याङ्ग बजार	जगत्रदेवी	१२	झोलुंगे बजार	थुमपोखरा
६	रामदी	मालुङ्गा	१३	बायटारी	तीनदोबाटे
७	स्याङ्गा	पुतली बजार न.पा.	१४	वालिङ्ग, भकुण्डे	वालिङ्ग न.पा.

(ख) प्रमुख पर्यटकीय क्षेत्रः स्याङ्गा जिल्लाले तानसेन र पोखरा जस्ता सहरहरूसँग सहकार्य गरेर पर्यटकीय स्थानहरूको विकास गरी यस क्षेत्रमा अगाडी वढन सक्ने विश्वास लिएको छ।

(ग) कृषि विकासका लागि स्थानगत लाभ (Comparative Advantage of Location): संकलन केन्द्रः

स्याङ्गामा अर्गानिक कफी, तरकारी तथा सुन्तला जातका फलफूलको राम्रो उत्पादन र विस्तारको सम्भावना रहेको छ। यस जिल्लाको स्थानगत लाभ (Comparative Advantage of Location) को कारण पहाडी क्षेत्रमा उत्पादित फलफूल, तरकारी, जस्ता वस्तुको संकलन केन्द्रका रूपमा विकास भै रहेको र थप विस्तार गर्न सकिने ठूलो सम्भावना

रहेको देखिन्छ । पुतलीवजार, वालिङ्ग, गल्याङ्ग आदि प्रमुख व्यापारिक केन्द्र यस जिल्लाका उत्पादनको संकलन केन्द्रका रूपमा रहेका छन् ।

(घ) कृषि उत्पादनको व्यवसायीकरण तथा विविधीकरण: उर्वर जमिन, बजारको बढ्दो पहुँच तथा भौतिक पूर्वाधारको उपलब्धताको कारण कृषिको व्यवसायीकरण गर्न सकिने अवसर उपलब्ध छ । साथै यस जिल्लामा तरकारी र फलफूलको पकेट क्षेत्रको थप विकास गरी व्यवसायीकरण गर्न सकिने संभावना रहेको छ । कृषि उपजहरूको उत्पादन, व्यवसायीकरण तथा विविधिकरणको समेत संभावना रहेको स्याइजा जिल्लामा भौतिक पूर्वाधार, क्षमता विकास तथा पूँजि प्रवाहमा थप प्रयास केन्द्रित गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

(ड) जलश्रोतको बहुक्षेत्रगत विकास र उपयोग: ठूला नदीहरू काली गण्डकी र आँधीखोलाबाट विद्युत निकालिएकोछ, भने थप विद्युत निकाल्ने सम्भावना रहेकोछ । विद्युतको विकासबाट आउन सक्ने स्थानीय रोयल्टीबाट मात्रै भविस्यमा ठुलो राजस्वको अंश यस जिल्लाका गाविस तथा नगरपालिकाहरूले पाउनेछन् । थुप्रै साना नदीनालाहरूको कारण जलभण्डारको दृष्टिले स्याइजा सम्पन्न छ । त्यसै गरि कालीगण्डकी, आँधी खोला लगायत अन्य खोलाहरूले यस जिल्लाको अधिकांस भूगोललाई सिंचित गरेकोछ ।

(च) ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक पृष्ठभूमि: स्याइजा जिल्ला सामाजिक, सांस्कृतिक र ऐतिहासिक दृष्टिले धनी छ । यस जिल्लाको आर्थिक, सामाजिक, मानवीय र भौतिक विकासको गति, लगानी अनुरूपको नतिजा तथा प्रभावकारीता अपेक्षाकृत रूपमा वृद्धि हुन सकिरहेको छैन । स्थानीय पर्यटनको प्रवर्द्धन गर्न सकेमा यस जिल्लाको सांस्कृतिक पक्षको जरोना भै थप पर्यटनको विकास हुन सक्ने सम्भावना रहेको छ ।

३.२.२ जिल्ला विकासका प्रमुख समस्याहरू तथा कमजोरी पक्षहरू (Weaknesses)

विगतमा जिल्ला विकासका लागि गरिएका प्रयास र उपलब्धीको समीक्षा, वस्तुस्थिति विश्लेषण तथा सहभागितात्मक छलफलबाट पहिचान गरिएका समस्यालाई बुँदागत रूपमा संक्षेपमा प्रस्तुत तथा विश्लेषण गरिएको छ ।

(क) सिंचाई सुविधाको उपलब्धतामा कमी: जिल्लाको अधिकांश फाँटहरू उर्वर रहेको र बजारसँग सहज पहुँच उपलब्ध रहेको भएता पनि अधिकांस भागमा सिंचाइको सुविधा उपलब्ध हुन सकेको छैन ।

(ख) भू-उपयोग योजना र सुरक्षित वस्ती विकास सम्बन्धी योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा कमी जिल्लामा बढ्दो सहरीकरणलाई व्यवस्थित तथा सुरक्षित गर्न भूउपयोगमा देखिएको कमजोरी चुनौतीको रूपमा देखिएको छ ।

३.२.३ जिल्ला विकासका प्रमुख अवसरहरू (Opportunities)

(क) लगानीको दिगो रूपमा परिचालन:

स्याइजा जिल्लाको विकासका लागि विप्रेषण (remittance) बाट भित्रिने पैसा जलविद्युतका ठूला, मझौला तथा साना आयोजनाहरूमा लगानी हुने सम्भावना बढौं गएको छ । सहरीकरणको प्रक्रियालाई व्यवस्थित गर्न सकेमा ठुलो लगानी सुनिश्चित गर्न सकिने अवसर जुट्ने छ ।

(ख) संयुक्त पर्यटन प्रवर्द्धन: पोखरा र पाल्यामा आउने पर्यटकहरूलाई स्याइजामा केही दिन वस्न सक्ने स्थानहरूको विकास गर्न सकिने अवस्था रहेको छ । यसो हुन सकेमा यस जिल्लाले पर्यटन विकासमा ठुलो फल्को मार्न सक्ने देखिन्छ ।

(ग) व्यवसायीक कृषि तथा आधुनिक प्रविधिको प्रयोग : स्याइजाका प्रमुख वालीहरूमा धान, गहूँ, मकै, तेलहन, दलहन, आलु, प्याज, तरकारी र फलफूल रहेको छन् । जिल्लाको विकासमा कृषि क्षेत्रको सबै भन्दा बढी योगदान रहेको छ ।

जिल्ला विकासका सरोकारवाला र जिल्लावासीको कृषि विकास प्रति सकारात्मक धारणा, चासो तथा प्राथमिकता रहेको देखिन्छ । कृषिको व्यवसायीकरण, विविधीकरण तथा औद्योगिकीकरणबाट जिल्ला विकासमा फड्को मार्न सकिने अवस्था छ । सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई कृषि प्रविधिसँग आवद्ध गरी कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धिबाट जिल्लाको आर्थिक विकासको गतिलाई तिब्रता दिन सकिन्छ ।

३.२.४ जिल्ला विकासका चुनौतीहरू (Threats coming from outside)

जिल्ला विकासका विगतका प्रयास र उपलब्धीहरू एवं वस्तुस्थिति विश्लेषण गर्दा पहिचान गरिएका बाहिरबाट आउन सक्ने चुनौतिहरूलाई बुँदागत रूपमा संक्षिप्तमा देहायअनुसार प्रस्तुत तथा विश्लेषण गरिएको छ ।

(क) वातावरण प्रदूषण, प्राकृतिक विपद्, तथा जलवायु परिवर्तनको वढदो प्रभाव

स्याङ्गा जिल्लामा बढदो सहरीकरणसँगै उत्सर्जन हुने फोहोरमैलाको व्यवस्थापन चुनौतीको रूपमा देखिएको छ । स्यानेटरी ल्याण्डफिलसाईट व्यवस्थापन हुन नसकेको कारण फोहोरमैला व्यवस्थापन चुनौतीका रूपमा देखिएको हो । पहाडी भू-भागमा प्राकृतिक श्रोतको अनियन्त्रित प्रयोगले जलाधारमा चाप बढ्न गएकोले भूक्षयको समस्या समेत देखिन थालेको हो । जलवायु परिवर्तनको असरले विशेष गरी ग्रामीण जनताको जनजीविका, श्रोत र साधनमा नकारात्मक प्रभाव परिरहेको हुन्छ । जलवायु परिवर्तनका कारण विपदका नयाँ रूप र जोखिमहरू पनि यस जिल्लामा थापिदै जाने देखिन्छ ।

(ख) सक्रिय श्रम शक्ति बाहिरिने अवस्था: जिल्लाका उच्च शिक्षा प्राप्त तथा व्यापार व्यवसायमा उन्नती गरेका अधिकांस मानिसहरू पोखरा, बुटवल तथा काठमाण्डौ वसाई सराई गर्ने प्रवृत्ति बढ्दोछ । जिल्लाको जनसंख्या समेत घटदो अवस्थामा रहेको छ । वैदेशिक रोजगारमा जाने युवाहरुको संख्या पनि धैरै रहेको छ (विस्तृत विवरण भाग १: पार्श्वचित्रमा दिइएकोछ) ।

(ग) स्थानीय निकायमा निर्वाचित जनप्रतिनिधि नहनु : विगत १३ वर्षदेखि जनप्रतिनिधिमूलक स्थानीय निकायहरू जनप्रतिनिधि विहिन भएका छन् । यसको प्रत्यक्ष असर जिल्ला विकास तथा सेवाप्रवाहमा परेको छ । निर्वाचित जनप्रतिनिधिमूलक स्थानीय शासन नहनु एक प्रमुख चुनौतीको रूपमा रहेको देखिन्छ । यद्यपि सरकारले स्थानीय तहको निर्वाचन गराउन सकेमा यो चुनौती अवसरमा पनि परिणत हुन सक्नेछ ।

३.३ जिल्ला विकासका निर्देशक सिद्धान्तहरू (Guiding Principles)

जिल्ला विकासको दीर्घकालीन सोंच तर्फ जिल्लाको सन्तुलित एवम् समावेशी विकासका लागि सरोकारवालाहरूको सहभागितामा विकासका निश्चित :

निर्देशक सिद्धान्तहरू तय गरिको छ । जिल्ला विकासको समग्र ध्येयलाई हासिल गर्ने साथै आगामी दिनमा जिल्लाका विषयगत योजनाहरू तथा रणनीतिक र वार्षिक योजनाको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्दा यिनै निर्देशक सिद्धान्त वमोजिम भएको सुनिश्चित गर्दै लगिने छ ।

(क) नागरिक सहभागिता सहितको समावेशी विकास: सन्निकटताको सिद्धान्त (Principle of Subsidiarity) अनुसार जनताको नजिक रहेको सरकार भनेको स्थानीय सरकार (गा.वि.स. र नगरपालिका) हुन । अतः स्थानीय सरकारको योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन प्रणालीमा स्थानीयवासीहरुको सहभागिता सुनिश्चित गर्नु अपरिहार्य हुन्छ । स्याङ्गा जिल्लाको समग्र विकासका प्रयासलाई नागरिक केन्द्रित गरी सञ्चालन गरिनेछ र यस कार्यमा जिविसले समन्वय गर्नेछ ।

(ख) लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (Gender Quality and Social Inclusion-GESI): योजना तर्जुमा गर्दा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण निर्देशिकाले निर्देशित गरे अनुसार वञ्चित समुदाय, जसमा दलित, महिला, वालवालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, एकल महिला, द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति र समुदाय तथा आदिवासी जनजाति लगायत भौगोलिक रूपमा पछि परेका भेग र क्षेत्रका जनतालाई प्राथमिकता दिई योजना तथा बजेट तर्जुमा

गरी कार्यान्वयन गरिने छ । पिछडिएका/पछाडि पारिएका समुदाय एवं वर्गको सामाजिक एवम् आर्थिक सबलीकरण र सशक्तीकरण गरी मूल प्रवाहीकरण गरिनेछ ।

(ग) **व्यवस्थित भू-उपयोग, वस्ती विकास र सहरीकरण :** २०७२ बैशाख १२ गतेको विनासकारी भूकम्पबाट पाठ सिक्दै अब उप्रान्त वस्तीहरु व्यवस्थित रूपमा योजनावद्वि किसिमले बसाल्ने र भवन निर्माण गर्दा भवन निर्माण संहिता पालना गराइनेछ । साथै पूर्वाधार विकासलाई समेत वातावरण अनुकूल तथा वातावरणमैत्री बनाइनेछ ।

(घ) **दीगोपना, वातावरण, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् व्यवस्थापन मैत्री विकासः** जिल्लाका पूर्वाधार विकासका आयोजनाहरुमा जलवायु परिवर्तनबाट हुने जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्न तथा समग्रमा समुदायको जलवायु अनुकूलता (Climate Change Adoption) अभिवृद्धि हुने गरी कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । यस अन्तर्गत स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना (Local Adoption Plan of Action-LAPA), तथा नगर पालिका अनुकूलन कार्ययोजना (Municipal Adoption Plan of Action- MAPA) तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गरिने छ ।

(ङ) **प्राकृतिक स्रोतको दिगो उपयोग तथा वातावरणमैत्री स्थानीय सुशासनः** जिल्लाका विकास योजना सञ्चालन गर्दा वातावरणीय क्षतिलाई न्यून गरी स्थानीय स्रोत, साधन, र सम्पदाको वुद्धिमतापूर्ण एवं दिगो रूपमा उपयोग गरिने छ । जल, जंगल, जमिन तथा जैविक विविधताको संरक्षण र सम्बद्धन गर्दै दिगो विकासका योजना सञ्चालन गरिने छ ।

(च) **सुशासन र जवाफदेहिता सहितको संस्थागत विकास र समन्वयः** सरोकारवालाहरुको संस्थागत विकासको मूल मर्म भनेको सुशासन र जवाफदेहिता हुने छ । सुशासन र जवाफदेहिता सहितको संस्थागत विकासका लागि स्थानीय सरकारहरुको संरचनालाई संघीयताको मर्म अनुसार पुनः संरचना गरिने छ । सुशासनको प्रत्याभूति दिन पुनः संरचना सहितको स्थानीय सरकारहरुमा काम गर्ने कर्मचारीको क्षमता विकासका कार्यक्रम व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।

(छ) **बालमैत्री स्थानीय शासनको संस्थागत विकासः** बालबालिकाहरुको समग्र विकासका लागि बालस्वास्थ्य, बालविकास, बालशिक्षा, बालसंरक्षण तथा बाल सहभागितामा लगानी गर्नु पर्ने आवश्यकता रहन्छ । जिल्ला विकासका क्रममा सञ्चालन गरिने समाजिक, आर्थिक एवं पूर्वाधार निर्माण जस्ता आयोजनाहरु सञ्चालन गर्दा बालबालिकाको पहुँच एवं सहभागिता बढाई सञ्चालन गरिने छ ।

(ज) **फरक क्षमता/अपाङ्गमैत्री शासन सुनिश्चितताका लागि हरेक पूर्वाधार अपाङ्गमैत्रीः** गाविस तथा नगरपालिकाहरुले सार्वजनिक पूर्वाधारहरु भवन, विद्यालय, अस्पताल, स्वास्थ्य केन्द्र, बस टर्मिनल, सार्वजनिक शौचालय, होटल, पार्क, मनोरञ्जन स्थल, सिनेमा हल, आदि निर्माण गर्दा अपाङ्गमैत्री भएको सुनिश्चित गर्नुपर्ने छ, जसमा जिविसले समन्वय गर्ने छ ।

(झ) **संस्थागत विकास, समन्वय र सुशासनः** जिविस, गाविस र नगरपालिकाहरुलाई संस्थागत रूपमा चुस्त तथा पारदर्शी बनाउन क्षमता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । लोकतान्त्रिक संघीय ढाँचामा राज्यको पुनर्संरचना र नयाँ संविधान अनुसारको कार्य अधिकारक्षेत्र समेतलाई ध्यानमा राखि सहरोन्मुख क्षेत्रहरुमा थप नगरपालिका स्थापनामा आवश्यक समन्वय गर्ने तथा विद्यमान नगरपालिका, गाउँ विकास समिति र जिल्ला विकास समितिको आन्तरिक संगठनलाई चुस्त र दुरुस्त पारिने छ । विद्यमान जिल्ला तहबाट प्रवाह हुने सेवा तथा सुविधाहरु गाउँ, नगरबाटै प्रदान गर्ने तथा सेवा केन्द्रमार्फत जनताको नजिक पुऱ्याउने कार्यलाई बढावा दिइनेछ ।

३.४ जिल्ला विकासको दीर्घकालिन सोच (Long Term Vision)

तेहो राष्ट्रिय योजनाको दीर्घकालिन सोच ("वि.सं. २०७१ (सन् २०२२) भित्र नेपाललाई अतिकम विकसित राष्ट्रबाट विकासशील राष्ट्रमा स्तरोन्तति गर्ने)" लाई समेत ध्यानमा राखि जिल्लाको दीर्घकालीन सोच निर्धारण गर्दा जिल्लाका राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरु लगायत सरोकारवालाहरुको आम सहमतिका आधारमा जिल्लाको समष्टिगत पक्षलाई

भक्त्काउने गरी तय गरिएको छ । समयको परिवर्तनसँगै विकासका नयाँ सिद्धान्त, सम्भावना र समस्याहरूलाई समेत सम्बोधन गर्ने उद्देश्यले दीर्घकालीन सोचको तर्जुमा गरिएको छ ।

स्याङ्गजा जिल्लाको आवधिक जिल्ला विकास योजना तर्जुमाका सिलसिलामा जिल्लाको समग्र विकासको दीर्घकालीन सोच लगायत विषयगत सोच देहाय बमोजिम रहेको छ² ।

आर्थिक विकास समितिको छलफल अनुसार,
“कृषि , उद्योग , पर्यटन, वैकिङ्ग र सहकारी क्षेत्रको विकास !
समुन्नत स्याङ्गजाको निकास !!”

सामाजिक विकास समितिको छलफल अनुसार,
“समतामूलक समाज सद्भावयुक्त संस्कृति र व्यवहारिक ज्ञान !
स्वस्थ र स्वच्छ स्याङ्गजा हाम्रो शान !!”

भौतिक पूर्वाधार समितिको छलफल अनुसार,
पानी, विजुली, ईन्टरनेट घरघरमा, सिंचाई नहर फाँटफाँटमा ।
आँधि, ज्यागदी कोरिडोर, पक्कि सडक गाउँ गाउँमा, ठाउँ ठाउँमा सरर केवलकार ॥
परिवर्तित स्याङ्गजाको हुनेछ आधार ॥॥

वन तथा वातावरण समितिको छलफल अनुसार,
दिगो विकास हाम्रो लक्ष्य !
वन, वातावरण र जलाधर हाम्रो भविष्य ॥

संस्थागत समितिको छलफल अनुसार,
प्रविधिमा पहुँच, क्षमता विकास र सेवा प्रवाहमा गुणस्तरियता ।
पारदर्शितामा हाम्रो प्रतिवद्ता ॥

²स्याङ्गजा जिविस, २०७१ दीर्घकालीन सोच सम्बन्धी कार्यशालाको प्रतिवेदन

अन्त्यमा, स्याङ्गा जिल्लाको दीर्घकालिन सोच यस प्रकार छः

“हाम्रो स्याङ्गा, समृद्ध स्याङ्गा”

३.५ जिल्ला विकासको लक्ष्य, उद्देश्य, प्राथमिकताहरु

जिल्ला विकासका सिद्धान्तबाट निर्देशित भई जिल्ला विकासको दीर्घकालिन सोच (Vision) तर्फ उन्मुख हुन यस आजिवियोबाट समष्टिमा देहायमा उल्लेखित लक्ष्य प्राप्तीमा योगदान पुग्ने, उद्देश्य प्राप्त हुने रणनीति अवलम्बन हुनेछ ।

३.५.१ जिल्ला विकासको समष्टिगत लक्ष्य

यस योजनाले देहायमा उल्लेखित लक्ष्य हासिल गर्न योगदान पुऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ ।

“जिल्लाको दिगो भौतिक पूर्वाधार सहित आर्थिक, सामाजिक र मानवीय विकास भएको हुनेछ”

जिल्लाको समग्र विकास लक्ष्य:

वातावरणीय सन्तुलन सहितको जिल्लावासीको आर्थिक, सामाजिक, र मानवीय विकासको अवस्थामा अपेक्षित सुधार भएको हुनेछ ।

उल्लिखित अवस्थालाई पुष्टि गर्न आ.व. २०७६/७७ को अन्त्य सम्ममा,

- (क) गरिवीको रेखामुनीको जनसंख्या ११.८ बाट ९% मा पुगेको हुनेछ ।
- (ख) जिल्लावासीको औषत आयु ६९.६८ बाट ७१ वर्ष पुगेको हुनेछ ।
- (ग) प्रतिव्यक्ति आय रु. ४९,२९५ (क्रयमुल्य) बाट ४९,५०० पुगेको हुनेछ ।
- (घ) पूर्ण साक्षरता कायम भई निरन्तर शिक्षा र शैक्षिक कार्यक्रम मार्फत शैक्षिक उपलब्धिस्तरमा अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।
- (ङ) सामाजिक (लैज़िक र जातिय) विभेद हटेको हुनेछ ।
- (च) जैविक विविधताको उपयोग, जलवायु परिवर्तन तथा विपद् उत्थानशिल क्षमतामा अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।

३.५.२ जिल्ला विकासको समष्टिगत उद्देश्य

“आर्थिक, सामाजिक, मानवीय र दीगो भौतिक पूर्वाधार विकासद्वारा जिल्लावासीको जीवनस्तरमा गुणात्मक वृद्धि गर्ने”

(अ) खाद्य सुरक्षा, रोजगारी, आय तथा जीवनस्तरमा गुणात्मक वृद्धि गर्ने ।

आ.व. २०७६/७७ को अन्त्य सम्ममा,

- (क) कृषि तथा रोजगारीबाट १२ महिना खानपुग्ने परिवार ६०.०६ % बाट ८०% पुगेको हुनेछ ।
- (ख) कुल स्वरोजगार जनसंख्या १७३४८८ (६०%) बाट २३९९९३ जना (८०%) पुगेको हुनेछ ।
- (ग) वार्षिक प्रति व्यक्ति औषत आमदानी रु. ४९,२९५ बाट रु. ४९,५०० मा पुगेको हुनेछ ।
- (घ) सिकाई उपलब्धी दर ४६.६ बाट ५६ प्रतिशतमा पुगेको हुनेछ ।
- (ङ) २ वर्ष मुनिका बालबालिकामा कुपोषण दर ०.६७ बाट ०.०१% मा भरेको हुनेछ ।
- (च) कार्वन सिक्वेस्ट्रेशन दरमा हाल भन्दा ७% ले वृद्धि भएको हुनेछ ।

उपलब्धि:

(आ) रोजगारी र आर्थिक अवसरमा अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।

उपलब्धी तहका सूचकमा आ.व. २०७६/७७ को अन्त्य सम्ममा,

- (क) स्नातक तह पुरा गरेका मध्ये औपचारिक क्षेत्रमा रोजगार युवाको अनुपात १५% बाट ४०% मा पुगेको हुनेछ ।

- (ख) स्व/रोजगारमूलक उद्यम व्यवसायको संख्या वृद्धि भएको हुनेछ ।
- (ग) आर्थिक क्षेत्रमा १० प्रतिशत लगानी थप भएको हुनेछ ।
- (इ) सामाजिक सेवा तथा सुविधाको उपलब्धता, गुणस्तर र उपयोगमा अभिवृद्धि हुनेछ ।
- आ.व. २०७६/७७ को अन्त्य सम्ममा,
- (क) चिकित्सक जनसंख्या अनुपात १:४८,१९१ बाट १:३५,००० पुरोको हुनेछ ।
- (ख) संस्थागत सुल्केरी दर २५ % बाट ४०% मा वृद्धि भएको हुनेछ ।
- (ग) सरसफाई सेवा उपयोग गर्ने जनसंख्या २०% बाट ५०% पुरोको हुनेछ ।
- (घ) विद्यमान सबै प्रकारका विभेदको अन्त्य भई बाल, लैंगिक र अपाङ्गमैत्री व्यवहारको परिपालना भएको हुनेछ ।
- (ङ) आधारभूत तहको खानेपानी सुविधा उपभोग गर्ने जनसंख्या ८५% बाट १००% पुरोको हुनेछ ।
- (ई) सहरी विकास तथा भौतिक विकास व्यवस्थित, सुरक्षित र दिगो रूपमा भएको हुनेछ ।
- आ.व. २०७६/७७ को अन्त्य सम्ममा,
- (क) जिल्लाका सबै गाविस र सबै केन्द्रहरूमा वाहै महिना सडक सञ्चालन भएको हुनेछ ।
- (ख) सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्ने जनसंख्या ८५% मा पुरोको हुनेछ ।
- (ग) ग्रामीण घरधुरीबाट १५ वटा सेवा प्राप्त गर्ने लाग्ने औषत समय १ घण्टाबाट आधा घण्टामा भरेको हुनेछ ।
- (घ) मापदण्ड पुरा गरेका सुरक्षित भौतिक संरचनाको अनुपात २० % बाट ६०% मा पुरोको हुनेछ ।
- (उ) वन, जैविक विविधता तथा वातावरणीय श्रोतको दीगो व्यवस्थापन, उपयोग सुनिश्चित भएको हुनेछ ।
- आ.व. २०७६/०७७ को अन्त्य सम्ममा,
- (क) वातावरणीय सेवा भुक्तानी/कार्वन व्यापारबाट रकम प्राप्त गर्ने समुदायका लागि संरचना तयार भएको हुनेछ ।
- (ख) जैविक विविधता, वातावरण र जलाधार संरक्षणमा वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट सुनिश्चित भएको हुनेछ ।
- (ग) व्यवस्थित वन व्यवस्थापनबाट सम्बद्ध समुदाय तथा परिवारको आर्थिक स्रोतमा वृद्धि भएको हुनेछ ।
- (घ) आयमूलक कार्यक्रमबाट विपन्न परिवारहरु लाभान्वित भएका हुनेछन् ।
- (ऊ) सेवा प्रदायक तथा सेवाग्राहीको क्षमता र जवाफदेहितामा अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।
- आ.व. २०७६/०७७ को अन्त्य सम्ममा,
- (क) लक्षित वर्ग, सशक्तिकरण तथा क्षमता विकास कार्यक्रमबाट लाभान्वित विपन्न तथा पिछडिएको वर्गको ६०% बाट ९०% पुरोको हुनेछ ।
- (ख) सेवा प्रवाहमा जिल्लामा उपलब्ध प्राविधिक मानव संशाधन आवश्यकता अनुसार पुरोको हुनेछ ।
- ### ३.५.३ जिल्ला विकासका रणनीतिहरू (Development Strategy)
- आवधिक जिल्ला विकास योजनाले स्याङ्गजा जिल्लाका सरोकार पक्षहरूलाई जिल्ला विकासका लक्ष्यमा योगदान पुऱ्याउन र दीर्घकालिन सोचतर्फ उन्मुख भै विकासका कार्यक्रम तथा योजनालाई प्रभावकारी र गुणस्तरीय बनाउन, स्थानीय आर्थिक विकासका अवसर सिर्जना गर्ने, समावेशीमूलक ढङ्गले आर्थिक तथा सामाजिक विकासका लक्ष्यहरु हासिल गर्ने तथा आधारभूत सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउने समष्टिगत रणनीति अवलम्बन गर्नेछ । उल्लिखित लक्ष्य हासिल गर्ने कामका निमित्त देहायका विशिष्ट रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ :
- (क) आजिवियोमा आधारित भई समावेशी र सहभागितामूलकरूपमा वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने ।
- (ख) विकास तथा सेवा प्रवाहलाई सर्वसुलभ, नतिजामूलक र प्रभावकारी बनाउन नागरिक (विशेष गरी लक्षित वर्ग) समुदायको संलग्नता बढाउन समुदायमा आधारित संस्थाहरूको क्षमता विकास लगायतका कार्यक्रमहरूमा वृद्धि गर्ने ।

- (ग) सामाजिक परिचालनको माध्यमबाट नागरिक (विशेष गरी लक्षित वर्ग) को सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक सशक्तिकरण गर्ने तथा सेवा तथा सुविधामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने ।
- (घ) परम्परागत कृषि प्रणालीलाई व्यवसायिक प्रणालीमा रूपान्तरण र विविधिकरणको माध्यमबाट कृषिमा आधुनिकीकरण तथा औद्योगिकीकरण गर्ने ।
- (ङ) साँस्कृतिक तथा प्राकृतिक सम्पदा, वन, जलाधार तथा संरक्षित क्षेत्रको एकीकृत व्यवस्थापन गरी पर्यटनलाई दिगो र वातावरणमैत्री बनाउने ।
- (च) जिल्ला विकास प्रक्रियामा सरकारी, नीजि तथा समुदाय र सहकारी साभेदारी अभिवृद्धि गरी सन्तुलित, समावेशी, न्यायोचित विकास, रोजगारी सिर्जना र आयवृद्धिमा जोड दिने ।
- (छ) भू-उपयोग योजना, एकीकृत तथा व्यवस्थित वस्ती तथा सहरी विकास, वातावरणमैत्री पुर्वाधारहरूको निर्माण, जलाधार संरक्षण योजना तर्जुमा गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने ।
- (ज) सेवा प्रदायक निकायहरूबाट प्रभावकारी सेवा प्रवाहका लागि सूचना प्रविधिमा आधारित सेवा प्रवाह प्रणाली स्थापना तथा सञ्चालनमा जोड दिने ।
- (झ) स्याइजाको पहाडीक्षेत्रमा रहेका जलाधार तथा उप-जलाधारहरूको वैज्ञानिक रूपमा व्यवस्थापन गर्न सम्बद्ध संस्थाहरूसँग समन्वय गरी वातावरणमैत्री विकास अवधारणा अनुसार जल, जमिन तथा जंगलको दीगो उपयोग गर्ने ।
- (ञ) जलवायु परिवर्तन, विपद व्यवस्थापन, पर्यावरण र बालमैत्री शासन प्रणालीलाई सम्बोधन गर्ने आयोजना तथा कार्यक्रममा जोड दिने ।
- (ट) नतिजामूलक अनुगमन प्रणाली तथा जिल्ला योजना, अनुगमन तथा विश्लेषण प्रणाली (DPMAS) अनुसार योजना तर्जुमा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने ।
- (ठ) स्थानीय शासनलाई जनमुखी, उत्तरदायी र पारदर्शी बनाउनका लागि सामाजिक जवाफदेहिता (Accountability) तथा विधिको पालना (Compliance) अनुगमन सम्बन्धी कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्ने ।
- (ड) सेवा प्रवाह तथा कार्यान्वयनको गुणस्तरताका लागि नागरिक निगरानी (नागरिक वडा मञ्च) सहभागिमूलक तथा तेश्रो पक्षवाट अनुगमन (Third Party Monitoring) तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अनुशरण गर्ने ।

३.५.४ जिल्ला विकासको एकीकृत सोच तालिका

जिल्लाको दीर्घकालिन सोचतर्फ निर्देशित भई योजनाको उद्देश्य प्राप्त गर्न तथा लक्ष्य प्राप्तिमा सहयोग पुऱ्याउन वस्तुस्थिति विश्लेषण तथा सहभागितामूलक प्रक्रिया अवलम्बन गरी जिल्ला विकासको एकीकृत तथा विषयगत योजना तर्जुमा गरिएको छ । योजनामा जिल्ला विकासको समग्र सामाजिक, आर्थिक, भौतिक, वातावरण व्यवस्थापन र संस्थागत विकासका विषयगत क्षेत्रलाई समावेश गरी अन्तरक्षेत्रगत सम्बन्ध, लगानी र नतिजालाई सम्बोधन गर्ने प्रयास गरिएको छ । यसप्रकार तर्जुमा गरिएको आवधिक जिल्ला विकास योजनाको एकीकृत सोच तालिका देहायअनुसार रहेको छ ।

जिल्ला विकासको एकीकृत सोच तालिका (Integrated Logical Framework)

योजना सारांश	सूचकको नाम (Indicators)	इकाइ (Unit)	आधार वर्षको तथ्याङ्क	योजनाको अन्तिम वर्ष (२०७६/७७) मा अपेक्षित तथ्याङ्क	पुष्ट्याईका आधारहरु (Means of Verification)	पूर्वानुमान (Assumption)
लक्ष्य जिल्लाको दीगो, आर्थिक, सामाजिक तथा मानवीय विकास भएको हुनेछ।	मानव गरीबी सूचकाङ्क (HPI)	मान	०.४९८	०.५	<ul style="list-style-type: none"> • आजिवियो मूल्याङ्कन प्रतिवेदन • मानव विकास प्रतिवेदन • विषयगत गुरुयोजना र समीक्षा प्रतिवेदन 	• जिल्लाको हालको समन्वयकारी भूमिका संघीय नेपालको सर्विधानमा पनि कायम रहेको अवस्था
	गरीबीको रेखामुनी (Poverty line) को जनसंख्या	प्रतिशत	११.८	९		
	(GDI) लैङ्गिक विकास सूचकाङ्क	मान	२६.२	३०	सर्वेक्षण प्रतिवेदन	
	प्रतिव्यक्ति आय	नेपाली रूपैयाँ	रु. ४१,२९५	रु. ४१,५००		
	शिक्षा प्राप्तिको सूचकाङ्क	प्रतिशत	६२.२	१००		
	औषध आयु	वर्ष	६९.६८	७१		
	हावापानी परिवर्तनको जोखिमको अनुकूलन क्षमता (Climate change resilience)	तालिम संख्या अनुकूलन अभ्यास संख्या	०	हरेक गाविस र नपामा कम्तिमा एउटा तालिम र अनुकूलन कार्ययोजना अनुसार अभ्यास भएको		
उद्देश्य						
• जिल्लावासीको जीवनस्तरमा गुणात्मक वृद्धि गर्ने						
उपलब्धीहरु						
१. आर्थिक अवसर र प्रतिव्यक्ति आयमा वृद्धि भएको हुनेछ।	प्रतिव्यक्ति आय	नेपाली रूपैयाँ	रु. ४१,२९५	रु. ४१,५००		
	कृषि तथा अन्य रोजगारीबाट १२ महिना खानपुग्ने परिवार	प्रतिशत	६०.०६ %	८०.%		

योजना सारांश	सूचकको नाम (Indicators)	इकाइ (Unit)	आधार वर्षको तथ्याङ्क	योजनाको अन्तिम वर्ष (२०७६/७७) मा अपेक्षित तथ्याङ्क	पुष्ट्याईका आधारहरू (Means of Verification)	पूर्वानुमान (Assumption)
	कुल स्वरोजगार जनसंख्या	प्रतिशत	१७३४८८ (६०%)	२३९९९३ जना (८०%)		
	वार्षिक प्रति व्यक्ति औषत आमदानी	रु.	रु. ४९२९५	रु. ४९५००		
२. सामाजिक सेवा, तथा सुविधामा गुणात्मक सुधार भएको हुनेछ	चिकित्सक जनसंख्या अनुपात	अनुपात	४८,९९९ : १	३५,०००:१	अजिवियो अन्तिम तथा मध्यावधि मूल्याङ्कन प्रतिवेदन	नीति तथा कार्यक्रममा समय सापेक्ष सुधार हुनेछ ।
	संस्थागत सुत्केरी दर	प्रतिशत	२५	४०%		
	सरसफाई सेवा उपयोग	प्रतिशत	२०	५०		
	आधारभुत तहको खानेपानी सुविधा उपभोग गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	८५	१००		
	सुरक्षित खानेपानी सेवा उपयोग गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	८०	१००		
३. आधारभूत (सहरी) सेवाहरूको विकासमा दिगो विकास भएको हुनेछ ।	कृषि तथा रोजगारीबाट १२ महिना खानपुग्ने परिवार	परिवार %	६०.०६ %	८०.%	अजिवियो अन्तिम तथा मध्यावधि मूल्याङ्कन प्रतिवेदन	भौतिक विकासमा सरकार र विकास साझेदारको योगदान वृद्धि
	आधारभुत तहको खानेपानी सुविधा उपभोग गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	८५ %	१०० %	अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रतिवेदन	
	वाहै महिना सडक संचालन यातायात (All weather road transport)	वाहै महिना	केही गाविसहरू मात्र	जिल्लाका सबै गाविस र केन्द्रहरू		
	सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्ने जनसंख्या	जनसंख्या	५००	८५५		
	ग्रामीण घरधुरीबाट १५ वटा सेवा प्राप्त गर्न लाग्ने औषत समय	सेवा प्राप्त गर्न लाग्ने औषत समय	१ घण्टा	आधा घण्टा		

योजना सारांश	सूचकको नाम (Indicators)	इकाइ (Unit)	आधार वर्षको तथ्याङ्क	योजनाको अन्तिम वर्ष (२०७६/७७) मा अपेक्षित तथ्याङ्क	पुष्ट्याईका आधारहरू (Means of Verification)	पूर्वानुमान (Assumption)
४. वन तथा वातावरणीय श्रोतको दिगो उपयोग तथा व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।	मापदण्ड पुरा गरेका सुरक्षित भौतिक संरचना	प्रतिशत	२० %	६०%		
	मापदण्ड पुरा गरेका सुरक्षित संरचनाको अनुपात	प्रतिशत	३०	५०	आर्थिक सर्वेक्षण विवरण	
५. जिल्लाका सेवा प्रदायक तथा सेवाग्राहीको क्षमता अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।	वातावरणीय सेवा भुक्तानी/कार्बन व्यापारबाट भुक्तानी प्राप्त गर्ने समुदाय वा समूह	समुदाय वा समूहको संख्या	०	५०	अध्ययन तथा सर्वेक्षण प्रतिवेदन अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रतिवेदन	<ul style="list-style-type: none"> विकास कार्य वातावरण मैत्री हुनेछ वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापनमा उपयुक्त नीति लागू हुनेछ ।
	जैविक विविधता, वातावरण र जलाधार संरक्षणमा वार्षिक लगानीमा वृद्धि	बजेट	रु. १ लाख	रु. ५० लाख	प्रतिवेदन आर्थिक सर्वेक्षण विवरण	
	विकासमा वन क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	४	७		
६. जिल्लाका सेवा केन्द्र तथा गाविस भवनहरू	लक्षित वर्ग तथा क्षमता विकास कार्यक्रमबाट लाभान्वित विपन्न तथा पिछडिएको वर्ग	प्रतिशत	५०	९०	<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो अन्तिम तथा मध्यावधि मूल्याङ्कन प्रतिवेदन अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रतिवेदन वार्षिक प्रगति 	<ul style="list-style-type: none"> सेवा प्रदायक र सेवाग्राहीको सोच र क्षमतामा सकारात्मक परिवर्तन आएको हुनेछ
	सेवा केन्द्र तथा गाविस भवनहरू	संख्या		स्वै गाविस, नगरपालिकामा सेवा केन्द्रहरूको आफै भवनहरूबाट सेवा प्रवाह		

३.५.५ जिल्ला विकासका प्राथमिकताका क्षेत्रहरू

जिल्ला विकासका पाँच वटा विषयगत क्षेत्रहरू र सो अन्तर्गतका २५ वटा विषयगत उपक्षेत्रहरूको प्राथमिकताक्रम देहायअनुसार निर्धारण गरी विषयगत क्षेत्र योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरिएको छ ।

विषयगत क्षेत्र	विषय क्षेत्रगत प्राथमिकता
आर्थिक विकास	<ol style="list-style-type: none"> १. कृषिको व्यवसायिकरण, २. पर्यटन प्रवर्द्धन, विकास र सेवा विविधिकरण, ३. साना उद्योग तथा व्यवसायको सृजना र विकास , ४. स्व/रोजगारी अभिवृद्धि र विप्रेषण परिचालन,
सामाजिक विकास	<ol style="list-style-type: none"> १. शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि तथा मानव संशाधन विकास , २. जन स्वास्थ्य तथा पोषणमा गुणात्मक सुधार, ३. सुरक्षित खानेपानी तथा पूर्ण सरसफाई, ४. लैङ्गिक समता तथा सामाजिक समावेशीकरण, ५. युवामा लगानी, खेलकुद विकास तथा युवा परिचालन, ६. सामाजिक सुरक्षा तथा सशक्तीकरण,
भौतिक पूर्वाधार विकास	<ol style="list-style-type: none"> १. भौतिक योजना, सुरक्षित वस्ती विकास, आवास तथा सार्वजनिक निर्माण, २. सडक, यातायात र बजार विकास र विस्तार, ३. विद्युत उत्पादन तथा वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्द्धन, ४. सूचना, सञ्चार प्रविधि विस्तार र उपयोग, ५. सहरी विकास तथा भूदृश्य/हरियाली प्रवर्द्धन
वन तथा वातावरण व्यवस्थापन	<ol style="list-style-type: none"> १. वन व्यवस्थापन तथा जैविक विविधता संरक्षण, २. भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन र जमीनको उत्पादकत्व अभिवृद्धि, ३. फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा प्रदुषण नियन्त्रण, ४. विपद् जोखिम व्यवस्थापन, ५. वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन,
संस्थागत विकास र सुशासन	<ol style="list-style-type: none"> १. संस्थागत क्षमता विकास , २. स्रोत परिचालन, ३. नतिजामूलक व्यवस्थापन, ४. स्थानीय सुशासन, ५. सामाजिक सशक्तिकरण ।

३.५.६. अन्तर जिल्ला सम्बन्ध

आवधिक योजनाको लक्ष्य हासिल गर्ने पर्यटन, उद्योग, प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदा व्यवस्थापन, पूर्वाधार, सिप विकासका लागि छिमेकी विशेष गरी पाल्पा, गुल्मी र कास्की जिल्लाहरूसँग निरन्तर सम्पर्क र समन्वय गरी योजना तर्जुमा, लगानी, कार्यान्वयन र अनुगमन गरिनेछ । यसबाट ठोस आयोजना तर्जुमा गरी सम्बन्धित जिल्ला तथा सामुहिक रूपमा केन्द्रमा सिफारिस गरिनेछ ।

अन्तरजिल्ला सम्बन्ध र सहकार्यका लागि देहायअनुसारका रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ ।

- आवधिक तथा वार्षिक योजना निर्माण प्रक्रियामा सम्बन्धित जिल्लाहरूलाई आमन्त्रण गरी सहभागि गराउने ।
- अन्तर सम्बन्धित विषयमा छिमेकी जिल्लाहरूसँग नियमित अन्तरक्रिया तथा वैठक गर्ने ।

- सफल कार्यक्रम तथा उत्कृष्ट कार्यको अध्ययन तथा अवलोकनका लागि अन्तर्रजिल्ला अवलोकन भ्रमण गरी अनुभव आदान प्रदान गर्ने ।
- क्षेत्रीयस्तरका भेलामा अन्तर जिल्ला सम्बन्ध र सहकार्यका एजेण्डा प्रस्तुत गरी छलफल गर्ने ।
- जिल्ला जिल्ला विच मितेरी सम्बन्ध स्थापित गर्ने ।
- पहिचान भएका अन्तर्रजिल्ला सम्बन्धमका क्षेत्रहरूलाई कार्यरूप दिन संयुक्त समिति गठन र परिचालन गर्ने ।

३.५.७. आवधिक जिल्ला विकास योजना र अन्य योजना विचको अन्तर सम्बन्ध

आवधिक जिल्ला विकास योजना तर्जुमा गर्दा देहायका नीति, योजना तथा कार्यक्रम समीक्षा एवं आधारको रूपमा लिईएको छ ।

- (क) सम्बन्धित ऐन, नियम, निर्देशिकाहरू (स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, नियमावली, स्थानीय निकाय श्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन, शिक्षा, जनस्वास्थ्य ऐन तथा नियमावली, वन ऐन, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण, औद्योगिक ऐन, वातावरण संरक्षण, सडक, सुशासन ऐन तथा नियमावली आदि ।
- (ख) विभिन्न योजनाहरू (गरिबी निवारण रणनीति पत्र दशौं योजना, तेह्रौं योजना, योजना, दीर्घकालिन स्वास्थ्य योजना, वन विकास गुरुयोजना, दीर्घकालिन कृषि योजना) ।
- (ग) राष्ट्रिय वन नीति, कृषि विकास रणनीति, विभिन्न राष्ट्रिय नीतिहरू (स्थानीय पूर्वार्धार, पर्यटन, जलश्रोत, वातावरण, विद्युत, भू-उपयोग, सार्वजनिक निजी साभेदार, सिंचाई, उद्योग, खानेपानी र सरसफाई, उर्जा, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण आदि) ।
- (घ) जिल्लास्तरीय विषयगत गुरुयोजनाहरू (पर्यटन, यातायात, क्षमता विकास, स्वास्थ्य, शिक्षा, आदी) ।

आवधिक जिल्ला विकास योजना र राष्ट्रिय योजना, विभिन्न विषयगत योजनाहरू बीच परिपुरक तथा परिपोषक हुने गरी योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा नीतिगत एवम् कार्यगत समन्वय, अन्तरसम्बन्ध र एकीकरण गरिएको छ ।

- (क) योजनाको दीर्घकालिन तथा मध्यकालीन लक्ष्य एवं उद्देश्यहरू,
- (ख) योजना तर्जुमा पद्धति तथा आधारहरू,
- (ग) निर्देशक सिद्धान्त, नीति, रणनीति तथा कार्यनीतिहरू,
- (घ) आयोजना तथा कार्यक्रम,
- (ङ) कार्यान्वयन व्यवस्था तथा संयन्त्र,
- (च) अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा पृष्ठपोषण पद्धति,
- (छ) संस्थागत एवं श्रोतको व्यवस्था ।

३.५.८. आर्थिक, सामाजिक र भौतिक विकास सम्बन्धी प्रमुख सूचकको परिमाणात्मक लक्ष्य

जिल्लाको आर्थिक सामाजिक तथा भौतिक विकास सम्बन्धी प्रमुख सूचकहरूको परिमाणात्मक लक्ष्य देहाय अनुसार रहेको छ ।

क्र.सं.	आर्थिक, सामाजिक तथा भौतिक सूचक	नेपाल		स्याङ्गजा	
		वर्तमान अवस्था	तेह्रौं योजनाको लक्ष्य	वर्तमान अवस्था (आ.व. २०७१/७२)	लक्ष्य (२०७६/७७)
१.	गरीबीको रेखामुनी रहेका जनसंख्या (प्रतिशत)	२३.८	१८	११.८	९
२.	स्वास्थ्यकर्मिबाट प्रसुती गराउने महिला (प्रतिशत)	५०	४०	८७.२२	९५
३.	परिवार नियोजन साधन प्रयोगदर (प्रतिशत)	४३.२	६७	५३.८	१००
४.	खानेपानी पुगेको जनसंख्या प्रतिशतमा	८५	९६.२५	८९	१००
५.	सरसफाई सुविधा पुगेको जनसंख्या (प्रतिशत)	६२	९०.५	९८	१००
६.	प्राथमिक तहमा खुद भर्नादर प्रतिशत	९५.३	१००	९३	१००
७.	सडक यातायात जोडिएको जिल्ला/गाविस (संख्या)	७३	७५	५३	५३
८.	टेलिफोन, मोबाइल समेत (प्रतिसय घनत्व)	७१.५	१००	८६.२	१००
९.	विद्युतमा पहुँच प्राप्त जनसंख्या प्रतिशत	६७.३	८७	८६.०	९०.०
१०.	सिंचाई (हेक्टर)	१३११०००	१४८७२७५	१०३२२	८२६२२
११.	बन जंगलले ढाकेको क्षेत्र प्रतिशतमा	३९.६	४०	३२.११	३५
१२.	सडक यातायातको कूल लम्बाई (कि.मी.)	२५१३३	२८१३३	८५८.२४	९००
१३.	बालबालिका खोप कभरेज (प्रतिशत/जना)	८०	९०	८७	१००
१४.	प्रौढ साक्षरता दर प्रतिशत	६६	७५	७०.३७	१००
१५.	ओसत आयु (वर्ष)	६९.१	७१.०	६९.६८	७१

परिच्छेद-४ : विषयगत क्षेत्र योजना

जिल्लाको सबै क्षेत्रको विद्यमान स्थिति, जिल्लाको सम्भावना विश्लेषण, समस्या विश्लेषण, उपयोग रणनीति, कार्य नीति तथा क्षेत्रगत विकासको एकीकृत कार्ययोजना प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.१ आर्थिक विकास

यस क्षेत्र अन्तरगत आर्थिक विकासको विद्यमान स्थिति, सम्भावना विश्लेषण, समस्या विश्लेषण, उपयोग रणनीति, कार्य नीति तथा योजनागत खाका प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.१.१ विद्यमान स्थिति

आर्थिक सम्पन्नता : मानव विकास प्रतिवेदन २०१४ अनुसार स्याइज्जा जिल्लाको औसत आयु ६९.६८ वर्ष, प्रौढ साक्षरता ७०.३७ प्रतिशत (हाल पुर्ण साक्षर जिल्ला घोषणा भै सकेको) र वार्षिक प्रति व्यक्ति आय १२१५ (अमेरिकी डलरमा) रहेको छ । साक्षरताको दृष्टिकोणले स्याइज्जा सातौं स्थानमा र मानव विकास सूचकाङ्कमा ७५ जिल्ला मध्ये सातौं स्थानमा रहेको छ । २०७१ को जिविसको तथ्याङ्क अनुसार द९२८ परिवार अर्थात ११.८ प्रतिशत जिल्लावासी गरिबीको रेखामुनि रहेको देखिन्छ ।

नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन २०१४ अनुसार स्याइज्जा जिल्लाको मानव गरिबी सूचकाङ्क (**HPI**) मान २५.३ रहेको छ । कम गरिबीबाट हेर्दा ७५ जिल्लामध्ये स्याइज्जा नवौं स्थानमा रहेको छ । केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागबाट प्रकाशित विवरणमा जिल्लाहरुको समृद्धिस्तर २०६८ अनुसार स्याइज्जा जिल्ला उच्च समृद्धिस्तर भएको जिल्लामा समावेश भई आठौं स्थानमा रहेको छ ।

जिल्लाको आवास (**Housing/shelter**)को अवस्था भने कमजोर देखिन्छ । जिल्लाभरीमा पक्की घर भएका घरघुरी संख्या जम्मा १५.२ प्रतिशत रहेकोछ । ठुलो संख्यामा (करीब द३ प्रतिशत) ढुङ्गा, इटाको गारो र माटोको जोडाइले बनेका घरहरु छन् ।

खानेपानी तथा सरसफाईको क्षेत्रमा जनताको पहुँच अपेक्षाकृत राम्रो रहेकोछ । करीब द९ प्रतिशत घरहरुमा स्वच्छ खानेपानी सेवाको पहुँच रहेको अवस्था छ भने करीब ९८ प्रतिशत घरघुरीमा व्यवस्थित चर्पीको (हाल पुर्ण सरसफाईयूक्त जिल्ला घोषणा भएको) सेवा पुगेकोछ ।

इन्धनको प्रयोगको अवस्था हेर्दा करीब द६ प्रतिशत घरमा विद्युत सेवा पुगेको भएता पनि खाना पकाउन भने दाउरा, गुइठा आदिवाट खाना पकाउने घरघुरी करीब द२ रहेकोछ ।

कृषि, वन, र पर्यटन स्याइज्जाको आर्थिक विकास तथा उन्नतिको प्रमुख क्षेत्रको रूपमा रहेका छन् । जिल्लाको विच भागमा रहेको सिद्धार्थ राजमार्ग, हरेक गाविस जोडने ग्रामीण सडक, सडक पुल, भोलुङ्गे पुलहरु, विद्युत, सञ्चार जस्ता पुर्वाधारको विकासले यस जिल्लालाई सम्भावना बोकेको जिल्लाको रूपमा उभ्याएकोछ । आवश्यक व्यावसायिक ज्ञान, सूचना, सहरी सेवा र सुविधा तथा बजारमा पहुँच कम भएकाले उद्योग, व्यापार र व्यवसायको सृजना र विकास भने अपेक्षित रूपमा हुन सकेको छैन ।

स्याइज्जा जिल्लामा उपलब्ध पर्यटकीय सेवा, श्रोत साधन र सम्भाव्यतालाई मनन गर्दा जिल्लामा ग्रामीण पर्यटन तथा होमस्टेको विशेष सम्भावना रहेकोछ । पर्यटन नगरी पोखराबाट नजिक रहेको तथा पञ्चमूल सिरुवारी जस्ता नमूना पर्यटकीय गाउँ स्थापित भै सकेकाले जिल्लाले साँस्कृतिक, धार्मिक एवं ऐतिहासिक पर्यटकीय स्थानहरूको प्रवर्द्धन तथा विस्तार लगायत दृश्यावलोकन, जडिबुटी स्पा तथा ध्यान केन्द्र, निरोगधाम, हाइकिङ, प्यारागलाइडिङ, रचाफटीड, ग्रामीण तथा साँस्कृतिक पर्यटन जस्ता पर्यटकीय सेवा र स्थलहरूको विकास र विस्तार गरी पर्यटन व्यवसायलाई विविधिकरण गर्ने पर्याप्त सम्भावना रहेको छ । जिल्लामा पर्यटन विकासका लागि पर्यटन सम्बन्धी सूचना र सुविधाको उपलब्धता र सुरक्षाको प्रत्याभूति गर्न सकिने अनुकूल अवस्था देखिन्छ । पतञ्जली योग पिठ

द्वारा स्याङ्गाको वालिङ्गमा ध्यानकेन्द्र, तथा आयुर्वेदिक उपचार पद्धतिको स्थापना भएकोछ यसले स्थानीय पर्यटनलाई थप प्रवर्द्धन गर्नेछ ।

व्यावसायिक कृषि विकास: स्याङ्गाको कृषि परम्परागत भए पनि केही सुधारका प्रयासहरु भएका छन् । कृषि र पशुपालनलाई व्यवस्थित र व्यावसायिक बनाउन पकेटक्षेत्रहरु पहिचान भएका छन् ।

यस क्षेत्रमा सम्भावना तथा अवसर हुँदाहुँदै पनि जिल्लाको कृषि प्रणाली अपेक्षाकृत रूपमा व्यावसायिक हुन सकेको छैन । विद्यमान समस्याहरूको समाधान, उपलब्ध सम्भावना र अवसरको अधिकतम उपयोग गर्दै जिल्लामा कृषि पेशालाई व्यावसायिक तथा प्रतिस्पर्धी बनाउन सकिने सम्भावना देखिन्छ । स्याङ्गा जिल्लामा कृषि विकास तथा व्यावसायिकरणका लागि पर्याप्त सम्भावना र अवसर रहेको छ । जिल्लामा रहेका कृषि क्षेत्रहरु उत्पादनशिल भएकाले तरकारी, तेलहन, धान, गहुँ, र फलफूलको व्यावसायिक रूपमा उत्पादन गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ ।

४.१.२ आर्थिक विकास क्षेत्र सम्भावना विश्लेषण

विषयगत स्थिति विश्लेषण तथा सहभागितामूलक छलफलबाट पहिचान भएका आर्थिक विकास क्षेत्रका सम्भावना तथा अवसर उपलब्ध सम्भावना र अवसर उपयोग गर्ने रणनीति देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

क. समष्टिगत आर्थिक विकास

उपलब्ध सम्भावना तथा अवसरहरु	उपयोग रणनीतिहरु
<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय श्रोत साधनको उपलब्धता भएको । हावा पानी, भूगोल, संस्कृतिमा धनी रहेको र सहरीकरणउन्मुख रहेको । रेमिटेन्स भित्रिइरहेको । केही आधारभूत पूर्वाधारहरु तयार भएको । 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय साधन र पूँजिको परिचालनमा जोड दिइनेछ । क्षमता विकासमा जोड दिइनेछ । अध्ययन अनुसन्धानमा जोड दिइनेछ । लगानीको वातावरण सृजना गरिनेछ । पूर्वाधारहरूको विकास र विस्तार गरिनेछ । युवा सहभागितामा वृद्धि गरिनेछ ।

ख. कृषि, सिंचाई तथा पशु विकास

उपलब्ध संभावना तथा अवसरहरु	उपयोग रणनीतिहरु
<ul style="list-style-type: none"> फलफूल तरकारी खेती तथा अन्य नगदे र खाद्यान्न बाली (सुन्तला, कागती, कफी, अदुवा, च्याउ, मौरी, आंप, लिची, लप्सी, आलु, मकै) उत्पादन गर्न सकिने सम्भर तथा भिरालो भूमि (३६६ देखि २५१२ सम्मको उचाई) रहेको । पशु पंक्षी (गाई, भैंसी, वाखा, कुखुरा, बंगुर) पालनको लागि उपयुक्त हावापानी, पशु आहार, चरन क्षेत्र रहेको । बजारको पहुँच (स्थानीय र वाह्य) रहेको । सडकको सञ्जाल (वाह्य र भित्री) भएको । सिंचाईका श्रोत र प्रविधिको उपलब्धता भएको । व्यावसायिक कृषि तर्फ आकर्षण वढादो । शित भण्डार निर्माण भइरहेको । सहकारी समूह तथा स-साना व्यावसायमा 	<ul style="list-style-type: none"> व्यवसायिक, सामुहिक, Value Chain and Mass Production को अवधारणलाई अवलम्बन गरिनेछ । युवा लक्षित एक क्षेत्र एक उत्पादनको नीति अवलम्बन गरिनेछ । तत्काल प्रतिफल दिने तथा रोजगारी सृजना गर्ने साना तथा मझौला उद्योगहरूको स्थापना, कृषिका लागी सतह र लिफ्टिङ सिंचाई आयोजनाहरूको प्राथमिकता पूर्वक कार्यान्वयन गरिनेछ । कृषि क्षेत्रमा पहुँच पुऱ्याउन सडकहरूको विकास र विस्तारमा जोड दिइनेछ । व्यावसायिक र आधुनिक कृषिमा जोड दिइनेछ । बजार क्षेत्रको विस्तार र व्यवस्थित गरिनेछ । कृषि प्रसार, कृषि बजार सूचना प्रणाली, कृषि व्यावसायीकरण तथा कृषि उद्यमशीलता विकास तथा

उपलब्ध सम्भावना तथा अवसरहरु	उपयोग रणनीतिहरु
<p>महिलाहरुको संलग्नता बढाउँदै जानु ।</p> <ul style="list-style-type: none"> फलफुल (सुन्तला) विदेश निर्यात हुनु । 	<p>विस्तारलाई सूचना प्रविधिमा आधारित बनाइनेछ ।</p> <ul style="list-style-type: none"> कृत्रिम गर्भाधान मार्फत् नश्ल सुधार बढाउँदै लगिने लगायत व्यवसायिक गाई, भैंसी, बंगुर, तथा बाखापालनको विस्तार संगै उत्पादनमा वृद्धि तथा रोजगारी सृजना गरिनेछ । प्राङ्गारिक मल बनाउने प्रविधि तथा जैविक सुरक्षा प्रविधिको प्रवर्द्धन गरिनेछ (कृषकको ज्ञान, सीप र जनचेतना अभिवृद्धि, जैविक सुरक्षा अपनाउने फार्मलाई आर्थिक अनुदानको व्यवस्था) । पशुजन्य उद्योग एवम् व्यवसायको प्रवर्द्धन गरिनेछ । शित भण्डारको निर्माण र व्यवस्थापनमा जोड दिइनेछ ।

ग. पर्यटन विकास

उपलब्ध सम्भावना तथा अवसरहरु	उपयोग रणनीतिहरु
<ul style="list-style-type: none"> पर्यटकीय संस्कार र संस्कृति विद्यमान रहेको । धार्मिक, प्राकृतिक (भुगोल, नदीनाला), ऐतिहासिक, कृषि फर्म लगायत उच्चमशिल क्षेत्रहरु उपलब्ध भएको । पोखरा र लुम्बिनी जस्ता पर्यटकीय क्षेत्रहरुको मार्ग र समिपमा अवस्थित रहेको । होम स्टे, ट्रैकिङ रुट, प्यारागलाइडिङ, कृषि पर्यटन संचालनमा रहेको । जिल्लाको पर्यटन रणनीतिक योजना तयार भएको । थुप्रै महत्वपूर्ण पर्यटकीय गन्तव्य स्थल रहेको स्याइजा जिल्ला पोखरा विमानस्थलबाट २ घण्टाको मोटर बाटोमा रहेको । कालिगण्डकीमा चाफेटिङ र वोटिङ्को प्रचुर सम्भावना रहेको । छिमेकी जिल्लासँग जोडेर प्याकेज ट्रुस्को सम्भावना 	<ul style="list-style-type: none"> पर्यटनलाई स्थानीय साधन स्रोत र प्रविधिमा आधारित गराई स्थानिय स्तर वाटै सञ्चालन गरिनेछ । पर्यटनसँग सम्बद्ध जनशक्ति विकासमा जोड दिइनेछ । छिमेकी जिल्लाहरुसँग सहकार्य गरिनेछ । ग्रामीण पर्यटनको विकास र विस्तार गरिनेछ । पर्यटकीय सेवा सुविधा, सुरक्षा विकास र विस्तार गरिनेछ । स्थानीय निकाय र निजी क्षेत्रहरुबीच सहकार्य गरी पर्यटन प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रमहरू पहिचान र सञ्चालनमा जोड दिइनेछ । जिल्ला पर्यटन गुरुयोजना कार्यान्वयन गरिनेछ । पर्यापर्यटन (Eco-Tourism) को विस्तारमा जोड दिइनेछ । पर्यटकीय क्षेत्रहरु पहिचान गरी प्राथमिकताका आधारमा पर्यटकीय पूर्वाधार विकास र विस्तारमा जोड दिइनेछ । पर्यटकीय सेवा, सुविधाको विविधिकरण तथा सुरक्षाको प्रत्याभूतिमा पहल गरिनेछ । धार्मिक, साँस्कृतिक धरोहरहरुको संरक्षण गरी आन्तरिक पर्यटनसँग जोड दिइनेछ । उच्चान, भ्युटावर आदिको निर्माण गरिनेछ ।

घ. उद्योग, व्यापार, बैंकिङ र सहकारी

उपलब्ध सम्भावना तथा अवसरहरु	उपयोग रणनीतिहरु
<ul style="list-style-type: none"> जलविद्युत योग्य नदी नालाहरु रहेको । कच्चा पदार्थ (फलफुल, खनीज, दुध, मासु) को उपलब्धता भएको । खानीजन्य (दुंगा, फलाम, सुनखानी, चूनदुंगा, खरीदुंगा) भुगोल रहेको । पूँजि (रेमिन्टेन्स, बैंकिङ तरलता) उपलब्ध रहेको । विविध प्रकृति (कृषि, बचत तथा ऋण, माछा, कुखुरा, बंगुर, विद्युत, दुध, उपभोक्ता, सञ्चार, स्वास्थ्य,) सहकारी दर्ता भइ सञ्चालन भइरहेका । वाणिज्य बैंक, विकास बैंक, फाइनान्स कम्पनी तथा लघु वित्त वित्तीय संस्थाहरु संचालनमा रहेका । 	<ul style="list-style-type: none"> जलविद्युत योजनाको लागि स्थानीय निकाय, नीजि क्षेत्र, राष्ट्रिय रूपमा लागानीको लागि पहल गरिनेछ । कच्चा पदार्थ तथा खानीको अध्ययन अनुसन्धान र उद्योग स्थापनालाई जोड दिइनेछ । स्थानीय पूँजीलाई उद्योग तथा व्यापार व्यावसायमा लगानी गर्ने वातावरण तयार गरिने छ । घरेलु तथा साना उद्योगलाई प्राथमिकता दिइनेछ । उद्योग व्यापार क्षेत्रमा युवाहरुको सहभागिता वृद्धि गर्न पहल गरिनेछ । उत्पादनको क्षेत्रमा सहकारीको परिचालनमा जोड दिइनेछ । विकासमा निजी क्षेत्रलाई उपयुक्त वातावरण सहित प्रोत्साहनमा जोड गरिनेछ ।

४.१.३ समस्या विश्लेषण

जिल्ला वस्तुगत स्थिति विश्लेषणको निचोड र सहभागितात्मक छलफलबाट पहिचान भएका आर्थिक विकाससँग सम्बन्धित मूल समस्या र सोको कारण तथा असरहरू देहायबमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ:

मूल समस्या	कारणहरु	असरहरु
<p>कृषि, पशु, सिंचाई, उद्योग, व्यापार, पर्यटन र वित्तीय सेवा तथा सुविधाको पहुँच, विकास, विस्तार, गुणस्तर र उपयोग न्यून हुनु ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> दक्ष जनशक्तिको कमी, व्यवसायिक उत्पादन गर्न नसकिनु, भू उपयोग नीति तयार नहुनु, आवश्यक पूर्वाधारको कमी, कृषि तथा पशुपालन व्यवसायिक हुन नसक्नु, दक्ष जनशक्ति / उपयुक्त प्रविधिको कमी, जग्गाको खण्डीकरण, सिंचाईको श्रोतको उचित परिचालन हुन नसक्नु, भू उपयोग नीति अभाव, मल विझ समयमा, सहज रूपमा र उपयुक्त मुल्यमा प्राप्त गर्न नसक्नु, कृषि पेशाले युवापुस्तालाई आकर्षित गर्न नसक्नु, उचित र व्यवस्थित भण्डार गर्न नसकिनु, कृषकहरूमा रासयनिक विषादी तथा मलखादको उचित प्रयोग नहुनु, प्रयोगसम्बन्धी ज्ञान, सीप र सजगता कम हुनु, स्थानीयस्तरमा कृषकहरूका लागि पर्याप्त र नियमित परामर्श सेवाको कमी हुनु, कृषि बजार व्यवस्थित नहुनु, 	<ul style="list-style-type: none"> आयमा कमी आउनु, उत्पादनमा कमी, कृषि तथा पशुपालनको बजारीकरण, व्यवसायीकरण नहुनु, उत्पादन र उत्पादकत्वमा कमी हुनु, उत्पादन लागत महंगो हुनु, आधुनिक रोजगारी सिर्जना हुन नसक्नु, कृषकले आफ्नो उत्पादनको उचितमूल्य नपाउनु, कृषकको जोखिममा वृद्धि हुनु, पर्यटन विकास तथा प्रवर्धन, गुणस्तरीय पर्यटकको कमी, आय आर्जनमा कमी, पर्यटक सम्बन्धी तथ्यांकको अभाव, साना तथा घरेलु उद्योगको स्थापना हुन नसक्नु भएका उद्योगहरुका पनि पूर्ण क्षमतामा चल नसकी वन्द

मूल समस्या	कारणहरु	असरहरु
	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न विकास साफेदारहरूलाई एकीकृत तथा परिपूरक रूपमा आर्थिक विकासका क्षेत्रहरूमा प्रभावकारीरूपमा परिचालन गर्ननसकिनु । <p>पर्यटन विकास तथा प्रबद्धन तर्फ</p> <ul style="list-style-type: none"> पर्यटन विकासका पुर्वाधारहरूको निर्माण नहुनु । पर्यटकीय स्थलहरूको संरक्षण र सम्बद्धन नहुनु । पर्यटकीय स्थलहरूमा सहज पहुँच मार्ग नहुनु । पर्यटकीय सूचना केन्द्र नहुनु । पर्यटकीय केन्द्रको पहिचान गरि एकीकृत विकास कार्य हुन नसक्नु । <p>उद्योग, व्यापार, बैंकिङ र सहकारी विकास र विस्तार तर्फ</p> <ul style="list-style-type: none"> दक्ष जनशक्तिको कमी, बजारको सहज पहुँचमा कमी, औद्योगिक ज्ञान सीपको कमी, स्थानीय उद्योगलाई संरक्षण गर्ने नीति नहुनु, उत्पादनमुलक क्षेत्रमा लगानी कमी हुनु, लघुवित्त व्यवस्थापन सरल र व्यवस्थित हुन नसक्नु । 	<ul style="list-style-type: none"> गर्नुपर्ने अवस्थामा, स्थानीय कच्चा पदार्थ खेर गइरहेको । श्रम शक्ति वाहिर जानु पर्ने ।

४.१.४ योजना सोच तालिका

सहभागितामूलक छलफलबाट तयार पारिएको आर्थिक विकास क्षेत्रको योजना सोच तालिका देहाय वमोजिम रहेको छ।

योजना सारांश	विवरण	इकाई	सूचक (Indicators)			पुष्ट्याइँका आधारहरू (Means of Verification)	पूर्वानुमान (Assumptions)		
			आ.व. सम्मको अवस्था						
			आधाररेखा/ आधारवर्ष (२०७१/७२)	मध्यावधि (२०७४/७५)	लक्ष्य (२०७६/७७)				
विषयगत उद्देश्य कृषि, पर्यटन, उद्योग, व्यापार र वित्तीय सेवा तथा सुविधाको पहुँच र गुणस्तरमा अभिवृद्धि गरी रोजगारीका अवसर तथा आयमा बढ्दि गर्ने	कृषि क्षेत्रबाट हुने प्रतिपरिवार वार्षिक औंसत आम्दानी	रु.	२५०००	४०००	५००००	• आजिवियो अन्तिम, मध्यावधि तथा वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन • कृषि प्रतिवेदन।	• केन्द्रीयस्तर, स्थानीय निकाय तथा गैससको लगानीमा वृद्धि हुनेछ		
	आफ्नो कृषि उत्पादनबाट ३ देखि ६ महिना खान पुग्ने परिवार	प्रतिशत	१००	१००	१००				
	आफ्नो कृषि उत्पादनबाट ६ देखि ९ महिना खान पुग्ने परिवार	प्रतिशत	१००	१००	१००	• औद्योगिक गणना प्रतिवेदन • विपन्नता सर्वेक्षण र नमूना सर्वेक्षण प्रतिवेदन।			
	आफ्नो कृषि उत्पादनबाट ९ देखि १२ महिना खान पुग्ने परिवार	प्रतिशत	१००	१००	१००				
	कुल आन्तरिक रोजगार/स्वरोजगार	जना	१०४९७४	१३०१७४	१४४९७४	• कृषि गणना प्रतिवेदन • विपन्नता सर्वेक्षण प्रतिवेदन • जिकृविकाको वार्षिक प्रतिवेदन • अध्ययन तथा नमूना सर्वेक्षण प्रतिवेदन।	• केन्द्रिय, स्थानीय र विकास साझेदारको प्रतिबद्धता अनुसार लगानी वृद्धि भएको हुनेछ। • कृषिमा जलवायुको परिवर्तनको असर न्यून हुनेछ।		
	पर्यटनबाट हुने रोजगार/स्वरोजगार	संख्या	११००	१८००	२५००				
उपलब्धी १: कृषि पेशा व्यवसायिक, आधुनिक तथा रोजगारमूलक भएको हुनेछ।	कृषि पेशा रोजगारी	जना	१०४९७४	१०४९७४	१०४९७४	• कृषि गणना प्रतिवेदन • विपन्नता सर्वेक्षण प्रतिवेदन • जिकृविकाको वार्षिक प्रतिवेदन • अध्ययन तथा नमूना सर्वेक्षण प्रतिवेदन।	• केन्द्रिय, स्थानीय र विकास साझेदारको प्रतिबद्धता अनुसार लगानी वृद्धि भएको हुनेछ। • कृषिमा जलवायुको परिवर्तनको असर न्यून हुनेछ।		
	जिल्लामा सञ्चालित व्यवसायिक कृषि फार्म	संख्या	१२९	२००	२५०				
	अगुवा/व्यवसायिक कृषक	संख्या	३७९०	३८५०	४०००				
	कृषि क्षेत्रमा सक्रिय व्यवसायिक कृषि प्राविधिक	संख्या	४०	५५	६०				
	कृषिमा बीउ प्रतिस्थापन दर	प्रतिशत	१५.५ ८.५ ४.८	१८ १०.५ ५	२० १२ ५				
प्रतिफल १.१: कृषि पेशामा	जिल्लामा बचत/नपुग खाद्यान्त परिमाण	मे.टन	१४४६३९.६	१४४६३९.६	१४९६३९.६	• आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन।	• बजार विस्तारका स्थानीय प्रयास र		
	कृषि बीमा सुरक्षण गर्ने व्यवसाय	संख्या	०	३	५				
	कृषि उत्पादन संकलन केन्द्र/बजार	संख्या	१२	१४	१५				

योजना सारांश	सूचक (Indicators)					पुष्ट्याइँका आधारहरू (Means of Verification)	पूर्वानुमान (Assumptions)		
	विवरण	इकाई	आ.व. सम्मको अवस्था						
			आधाररेखा/ आधारवर्ष (२०७१/७२)	मध्यावधि (२०७४/७५)	लक्ष्य (२०७६/७७)				
व्यवसायिकरण भई उत्पादनमा विविधिकरण भएको हुनेछ ।	कृषिमा आधारित उद्यम र नर्सरी	संख्या	९३६	१०००	१०५०	• जिक्रियाको वार्षिक प्रतिवेदन • अध्ययन तथा नमूना सर्वेक्षण प्रतिवेदन ।	कृषकहरूको सक्रियतामा वृद्धि हुनेछ ।		
	तरकारीको वार्षिक उत्पादन	मे.टन	८३०१५	८५०३०	८६०४५				
	एग्रोभेटको संख्या	संख्या	४८	४९	५०				
	नगदेवाली उत्पादनको वार्षिक परिमाण	मे.टन	११५६	१४००	१५००				
	बाली सघनता दर	प्रतिशत	२८०	२८८	२९०				
प्रतिफल १.२: कृषि उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	खाद्यान्न बालीक्षेत्रफल उत्पादन उत्पादकत्व	हेक्टर मे.टन मे.टन/हे.	१०३४५० ४६९४९५ ४.५३	१०३४५० ४७२०१५ ४.५३	१०३४५० ४७२४९५ ४.५३	• अजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन • जिक्रियाको वार्षिक प्रतिवेदन • अध्ययन तथा नमूना सर्वेक्षण प्रतिवेदन ।	• जलवायुको परिवर्तनको असर न्यून हुनेछ • मल, वीउसम्बन्धी नीति तथा आपूर्ति प्रभावकारी हुनेछ • बजार विस्तारका स्थानीय प्रयास र कृषकहरूको सक्रियतामा वृद्धि हुनेछ ।		
	तरकारी बाली क्षेत्रफल उत्पादन उत्पादकत्व	हेक्टर मे.टन मे.टन/हे.	३९९० ८३०१५ २०.८०	४०८० ८४९० २०.७०	४१४५ ८५६७८ २०.६७				
	फलफुल क्षेत्रफल उत्पादन उत्पादकत्व	हेक्टर मे.टन मे.टन/हे.	१३०० १८३५२ १४.११	१३४० १९५० १४.६०	१३५० २०००० १४.८१				
	तेलहन क्षेत्रफल उत्पादन उत्पादकत्व	हेक्टर मे.टन मे.टन/हे.	७४१० ६६८२ ०.९०	७५१५ ६८०० ०.९०	७५९५ ६८८५ ०.९०				
	आलुक्षेत्रफल उत्पादन उत्पादकत्व	हेक्टर मे.टन मे.टन/हे	३८५० २८५० ०.७५	३८५० २८५० ०.७५	३८५० २८५० ०.७५				
	दालहन क्षेत्रफल उत्पादन उत्पादकत्व	हेक्टर मे.टन मे.टन/हे	७४४५ ९८८४ १.३२	७८५० ९०५० १.५०	७९९० ९२१४१ १.५२				
	मौरी	गोला	१३२५	१४५०	१५००				
	उखु	हे	२५०	२७०	३५०				

योजना सारांश	सूचक (Indicators)					पुष्ट्याइँका आधारहरू (Means of Verification)	पूर्वानुमान (Assumptions)		
	विवरण	इकाई	आ.व. सम्मको अवस्था						
			आधाररेखा/ आधारवर्ष (२०७१/७२)	मध्यावधि (२०७४/७५)	लक्ष्य (२०७६/७७)				
प्रतिफल १.३: जिल्लाको कुल सिंचित क्षेत्रफलमा वृद्धि भएको हुनेछ,	कूल खेती योग्य जमीन	हेक्टर प्रतिशत	८२,६२२ ६०	८२,६२२ ६०	८२,६२२ ६०	<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन डिभिजन सिंचाई कार्यालयको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन अध्ययन तथा नमूना सर्वेक्षण प्रतिवेदन। 	<ul style="list-style-type: none"> जलउपभोक्ता संस्थाहरूको क्रियाशीलतामा वृद्धि हुनेछ। सिंचाईमा सरकारी, विकास साफेदार र नीजि क्षेत्रको लगानी वृद्धि हुनेछ 		
	कूल खेती गरिएको जमीन	हेक्टर प्रतिशत	८२,६२२ ६०	८२,६२२ ६०	८२,६२२ ६०				
	कुल सिंचित क्षेत्रफल मध्ये बाहै महिना सिंचाइ सुविधा पुगेको क्षेत्रफल	हेक्टर	१०३२२	८२६२२	८२६२२				
	जिल्लाको कुल खेतीयोग्य जमीनमध्ये सिंचित जमीनको क्षेत्रफल	हेक्टर	५७९८९	८२६२२	८२६२२				
	वर्षायाममा सिंचित जमीनको क्षेत्रफल	हेक्टर	४७६१७	८२६२२	८२६२२				
	मौसमी (हिउँदमा) सिंचित जमीनको क्षेत्रफल	हेक्टर	२४९७२	८२६२२	८२६२२				
प्रतिफल १.४: पशुपालन व्यवसायिक रूपमा विकास भएको हुनेछ ^३	पशुपालन पकेट क्षेत्र	संख्या	७३	८०	८५	<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन, जिपसेकाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन., अध्ययन तथा नमूना सर्वेक्षण प्रतिवेदन। 	<ul style="list-style-type: none"> पशुपालन व्यवसायप्रति कृषकहरूको आकर्षण बढेको हुनेछ। 		
	मत्स्य विकास केन्द्र		१	२	३				
	माछा उत्पादन	मे.ट	३५४७	४५००	५०००				
	दूध चिस्यान केन्द्र	बटा	४५	५०	५२				
	पशुवध स्थल	संख्या	०	३	५				
	हितकोष रकम	रु.हजार	५५४०		४५००				
	पशुबीमा संरक्षण गर्ने संस्था	संख्या	५	५	५				
	पशु फार्म	संख्या	३१५	५००	५२५				

³जिल्ला पशु सेवा कार्यालय, स्पाइजा, वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन, २०७०।

योजना सारांश	सूचक (Indicators)					पुष्ट्याइँका आधारहरू (Means of Verification)	पूर्वानुमान (Assumptions)		
	विवरण	इकाई	आ.व. सम्मको अवस्था						
			आधाररेखा/ आधारवर्ष (२०७१/७२)	मध्यावधि (२०७४/७५)	लक्ष्य (२०७६/७७)				
कुखुरा फार्म	संख्या	४६४	५५०	६८३					
त्याचरी उद्योग	संख्या	७	८	९					
मासु पसल	संख्या	१७५	१९०	२००					
औषधी पसल	संख्या	८५	८८	९०					
दाना पसल	संख्या	४०	४०	४०					
कार्यान्वयनमा रहेका मासु परीक्षण प्रयोगशाला	संख्या	०	१	१					
स्वरोजगार/रोजगार जनसंख्या	संख्या	१५००	२२५०	२५००					
पशु सेवा केन्द्र	बटा	५	६	७					
पशु सेवा उपकेन्द्र	बटा	१३	१४	१५					
कृत्रिम गर्भधान केन्द्र	संख्या	५६	८०	८७					
प्रतिफल १.५: पशुजन्य उत्पादनको परिमाण र गुणस्तरमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	दूध	मे. टन	१३८९०.०६	४५८००	४६३००.२				
	मासु	मे. टन	७२९.६	२०००	२४३२				
	अण्डा	हजार	१८४६.८	५७५०	६१५६				
	प्राकृति कमल	मे.टन							
	हाडछाला	मे.टन	१४४६.६	४६५०	४८२२				
	उन	क.जी	१.०३	०.२०	०.२१				
उपलब्धी २: पर्यटकीय सेवा र सुविधामा वृद्धि वृद्धि भएको हुनेछ ।	जिल्लामा भित्रिने पर्यटक वाह्य आन्तरिक	संख्या	१३६००० ८०००००	३००००० १००००००	५००००० १२०००००	• आजिवियो अन्तिम, मध्यावधि तथा बार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन • उद्योग वाणिज्य संघको प्रतिवेदन • अध्ययन तथा सर्वेक्षण प्रतिवेदन ।	• सरकारी तथा निजी क्षेत्रको लगानीमा वृद्धि हुनेछ । • पर्यटन गुरुयोजनाको कार्यान्वयन हुनेछ ।		
	बाह्य पर्यटकको सरदर बसाइ अवधि	दिन	१	२	३				
	विगत पाँच वर्षमा पहिचान भएका पर्यटकीय क्षेत्रहरू	संख्या	५ ५	८ ८	१० १०				
	ग्रामीण क्षेत्र								

योजना सारांश	सूचक (Indicators)					पुष्ट्याइँका आधारहरू (Means of Verification)	पूर्वानुमान (Assumptions)		
	विवरण	इकाई	आ.व. सम्मको अवस्था						
			आधाररेखा / आधारवर्ष (२०७१/७२)	मध्यावधि (२०७४/७५)	लक्ष्य (२०७६/७७)				
	सहरी क्षेत्र								
	प्रति पर्यटक दैनिक औसत खर्च	रु.	३०००	४५००	५०००				
<u>प्रतिफल २.१:</u> पर्यटकीय सुविधा र पुर्वाधारको विकास र विस्तार भएको हुनेछ।	जिल्लामा सञ्चालित पर्यटकीयस्तरका होटल	संख्या	५७	८०	१००	<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो बार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन, पर्यटन विकास गुरुयोजनाको प्रगति समीक्षा प्रतिवेदन, उद्योग वाणिज्य संघको प्रतिवेदन, अध्ययन तथा सर्वेक्षण प्रतिवेदन। 	<ul style="list-style-type: none"> सेवा, सुविधा तथा पुर्वाधार विस्तारमा लगानी वृद्धि हुनेछ। 		
	पर्यटकीय पदमार्ग संख्या लम्बाई	संख्या कि.मि.	१०	२	३				
	पर्यटन सूचना केन्द्रक्षेत्र ग्रामीण सहरी क्षेत्र	संख्या संख्या	१०	२८	२०				
	संरक्षित, व्यवस्थित, ऐतिहासिक, धार्मिक र सांस्कृतिक पर्यटकीय स्थल / क्षेत्र	संख्या	१०	१८	२०				
	इन्टरनेट, इमेल र अन्य सञ्चार सुविधा उपलब्ध पर्यटकीय स्थल	संख्या	२	४	५				
	पर्यटन सेवा प्रदायक (ट्राभल, ट्रेकिङ, हनि हन्टिङ, होमस्टे, इकोट्रिप्युम, सफारी, हाइकिङ)	संख्या	२०	२८	३०				
<u>प्रतिफल २.२:</u> पर्यटनमा संख्यात्मक तथा गुणात्मक वृद्धि भएको हुनेछ।	तालिमप्राप्त टुर गाइड	जना	२०	२०	२०	<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो अन्तिम, मध्यावधि तथा बार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन, उद्योग तथा वाणिज्य संघको प्रतिवेदन, पर्यटन विकास गुरुयोजना समीक्षा प्रतिवेदन। 	<ul style="list-style-type: none"> सरकारी तथा निजी क्षेत्रको लगानीमा वृद्धि हुनेछ। 		
	मापदण्ड अनुसार सञ्चालित होमस्टे	संख्या	०	४	६				
	कृषि पर्यटनको व्यवहारमा रहेका स्थल	संख्या	०	४	६				
	पर्यटन क्षेत्रमा क्रियाशील संस्था	संख्या	३	७	१०				
<u>प्रतिफल २.३:</u> पर्यटन क्षेत्रसँग सम्बन्धित संघ/संस्थाहरूको संस्थागत	तालिम लिएर होमस्टे सञ्चालन गर्ने गाउँ/घरधुरी	संख्या	०	४	६	<ul style="list-style-type: none"> अन्तिम, मध्यावधि तथा बार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन, उद्योग तथा वाणिज्य संघको प्रतिवेदन, पर्यटन विकास गुरुयोजना समीक्षा प्रतिवेदन, 	<ul style="list-style-type: none"> बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रबाट पर्यटन क्षेत्रमा प्राथमिकता साथ लगानी हुनेछ। 		
	पर्यटन क्षेत्रमा तालीम प्राप्त गरेका मानव संशाधन	जना	१००	२००	३००				
	गुरुयोजना तयार भई लागू भएका	संख्या	१	८	१०				

योजना सारांश	सूचक (Indicators)					पुष्ट्याइँका आधारहरू (Means of Verification)	पूर्वानुमान (Assumptions)		
	विवरण	इकाई	आ.व. सम्मको अवस्था						
			आधाररेखा/ आधारवर्ष (२०७१/७२)	मध्यावधि (२०७४/७५)	लक्ष्य (२०७६/७७)				
क्षमता विकास भएको हुनेछ।	पर्यटकीय स्थल								
उपलब्धी ३: सीप, प्रविधि, पूँजी बजार तथा व्यवसाय परामर्श सेवाको पहुँच र उपयोगमा बृद्धि भएको हुनेछ।	उद्योग, वाणिज्य र पर्यटन क्षेत्रमा रोजगार जनशक्ति	जना	३२६१	३९५०	४१६७	<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन, उद्योग, वाणिज्य संघको प्रतिवेदन बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको प्रतिवेदन, 	<ul style="list-style-type: none"> केन्द्र, स्थानीय निकाय र विकास साझेदारको लगानी र कार्यकममा बृद्धि भएको हुनेछ। 		
प्रतिफल ३.१: जिल्लामा लघु, घरेलु तथा साना उद्योगहरू वृद्धि र विस्तार भएको हुनेछ।	झुला उद्योग	संख्या	५	६	७	<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन, घरेलु तथा साना उद्योग विकास कार्यालय वार्षिक प्रतिवेदन। 	<ul style="list-style-type: none"> साना तथा घरेलु उद्योगमा निजी क्षेत्र आकर्षण हुनेछ। 		
प्रतिफल ३.२: व्यापार तथा व्यवसायको विस्तार भएको हुनेछ।	सञ्चालित व्यापार व्यवसाय	संख्या	२०५००	२१५००	२२०००	<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन, घरेलु तथा साना उद्योग विकास कार्यालयको वार्षिक प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> बैंक, वित्तीय निजी क्षेत्रको लगानी वृद्धि हुनेछ 		
प्रतिफल ३.३: बैंक तथा वित्तीय संघ संस्थाको विकास र उद्योग व्यापारमा लगानी वृद्धि	बैंक तथा वित्तीय संस्था	संख्या	३७	३९	४०	<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन, उद्योग वाणिज्य संघको वार्षिक प्रतिवेदन, राष्ट्र बैंक तथा वित्तीय संस्थाको प्रतिवेदन, 	<ul style="list-style-type: none"> लगानीमा वृद्धि हुनेछ 		
	पर्यटन क्षेत्रमा लगानी	प्रतिशत	२.४०	३	३				
	उद्योगमा लगानी	प्रतिशत	३०.२६	३१.५०	३२				
	कृषि तथा पशुपालनमा लगानी	प्रतिशत	१.६७	२	३				
	व्यापार तथा व्यवसायमा लगानी	संख्या	६५.६७	६२	६२				

योजना सारांश भएको हुनेछ	सूचक (Indicators)					पुष्ट्याइँका आधारहरू (Means of Verification)	पूर्वानुमान (Assumptions)		
	विवरण	इकाई	आ.व. सम्मको अवस्था						
			आधाररेखा/ आधारवर्ष (२०७१/७२)	मध्यावधि (२०७४/७५)	लक्ष्य (२०७६/७७)				
प्रतिफल ३.४: सहकारी संस्थाहरूको विकास र विस्तार भएको हुनेछ।	दर्ता भएको सहकारी संस्था	संख्या	६६०	६९०	६९८	<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो बार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन, डिभिजन सहकारी कार्यालयको सहकारी प्रोफाइल। 	<ul style="list-style-type: none"> नीतिगत तथा संरचनागत सुधार हुनेछ। 		
	क्रियाशील सहकारी संस्था	प्रतिशत	६४०	६९०	६९८				
	उत्पादन तथा बजारीकरण क्रियाशील सहकारी	संख्या	१७७	२७५	३०७				
	सहकारीमा आवद्ध जनसंख्या	संख्या	१३७६०८	१७०५००	१७७१७३				
	कुल कारोबार (अर्व)	रकम	८.२३	८.००	८.३२				
	सहकारी व्यवस्थापनमा दक्ष जनशक्ति	जना	७३९.३	९५००	१००००				
	सहकारीबाट प्रत्यक्ष रोजगारी	जना	१०५९	१२८५	१३६६				

४.१.५ आर्थिक विकाससँग सम्बन्धित कार्य नीतिहरु

जिल्लाको दिगो आर्थिक विकासका लागि देहाय बमोजिम आर्थिक विकास कार्य नीतिहरु अवलम्बन गरिनेछः

- (क) सहकारीलाई माध्यम बनाइ रोजगारीका अवसरहरु श्रृजना गर्नका लागि सहकारीसँग सहकार्य गरी कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।
- (ख) गरीबी निवारणको लागि आय आर्जनमा टेवा पुऱ्याउन लक्षित वर्गका लागि सञ्चालित योजना तथा कार्यक्रमहरु कृषि तथा पशु विकास एवं सम्बद्ध सरकारी र गैर सरकारी निकायको प्राविधिक सहयोग एवं सहभागितामा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- (ग) जिल्लाको आर्थिक विकासका लागि कार्यरत साभेदार तथा सहयोगी निकायहरुसँग लागत साभेदारीको आधारमा कार्य सञ्चालन गरी आर्थिक विकासमा प्रभावकारीता ल्याउने ।
- (घ) सीमान्तकृत विपन्न तथा अति गरीबहरुका लागि आय आर्जन सम्बन्धी सीपमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- (घ) सामाजिक परिचालनका माध्यमबाट गरीबी न्यूनीकरणका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- (इ) आर्थिक, सामाजिक, शैक्षिक हिसावले पछाडि परेका वा पारिएका महिला, दलित, जनजाति, पिछडा वर्ग र मुस्लिमहरुको उत्थानका लागि सम्बन्धित पक्षको समन्वय र सहभागितामा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- (च) सामाजिक परिचालनको माध्यमबाट सामाजिक एवं आय आर्जन सम्बन्धी सचेतनाका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।
- (छ) जिविसको आन्तरिक स्रोत अभिवृद्धिका लागि नयाँ स्रोतहरु पहिचान गरी राजस्व अभिवृद्धि गर्न अध्ययन कार्यलाई निरन्तरता दिने ।
- (ज) लेखापरीक्षण प्रतिवेदनमा औल्याईएका पेशकी तथा बेरुजु फछ्यौटका लागि कार्ययोजना सहितको प्रक्रिया थालनी गर्ने ।
- (झ) ठेक्कापट्टा प्रणालीलाई थप व्यवस्थित गर्न E-Bidding प्रकृयालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्दै जाने ।
- (ञ) मितव्ययिताको उपायहरु अवलम्बन गरि सञ्चालन खर्चको मात्रालाई न्यूनिकरण गर्ने ।
- (ट) जिल्ला भित्र रहेका सम्भाव्य पर्यटकीय स्थलको पहिचान गरि सोको प्रवर्द्धन गर्ने ।

कृषि कार्य नीति तर्फः

- (क) विकेन्द्रीकरणको सिद्धान्त अनुरूप कृषि विकास कार्यक्रम तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन एवम् व्यवस्थापन प्रक्रियामा तल्लो निकायका विभिन्न ईकाईहरु एवम्, लक्षित कृषकहरुको संलग्नता र समन्वय गराई प्रत्येक चरणमा निर्णय लिने अवसर समेत प्रदान गर्ने ।
- (ख) दीर्घकालिन कृषि योजनाले अवलम्बन गरेको नीतिहरुको आधारमा खाद्यान्त वाली, व्यवसायिक तरकारी, मत्स्य पालन तथा तेलहन वाली र च्याउ खेती क्षेत्रहरु पहिचान तथा छनौट गरि त्यस्ता पकेटहरुमा कृषक समूहको सहभागितामा सघन एवं व्यवसायिक कृषि कार्यक्रमहरु तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- (ग) कृषक समूह, तथा अन्य उपभोक्ता समितिलाई परिचालन गर्दै कृषि प्रसार शैक्षिक कार्यक्रमहरु कृषक समूह मार्फत लैजाने ।
- (घ) महिला कृषक समूहलाई कार्यक्रममा प्राथमिकता दिई बढीभन्दा बढी महिला कृषकहरुलाई सहभागी गराउने ।

- (ङ) सघन एवं व्यवसायिक कार्यक्रम समेटिन कृषक समूहहरुका लागि कृषि कार्यक्रम सञ्चालन गरी आय आर्जन हुन सक्ने कार्यक्रममा प्राथमिकता दिने ।
- (च) कृषि अनुसन्धान केन्द्रबाट सिफारिस भई आएका स्थानीय आवश्यकता सुहाउँदो उपयुक्त जातहरु तथा कृषि प्रविधि तथा साधनको ज्ञान कृषकहरुलाई दिलाउने ।
- (छ) कृषि क्षेत्रको विकासका लागि कृषि प्रविधि, बजार व्यवस्था, कृषि अनुसन्धान, कृषि सामग्रीहरुको प्रवर्द्धन एवं विस्तार गर्ने ।
- (ज) कृषि सडक, सिंचाई ग्रामिण विकासका लागि अपरिहार्य तत्वका रूपमा रहेकोले न्यूनतम पूर्वाधारहरुको विकासलाई प्राथमिकता दिने ।
- (झ) कृषि उत्पादन वृद्धिको लागि आवश्यक पर्ने कृषि सामग्री तथा उपकरणहरु उन्नत वित्रु, रासायनिक मल, कृषि ऋण, सिंचाई, स्प्रेयर, सिडबिन र प्राविधिक सेवा उपलब्ध गराउन सम्बन्धित निकायहरु बीच समन्वय गर्ने गराउने ।
- (ञ) माछापालन तर्फ कृषकलाई प्रोत्साहित गर्न व्यवसायिक माछा पोखरी, करेसा माछा पोखरी निर्माण र मर्मत सम्भारमा अनुदानको व्यवस्था मिलाउने ।
- (ट) अर्गानिक तरकारी खेती र मौरीपालन कार्यक्रम तर्फ कृषकलाई तालिम तथा आवश्यक उत्पादन सामग्रीमा अनुदानको व्यवस्था गराउने ।
- (ठ) कृषि उपजको सहज बजारीकरणको लागि बजार सेड तथा संकलनकेन्द्र निर्माणलाई प्राथमिकता दिने ।
- (ड) कृषि अनुसन्धान तथा अनुभवबाट प्राप्त स्थानीय हावापानी सुहाउँदो उपयुक्त प्राविधिक ज्ञान, सीप तथा साधनहरुलाई कृषक समक्ष पुऱ्याई समग्र कृषिको उत्पादकत्व बढाउँदै वितरण तर्फ नीजि क्षेत्रको समेत संलग्नता बढाई दिगो श्रोत परिचालन र आपूर्ति व्यवस्थामा सुधार ल्याउने ।

पशुपालन कार्य नीति तर्फः

- (क) पशुपालनको पकेट क्षेत्रको विकास गर्ने ।
- (ख) एक गाविस एक प्राविधिक नीति अनुसार प्राविधिकको व्यवस्था गर्ने ।
- (ग) हरेक क्षेत्रमा पशु हाटबजार, पशु संकलन केन्द्र, मासु तथा दुग्ध पदार्थ प्रशोधन केन्द्रको स्थापना गर्ने ।
- (घ) कृत्रिम गर्भाधानको माध्यमबाट नशलसुधार गर्ने ।
- (ङ) व्यवसायिक पशुपालन मोडेल कलस्टरको विकास गर्ने ।
- (च) वित्तिय सेवा सुविधा हरेक क्षेत्रका लागि नीति अवलम्बन गर्ने ।
- (छ) पशु विमाको कार्यान्वयन गर्ने ।
- (ज) नगरपालिकाहरुमा व्यवस्थित पशुवधशाला स्थापना गर्ने ।

उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय कार्य नीति तर्फः

- (क) हरेक गाविसमा स्थानिय श्रोतमा आधारित लघु उद्यम (कोशेली उत्पादन) बजार स्थापना गर्ने ।
- (ख) उद्यम विकासको एकीकृत अवधारणा अनुसार कृषि, पशु, स्थानीय सीप र कच्चा पदार्थ तथा पर्यटनमा आधारित सृजना र विकास व्यवसाय परामर्शको व्यवस्था गर्ने ।
- (ग) कृषिमा आधारित उद्योगहरु (डेरी) लाई आधुनिकीकरण गर्ने ।
- (घ) निर्माण उद्योगलाई व्यवस्थित रूपमा विस्तार गर्न सहजीकरण गर्ने ।

- (ङ) मौलिक र परम्परागत प्रविधिको पहिचान, संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गर्ने ।
- (च) उद्योग स्थापना तथा सञ्चालनमा वातावरणमैत्री अवधारणा अवलम्बन गर्ने ।
- (ज) उद्यम विकासको एकिकृत प्याकेज अनुसारको व्यवसाय सेवा प्रवाहका लागि सेवा प्रदायक परिचालन गर्ने ।
- (झ) बजारमुखी उत्पादन र उत्पादत्व बढ्दि गर्न सीप, प्रविधि र प्रवर्धनात्मक कार्यक्रममा जोड दिने ।

पर्यटन विकास कार्य नीति तर्फः

- (क) एग्रो तथा फरेष्ट टुरिजमलाई पर्यटनसंग आवद्ध गर्ने ।
- (ख) जिल्ला भएर बग्ने प्रमुख नदीहरुमा पर्यटन मैत्री र्याफ्टिङ योजना बनाउने ।
- (ग) प्रत्येक नगरपालिकाक्षेत्रमा एक एक वटा आधुनिक मनोरम उद्यानको निर्माण गर्ने ।
- (घ) लोक संस्कृतिमा आधारित होमस्टे योजना संचालनमा ल्याउने ।
- (ङ) प्राकृतिक सास्कृतिक ऐतिहासिक पुरातात्त्विक क्षेत्रहरुको संरक्षण विकास एंव प्रवर्द्धन गर्ने ।
- (च) स्याइजाका विभिन्न स्थलहरुको थप विकास गरी पिकनिक स्पट विस्तार गर्ने ।
- (छ) धार्मिक स्थल तथा पर्यटकिय क्षेत्रहरुमा भएको खाली जग्गालाई संरक्षण गरेर रमणीय पार्क बनाउने ।
- (ज) विभिन्न धार्मिक स्थलहरुको विषयमा अध्ययन गर्न चाहनेहरुका लागि पर्याप्त सामग्री रहेको पुस्तक तथा धार्मिक स्थलको परिचय सामग्री र विभिन्न पर्व तथा जात्रासम्बन्धी पुस्तक तथा सीडीहरु तयार गर्ने ।
- (झ) पैदल मार्गको निर्माण तथा मर्मत गर्ने ।
- (ञ) विभिन्न स्थानहरुमा सम्भाव्यता अध्ययन गरी भ्यू टावर निर्माण गर्ने ।
- (ट) स्थानीय समुदाय मै जनजाति, धार्मिक स्थल, तथा विभिन्न समुदायको सांस्कृतिक संग्रहालय तथा वस्ती निर्माणमा अगुवाई गर्ने ।
- (ठ) होम स्टे, होटल, धार्मिक स्थल तथा विभिन्न पर्यटकिय स्थलहरुको ब्रोसर तथा वेभसाइट निर्माण गर्ने ।
- (ड) पर्यटन सम्बन्धी विभीन्न प्याकेज बनाई आन्तरिक पर्यटकहरुलाई आकर्षण गर्ने ।

बैंक तथा वित्तीय कार्य नीति तर्फः

- (क) कृषि, पशुजन्य उत्पादन, प्रसोधन, उद्यम र पर्यटन सेवाका लागि सरल कर्जाको व्यवस्था गर्ने ।
- (ख) उपयुक्त संयन्त्र, माध्यम र प्रविधिद्वारा ग्रामीण क्षेत्रमा सेवा विस्तार गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई अनुरोध र उत्प्रेरित गर्ने ।
- (ग) शाखा रहित बैंकिङ संयन्त्रमार्फत सामाजिक सुरक्षा रकम वितरणसँग वित्तीय सेवाको विस्तार गर्न पहल गर्ने ।
- (घ) व्यवसाय परामर्श सेवा प्रदायक निकायसँग बैंक र वित्तीय संस्थाको सहकार्य र साझेदारीमा बढोत्तरी गर्ने ।

सहकारी विकास कार्य नीति तर्फः

- (क) सहकारीको माध्यमबाट ग्रामीण क्षेत्रहरुमा छारिएर रहेको तथा अनुत्पादक क्षेत्रको पूँजीलाई एकीकृत गरी उद्योग, व्यवसाय तथा उत्पादनशिल क्षेत्रमा परिचालन गर्ने ।
- (ख) कृषक समूह, उद्यमी समूह, महिला, स्थानीय उद्यमी तथा व्यापारीलाई सहकारी आवद्ध गरी उद्यम सिर्जना, विकास, उत्पादन बढ्दि र बजारीकरणमा जोड दिने ।

४.१.६ विषयगत क्षेत्रका प्रमुख कार्यक्रम, आयोजना, अनुमानित बजेट तथा कार्यान्वयन योजना

आर्थिक विकास क्षेत्रको अवस्था, उद्देश्य, उपलब्धी, प्रतिफल, लक्ष्य, जोखिम पक्ष, विगतको लगानी प्रवृत्ति र जोखिम पक्षलाई मूल आधार मानी सो प्राप्त गर्ने प्रमुख आयोजना/कार्यक्रम तथा बजेट देहाय वर्मोजिम प्रस्तुत गरिएको छ ।

लक्ष्य, बजेट, योजना तथा कार्यक्रम तालिका :

क्र.सं.	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	लक्षित क्षेत्र तथा वर्ग	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण			१	२	३	४	५	
प्रतिफल १.१ कृषि पेशामा व्यवसायिकरण भई उत्पादनमा विविधिकरण भएको हुनेछ ।											
१.१.१	ताजा तरकारी उत्पादन आयोजना	हेक्टर		५०००							जिकृविका/जि.वि.स./गै.स.स
१.१.२	अर्गानानिक तरकारी उत्पादन आयोजना	हेक्टर		३०००							जिकृविका/जि.वि.स./गै.स.स
१.१.३	फलफूल विकास कार्यक्रम	हेक्टर		२५०००							जिकृविका/जि.वि.स..स/गै.स.स
प्रतिफल १.२ कृषि उत्पादन र उत्पादकत्वमा बढ्दि भएको हुनेछ											
१.२.१	उत्पादन तथा उत्पादकत्व बढ्दि आयोजना	हेक्टर		१५००							जिकृविका
१.२.२	विजवृद्धि कार्यक्रम	हेक्टर		२०००							जिकृविका
१.२.३	वजार विकास कार्यक्रम	संख्या		१५००							जिकृविका/जि.वि.स./गै.स.स
१.२.४	मत्स्य विकास कार्यक्रम	हेक्टर		२०००							जिकृविका/जि.वि.स./गै.स.स
प्रतिफल १.३ जिल्लाको कुल सिंचित क्षेत्रफलमा बढ्दि भएको हुनेछ											
१.३.१	नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाई योजना	हेक्टर		५०००							सिंचाई विकास डिभिजन
१.३.२	मर्मत सम्हार तथा दीगो व्यवस्थापन	हेक्टर		१००००							सिंचाई विकास डिभिजन
१.३.३	साना सिंचाई कार्यक्रम	हेक्टर		१००००							जिकृविका
१.३.४	कृषि सहकारी सिंचाई कार्यक्रम	हेक्टर		१५०००							जिकृविका
प्रतिफल १.४ पशुपालन पेशागत व्यावासाय हुनेछ											

क्र.सं.	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	लक्षित क्षेत्र तथा वर्ग	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण			१	२	३	४	५	
१.४.१	व्यवसायिक कृषक सशक्तिकरण तालिम	सख्या		५५००							जिविस
१.४.२	युवा केन्द्रीत पशुपालन संग सम्बन्धित तालिम	सख्या		५०००							जिल्ला पशु सेवा कार्यालय
१.४.३	पशुपालन सम्बन्धी अनुसन्धान	सख्या		१०००							जिविस
१.४.४	अन्तर्राष्ट्रीय एकीकृतपशुपालन विकास तालिम	सख्या		२०००							जिविस
प्रतिफल १.५ पशुजन्य उत्पादनको परिमाण र गुणस्तरमा बढ्दि भएको हुनेछ।											
१.५.१	पशु सेवा केन्द्र थप तथा स्थान्तरण	सख्या									जिल्ला पशु सेवा कार्यालय
१.५.२											
१.५.३	मासुजन्य पदार्थ प्रशोधन तथा विविधिकरण तालिम	सख्या		२०००							जिल्ला पशु सेवा कार्यालय
१.५.४	दुग्धजन्य पदार्थ प्रशोधन तथा विविधिकरण तालिम	सख्या		१५००							जिल्ला पशु सेवा कार्यालय
१.५.५	उत्पादनमा आधारित अनुदान कार्यक्रम	सख्या		४०००							जिल्ला पशु सेवा कार्यालय/जिविस समन्वययात्मक
१.५.६	सामुदायिक पशु विमा कार्यक्रम			३०००							कृषि विकास बैंक
१.५.७	पशु आहार सुधार कार्यक्रम	सख्या		२५००							जिल्ला पशु सेवा कार्यालय
१.५.८	पशु नस्ल सुधार कार्यक्रम	वटा		२०००							जिल्ला पशु सेवा कार्यालय
१.५.९	जिल्लाको पशुपन्थी तथा पशुपन्थी जन्य उत्पादनको तथ्याकां सकल्न	वटा		१०००							जिविस
१.५.१०	पशु अनुवंशी अध्यायन कार्यक्रम	वटा		१०००							जिल्ला भर

क्र.सं.	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	लक्षित क्षेत्र तथा वर्ग	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय	
		इकाई	परिमाण			१	२	३	४	५		
प्रतिफल २.१ पर्यटकीय सुविधा र पुर्वाधारको विकास र विस्तार भएको हुनेछ ।												
२.१.१	विभिन्न धार्मिक स्थल, पार्क, गुम्बा, पर्यटकीय स्थलहरूको सूचना संकलन गरी विभिन्न क्षेत्रहरूमा होर्डिङ (विल) बोर्ड राख्ने, सूचना केन्द्र स्थापना गर्ने, तथा वेव पेज निर्माण गर्ने ।	प्याकेज		१०००							जिविस, गाविस, संस्कृति पर्यटन तथा नागरीक उद्ययन मन्त्रालय, पर्यटन सम्बन्धी संघ सस्था, नगरपालिका तथा उद्योग वाणिज्य संघ ।	
२.१.२	खास पर्यटकीय स्थालमा जाने सडकहरूलाई पर्यटकीय मार्ग रूपमा विकास गर्ने ।	किमी		७५००							सहरी विकास तथा भौतिक योजना मन्त्रालय, स्थानीय विकास मन्त्रालय, सडक बोर्ड ।	
२.१.३	विभिन्न ऐतिहासिक, धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरूको तत्काल मर्मत, सुधार तथा त्यस क्षेत्रको संरक्षण गर्ने कार्य	संख्या		८०००							संस्कृति मन्त्रालय, जिविस, गुठी संस्थान ।	
२.१.५	विभिन्न पदमार्गहरूको अध्ययन तथा बाटो मर्मत सुधार र सिढी निर्माण गर्ने	किमी		९०००							पर्यटन बोर्ड, पर्यटन तथा नागरिक उद्ययन मन्त्रालय, भौतिक योजना मन्त्रालय, सं. मा तथा स्थानीय विकास मन्त्रलाय, जिविस ।	
२.१.६	विभिन्न भ्यू टावर सम्भाव्य अध्ययन गरी भौतिक पुर्वाधार विकास गर्ने	संख्या		सम्बन्धित योजनाको लक्ष्य अनुसार							भौतिक योजना मन्त्रालय, सहरी विकास मन्त्रालय, पर्यटन तथा नागरीक उद्ययन मन्त्रालय, पर्यटन बोर्ड ।	
२.१.७	जगंल सफारीका लागि बाटो निर्माण तथा अध्ययन	संख्या	१	३००							जिविस, सम्बन्धित समुदायिक वन उपभोक्ता समूह, जिल्ला वन कार्यालय, पर्यटन तथा नागरिक उद्ययन मन्त्रालय,	

क्र.सं.	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	लक्षित क्षेत्र तथा वर्ग	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय	
		इकाई	परिमाण			१	२	३	४	५		
											पर्यटन बोर्ड, भौतिक योजना तथा सहरी विकास मन्त्रलाय।	
२.१.८	माउण्टेन वाइकिंगका लागि बाटोको अध्ययन	संख्या	१	५००							जिविस, पर्यटन बोर्ड, भौतिक योजना मन्त्रलाय, सहरी विकास मन्त्रलाय, नीजिक्षेत्रका होटल तथा रिसोर्टहरू र पर्यटन व्यवसायीहरु।	
२.१.१३	विभीन्न पार्कहरूलाई वनस्पति अध्ययन पार्कको रूपमा जिल्लाभर सम्भाव्यता भएका सबै वनस्पतिको अध्ययन केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने										सम्बन्धित पार्क समिति, जिविस, गाविस, पर्यटन बोर्ड, वनस्पति विभाग, वन मन्त्रलाय, नीजि क्षेत्रलाई व्यवस्थापन लिजमा दिन पनि सकिने।	
प्रतिफल २.२ पर्यटनमा संख्यात्मक तथा गुणात्मक बृद्धि भएको हुनेछ।												
२.२.१	जिल्ला भित्रका विविध पर्यटकीय स्थानका गुरुयोजना तयार गर्ने तथा कार्यान्वयनका लागि कार्यशाला कार्यक्रम	संख्या		८०००							जिविस, पर्यटन बोर्ड, सम्बन्धित संघसंस्था	
२.२.२	विभिन्न स्थानमा रहेका पार्कहरूको अध्ययन गरी त्यस क्षेत्रको संरक्षण गर्ने	संख्या		७०००							जिविस, जिल्ला पर्यटन विकास समिति, सम्बन्धित पार्कहरू स्थानीय गैसस	
२.२.३	विभीन्न जातजाति तथा समुदायका युवाहरूलाई आफ्नो समुदायको संस्कृती, धर्म तथा संस्कार संरक्षण सम्बन्धी अलग अलग अभिमुखिकरण तथा तालिम कार्यक्रम	संख्या		६०००							जिविस, आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान, आदिवासी जनजाति महासंघ, जिल्ला आदिवासी जनजाति समिति तथा सरोकारवाला संस्था	

क्र.सं.	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	लक्षित क्षेत्र तथा वर्ग	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण			१	२	३	४	५	
२.२.४	रुट इन्फर्मेसन बोर्ड राख्ने	संख्या		१०००							जिविस, गाविस पर्यटन बोर्ड, भौतिक योजना मन्त्रालय, निरोगधाम तथा सरोकार संघ संस्था
२.२.५	विभिन्न धार्मिक पर्यटनक्षेत्रको विकास गरी यी स्थानको धार्मिक तथ्य खोजी, प्रचार प्रसार तथा प्रवर्द्धनात्मक कार्य तथा त्यस क्षेत्रहरूको भौतिक पूवाधार विकास गर्ने ।	संख्या		८०००							पर्यटन तथा नागरीक उड्डयन मन्त्रालय, संस्कृति मन्त्रालय, भौतिक योजना तथा सहरी विकास मन्त्रालय ।
२.२.६	चराचुरंगी अवलोकन सम्बन्धी प्रचार प्रसार गर्ने ।	संख्या		५००							पर्यटन बोर्ड, नीजिक्षेत्रका होटल तथा रिसोर्टहरु र पर्यटन व्यवसायीहरु ।
२.२.८	भाषा संस्कृति तथा अन्य सम्बन्धित विषयको पर्यटन प्रवर्द्धनका लागि भेषभुषा र संस्कृति संग्रहालय स्थापना तथा सांस्कृतिक सीप हस्तान्तरण अभियुक्तीकरण तथा सिप विकास तालिम ।	संख्या		१०००							जिविस, संस्कृति मन्त्रालय, आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान, अन्य जातिय तथा भाषिक उत्थानमा कार्यरत संस्था तथा निकायहरु ।
२.२.९	ट्रैकिङ रुटमा साइड वृक्षारोपण तथा गाडेन निर्माण	संख्या		६०००							जिविस, वन कार्यालय, पर्यटन बोर्ड, स्थानीय संरक्षण समितिहरु ।
२.२.१०	जिल्लामा बसोबास गरेका जातजातिका समावेशी सांस्कृतिक गाउँ (Inclusive Cultural Village) को विकास गरी उनीहरूको भेषभुषा, खानपीन, कला, साहित्य, संस्कृति भल्क्ने कटेज बनाएर संस्कृतिक ग्राम विकास ।			२५०००							जिविस, गाविस, पर्यटन बोर्ड, संस्कृति मन्त्रालय, पुरातत्व विभाग, आदिवासी जनजाति महासंघ, जनजाति उत्थान प्रतिष्ठान लगायत जाति, भाषा र धर्मसंग सम्बन्धित संघसंस्था,

क्र.सं.	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	लक्षित क्षेत्र तथा वर्ग	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय	
		इकाई	परिमाण			१	२	३	४	५		
												पर्यटन सहकारीहरू, उवासंघ, नीजि क्षेत्र।
प्रतिफल २.३ पर्यटन क्षेत्रसँग सम्बन्धित संघ संस्थाहरूको संस्थागत क्षमता विकास भएको हुनेछ।												
२.३.१	विभिन्न संघ संस्थाहरू संग समन्वयत्मक अन्तर्कृया गोष्ठि सञ्चालन गर्ने।	संख्या	५	१००	पर्यटन सम्बन्धी काम गर्न संघ सस्था						जिविस	
२.३.२	होमस्टेका समस्या, सम्भावना तथा अवसर सम्बन्धी अन्तर्रक्षिया गर्ने।	संख्या	५	५००							पर्यटन विभाग तथा मन्त्रालय, सम्बन्धित संघ संस्था, उद्योग वाणिज्य संघ।	
२.३.३	कृषि पर्यटन सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।		५	५००							जिविस, पर्यटन बोर्ड, नीजिक्षेत्रका होटल तथा रिसोर्टहरू र पर्यटन व्यवसायीहरू	
२.३.४	सबै पार्कहरूलाई खास जैविक तथा वानस्पतिक अध्ययन केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने।			२०००							जिविस, सम्बन्धित पार्क समिति, गाविस, पर्यटन बोर्ड, वनस्पति विभाग, वन मन्त्रालय।	
प्रतिफल ३.१ जिल्लामा लघु उद्यम तथा साना उद्योगहरू सृजना र विकास भएको हुनेछ।												
३.१.१	सिप विकास तालिम सञ्चालन गर्ने।	जना	१०००	९०००	जिल्लाभर						घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय	
३.१.२	व्याण्डीक्राफ्ट तालिम केन्द्र सञ्चालन गर्ने।	संख्या	१	१००							जिविस, हस्तकला महासंघ।	

क्र.सं.	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	लक्षित क्षेत्र तथा वर्ग	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय	
		इकाई	परिमाण			१	२	३	४	५		
३.१.३	लघु उद्यमी सृजना विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	जना	४००		जिल्लाभर						लघु उद्यम विकास कार्यक्रम ।	
३.१.४	उद्योग दर्ता तथा नविकरण सम्बन्धी तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	संख्या	१०	२०००	जिल्लाभर						घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय लघु उद्यम विकास कार्यक्रम उद्योग वाणिज्य संघ ।	
प्रतिफल ३.२ व्यापार तथा व्यावसायको विस्तार भएको हुनेछ ।												
३.२.१	व्यापार व्यवसाय दर्ता तथा नविकरण सम्बन्धी तालिम कार्यक्रम	संख्या	५	२०००	जिल्लाभर						उद्योग वाणिज्य संघ घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय लघु उद्यम विकास कार्यक्रम ।	
३.२.२	क्षमता विकास कार्यक्रम	जना	८००	२४००	पुराना उद्यमी						घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति,	
३.२.३	स्तरोन्नति तालिम तथा उपयुक्त प्रविधि सहयोग	जना	२५००	१७५००	पुराना उद्यमी						घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति,	
३.२.४	लघु घरेलु तथा साना उद्यमी प्रदर्शनी मेला	पटक	५	४०००	लघु घरेलु तथा साना उद्यमी						घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति,	
३.२.५	सौगात गृह स्थापना	वटा	१	४००	लघु घरेलु						घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति,	
प्रतिफल ३.३ बैंक तथा वित्तीय संघ संस्थाको विकास र उद्योग व्यापारमा लगानी वृद्धि भएको हुनेछ ।												
३.३.१	बैंकहरूको ग्रामिण क्षेत्रमा शाखाहरूको विस्तार गर्ने	वटा	५								सम्बन्धित बैंक	
३.३.२	बैंकिङ् प्रवर्द्धन तथा सचेतना कार्यक्रम	पटक	५	५००							बैंक तथा वित्तीय संस्था, उवासं	

क्र.सं.	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	लक्षित क्षेत्र तथा वर्ग	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय	
		इकाई	परिमाण			१	२	३	४	५		
प्रतिफल ३.४ सहकारी संस्थाहरूको विकास र विस्तार भएको हुनेछ												
३.४.१	लेखा तालिम	जना	५	१०००							डिभिजन सहकारी, जिल्ला सहकारी संघ र सम्बन्धित सहकारी	
३.४.२	व्यवसायिक योजना निर्माण	जना	५	५००								
३.४.२	व्यवस्थापन तालिम	जना	१००	२०००								
३.४.२	सहकारी संस्थागत क्षमता विकास	वटा	५	३००								
३.४.३	अनुगमन तथा निरीक्षण	वटा	५	५००								

४.१.७ सरोकारवाला तथा जिम्मेवारी तालिका

जिल्ला विकास समितिको समन्वयमा आर्थिक विकास समिति, जिल्ला कृषि विकास समिति, जिल्ला पर्यटन समिति लगायतका समितिहरुको समन्वय र सम्बन्धित विषयगत कार्यालयहरुको विषयगत नेतृत्वमा सम्बन्धित सरोकारवालाको सक्रियतामा यस आर्थिक विकास विषयगत योजनाको प्रभावकारी तथा उपलब्धीमूलक रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ । आर्थिक विकास विषयगत योजनाको कार्यान्वयन, सहयोग र समन्वय सहितको जिम्मेवारी देहायअनुसार प्रस्ताव गरिएको छ ।

प्रमुख कार्यक्रमहरु	प्रमुख जिम्मेवारी		
	कार्यान्वयन	सहयोग	समन्वय
१. कृषि विकास कार्यक्रम	जि.कृ.विकास सेवा प्रदायक संस्था, स्थानीय निकाय, समूह तथा गैसस	जि.वि.स., गा.वि.स., न.पा, विकास साभेदार	आर्थिक विकास समिति, जि.कृ.वि.स
२. सिंचाई विकास तथा विस्तार कार्यक्रम	सि.डि.का., सेवा प्रदायक संस्था, जलभोक्ता समूह, गैसस,	जि.वि.स., गा.वि.स., न.पा, विकास साभेदार	आर्थिक विकास समिति, जि.कृ.वि.स
३. पशु सेवा तथा विकास कार्यक्रम	घ.सा.उ.वि.स., सेवा प्रदायक संस्था, विषयगत कार्यालय, समूह, गै.स.स.	जि.वि.स., गा.वि.स., न.पा, विकास साभेदार	आर्थिक विकास समिति, जि.कृ.वि.स
४. पर्यटन प्रवर्द्धन कार्यक्रम	सेवा प्रदायक संस्था, उ.वा.सं, व्यवसायी समूह, गैसस	जि.वि.स., गा.वि.स., न.पा, विकास साभेदार	आर्थिक विकास समिति, जिल्ला पर्यटन विकास मञ्च
५. उद्योग तथा व्यवसाय सिर्जना र विकास	घ.सा.उ.वि.स., सेवा प्रदायक संस्था, विषयगत कार्यालय, गैसस, समूह	जि.वि.स., गा.वि.स., न.पा, विकास साभेदार	आर्थिक विकास समिति, जि.उ.वि.स, उ.वा.सं
६. सहकारी विकास	डि.स.का., सहकारी संस्थाहरु, विषयगत कार्यालयहरु	जि.वि.स., गा.वि.स., न.पा, विकास साभेदार	आर्थिक विकास समिति, जिल्ला सहकारी संघ
७. वित्तीय तथा व्यवसायिक परामर्श सेवा	बैंक र वित्तीय संस्था, सेवा प्रदायक संस्था, विषयगत कार्यालय	जि.वि.स., गा.वि.स., न.पा, विकास साभेदार	आर्थिक विकास समिति, बैंकइ एसोसियसन

४.२ सामाजिक विकास

स्याङ्गजा जिल्लामा न्यूनतम सामाजिक पूर्वाधार उपलब्ध रहेको भएता पनि जिल्लाको सबै क्षेत्रमा आधारभूत पूर्वाधार, उच्च शिक्षा अध्ययनका लागि आधारभूत सेवा तथा सुविधा अपेक्षित रूपमा उपलब्ध हुन सकेको छैन। यस सन्दर्भमा उपलब्ध सम्भावना र अवसरको उपयोग गरी समस्या सम्बोधन गर्ने शिक्षा, स्वास्थ्य, महिला तथा बालबालिका, सुरक्षा, खानेपानी र सरसफाई सेवा तथा सुविधामा विपन्न, लक्षित वर्ग र पिछडिएको क्षेत्रको पहुँच र उपभोगमा वृद्धि गर्ने उद्देश्यका साथ सामाजिक विकास विषयगत क्षेत्र योजना तर्जुमा गरिएको छ।

४.२.१ विद्यमान स्थिति

स्याङ्गजा जिल्ला शिक्षा तथा मानव संशाधनमा अग्रस्थान तिर बढाए पूर्ण साक्षर जिल्ला समेत घोषणा भईसकेको छ। जिल्लामा पूर्व प्राथमिक, आधारभूत, माध्यमिक र उच्च शिक्षाका पूर्वाधार र संस्थाहरु उपलब्ध र क्रियाशिल रहेका छन्। यसैगरी बालबालिकाको संरक्षण, विकास, सहभागिताका लागि बाल विकास केन्द्र, बाल क्लब तथा संजाल लगायत बालबालिकाको क्षेत्रमा गैससहरु समेत जिल्लामा क्रियाशिल रहेका छन्। बालमैत्री स्थानीय शासन (Child Friendly Local Governance-CFLG) लाई मूलप्रवाहिकरण गर्न उपलब्ध नीतिगत व्यवस्था अनुसार बालबालिका विवरण सहित बालमैत्री स्थानीय शासन रणनीतिक योजना समेत तर्जुमा गरी कार्यान्वयनको अवस्थामा रहेको छ।

सुरक्षित खानेपानी तथा सरसफाई मानव जीवनको प्रमुख आधार हो। मानिसको दैनिक जीवनयापन प्रक्रिया र स्वास्थ्यसँग प्रत्यक्षरूपमा खानेपानी र सरसफाईको सम्बन्ध हुने भएकोले खानेपानी तथा सरसफाईमा (पूर्ण सरसफाईयूक्त जिल्ला घोषणा भैसकेको) सबैको पहुँच हुनु आवश्यक छ।

युवा विकासको सम्बन्धमा “नेपालको संविधान” २०७२ मा देशको विकासमा युवा जनशक्तिलाई परिचालन गर्न राज्यले विशेष नीति अवलम्बन गर्नेछ भन्ने उल्लेख भए अनुरूप युवाहरुमा आशा, उत्साह, राष्ट्रिय भावना, जिम्मेवारी बोध, सीप विकास र रोजगार तथा स्वरोजगारका उपयुक्त अवसर उपलब्ध गराई युवाको सम्भावित क्षमतालाई मूलधारमा ल्याउनु पर्ने आवश्यकता उल्लेख गरेको छ। यसैअनुरूप युवाहरुको आधारभूत अधिकारको प्रत्याभूति गर्दै उनीहरुलाई नेतृत्वदायी भूमिका स्थापित गराई प्रमुख साझेदार बनाउने दीर्घकालीन सोंच लिएको छ। तेह्रौं योजनाले विभिन्न पूर्वाधारहरूको सुदृढीकरण र विस्तार गर्दै युवालाई नयाँ नेपाल निर्माण प्रक्रियाको मूलप्रवाहमा ल्याउनेतर्फ केन्द्रित रहने दृढता अधि सारेको छ। यसलाई कार्यान्वयन गर्नका लागि स्थानीय स्तरमा स्याङ्गजा जिल्लाले पनि पहल गर्नेछ।

४.२.२ सम्भावना तथा अवसर विश्लेषण

विषयगत स्थिति विश्लेषण तथा सहभागितामूलक छलफलबाट पहिचान भएका सामाजिक विकास क्षेत्रका उपलब्ध सम्भावना र अवसर उपयोग गर्ने रणनीति देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

क) समष्टिगत सामाजिक विकास

उपलब्ध अवसर तथा सम्भावनाहरू	उपयोग रणनीति
<ul style="list-style-type: none">सिपयुक्त, तालिम प्राप्त, योग्य र दक्ष जनशक्ति उत्पादनमा वृद्धि भईरहेको।शिक्षा सर्वसुलभ, व्यवहारिक, गुणस्तरीय र समावेशी भएकोस्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाईको सेवा सुविधा र पहुँचमा वृद्धि भएकोयुवा तथा खेलकुद विकासका सम्भावनाहरुमा	<ul style="list-style-type: none">सिपयुक्त, तालिम प्राप्त, योग्य, दक्ष र उत्पादनशील युवाशक्ती लाई स्थानीय तहमै रोजगारीका अवसरहरुको सिर्जना गराउनका लागि पहल गरिनेछ।लैज़िक, वर्गीय, जातीय तथा क्षेत्रीय असमानतालाई कम गर्दै लैजानका लागि पहल गरिनेछ।सामाजिक क्षेत्रका सेवा तथा सुविधामा पिछडिएको क्षेत्र तथा वर्गको पहुँचमा अभिवृद्धि गरिनेछ।

उपलब्ध अवसर तथा सम्भावनाहरू	उपयोग रणनीति
<p>वृद्धि</p> <ul style="list-style-type: none"> स्थानिय मौलिक कला, संस्कृति, भाषा तथा साहित्यको क्षेत्रमा रुची स्याइजा जिल्ला खुला दिशा मुक्त क्षेत्र घोषणा भएको । 	<ul style="list-style-type: none"> उपलब्ध सेवा तथा सुविधाको गुणस्तर, सार्वभिकता र उपयोगमा जोड दिईनेछ ।

ख) शिक्षा तथा मानव संशाधन

उपलब्ध अवसर तथा सम्भावनाहरू	उपयोग रणनीति
<ul style="list-style-type: none"> समुदाय र विद्यालयमा आधारित वालविकास केन्द्र मार्फत वालवालिकाहरूको सर्वाङ्गीण पक्षको विकास भै रहेको । विद्यालय उमेर समुहका सम्पूर्ण वालवालिकाहरूको विद्यालय शिक्षामा पहुँचको सुनिश्चितता रहेको । प्रायः सबै विद्यालयहरूमा व्यवहारिक र प्रयोगात्मक शिक्षण सिकाईको वातावरण उपलब्ध रहेको । शिक्षण सिकाईमा प्रभावकारीता ल्याउन विद्यालय, विद्यार्थी शिक्षक, समुदायमैत्री वातावरण(वालमैत्री वातावरण) रहेको । साक्षरता तथा निरन्तर शिक्षाको माध्यमवाट आय आर्जनका कार्यक्रमहरू संचालन गरी जिवनस्तरमा सुधार भएको । शिक्षामा सूचना प्रविधि तथा नयाँ शिक्षण विधिहरूको प्रयोग मार्फत अध्यापन गर्न सुरु रहेको । शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिको लागि शिक्षकको पेशागत दक्षता अभिवृद्धि गर्न निरन्तर तालिमको अवसर रहेको । शिक्षामा पहुँचको सुनिश्चितता अभिवृद्धि गर्नको लागि छात्रवृत्ति, निःशुल्क पाठ्यपुस्तक, विद्यालय भौतिक सुविधा विस्तारका कार्यक्रमहरू रहेको । शिक्षाको माध्यमवाट सबै वर्ग, क्षेत्रलाई शिक्षाको मूल धारमा समावेश गरिएको । विद्यालयका शैक्षिक कार्यक्रममा प्रभावकारीता ल्याउनको लागि विद्यालयलाई अनुदान तथा प्रोत्साहनको व्यवस्था भएको । उच्च माध्यमिक तह तथा उच्चशिक्षा अध्ययन गर्नको लागि शिक्षण संस्थाहरूको व्यवस्थापन भै 	<ul style="list-style-type: none"> समुदाय र विद्यालयमा आधारित प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको विस्तार गरिने तथा नियमित अनुगमन, तालिम एवं सरोकारवालाहरूको संलग्नतामा केन्द्रको गुणस्तरमा सुधार गरिनेछ । भौतिक सुविधा विस्तार, विद्यार्थी भर्ता अभियान, छात्रवृत्ति, निःशुल्क पाठ्यपुस्तकको माध्यमद्वारा शिक्षामा पहुँचको सुनिश्चितता र लैंगिक समविकास तथा समावेशीकरण गरिनेछ । स्थानिय निकाय, गै.स.स., सामुदायिक अध्ययन केन्द्र आदिको माध्यमवाट साक्षरता तथा निरन्तर शिक्षा र आयमुलक कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ । शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी, विद्यालय व्यवस्थापन समिति लगायत सरोकारवालाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरी शैक्षिक गुणस्तरमा सुधार ल्याइनेछ । विद्यालयहरूलाई वालवालिका मैत्री, समुदायमैत्री र शान्तिक्षेत्रको रूपमा विकसित गर्दै लिगिनेछ । विषयगत सिकाई उपलब्धीमा वृद्धि गर्नको लागि लक्ष्य निर्धारण गरी रणनीति तयार गर्न लगाईनेछ, र सो को नियमित अनुगमनको लागि अनुगमन संयन्त्रको विकास गरिनेछ । निर्वाचन क्षेत्रगत रूपमा उच्चप्राविधिक जनशक्ति तयार गर्नको लागि प्राविधिक क्याम्पसहरूको स्थापना गरिनेछ, समाहित शिक्षाको लागि स्रोतकक्षाहरूको व्यवस्थापन गर्दै लिगिनेछ । विद्यालय नक्षाङ्कनको माध्यमवाट आवश्यक स्थानमा विद्यालय संचालनको अनुमति दिईनेछ । विद्यालयको पहुँचवाट वाहिर रहेका सुविधाविहीन वर्गका बालवालिकाहरूका लागि फैदिखोलामा निर्माणाधिन बालगृहलाई संचालनमा ल्याउने र निर्वाचन क्षेत्रगत रूपमा आवश्यकता अनुसार बालगृहहरूको व्यवस्था गर्दै लिगिनेछ ।

<p>रहेको ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ग्रामीण क्षेत्रमा प्राविधिक शिक्षाको पहुँचको उपलब्धतता । 	<ul style="list-style-type: none"> विद्यालयमा स्वच्छ खानेपानी र स्वास्थ्य सेवाको पहुँचमा अभिवृद्धि गर्दै लिगिने। दरवन्दी नपाएका विद्यालयहरुलाई प्राथमिकताका आधारमा शिक्षक दरवन्दी व्यवस्था गर्दै लिगिने छ।
---	--

ग) स्वास्थ्य, जनसंख्या तथा पोषण :

उपलब्ध अवसर तथा सम्भावनाहरू	उपयोग रणनीति
<ul style="list-style-type: none"> १५ शैयाको जिल्ला अस्पताल १ वटा, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रहरु ३ वटा, ६५ वटा स्वास्थ्य चौकी तथा सामुदायिक स्वास्थ्य केन्द्र र निजी स्वास्थ्य संस्था मार्फत स्वास्थ्य सेवाको अवसर रहेको । प्रत्येक न.पा. र गा.वि.स.हरुमा महिला स्वयंसेविकाहरु रहेको । गाउँघर क्लिनिकहरु बडामा संचालनमा रहेको । गा.वि.स. स्तरसम्म स्वास्थ्य संस्थाहरु रहेका । बडा स्तर सम्म महिला स्वास्थ्य सेविका परिचालन भएका । केन्द्रवाट कार्यक्रम अनुसार स्रोत व्यवस्थापन, जनसंख्या कार्यक्रम । जिल्ला अस्पतालको गुरुयोजना तयार भएको । पोषण कार्यक्रमको प्रवर्द्धनका लागि गैरसरकारी संस्थाको उपस्थिती । प्रसुती केन्द्र, गाउँघर क्लिनिक, खोप केन्द्र रहेको निःशुल्क स्वास्थ्य सेवाका लागि औषधी लागायत सामाग्रीको आपूर्ति केन्द्रवाट भैरहेको । स्वास्थ्य संस्थाका भवनहरु निर्माण (भवन तथा आवास डिभिजनवाट) । स्थानीय स्तरमा स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समिति रहेका । 	<ul style="list-style-type: none"> जिल्ला अस्पताललाई ५० वेडमा स्तरोन्तती गर्दै १०० वेड सम्म पुचाई निःशुल्क प्रभावकारी विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याइनेछ । ३ वटा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रहरुलाई १५ वेडको अस्पतालमा स्तरोन्तती गरी स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क गर्नका लागि विशेष पहल गरिनेछ । स्वास्थ्यमा अनवरत रूपमा काम गरिरहेका महिला स्वयं सवेकिकाहरुलाई योग्यताको आधारमा क्षमता र सीपको विकास गरी स्वास्थ्य सेवालाई गाउँघर सम्म पुचाइनेछ । शहर तथा गाउँमा निस्केका फोहोरहरुलाई उचित व्यवस्थापन गर्दै लिगिनेछ । गाउँघर क्लिनिक र म.स्व.से.काहरुको क्षमता अभिवृद्धि, सृदृढीकरण र उचित व्यवस्थापन गरी जनसंख्या वृद्धि दर, मातृमृत्युदर र शिशुमृत्युदरलाई घटाउदै लैजानका लागि विशेष पहल गरिनेछ । वालवालिकाको शारीरिक तथा मानसिक वृद्धिविकास गर्नको लागि पोषणयुक्त खानाको व्यवस्था सहित जनचेतनको अभिवृद्धि गरिनेछ । ६० वर्ष भन्दा माथिका सबै नागरिकहरु, अति गरिव असहाय, अपाङ्ग, महिला आदिलाई सम्पूर्ण औषधि उपचारको निःशुल्कसेवा सबै अस्पतालबाट प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ । बहु क्षेत्रीय पोषण नीति अनुसारको पोषण कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । प्रतिरोधात्मक, प्रवर्द्धनात्मक र उपचारात्मक सेवा प्रदान गरी स्वस्थ समाजको निर्माण गर्न पहल गरिनेछ ।

घ. खानेपानी, सरसफाई तथा ढल निकास :

उपलब्ध संभावना तथा अवसरहरू	उपयोग रणनीति
<ul style="list-style-type: none"> पानीको मुहान, श्रोतको उपलब्धता रहेको । ग्रामीण खानेपानी आपूर्ति र सरसफाई राष्ट्रिय नीति, रणनीति र रणनीतिक कार्ययोजना २०६८ तर्जुमा तथा सरसफाई राष्ट्रिय गुरुयोजना २०६८ तर्जुमा भई कार्यान्वयनमा रहेको । खुल्ला दिसामुक्त जिल्ला घोषणा र पूर्ण सरसफाई जिल्ला घोषणा भै सकेको । जिल्लामा खानेपानी तथा सरसफाईको क्षेत्रमासरकारी, गैरसरकारी र समुदायको संलग्नता, समन्वय, सहकार्य र साभेदारी विकास र वृद्धि भएको । नगरपालिका, सहरोन्मुख र बजार केन्द्रहरूमा खानेपानी तथा चर्पीको व्यवस्था रहेको । सरकारी, गैसस र सिवियोद्वारा निरन्तर रूपमा सरसफाई कार्य संचालन 	<ul style="list-style-type: none"> संरचनाहरूको नियमित मर्मत, संभार र संरक्षण गर्दै लगिनेछ । पानीका स्रोतहरूको संरक्षण र उपयोग गर्दै लगिनेछ । सम्पन्न योजनाहरूको अनुगमनको लागि प्रभावकारी अनुगमन संयन्त्रको विकास गरिनेछ । पानी मुहान क्षेत्रमा वृक्षारोपण गरी संरक्षणका कार्यहरू संचालन गरिनेछ । खानेपानी तथा सरसफाईसँग सम्बन्धित नीति, ऐन, नियम, निर्देशिका र कार्यविधि अनुसार सरोकारवाला निकाय बीच समन्वय, सहकार्य र साभेदारी गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ । उपभोक्ता समूहको नेतृत्व तहमा महिला तथा लक्षित वर्गको संलग्नता वृद्धि गरी उनीहरूको भूमिकालाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।

ड. महिला, बालबालिका र लक्षित वर्ग :

उपलब्ध संभावना तथा अवसरहरू	उपयोग रणनीति
<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय शासन तथा निर्णय प्रक्रियामा महिला, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, लक्षित वर्ग तथा यूवाहरूको सहभागितामा क्रमसः वृद्धि भईरहेको । बालक्लवहरूको गठन एवम् परिचालन । स्वास्थ्य, पोषण, सुरक्षित मातृत्व, शिक्षा र सरसफाई सम्बन्धी सचेतनामा अभिवृद्धि भएको । लैंगिक समता तथा सामाजिक समावेशकीरण सम्बन्धी नीति, संरचनाको उपलब्धता रहेको । सरकारी निकायमा लैंगिक सम्पर्कविन्दु र प्रहरी कार्यालयमा महिला सेल स्थापना र संचालन । स्थानीय शासन प्रक्रियामा महिलाको सहभागितामा वृद्धि । महिला समूह, सहकारी तथा संजालमा क्रमिक वृद्धि । महिलाहरूमा कानूनी हक अधिकार सम्बन्धी सचेतनामा वृद्धि भई आत्मविश्वासमा अभिवृद्धि । 	<ul style="list-style-type: none"> महिला, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, लक्षित वर्गको सहभागितालाई सुनिश्चत बनाइनेछ । परम्परागत सीप तथा कलाको आधुनिकीकरणमा जोड दिइनेछ । ऐन कानुनको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा जोड दिइने छ । बालमैत्री जिल्ला घोषणा गरिनेछ । संक्रमणकालिन पुनर्स्थापना केन्द्र स्थापना तथा संचालन गरिनेछ । अति विपन्न परिवारका महिलाका लागि आयमूलक र उद्यम विकास योजना तथा कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । महिला समूह तथा संजालको विस्तार र क्षमता विकासमा जोड दिइनेछ । बालबालिका स्थितिपत्र तयार गरी सार्वजनिक गरिनेछ । महिलाकालागि विपद् पूर्व सूचना, उद्धार, राहत र सुरक्षासम्बन्धी तामिल प्रदान गरी परिचालन गरिनेछ । वर्धमान सेन्टर, स्थानीय स्वास्थ्य संस्था, महिला

उपलब्ध संभावना तथा अवसरहरू	उपयोग रणनीति
	<p>समूह, संजाल तथा सहकारीको संस्थागत विकास गरिनेछ।</p> <ul style="list-style-type: none"> गाविस/नपामा बालबालिकासम्बन्धी काम गर्ने संयन्त्रको विकार्से, बाल संरक्षणमा पैरवी, बालबालिका लक्षित योजना र बजेटको प्रभावकारितामा बृद्धि गरिनेछ। बालश्रम, बालयौन दुर्व्यवहार, बालविवाह र बहुविवाहको अन्त्य गर्न अभियान संचालन गरिनेछ। जिल्ला तथा गाउँ तहमा कानूनी सहायता केन्द्र संचालन गर्न पहल गरिनेछ। गाविस/नपामा दलित, आदिवासी जनजाति समन्वय समिति विस्तार गरिनेछ। अपाङ्ग, बालबालिका र महिलामैत्री संरचनाहरू निर्माण गर्दै लिगिनेछ। एकल महिलाको लागि सामाजिक तथा सांस्कृतिक न्यायको लागि पैरवी गरिने छ।

च. युवा तथा खेलकुद विकास :

उपलब्ध अवसर तथा सम्भावनाहरू	उपयोग रणनीति
<ul style="list-style-type: none"> खेलकुदमा युवाको सहभागिता बृद्धि भइरहेको। युवाक्लब तथा संजाल जस्ता युवा संरचनाबाट सिर्जनशिल र सामाजिक रूपान्तरणका कार्यक्रम संचालन। युवा नीति २०६६ तर्जुमा भई कार्यान्वयनमा रहेको। राजनीतिक, शैक्षिक, सामाजिक र व्यवसायिक क्षेत्रमा युवाहरूको संलग्नतामा बृद्धि भएको। विभिन्न क्षेत्रमा दक्ष युवाको क्रियाशिलतामा बृद्धि भएको 	<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक गा.वि.स./न.पा.मा खेलमैदानको विकास गरिनेछ। युवा स्वरोजगारको कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउन सीपमूलक तालिमहरूको संचालन तथा व्यवस्था गरिनेछ। जिल्लाका विभिन्न स्थानहरूमा युवा सूचना केन्द्रको स्थापना गर्दै लिगिनेछ। युवाहरूको लागि पत्रकारिता, सुशासन पालना, प्रतिवेदन लेखन सम्बन्धी क्षमता विकास गरी परिचालन गरिनेछ। युवाहरूलाई विपद पूर्व तयारी तथा सूचना प्रणाली, उद्धार, राहत र पुनःस्थापनासम्बन्धी तालिम प्रदान गरी परिचालन गरिनेछ। खेलकुद प्रशिक्षण तथा प्रतियोगिता नियमित रूपमा संचालन गर्दै लिगिनेछ। कृषि, उद्यम तथा पर्यटन क्षेत्रमा युवा आकर्षणका लागि विशेष योजना सहित परिचालन गरिनेछ।

छ. कला, संस्कृति, भाषा तथा साहित्य :

उपलब्ध अवसर तथा सम्भावनाहरू	उपयोग रणनीति
<ul style="list-style-type: none"> ऐतिहासिक, धार्मिक र साँस्कृतिक महत्वका स्थानहरूको उपलब्ध रहेको । बहुभाषा, लोक संस्कृति, कला, धर्म र रहनसहनमा सम्पन्न । विभिन्न जनजातीहरूमा स्थानीय तथा परम्परागत ज्ञान, सीप र प्रविधि प्रचलन रहेको । मगर, नेवार, गुरुङ जस्ता साँस्कृतिक रूपमा धनि जनजातिको संस्कृति, रहनसहन, भेषभुषा, चालचलन, मेलापर्व र उत्सवहरूमा विविधता रहेको । जातीय तथा साँस्कृतिक विविधता, चाडपर्व तथा मेलाहरू नियमित र मौसमीरूपमा संचालन भैरहेको । चाडवार्ड, महोत्सव, तीज गीत, भजनकिर्तन प्रचलनमा रहेको । 	<ul style="list-style-type: none"> जिल्लाका प्रमुख कला, संस्कृति, भाषा र साहित्य सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान, अभिलेखन र प्रकाशन नियमित गर्दै लगिनेछ । लोपोन्मुख भाषा, संस्कृति तथा कला पढिचान गरी संरक्षण र प्रवर्धन गरिनेछ । कला, संस्कृति, भाषा र साहित्य प्रतिष्ठान स्थापना र प्रोत्साहनका कार्य संचालन गरिनेछ । कला, संस्कृति, भाषा र साहित्य सम्बन्धी मेला तथा प्रदर्शनी आयोजना गर्दै लगिनेछ । कला, संस्कृति, भाषा र साहित्य सम्बन्धी स्मारिका वा जर्नल प्रकाशनमा पहल गरिनेछ । विद्यालय, क्याम्पसमा कला, संस्कृति र भाषा विषयमा अध्यापन, अध्ययन र अनुसन्धानको व्यवस्था गरिनेछ । बहुभाषिक शिक्षा तथा सचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । स्थानीय कला साहित्यमा संलग्न श्रष्टाहरूको पढिचान र प्रोत्साहनको व्यवस्था गरिनेछ । जिल्लाका प्रत्येक गाविसहरूमा धार्मिक सांस्कृतिक कलाकेन्द्रको स्थापना गर्न पहल गरिनेछ ।

४.२.३ समस्या विश्लेषण :

जिल्ला वस्तुगत स्थिति विश्लेषणको निचोड र सहभागितात्मक छलफलबाट पहिचान भएका सामाजिक विकाससँग सम्बन्धित मूल समस्या र सोको कारण तथा असरहरू देहायबमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ:

मूल समस्या	कारणहरू	असरहरू
<p>शिक्षा, स्वास्थ्य, सुरक्षा, खानेपानी र सरसफाई सेवा तथा सुविधामा आम नागरिक विशेष गरी लक्षित वर्ग तथा क्षेत्रको पहुँच र उपभोगमा कमी ।</p>	<p>समष्टिगत कारणहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> विपन्नता, श्रोत संभाव्यता र भौगोलिक अवस्थाको आधारमा सामाजिक क्षेत्र विकास योजना तर्जुमा नहुनु । योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयनमा टाठावाँठाको वर्चस्व (Elite Capture) कायम रहनु । उपलब्ध सामाजिक सेवा तथा पूर्वाधारमा अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, विपन्न, दलित तथा अल्पसंख्यक जनजाती र अन्य सिमान्तकृत वर्गको पहुँच र सुविधाको उपयोगमा कमी । उपलब्ध भौतिक संरचना तथा सुविधाहरू बाल, 	<p>समष्टिगत असरहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> लैङ्गिक, वर्गीय, जातीय तथा क्षेत्रीय असमानता कायम । सामाजिक क्षेत्रका सेवा तथा सुविधामा पिछडिएको क्षेत्र तथा वर्गको पहुँचमा कमी । उपलब्ध सेवा तथा सुविधाको गुणस्तर र उपयोगमा कमी । उत्पादनशील युवाशक्ती विदेश र शहर पलायनमा बढ्दि । उत्पादित जनशक्ति कामको संसारमा विक्री हुन नसक्नु ।

मूल समस्या	कारणहरु	असरहरु
	<p>अपाङ्ग तथा विशेष वर्ग मैत्री नहुनु ।</p> <ul style="list-style-type: none"> शिक्षा, स्वास्थ्य तथा खानेपानी सेवा तथा सुविधाको उलब्धता र गुणस्तरीयतामा कमी । कानूनी, हक, राज्यले प्रदान गर्ने सेवा सुविधाको अधिकार र नागरिकको जिम्मेवारीबाटे जानकारीमा कमी । सामुदायिक विद्यालय, स्थानीय स्वास्थ्य संस्थामा विद्यार्थी र सर्वसाधारणको चासो कमी । <p>शिक्षा तथा मानव संशाधन</p> <ul style="list-style-type: none"> अझै पनि भण्डै ३ प्रतिशत बालबालिकाहरु शिक्षाबाट बच्चत रहेको । प्रभावकारी रूपमा अनुगमन, निरीक्षण हुन नसक्नु । उच्च शिक्षाका लागी प्राविधिक विषयहरुमा उपकरणहरुको कमी रहेको । प्राविधिक, उच्च शिक्षा (विज्ञान, कृषि, वन र जैविक विविधता, पर्यटन, खाद्य प्रसोधन, औद्योगिक विकास, अध्ययन अनुसन्धान) जिल्ला तथा स्थानीस्तरमा उपलब्ध नहुनु । उपलब्ध शिक्षा गुणस्तरीय, व्यवहारिक तथा रोजगारमूलक नहुनु । सामुदायिक विद्यालयहरुमा विद्यार्थी संख्या घटदो क्रममा देखिनु । शैक्षिक क्षेत्रमा दक्ष मानव संशाधन परिचालन तथा अध्ययन अनुसन्धानमा कमी विद्यालयका भौतिक पूर्वाधार तथा संरचनाहरु बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री, छात्रामैत्री र सिकारु मैत्री नहुनु । शैक्षिक सेवा प्रवाह र गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि निरन्तर अनुगमनमा कमी । <p>स्वास्थ्य, जनसंख्या र पोषणसम्बन्धी असरहरु</p> <ul style="list-style-type: none"> स्वास्थ्य सेवाको सर्वसुलभता र पहुँचमा सैवैको अवस्था न्यून रहेको । बालबालिका तथा गर्भवती महिलाको पोषणको अवस्था कमजोर रहेको । 	<p>शिक्षा तथा मानव संशाधन</p> <ul style="list-style-type: none"> दक्ष र प्राविधिक मानव संशाधन उत्पादनमा कमी । सिकाई उपलब्धिदरमा कमी । शिक्षाको गुणस्तरमा कमी । कक्षा छाड्ने र दोहोच्याउने दरमा बढि हुनु । शैक्षिक बेराजगारको संख्यामा वृद्धि प्रतिभावान व्यक्तिहरुको पलायनमा वृद्धि र शिक्षामा आकर्षणको कमी शैक्षिक अवसरमा असमानताका कारण विपन्न र सम्पन्न बीचको दुरीमा वृद्धि । विपन्न तथा सिमान्तकृत वर्ग गुणस्तरीय शिक्षा र वृत्ति विकासबाट फाइदा लिन नसक्नु । समाजका लागि उदाहरणीय तथा अनुकरणीय व्यक्ति उत्पादन गर्न नसक्नु । शिक्षित र सम्पन्न व्यक्ति सामुदायिक शिक्षाबाट पलायन हुनु शैक्षिक व्यवस्थापनमा संबन्धित सरोकारवालाको सहभागितामा कमी । <p>स्वास्थ्य, जनसंख्या तथा पोषण</p> <ul style="list-style-type: none"> ग्रामीण तथा लक्षित क्षेत्रका वासिन्दाहरु विशिष्ट स्वास्थ्य सेवाबाट बच्चत हुनु । कुपोषणको वहुपक्षीय र

मूल समस्या	कारणहरु	असरहरु
	<ul style="list-style-type: none"> कम उमेरमै गर्भाधारण, जन्मान्तरमा ज्यादै ठुलो भिन्नता रहेको । प्राकृतिक चिकित्सा र आयुर्वेद उपचार पद्धती विकास र विस्तारमा कमी रहेको । गुणस्तरिय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न नसकिएको । स्वास्थ्य प्रजनन, गर्भपतन, पोषणयूक्त खानाको अप्र्याप्त रहेको । <p>खानेपानी तथा सरसफाई</p> <ul style="list-style-type: none"> जिल्लाको सम्पूर्ण क्षेत्रमा स्वच्छ खानेपानी उपलब्ध हुन नसकेको । दुषित पानीको प्रयोग हुँदा मानिसको स्वास्थ्य तथा वातावरणमा समेत प्रतिकुल असर रहेको । नियमित मर्मत संभारको व्यवस्था नहुनु । पानी प्रयोग सम्बन्धी ज्ञान, सीप र जनचेतनाको कमी । <p>महिला तथा बालबालिका</p> <ul style="list-style-type: none"> सामाजिक, लैगिंग, तथा जातिय विभेद कायम रहेको सबै जनताहरुको वित्तीय संस्थाको सेवामा समान पहुँच नभएको । घरेलु हिंसा, लैगिक विभेद तथा मानव बेचबिखन तथा ओसार पसारको नियन्त्रणमा प्रभावकारीता हुन नसकेको । बालश्रम शोषण, बाल यौन दुर्व्यवहार र शोषण कायम रहेको । बालमैत्री एवं अपाङ्गता मैत्री संरचनाहरुको कमी रहेको । बालबालिकासम्बन्धी तथ्यांक र दस्तावेज अद्यावधिक नभएको । <p>युवा तथा लक्षित वर्ग</p> <ul style="list-style-type: none"> स्थानीय शासन तथा निर्णय प्रक्रियामा युवाको सहभागितामा कमी भएको लागू औषध दुर्व्यसनलगायत सामाजिक 	<ul style="list-style-type: none"> दीर्घकालिन असरमा बृद्धि । मातृ र नवजात शिशु मृत्युको जोखिम हुनु । ग्रामीण क्षेत्रमा विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवाको पहुँचमा कमी । <p>खानेपानी तथा सरसफाई</p> <ul style="list-style-type: none"> रोग र अन्य संक्रमणमा बृद्धि । रोग तथा संक्रमणको औषधी उपचार खर्चमा बृद्धि । <p>महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग</p> <ul style="list-style-type: none"> उपलब्ध सेवा सुविधामा महिला, युवा, दलित, जनजाती एवम् अन्य लक्षित वर्गको र क्षेत्रको पहुँचमा कमी । बाल दुर्व्यवहार र बालश्रममा बृद्धि बालसमूह क्लब तथा संजालहरुको संस्थागत विकास कमी । उपलब्ध सेवा तथा सुविधाबाट लक्षित वर्गले उपयोग गरी फाईदा लिन नसक्नु । लैज़िक, वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय विभेद र शोषणबाट लक्षित वर्गको आत्मविश्वासमा कमी । <p>युवा तथा खेलकुद विकास</p> <ul style="list-style-type: none"> शैक्षिक वेरोजगार युवाका अनुपातमा बृद्धि

मूल समस्या	कारणहरु	असरहरु
	<p>अपराधिक कार्यहरुमा युवाहरुको सहभागितामा बृद्धि ।</p> <ul style="list-style-type: none"> युवाहरुमा स्वास्थ्य, सीप, प्राविधिक शिक्षा, सूचना, यौन तथा जीवनपर्योगी शिक्षामा कमी । उच्चम सिर्जना र विकासमा युवाको सहभागितामा कमी । युवामैत्री नीति, योजना, कार्यक्रम र व्यवहारमा कमी । व्यवसायिक तथा व्यवहारिक शिक्षा र सीपको कमी । खेलमैदानकासाथै खेलकुदको पूर्वाधार, सामग्री र प्रशिक्षणमा कमी खेलकुदको विकाससम्बन्धी संयन्त्र, योजना, कार्यक्रम र लगानीमा कमी । <p>कला, संस्कृति, भाषा तथा साहित्य</p> <ul style="list-style-type: none"> यूवाहरु आफ्नो रितीरिवाज प्रति उदासिनता रहेको । मुल्यवान तथा महत्वपूर्ण कला, संस्कृति, भाषाको अध्ययन र अभिलेखनमा कमी रहेको । वाह्य संस्कृतिको अनावश्यक नक्कलमा बृद्धि भैरहेको । स्थानीय कला, संस्कृति, भाषा र साहित्यको अध्ययन, अनुसन्धान, अभिलेखन तथा प्रकाशनमा कमी रहेको । कला, संस्कृतिको संरक्षण र व्यवसायिक उपयोगमा कमी रहेको । 	<ul style="list-style-type: none"> युवा दुव्यसनीमा बृद्धि । युवाहरुको सिर्जनात्मक र अनुकरणीय भूमिकामा कमी । निर्णय प्रक्रिया र सामाजिक क्षेत्रमा युवा हस्तक्षेपमा कमी । खेलकुदकोस्तर र व्यवसायितामा बृद्धि नहुन् । सकारात्मक सोच र रूपान्तरणमा कमी । <p>कला, संस्कृति, भाषा र साहित्य</p> <ul style="list-style-type: none"> सँस्कृति, कला र सीपलगायत साँस्कृतिक विविधता उपयोगमा कमी । मौलिक र परम्परागत कला तथा संस्कृति लोपउन्मुख हुन् । स्थानीय कला, संस्कृति, सीप भाषाको संरक्षण र सम्बर्धन गरी आर्थिक लाभमा लिन नसक्नु ।

४.२.४ योजना सोच तालिका

वस्तुस्थिति विश्लेषणको आधारमा तथा सहभागितामूलक कार्यशालाबाट तयार सामाजिक विकास क्षेत्रको योजना सोच तालिका देहाय बमोजिम रहेकोछ :

योजना सारांश	सूचक		इकाई	आ.व.सम्मको अवस्था			पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान			
	विवरण	आधाररेखा (२०७१/७२)		लक्ष्य							
				मध्यावधि (२०७४/७५)	अन्तिम (२०७६/७७)						
विषयगत उद्देश्यः शिक्षा, स्वास्थ्य, सुरक्षा, खानेपानी र सरसफाई सेवा तथा सुविधामा विपन्न, लक्षित वर्ग र पिछडिएको क्षेत्रको पहुँच र उपभोगमा वृद्धि गर्ने ।	कम तौलका ५ वर्षमुनिका बालबालिका	प्रतिशत	०.६७	०.२	०.१	<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो अन्तिम, मध्यावधि मूल्याङ्कन, नितिजामूलक अनुगमन प्रतिवेदन, विषयगत कार्यालयहरुको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन, अध्ययन र सर्वेक्षण प्रतिवेदन , 	<ul style="list-style-type: none"> नेपाल सरकार, विकास साभेदार र गैससको सहयोगमा निरन्तरता र वृद्धि हुनेछ । नीति, नियम तथा कार्यक्रममा समयानुकल परिवर्तन हुनेछ । वहु विषयगत क्षेत्रको रूपमा पोषणलाई सम्बोधन गरिनेछ । 				
	पूर्ण खोप नपा/गाविस	संख्या	२०	४०	५७						
	पाँच वर्षमुनिका वच्चाहरुमा कडा जलवियोजनको दर (भाडापछाला दर)	प्रतिशत	०.०१७	०	०						
	५ वर्षमुनिका वच्चामा कडा निमोनिया संक्रमण दर (स्वास प्रश्वास लाग्ने दर)	प्रतिशत	०.१२	०.०८	०.०१						
	पाइपबाट वितरित खानेपानी उपभोग दर	जनसंख्या									
	खुला दिशामुक्त गाविस/नपा संख्या	संख्या	सवै	सवै	सवै						
असर १: शिक्षा सर्वसुलभ, व्यवहारिक, गुणस्तरीय र समावेशी भई दक्ष, सीपयुक्त व्यवसायिक मानव संशाधन विकास भएको हुनेछ ।	आधारभूत सेवा (स्वास्थ्य, शिक्षा, खानेपानी र सुरक्षा) मा सहज पहुँच उपलब्ध लक्षित वर्ग	प्रतिशत		सवै	सवै	<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो अन्तिम मध्यावधि र वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन, जिशकाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन, अध्ययन र सर्वेक्षण प्रतिवेदन, फ्ल्यास रिपोर्ट । 	<ul style="list-style-type: none"> सरकार, विकास साभेदार र नीजि क्षेत्रको लगानी वृद्धि हुनेछ । समुदाय र गैससको सहभागिता वृद्धि हुनेछ । 				
	साक्षरता दर (६ वर्ष माथिको जनसंख्या)	प्रतिशत	७६.६	८६.१	८७						
	कक्षा ५ सम्म विद्यार्थी निरन्तरता दर	प्रतिशत	९३	९४	९५						
	कक्षा ८ सम्म विद्यार्थी निरन्तरता दर	प्रतिशत	८७	८८	९०						
	एसएलसी उत्तीर्ण दर	प्रतिशत	४१	७४	७५						
	विद्यार्थी शिक्षक अनुपात (प्रावि)	अनुपात	१७.३	३५	४०						
विद्यार्थी शिक्षक अनुपात (मावि)	अनुपात	२५.६	२८	३०							
	कक्षा १ मा बाल विकासको अनुभव	प्रतिशत	७८.२	८५	८५						

योजना सारांश	सूचक					पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान		
	विवरण	इकाई	आ.व.सम्मको अवस्था						
			आधाररेखा (२०७१/७२)	लक्ष्य मध्यावधि (२०७४/७५)	अन्तिम (२०७६/७७)				
	सहित भर्नादर								
	न्यूनतम पूर्वाधार (प्रयाप्त कक्षा कोठा, शौचालय, खानेपानी, खेल मैदान, पुस्तकालय, ल्याव, फर्निचर र धेराबार) उपलब्ध विद्यालय	प्रतिशत	६०	९९	१००				
	विद्यालय सुधार योजना तयार तथा कार्यान्वयन भएका विद्यालय	संख्या	५१४	५१४	५१४				
प्रतिफल १.१: प्रारम्भिक, आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षामा सबै वालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित तथा गुणस्तर वृद्धि भएको हुनेछ।	बालमैत्री विद्यालय	संख्या	३३५	५१४	५१४	<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन। जिशिकाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन। अध्ययन सर्वेक्षण प्रतिवेदन। 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय निकाय तथा केन्द्रीयस्तरबाट लगानी वृद्धि हुनेछ। शिक्षामा निजी क्षेत्रको लगानी दरमा अभिवृद्धि हुनेछ। राजनीतिक दलहरूबाट शिक्षाको गुणस्तर वृद्धि र प्राविधिक तथा व्यसायिक शिक्षा विस्तार गर्न सहयोग र प्रतिवद्धता प्राप्त हुनेछ। 		
	पूर्व प्राथमिक तहमा खुद भर्नादर	प्रतिशत	७३.२	७४	७५				
	खुद प्रवेश दर (ECD to Grade 1)	प्रतिशत	७७.५	७८	७९				
	सहजै देखिने भर्ना दर (प्रावि)	प्रतिशत	११७.३	१०३	१००				
	खुद भर्ना दर (मावि)	प्रतिशत	५२.८	७४	७५				
	सिकाइ कुनासहित बालमैत्री बसाइ व्यवस्थापन भएको कक्षा संख्या	संख्या	२०	४०	४५				
	सिकाइ उपलब्धी दर (कक्षा ५)	प्रतिशत	५१.८	७१	७३				
	सिकाइ उपलब्धी दर (कक्षा ८)	प्रतिशत	४४.६	५५	५६				
	टिकाउ दर (कक्षा ५)	प्रतिशत	९३.१	९९	९९				
	टिकाउ दर (कक्षा ८)	प्रतिशत	७८.४	८५	८५				
	कक्षा दोहोच्याउने दर (मावि)	प्रतिशत	३.९	३	२.५				
	कक्षा दोहोच्याउने दर (कक्षा ८)	प्रतिशत	५.१	२	१				
	कक्षा दोहोच्याउने दर (कक्षा १)	प्रतिशत	१०.१	०	०				
प्रतिफल १.२: उच्च तथा प्राविधिक शिक्षामा लक्षित वर्ग तथा क्षेत्रको पहुँच	कृषि तथा वन क्याम्पस	संख्या	०	१	१	<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन। जिशिकाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन। 	<ul style="list-style-type: none"> शिक्षामा निजी क्षेत्र तथा स्थानीय निकायको लगानी दरमा अभिवृद्धि हुनेछ। 		
	प्राविधिक धार सञ्चालन गर्ने उमावि	संख्या	२	४	५				
	विज्ञान विषय संचालित उमावि	संख्या	४	१०	१२				
	क्याम्पस	संख्या	२२	२५	२५				

योजना सारांश	सूचक						पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान		
	विवरण	इकाई	आ.व.सम्मको अवस्था							
			आधाररेखा (२०७१/७२)	लक्ष्य	मध्यावधि (२०७४/७५)	अन्तिम (२०७६/७७)				
वृद्धि भएको हुनेछ ।	वैकल्पिक विद्यालय	संख्या	०	३	३		<ul style="list-style-type: none"> प्राविधिक शिक्षामा सरकारको लगानी वृद्धि हुनेछ । 	पूर्वानुमान		
	आधारभूत तथा विषयगत तालिम प्राप्त शिक्षक(विद्यालय तह)	प्रतिशत	१७	९८	९८					
असर २: स्वास्थ्य तथा पोषणसेवामा पहुँच र गुणस्तर वृद्धि भई जिल्लावासीको स्वास्थ्य स्थितिमा सुधार भएको हुनेछ	२५०० ग्रामभन्दा कम जन्मतौल भएका शिशु	संख्या	१८८	१००	५०		<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन । HMIS Report NDHS, Census नमूना सर्वेक्षण प्रतिवेदन जिस्वाकाको वार्षिक प्रतिवेदन । 	पूर्वानुमान		
	दादुरा खोपको कभरेज	प्रतिशत	९१	९५	९७					
	१५-२४ वर्षको जनसंख्यामा एचआईभी/एड्स संक्रमित	जना	५	२	१					
	गर्भावस्थामा पूरा (१८०) आईरन चक्की उपयोग गर्ने गर्भवती	प्रतिशत	६१	८५	९५					
	३० मिनेटभित्र स्वास्थ्य सेवामा पहुँच भएको जनसंख्या(गाउँघर क्लिनिकको सेवा समेत)	प्रतिशत			१००					
	प्रोटोकल अनुसार ४ पटक पूर्वप्रसुती सेवा लिने गर्भवती महिला	प्रतिशत	५०	८५	९५					
प्रतिफल २.१: लक्षित वर्ग तथा क्षेत्रमा स्वास्थ्य सेवाको पहुँच तथा उपयोग वृद्धि भएको हुनेछ ।	प्रसुति सेवामा कार्यरत तालिम प्राप्त स्वास्थ्यकर्मी	प्रतिशत	३८	४५	५५		<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन HMIS Report NDHS, Census जिस्वाका, गैसस र स्थानीय निकायको वार्षिक प्रतिवेदन । 	पूर्वानुमान		
	दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट प्रसुति हुने दर	प्रतिशत	२५	३५	४५					
	संचालनमा रहेका वर्धिड सेन्टर	संख्या	२६	३०	३५					
	पूर्ण संस्थागत प्रसुति हुने गाविस	संख्या	०	५	१०					
	गुणस्तरीय प्रशुति सेवा उपयोग दर (एसविए तालिम प्राप्त नर्श उपलब्ध स्वास्थ्य संस्था)	संस्था	२४	३०	३५					
	परिवार नियोजनको साधन प्रयोग दर	प्रतिशत	३३	३७	४०					

योजना सारांश	सूचक						पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान		
	विवरण	इकाई	आ.व.सम्मको अवस्था							
			आधाररेखा (२०७१/७२)	लक्ष्य	मध्यावधि (२०७४/७५)	अन्तिम (२०७६/७७)				
प्रतिफल २.२: स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर तथा प्रभावकारितामा अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।	विद्यालय स्वास्थ्य शिक्षा कार्यक्रम लागु भएका विद्यालयहरुको संख्या	संख्या	४०	६०	८०	८०	<ul style="list-style-type: none"> जिस्वाकाको वार्षिक प्रतिवेदन । वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन नमूना सर्वेक्षण प्रतिवेदन । 	<ul style="list-style-type: none"> सरकार, विकास साभेदार तथा नीज क्षेत्रको लगानी वृद्धि हुनेछ । सेवा प्रवाहमा नीज क्षेत्र र गैससको सहभागिता वृद्धि हुनेछ । 		
	स्वास्थ्य शिक्षा कर्नर भएका विद्यालय संख्या	संख्या	३०	५०	६०	६०				
	किशोर किशोरी मैत्री स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्था	संस्था	६९	६९	६९	६९				
	२० वर्षमूँि वच्चा जन्माउने किशोरी प्रतिशत (संस्थागत प्रशुति मध्ये)	प्रतिशत	१७	१४	१०	१०				
	नगर स्वास्थ्य केन्द्रको स्थापना	संख्या	३	८	१२	१२				
	Geriatric Wardभएका अस्पताल	प्रतिशत	०	०	१	१				
	सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई स्थापना	संख्या	२	१०	१५	१५				
प्रतिफल २.३: स्वास्थ्य पूर्वाधार	वार्षिकरुपमा सामाजिक परीक्षण /PDQ हुने स्वास्थ्य संस्था	संख्या	२४	४०	६०	६०	<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन । केन्द्र र स्थानीय निकायको लगानी वृद्धि 	<ul style="list-style-type: none"> सरकार, विकास साभेदार तथा नीज क्षेत्रको लगानी वृद्धि हुनेछ । सेवा प्रवाहमा नीज क्षेत्र र गैससको सहभागिता वृद्धि हुनेछ । 		
	स्वास्थ्य संस्था गुणस्तर सुधार टोली गठन भई क्रियाशील भएका संस्था	संख्या	०	४०	६९	६९				
	स्वास्थ्य सेवाबाट सन्तुष्ट भएका सेवाग्राही	प्रतिशत	१०	४०	५०	५०				
	न्यूनतम पूर्वाधार भएका स्वास्थ्यसंस्था(फोहोर फाल्ने खाल्डो, प्लासेन्टा पिट, सेफटी वक्स, अटो क्लोम्ब, स्वास्थ्य संस्था परिसर भित्र धारा, शौचालय, विद्युत/सोलारको उपलब्धता)	संख्या	१७	३०	३५	३५				
प्रतिफल २.३: स्वास्थ्य पूर्वाधार	निःशुल्क रूपले प्रदान गरिने औषधीहरुको प्रकार	अस्पताल	७०	८५	१००	१००	<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन । केन्द्र र स्थानीय निकायको लगानी वृद्धि 	<ul style="list-style-type: none"> केन्द्र र स्थानीय निकायको लगानी वृद्धि 		
		PHC	४२	५०	७०	७०				

योजना सारांश	सूचक		इकाई	आ.व.सम्मको अवस्था			पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान			
	विवरण	आधाररेखा (२०७१/७२)		लक्ष्य		अन्तिम (२०७६/७७)					
				मध्यावधि (२०७४/७५)	अन्तिम (२०७६/७७)						
तथा औषधी, उपकरणको उपलब्धता तथा उपयोगमा वृद्धि भएको हुनेछ।	HP/SHP	३३	४०	७०	<ul style="list-style-type: none"> जिस्वाका वार्षिक प्रतिवेदन। नमूना सर्वेक्षण प्रतिवेदन। 	<ul style="list-style-type: none"> हुनेछ। स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाकोस्तर र क्षमता वृद्धि हुनेछ। 					
	न्यूनतम मापदण्ड अनुसारका भवन भएका स्वास्थ्य संस्था	संख्या	१७	३०	३५						
	Maternity Hostelको सुविधा भएका स्वास्थ्य संस्थाहरु	संख्या	०	१	४						
	अस्पताल तथा प्रास्वाकेहरुमा वेड संख्या (५०+१५+९)	संख्या	२४	८३	११०						
प्रतिफल २.४: स्वास्थ्य समस्याको रूपमा रहेका सरुवा रोग नियन्त्रण तथा निवारण र नसर्ने रोग नियन्त्रण भएको हुनेछ।	क्षयरोग लाग्ने दर (Reported Incidence Rate(नयाँ विरामी)	प्रति हजार	१०५	१००	१००	<ul style="list-style-type: none"> जिस्वाका वार्षिक प्रतिवेदन। HMIS Report. DACCको प्रतिवेदन। 	<ul style="list-style-type: none"> केन्द्र र स्थानीय निकायको लगानी वृद्धि हुनेछ। विकास साभेदार र गैससको सहयोगमा वृद्धि हुनेछ। 				
	क्षयरोग पत्ता लगाउने दर	प्रतिशत	९१	९३	९५						
	क्षयरोगीहरु निको हुने दर (Cure Rate)	प्रतिशत	९४	९५	९७						
	ए.आर.टी. सेवन गर्नेको संख्या	संख्या	१५९	१६५	१७०						
	HTCसेवा उपयोगकर्ता	संख्या	२३०	२५०	३००						
प्रतिफल २.५: स्थानीय स्वास्थ्य शासन सुदृढ भई सेवा प्रवाह पारदर्शी र व्यवस्थित भएको हुनेछ।	वार्षिकरूपमा सामाजिक परीक्षण / PDQहुने स्वास्थ्य संस्था	संख्या	२४	४०	६०	<ul style="list-style-type: none"> जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालयको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन। नतिजामा आधारित वार्षिक अनुगमन। 	<ul style="list-style-type: none"> केन्द्र र स्थानीय निकायको लगानी वृद्धि हुनेछ। स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाकोस्तर र क्षमता वृद्धि हुनेछ। 				
	आवधिक स्वास्थ्य योजना तर्जुमा भएका गाविस	संख्या	०	५	१०						
	वार्षिक आन्तरिक लेखा परिक्षण गर्ने स्वास्थ्य संस्थाहरु	संख्या	०	२०	३५						
प्रतिफल २.६: आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवाको उपलब्धता र उपभोगमा वृद्धि भएको हुनेछ।	आयुर्वेद सेवाबाट लाभान्वित जनसंख्या	जना	३००००	३३५००	३५०००	<ul style="list-style-type: none"> जिल्ला आयुर्वेद केन्द्रको वार्षिक प्रतिवेदन। वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन नतिजामा आधारित वार्षिक अनुगमन। 	<ul style="list-style-type: none"> समयानुलक नीति र कार्यक्रम परिमार्जन हुनेछ। सरकार र नीजि क्षेत्रको लगानी वृद्धि हुनेछ। 				
	आयुर्वेद अस्पताल	संख्या	०	१	२						
	आयुर्वेद औषधालय	संख्या	७	९	१०						
	जडिबुटि उत्पादन र प्रशोधन	केन्द्र	०	१	२						
	उत्पादित आयुर्वेद औषधीको प्रकार	संख्या	३	४	५						

योजना सारांश	सूचक						पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान		
	विवरण	इकाई	आ.व.सम्मको अवस्था							
			आधाररेखा (२०७१/७२)	लक्ष्य मध्यावधि (२०७४/७५)	अन्तिम (२०७६/७७)					
आयुर्वेद गाउँ घर किल्निक	संख्या	०	२	३						
वितरण गरिने आयुर्वेद औषधी	संख्या	९२	९३	९५						
असर ३: स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाई सेवा सुविधामा सहज पहुँच र उपयोगमा वृद्धि भएको हुनेछ।	आधारभूत खानेपानी सेवा प्राप्त गर्ने लाग्ने औसत समय	मिनेट	१०	५	५	• मध्यावधि तथा वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन।	• केन्द्र, स्थानीय निकाय र विकास साभेदार र गैसस लगानीमा वृद्धि हुनेछ।			
	आधारभूत सरसफाई (चर्पी) सुविधा प्राप्त गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	९९.२८	१००	१००	• खाससडिका र जिस्वाका वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन	• राजनीतिक प्रतिवद्धता र अग्रसरतामा वृद्धि हुनेछ।			
	तालीमप्राप्त क्रियाशील मर्मतसंभार कार्यकर्ता	जना	४०	१००	१००	• सर्वेक्षण प्रतिवेदन।				
प्रतिफल ३.१: सबै जनसंख्यामा सुरक्षित खानेपानी सुविधा उपलब्ध भएको हुनेछ।	पाइप लाइनबाट वितरित पानी प्रयोग गर्ने घरधुरी	संख्या	८८.८	९५	९५	• खाससडिकाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन।	• प्रतिवद्धता अनुसार केन्द्र, स्थानीय निकाय र विकास साभेदारको लगानी हुनेछ।			
	नीजि धारा प्रयोग गर्ने घर (मिटर जडित)	प्रतिशत	१	५०	५०	• सर्वेक्षण प्रतिवेदन।				
	सुरक्षित खानेपानी सुविधा प्राप्त घरधुरी	प्रतिशत	८८.८	९५	९५					
प्रतिफल ३.१: सबै जनसंख्यामा आधारभूत सरसफाई सुविधा उपलब्ध भएको हुनेछ।	शौचालय भएका घरधुरी	प्रतिशत	९९.२८	१००	१००	• खाससडिकाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन।	• नेपाल सरकार, विकास साभेदार र गैससहयोगमा वृद्धि हुनेछ।			
	खल्ला दिशामुक्त घोषणा गाविस/नपा	संख्या	१००	१००	१००	• अध्ययन, सर्वेक्षण तथा नतिजामूलक वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन।	• राजनीतिक प्रतिवद्धता र अग्रसरतामा वृद्धि हुनेछ।			
प्रतिफल ३.३: फोहोरमैला व्यवस्थापन र वातावरणीय सरसफाई सेवा सुविधामा वृद्धि	स्थानेट्री ल्याण्डफिल साईट	स्थान	०	१	१	• अध्ययन, सर्वेक्षण र नतिजामूलक वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन।	• ल्याण्डफिल साईट व्यवस्थापन हुनेछ।			
	स्थानीय निकायको फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना (३ R मा आधारित)	गोटा	०	१	१	• शविभनिडिका र नपा वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन ।	• ३ आर पद्धति अनुसार फोहोरमैला व्यवस्थापन नीति र निर्देशिका तर्जुमा हुनेछ।			
	सुचारु फोहोर वर्गीकरणमा आधारित कम्पोष्ट-विन र गार्वेज-	गोटा								

योजना सारांश	सूचक						पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान		
	विवरण	इकाई	आ.व.सम्मको अवस्था							
			आधाररेखा (२०७१/७२)	लक्ष्य	मध्यावधि (२०७४/७५)	अन्तिम (२०७६/७७)				
भएको हुनेछ ।	पिट									
	नियमित संचालित वर्षेपानी निकास नाली	कि.मि.								
	स्यानेट्री ढलको लम्बाइ	कि.मी.								
	सुचारु प्रशोधन केन्द्र	संख्या								
प्रतिफल ३.४: खानेपानी तथा सरसफाई क्षेत्रका सरोकारवालाको संस्थागत क्षमता विकास भएको हुनेछ	क्रियाशील खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता समिति	संख्या	३५	७०	७०	०	• खाससङ्गिका तथा जिविसको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन • अध्ययन, सर्वेक्षण र नितिजामूलक वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन ।	• सरोकारवालाको संलग्नता र सहकार्यमा वृद्धि हुनेछ • नेपाल सरकार, विकास साभेदार र गैससको सहयोगमा वृद्धि हुनेछ ।		
	उपभोक्ता समितिको मौज्दात रकम रु. (औषतमा)	हजार								
	खानेपानी क्षेत्रमा क्रियाशील गैसस र सेवा प्रदायक	संख्या	७	११	११	०				
	आयोजनाहरूको नियमित अनुगमन मूल्याङ्कन	पटक	२	१	१	०				
असर४: विपन्न तथा लक्षित वर्गको क्षमता, स्थानीय शासन प्रक्रियामा सहभागिता, र सेवा तथा सुविधाको पहुँच र उपभोगमा अभिवृद्धि भएको हुनेछ।	बडा नागरिक मञ्चमा महिला लक्षित समुदायको प्रतिनिधित्व	प्रतिशत	३३	४०	५०	०	• आजिवियो मध्यावधि, अन्तिम र वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन । • सर्वेक्षण तथा विषयगत प्रतिवेदन । • नितिजामूलक वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन ।	• नीति नियमहरूको पूर्ण पालना र समयानुकूल परिमार्जन हुनेछ । • लक्षितवर्ग कार्यक्रम निरन्तरता र थप प्रभावकारी हुनेछ । • नेपाल सरकार, विकास साभेदार र गैससको सहयोगमा वृद्धि हुनेछ ।		
	गाविसस्तरीयसञ्जालमा लक्षितवर्गको सहभागिता	प्रतिशत	१०	२०	५०	०				
	महिला साक्षरता	प्रतिशत								
	लक्षित वर्ग (दलित, आदीबासी र मधेशी आदी) को स्वास्थ्य सेवामा पहुँच	प्रतिशत	४०	६०	१००	०				
	विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवामा पहुँच	प्रतिशत	२०	३०	५०	०				
	स्वास्थ्यमा पहुँच पुगेका दलित र सिमान्तकृत समुदाय	प्रतिशत	५०	७०	९०	०				
	शिक्षामा सहज पहुँच पुगेका दलित	प्रतिशत	६०	८०	९५	०				
	विशेष अवस्थाका बालबालिकाको	प्रतिशत	४०	६०	९५	०				

योजना सारांश	सूचक		इकाई	आ.व.सम्मको अवस्था			पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान			
	विवरण			आधाररेखा (२०७१/७२)	लक्ष्य	अन्तिम (२०७६/७७)					
				मध्यावधि (२०७४/७५)							
	अनिवार्य शिक्षामा सेवामा पहुँच दर										
	अति गरीब घरधुरीमध्ये पिछडिएको समुदाय (गुरुङ, दलित, लोपोन्मुख जाती)	प्रतिशत	११.८	१०	९						
प्रतिफल ४.१: विपन्न तथा लक्षित वर्गको क्षमता र सशक्तिकरणमा अभिवृद्धि भएको हुनेछ।	सामुदायिक संस्था र संरचनामा लक्षित वर्गको संलग्नता	प्रतिशत	४०	६०	८०	• विपन्नता स्तरीकरण प्रतिवेदन।	• लक्षित वर्ग मैत्री नीति, नियम र कार्यक्रमको पालनामा बढ्दि हुनेछ।				
	समाजमा विभेदको महसुस गर्ने दलित	प्रतिशत	५०	३०	१०	• आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन।	• लक्षित कार्यक्रममा लगानी बढ्दि हुनेछ।				
	लक्षित वर्ग साक्षरता दर	प्रतिशत	१००	१००	१००	• मवाका वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन।					
	लैंगिक हिंसा तथा मानव वेचविखन विरुद्धका मुद्दा (वार्षिक)	संख्या	४०	३०	१०						
प्रतिफल ४.२: विपन्न तथा लक्षित वर्गको जीवनयापनका अवसरमा अभिवृद्धि भएको हुनेछ।	स्व/रोजगार वा आयआर्जन कार्यमा संलग्न लक्षितवर्ग	प्रतिशत	३०	५०	७०	• विपन्नता स्तरीकरण प्रतिवेदन।	• लक्षित वर्गमैत्री नीति, नियम र कार्यक्रम पालनामा बढ्दि हुनेछ।				
	तालिम प्राप्त अपाङ्गता भएका व्यक्ति	संख्या	९	५०	५०	• आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन।	• जीविकोपार्जनसंबन्धी पद्धतिमा एकीकृत र एकद्वार प्रणाली लागू हुनेछ।				
	व्यवसाय सीप तालिम प्राप्त महिला	संख्या	७००	१५००	१५००	• विषयगत निकाय प्रगति प्रतिवेदन।					
	वैदेशिक रोजगारीमा गएका युवा	प्रतिशत	५०४७६	४५०००	४००००						
प्रतिफल ४.३: लक्षित वर्गको अधिकार संरक्षण र आत्मविश्वासमा बढ्दि भएको हुनेछ।	उदाहर, उपचार र सहयोग प्राप्त गर्ने हिंसाजन्य घटनापीडित	संख्या	४१	५०	५०	• विपन्नता स्तरीकरण	• लक्षितवर्ग कार्यक्रममा लगानी बढ्दि हुनेछ।				
	लक्षितवर्गले गरेका गुनासोमध्ये सुनुवाई भएका उजुरी	प्रतिशत	९५	१००	१००	• आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन।	• लक्षित वर्गमैत्री नीति, नियम र कार्यक्रम तर्जुमा र पालनामा बढ्दि हुनेछ।				
	अति गरीब घरधुरी	प्रतिशत	४७	४०	३५	• मवाकाको प्रतिवेदन।					
असर ५: सुसंस्कृत,	क्लब, सञ्जाल र संस्थामा आवद्ध युवा	प्रतिशत	२०	३०	५०	• आजिवियो समीक्षा, विषयगत आवधिक	• युवालक्षित कार्यक्रम निरन्तरता र थप				

योजना सारांश	सूचक						पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान		
	विवरण	इकाई	आ.व.सम्मको अवस्था							
			आधाररेखा (२०७१/७२)	लक्ष्य मध्यावधि (२०७४/७५)	अन्तिम (२०७६/७७)					
सिर्जनशील र व्यवसायिक युवाशक्तिको विकास भएको हुनेछ।	व्यवसायिक क्षेत्रीय, राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय खेलाडी	जना	३०	४०	५०	प्रतिवेदनहरु । • नमूना सर्वेक्षण प्रतिवेदन ।	प्रभावकारी हुनेछ । • गैसस र समुदायको क्रियाशिलतामा बृद्धि हुनेछ,			
प्रतिफल ५.१: विकास प्रक्रियामा युवाको सहभागिता र भूमिका बृद्धि भएको हुनेछ।	लक्षितवर्गका युवामध्ये उच्च शिक्षा (कम्तीमा स्नातकतह) उत्तीर्ण गर्ने युवा	प्रतिशत	२०	३०	५०	• आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन ।	• जिल्लामा युवा संवन्धी संरचना सक्रिय हुनेछन् ।			
	व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन पेशामा संलग्न युवा	प्रतिशत	१	५	१०	• युवा सूचना केन्द्र, स्थानीय निकाय तथा विषयगत निकायका वार्षिक प्रतिवेदन ।	• स्थानीय निकाय र विकास साभेदारबाट युवामा लगानी बृद्धि हुनेछ ।			
	युवासंलग्न जिल्लास्तरीय संरचना	प्रतिशत	०५	१	५					
प्रतिफल ५.२: युवाको क्षमता तथा जवाफदेहितामा अभिवृद्धि भएको हुनेछ।	कुल राष्ट्रिय खेलाडीमध्ये महिल खेलाडी	प्रतिशत	१२	२०	४०	• आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन ।	• जिल्लामा युवा संवन्धी संरचना सक्रिय हुने छन् ।			
	स्वरोजगार कार्यक्रमबाट लाभान्वित युवा	संख्या	५००	१०००	२०००	• युवा सूचना केन्द्र, स्थानीय निकाय तथा विषयगत निकायका वार्षिक प्रतिवेदन ।	• स्थानीय निकाय र विकास साभेदारबाट युवामा लगानी बृद्धि हुनेछ ।			
	युवा सूचना केन्द्र	संख्या	१०	१५	२०					
	विभिन्न क्षेत्रमा व्यवसायिक तालिम प्राप्त युवा	संख्या	५००	१५००	३०००					
	युवाक्लब, संजाल तथा संस्था	संख्या	१००	१५०	२००					
प्रतिफल ५.३: खेलकुदको विकास र व्यवसायिकता बृद्धि भएको हुनेछ।	जिल्लाको प्रनिधित्व गर्ने राष्ट्रियखेलाडी	संख्या	१२	२०	३०	• जिखेविस प्रतिवेदन	• खेलकुदसंवन्धीकार्यक्रमम ा बृद्धि हुनेछ ।			
	राष्ट्रियस्तरका खेलकुद मैदान	संख्या	३	४	६	• आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन ।	• सरसकार, विकास साभेदार, स्थानीय निकाय र गैससको प्राथमिकता हुनेछ ।			
	जिल्लामा नियमित आयोजना हुने वार्षिक खेलकुद प्रतियोगिता	संख्या	१	३	५	• गैसस, स्थानीय निकाय र विषयगत कार्यालय वार्षिक प्रतिवेदन ।				
	खेलकुदको व्यवसायिकता बृद्धिकालागि वार्षिक संस्थागत लगानी रकम (र.)	हजार	१२८०	२०००	४०००					
असर ६:	कला, संस्कृतिका क्षेत्रमा राष्ट्रिय	संख्या	५०	६०	८०	• आजिवियोको मध्यावधि	• जिल्ला तथा राष्ट्रिय			

योजना सारांश	सूचक		आ.व.सम्मको अवस्था	पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान	
	विवरण	इकाई				
		आधाररेखा (२०७१/७२)	लक्ष्य			
स्थानीय मौलिक कला, संस्कृति, भाषा तथा साहित्यको राष्ट्रिय/अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा पहिचान स्थापित भएको हुनेछ	तथा अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा ख्यातिप्राप्त व्यक्तित्व				<ul style="list-style-type: none"> र वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन • युनेस्को, वरानिका वार्षिक प्रतिवेदन 	
	भाषा र साहित्यलाई पेशाको रूपमा अबलम्बन गर्ने व्यक्ति	संख्या	१०	२०		
	जिल्लाको संस्कृति, कला, भाषा र साहित्यमा आधारित प्रकाशन	संख्या	३	४		
प्रतिफल ६.१ः स्थानीय कला, संस्कृति, भाषा तथा साहित्यको संरक्षण तथा प्रवर्धन भएको हुनेछ।	देशबाहिर जाने कला, सांस्कृतिक उत्पादन	संख्या	०	१	<ul style="list-style-type: none"> • आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन। • स्थानीय निकाय र वार्षिक प्रतिवेदन। 	
	कला, संस्कृति, भाषा र साहित्यमा जिल्लाको प्रतिनिधित्व गर्ने राष्ट्रिय संघटा	संख्या	१०	१५		
	संरक्षित संस्कृति, कला, भाषा र साहित्यका प्रकार	संख्या	०	१		
प्रतिफल ६.२ः स्थानीय संस्कृति, कला, भाषा तथा साहित्यसंबन्धी अध्ययन र अभिलेखन भएको हुनेछ।	स्थानीय संस्कृति, कला, भाषा तथा साहित्यसंबन्धी अध्ययन र अनुसन्धान	संख्या	०	१	<ul style="list-style-type: none"> • आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन • स्थानीय निकाय वार्षिक प्रतिवेदन। 	
	अध्ययन गरी वैज्ञानिक रूपमा अभिलेखन भएका कृति/विषय	संख्या	०	०		
	कला, भाषा तथा साहित्यका क्षेत्रमा जिल्लालाई प्रतिनिधित्व गर्ने राष्ट्रिय महत्वका प्रकाशन	संख्या	१	१		
प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना						
१.	शैक्षिक विकास तथा साक्षरोत्तर कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)	२८८४४०९		<ul style="list-style-type: none"> • वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन • अध्ययन तथा अनुगमन प्रतिवेदन। 	
२.	स्वास्थ्य, जनसंख्या तथा पोषण कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)	९०९७०५			

योजना सारांश		सूचक				पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान	
		विवरण	इकाई	आ.व.सम्मको अवस्था				
				आधाररेखा (२०७१/७२)	लक्ष्य मध्यावधि (२०७४/७५)	अन्तिम (२०७६/७७)		
३.	खानेपानी, सरसफाई तथा ढल निकास कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)	४०९८६००				<ul style="list-style-type: none"> प्रकाशित र प्रसारण भएका सामग्रीहरु । सेवाग्राही अभिमत सेवा प्रवाह तथा सुशासन स्थिति प्रतिवेदन 	
४.	महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)	२६३४५०				<ul style="list-style-type: none"> माग तथा आपूर्ति पक्षको क्षमता जवाफदेहितामा अभिवृद्धि हुनेछ । 	
५.	युवा तथा खेलकुद विकास कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)	२६०००					
६.	कला, संस्कृति, भाषा र साहित्य प्रवर्द्धन कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)	२०७००					

४.२.५ सामाजिक विकाससँग सम्बन्धित कार्य नीतिहरू

- (क) प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको गुणस्तर सुधार गरि बालविकास केन्द्रहरूको व्यवस्थापनमा सुधार ल्याउन नगरपालिका तथा गाविसको भूमिकालाई क्रियाशील बनाउने ।
- (ख) विद्यालय शिक्षामा सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई प्रोत्साहित गर्ने ।
- (ग) पाठ्यपुस्तक तथा पाठ्यसामग्रीहरूमा विद्यार्थीको पहुँच अभिवृद्धि गर्न शिक्षण संस्थाहरूमा पुस्तकालयहरूको स्थापना तथा विस्तार गर्ने ।
- (घ) सार्वजनिक तथा सामुदायिक विद्यालयको मर्मत सुधार, फर्निचर तथा भौतिक विकास सम्बन्धी कार्यक्रममा सहयोग पुऱ्याउने ।
- (ङ) खेलकुद विकासका लागि खेलकुदसँग सम्बन्धित संघ संस्थाहरूको समन्वय र सहकार्यमा खेलकुद सामग्री वितरण एवं राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय स्तरमा सञ्चालित प्रतियोगितामा सहभागी हुने खेलाडीहरूलाई प्रशिक्षण एवं प्रोत्साहन गर्ने ।
- (च) स्वास्थ्यकर्मी एवं महिला स्वास्थ्य स्वयसेविकाहरूलाई क्षमता अभिवृद्धि गर्दै जाने र सम्पादित कार्यको मूल्याङ्कन गरी प्रोत्साहन, पुरस्कार एवं कदर गर्ने ।
- (छ) सरकारी सेवामा महिला, दलित, जनजाति तथा अन्य लक्षित वर्गहरूको सहभागिता अभिवृद्धिका लागि लोकसेवा परीक्षा तयारी कक्षा सञ्चालन गर्ने ।
- (ज) अति विपन्न पिछडिएका महिलाहरूका लागि आय आर्जन सम्बन्धी सीपमूलक कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- (झ) सामाजिक सुरक्षा भत्तालाई बैंक मार्फत भुक्तानी दिने ।

सामाजिक विकास क्षेत्रका विषयगत उद्देश्य, असर एवम् प्रतिफलहरू हासिल गर्ने प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउन योजना अवधिमा देहायबमोजिमका कार्यनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछः

शिक्षा तथा मानव संशाधन कार्यनीति तर्फः

- (क) समुदाय र विद्यालयमा आधारित प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको विकास तथा विस्तार गर्ने ।
- (ख) विद्यालय शिक्षामा पहुँचको सुनिश्चितताको लागि भौतिक सुविधा विस्तार, विद्यार्थी भर्ना अभियान, छात्रावृत्ति, निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण जस्ता कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।
- (ग) स्थानिय निकाय, गै.स.स., सामुदायिक अध्ययन केन्द्र आदिको माध्यमवाट साक्षरता तथा निरन्तर शिक्षा र आयमुलक कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।
- (घ) शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिको लागि शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी, विद्यालय व्यवस्थापन समिति लगायत सरोकारवालाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
- (ङ) शिक्षकहरूको पेशागत दक्षता अभिवृत्तिको लागि शिक्षक पेशागत विकास तालिम संचालन गर्ने ।
- (च) विद्यालयहरूको व्यवस्थापन कार्यको लागि पि.सि.एफ.नन्सेलरी अनुदान, प्रोत्साहन तथा सहयोग प्रदान गर्ने ।

स्वास्थ्य, जनसंख्या र पोषण कार्यनीति तर्फः

- (क) स्वास्थ्य संस्थाहरूको भौतिक संरचनामा सुधार, स्वास्थ्य सामग्री र उपकरणहरूको आपुर्ति गर्ने र स्वास्थ्यमा कार्यरत जनशक्तिलाई परिचालन गरी प्रतिकारात्मक र उपचारात्मक सेवा(जस्तै परिवार नियोजन सेवा, झाडापखाला, निमोनिया, खोप सेवालाई पुर्णता) दिने ।

- (ख) आमा सुरक्षा कार्यक्रम तथा नवशिशु स्याहार सेवालाई प्रभावकारी बनाई आमा र शिशुको मृत्युदर घटाउँदै लैजाने ।
- (ग) सरसफाई र पोषण युक्त खानेकुरामा जनचेतनाको अभिवृद्धि गरी कुपोषणलाई र रोग लाग्ने दरलाई घटाउँदै स्वास्थ्य व्यक्ति र स्वस्थ समाजको निर्माण गर्ने ।
- (घ) हाल जनस्वास्थ्य समस्याका रूपमा रहेका हातीपाइले, औलो, कुष्ठरोग, कुपोषण, क्षयरोगको प्रकोप निवारण गर्ने ।
- (ङ) स्वास्थ्य, जनसंख्या तथा पोषण सम्बन्धी कार्यक्रमलाई प्राथमिकता दिई योजना तर्जुमा र बजेट विनियोजन गर्ने ।
- (च) जेष्ठ नागरिक, अति विपन्न, स्वास्थ्यसम्बन्धी पहुँच नपुगेको क्षेत्र र समुदायमा निशुल्क स्वास्थ्य तथा विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याउने ।
- (छ) निशुल्क स्वास्थ्य सेवा, मातृ शिशु स्वास्थ्य सेवा तथा २४ घण्टे प्रशुति सेवाकेन्द्र र जिल्लाका सबै स्वास्थ्य संस्था मार्फत नागरिकमा पुऱ्याउने ।
- (ज) विपन्न तथा पछाडि परेका वर्ग, क्षेत्र र समुदायमा स्वास्थ्यसेवाको पहुँच वृद्धि गर्न घुम्ती शिविर र सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाई तथा गाउँ घर क्लिनिकमा वृद्धि गर्ने ।
- (झ) जिल्लामा समस्याको रूपमा देखिन सक्ने सर्वे तथा नसर्वे रोगहरु जस्तै: एचआईभी एड्स, लागु औषध दुर्व्यसन, मधुमेह, उच्च रक्तचाप, मुटुरोग, क्यान्सर र पानीजन्य रोगहरु तथा मोटोपना सम्बन्धी स्वास्थ्य समस्याबारे जनचेतना अभिवृद्धि तथा परामर्श सेवा उपलब्ध गराउने ।
- (ञ) स्वास्थ्य संस्थाहरुमा मातृ तथा शिशु स्वास्थ्य, पोषण सम्बन्धी सेवा एवं सुविधा र मानव संशाधन दक्षता अभिवृद्धि गर्ने ।
- (ट) स्वास्थ्य सेवाको पहुँच र उपभोग वृद्धि गर्न प्रवर्धनात्मक, प्रतिकारात्मक र उपचारात्मक सेवाहरु स्थानीय स्वास्थ्य संस्था, समुदाय र गैसस मार्फत संयुक्त रूपमा संचालन गर्ने ।
- (ठ) सार्वजनिक स्थानमा धुम्रपान, मद्यमान र असुरक्षित खाद्य र पेय पदार्थको सेवन कार्यलाई निरुत्साहित गर्ने ।
- (ड) खोपवाट कुनै पनि बालबालिका नछुटेको तथा सतप्रतिशत संस्थागत सुल्केरी भएको गाविस तथा नपा पहिचान गरी पूर्ण खोप युक्त गाविस र सतप्रतिशत संस्थागत प्रसुति हुने गाविस र न.पा. घोषणा अभियान संचालन गर्ने ।
- (ढ) जिल्लाका केही गाउँहरुलाई नमूना स्वस्थ गाउँको रूपमा विकास गरी जनस्वास्थ्य प्रवर्द्धन गर्ने ।

खानेपानी, सरसफाई तथा ढल निकास कार्यनीति तर्फ:

- (क) खानेपानी संरचनाहरुको नियमित मर्मत, संभार र संरक्षण गर्ने ।
- (ख) पानीका स्रोतहरुको संरक्षण र उपयोग गर्ने ।
- (ग) सरसफाई सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने ।
- (घ) सम्पन्न योजनाहरुको अनुगमनको लागि प्रभावकारी अनुगमन संयन्त्रको विकास गर्ने ।
- (ङ) मर्मत संभार कोष स्थापना र परिचालन गर्ने ।
- (च) पानी मुहान क्षेत्रमा वृक्षारोपण गरी संरक्षणका कार्यहरु संचालन गर्ने ।
- (छ) एक घर एक धारालाई अभियानको रूपमा कार्यान्वयन गर्दै लग्ने ।

- (ज) खानेपानी तथा सरसफाईसँग सम्बन्धित नीति, ऐन, नियम, निर्देशिका र कार्यविधि अनुसार सरोकारवाला निकाय वीच समन्वय, सहकार्य र साझेदारी गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने ।
- (झ) आयोजना क्षेत्र तथा समुदायमा जनचेतना जगाउने र खुल्ला दिसामुक्त क्षेत्र र पूर्ण सरसफाई अभियान सञ्चालन गर्ने ।
- (ञ) उपभोक्ता समूहको नेतृत्वतहमा महिला तथा लक्षित वर्गको संलग्नता वृद्धि गरी उनीहरुको भूमिकालाई प्रभावकारी बनाउने ।

महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण कार्यनीति तर्फः

- (क) महिला तथा लक्षित वर्गको विकासमा प्राथमिकता दिने ।
- (ख) नतिजामुलक कार्यक्रमको नियमित अनगुमगन तथा मूल्याकांन गर्ने ।
- (ग) सामाजिक परिचालिकालाई गा.वि.स.र समुदायसँग आवद्ध गर्ने ।
- (घ) महिला सशक्तिकरण र लैगिंक मूलप्रवाहीकरणका लागि कार्यान्वयनकर्ता, सम्पर्कसुत्र, सहजकर्ता र समन्वयकर्ताको भूमिका बढाउदै लग्ने ।
- (ङ) महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका अपराध नियन्त्रणमा सहयोग पुर्याउने ।
- (च) बालबालिकाको हक अधिकारलाई सुनिश्चित गर्ने ।

युवा तथा खेलकुद विकास कार्यनीति तर्फः

- (क) प्रत्येक गा.वि.स. र न.पा.मा खेलमैदानको निर्माण गर्ने ।
- (ख) युवा स्वरोजगारको कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउन सीपमूलक तालिमहरु सञ्चालन गर्ने ।
- (ग) जिल्ला युवा सूचना केन्द्रको स्थापना तथा सुदृढ गर्ने ।
- (घ) युवाहरुको लागि क्षमता विकास गरी परिचालन गर्ने ।
- (ङ) युवाहरुलाई विपद पूर्व तयारी तथा सूचना प्रणाली, उद्धार, राहत र पुनःस्थापना सम्बन्धी तालिम प्रदान गरी परिचालन गर्ने ।
- (च) खेलकुद प्रशिक्षण तथा प्रतियोगिता नियमित रूपमा सञ्चालन गर्ने ।
- (छ) उद्यम तथा पर्यटन क्षेत्रमा युवा आकर्षण तथा परिचालन गर्ने ।

कला, संस्कृति, भाषा तथा साहित्य कार्यनीति तर्फः

- (क) जिल्लाका प्रमुख कला, संस्कृति, भाषा र साहित्य सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान, अभिलेखन र प्रकाशन गर्ने ।
- (ख) लोपोन्मुख भाषा, संस्कृति तथा कला पहिचान गरी संरक्षण र प्रवर्धन गर्ने ।
- (ग) कला, संस्कृति, भाषा र साहित्य प्रतिस्थान स्थापना र प्रोत्साहनका कार्य सञ्चालन गर्ने ।
- (घ) कला, संस्कृति, भाषा र साहित्यसम्बन्धी स्मारिका वा जर्नल प्रकाशन गर्ने ।
- (ङ) विद्यालय, क्याम्पसमा कला, संस्कृति र भाषा विषयमा अध्यापन, अध्ययन र अनुसन्धानको व्यवस्था गर्ने ।
- (च) विभिन्न संस्कृति, कला, भाषा र साहित्यको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने ।
- (छ) वहुभाषिक शिक्षा तथा सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- (ज) स्थानीय कला साहित्यमा संलग्न श्रष्टाहरुको पहिचान र प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने ।
- (झ) जिल्लाका प्रत्येक गाविसहरुमा धार्मिक सांस्कृतिक कलाकेन्द्रको स्थापना गर्ने ।

४.२.६ विषयगत क्षेत्रका प्रमुख कार्यक्रम, आयोजना, अनुमानित बजेट तथा कार्यान्वयन योजना

सामाजिक विकास क्षेत्रको उद्देश्य, असर, प्रतिफल, लक्ष्य, विगतको लगानी प्रवृत्ति र जोखिम पक्षलाई मूल आधारमानी प्रमुख आयोजना/कार्यक्रम तथा बजेट देहाय वर्मोजिम तर्जुमा गरिएको छ ।

	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
प्रतिफल १.१	प्रारम्भिक, आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षामा सबै नागरिकको पहुँचसुनिश्चित तथा गुणस्तरीय भएको हुनेछ ।									
१.१.१	साक्षरता तथा निरन्तर शिक्षा कार्यक्रम	समूह	१३०५	६५२५	२६१	२६१	२६१	२६१	२६१	जि.श.का./ स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय/ स्थानिय निकाय
१.१.२	वैकल्पिक विद्यालय कार्यक्रम(आधारभूत)	वटा								जि.श.का./ स्रोत केन्द्र/ विद्यालय
१.१.३	वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रम (माध्यमिक)	वटा								जि.श.का./ स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.१.४	समाहित शिक्षा कार्यक्रम	कक्षा	७	२४२६५	✓	✓	✓	✓	✓	जि.श.का./ स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.१.५	नयाँ कक्षा कोठा तथा भवन निर्माण	विद्यालय	६५०	१०६०४००	१३०	१३०	१३०	१३०	१३०	जि.श.का./ स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.१.७	विद्यालय भवन मर्मत संभार	विद्यालय	५००	५०००००	१००	१००	१००	१००	१००	जि.श.का./ स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.१.८	विद्यालय भुकम्पीय सुरक्षा (रेट्रोफिटिङ)	विद्यालय	७५०	१८७५००	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	जि.श.का./ स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
	जिल्ला शिक्षा कार्यालय थप भवन निर्माण	कोठा	४	३४००		४				शिक्षा विभाग/ जि.श.का.
१.१.९	छात्रा शौचालय निर्माण	विद्यालय	२५०	१००००००	५०	५०	५०	५०	५०	जि.श.का./ स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.१.१०	स्रोतकेन्द्र मर्मत संभार	स्रोतकेन्द्र	२४	४८००	२	४	६	६	६	जि.श.का./ स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.१.११	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रम	बा.वि.के.	४४५	११०८३५						जि.श.का./

	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
										स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.१.१२	शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि कार्यक्रम	विद्यालय	५१४	२०५७५०	✓	✓	✓	✓	✓	जि.शि.का./ स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.१.१३	शिक्षक शिक्षा तथा विकास	शिक्षक	१०००	११७९०	२००	२००	२००	२००	२००	जि.शि.का./ स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.१.१४	प्रभावकारी सेवा प्रवाह क्षमता अभिवृद्धि	विद्यालय	५१४	२६६१०	✓	✓	✓	✓	✓	जि.शि.का./ स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.१.१५	विद्यालय व्यवस्थापन तथा अनुगमन	विद्यालय	५१४	६१५४०	✓	✓	✓	✓	✓	जि.शि.का./ स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.१.१६	प्रोत्साहन र सहयोग	विद्यालय	५१४	८६५२५	✓	✓	✓	✓	✓	जि.शि.का./ स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.१.१७	विद्यालयहरूलाई PCFका आधारमा Non-Salaryअनुदान सहयोग	विद्यालय	५१४	३३६७००	✓	✓	✓	✓	✓	जि.शि.का./ स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.१.१८	साक्षर नेपाल कार्यक्रम	पटक								जि.शि.का./ स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.१.१९	विपद व्यवस्थापन कार्यक्रम		१०	१०००	✓	✓	✓	✓	✓	जि.शि.का./ स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.१.२०	अपाङ्ग र एकल महिला बालबालिका छात्रवृत्ति सहयोग	जना	२५०	१२५	✓	✓	✓	✓	✓	जि.शि.का./ स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.१.२१	मावितहसम्म विशेष कक्षा सञ्चालन	विद्यालय	३	४५००	✓	✓	✓	✓	✓	जि.शि.का./ स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.१.२२	विद्यालय खानेपानी, शौचलय, खेलमैदान र कम्पाउण्डवाल निर्माण तथा पुनःनिर्माण	विद्यालय	१०००	२०००००	२००	२००	२००	२००	२००	जि.शि.का./ स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय

	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
	कार्यक्रम									
प्रतिफल १.२	उच्च तथा प्राविधिक शिक्षामा ग्रामीण तहको पहुँच वृद्धि भएको हुनेछ ।									
१.२.१	विद्यालयमा प्राविधिक धार सञ्चालन	संख्या	३	१५००००			१	✓	✓	जि.श.का. / स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.२.२	प्राविधिक शिक्षालय स्थापना	संख्या	३	१५००००			१	१	१	जि.श.का. / स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.२.३	सबै संकायको अध्यापन आंगिक क्याम्पस स्थापना	संख्या								जि.श.का. / स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.२.४	प्राविधिक विषयमा छात्रवृत्ति कार्यक्रम (जस्तै: चिकित्साशास्त्र, इञ्जीनियरिङ, कृषि, वन)	संख्या	२५०	२५०००	५०	५०	५०	५०	५०	जि.श.का. / स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.२.५	व्यवसायिक तथा प्राविधिक शिक्षा	जना	२५०	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	जि.श.का. / स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.२.६	आइसिटि एजुकेसन	विद्यालय	३००	१५००००	६०	६०	६०	६०	६०	जि.श.का. / स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
	विज्ञान प्रयोगशाला निर्माण	विद्यालय	१२५	८९२५०	२५	२५	२५	२५	२५	जि.श.का. / स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.२.७	छोटो एवं लामो अवधिको सीपमुलक तालिम	जना	३००	१०००	६०	६०	६०	६०	६०	जि.श.का. / स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.२.८	कृषि वन क्याम्पसको स्थापना र सञ्चालन	संख्या								जि.श.का. / स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.२.९	भाषा प्रयोगशाला (Language Lab) स्थापना र सञ्चालन	संख्या	१०	५०००	२	२	२	२	२	जि.श.का. / स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय
१.२.१०	विद्यावारिधी/पूर्वविद्यावारिधी अध्ययन अनुसन्धान	जना	२	२००				१	१	जि.श.का. / स्रोतकेन्द्र/ विद्यालय

	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय	
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५		
प्रतिफल २.१	महिला, बालबालिकालगायत सीमान्तकृत वर्गमा स्वास्थ्य सेवाको पहुँच तथा उपयोगमा वृद्धि भएको हुनेछ ।										
२.१.१	विपन्न (MDAG) गाविस तथा समुदाय, समूहमा स्वास्थ्य प्रवर्द्धन कार्यक्रम	गाविस / नपा	१०	२००	२	२	२	२	२	म.बा.का.तथा स्वास्थ्य कार्यालय	
२.१.३	जेष्ठ नागरिक स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम	पटक	३०	७००	३	६	७	७	७	म.बा.का.तथा स्वास्थ्य कार्यालय	
२.१.४	जनसंख्या सम्बन्धि अन्य गतिविधि	पटक	५	७५००	१	१	१	१	१	म.बा.का.तथा स्वास्थ्य कार्यालय	
२.१.५	सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रम	पटक	५	१०००००	१	१	१	१	१	म.बा.का.तथा स्वास्थ्य कार्यालय	
२.१.६	किशोरकिशोरीमैत्री सेवा संचालन तथा विद्यालयस्तरीय सुचना केन्द्र स्थापना र संचालन	स्थान	४०	२०००		१०	१०	१०	१०	म.बा.का.तथा स्वास्थ्य कार्यालय	
२.१.७	परिवार नियोजन सेवा तथा साधान विस्तार तथा प्रवर्धन कार्यक्रम (घुम्ती शिविर सहित)	स्वा.स.	६९	३५०००						म.बा.का.तथा स्वास्थ्य कार्यालय	
२.१.८	महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरुको क्षमता वृद्धि कार्यक्रम	जना	६१२	१५३०	१००	१२०	१२०	१२०	१५२	म.बा.का.तथा स्वास्थ्य कार्यालय	
२.१.९	आमा समूह पुनर्ताजगी तथा सुदृढीकरण कार्यक्रम	जना	५००	१२५०	१००	१००	१००	१००	१००	म.बा.का.तथा स्वास्थ्य कार्यालय	
२.१.१०	गाउँघर क्लिनिक क्रियाशिलता तथा	क्लिनिक	१९९	५०००		५०	५०	५०	४९	म.बा.का.तथा	

	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
	पुनर्ताजगी तालिम									स्वास्थ्य कार्यालय
२.१.११	वाल स्वास्थ्य सेवा सुदृढिकरणका कार्यक्रम (सिविआइएमएनसिआई, खोप, पोषण, स्वस्थ वच्चा सेवा क्लिनिक संचालन)	पटक	५००	३७८७५०	१००	१००	१००	१००	१००	म.बा.का.तथा स्वास्थ्य कार्यालय
२.१.१२	स्वास्थ्य संस्थामा जन्मिएका नवजात शिशुलाई न्यानो भोला खरीद तथा वितरण (जिल्ला अस्पतालमा हुने प्रशुति वाहेक)	बटा	७५००	९०००	१५००	१५००	१५००	१५००	१५००	म.बा.का.तथा स्वास्थ्य कार्यालय
प्रतिफल २.२	स्थानीय स्वास्थ्य सेवा सुदृढ भई सर्वसुलभ, चुस्त तथा गुणस्तरिय भएको हुनेछ।									
२.२.१	नमुना स्वास्थ्य गाउँ तथा नमुना स्वास्थ्य चौकी	संख्या	१०	५०००		२	३	३	२	स्वास्थ्य कार्यालय
२.२.२	स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित सुचना प्रणाली र उपचार प्रणालीमा उच्च प्रविधि प्रयोग (डिजिटल प्रविधि) र सूचना प्रविधि प्रवर्धन	स्वा.सं.	८	२४००		२	२	२	२	स्वास्थ्य कार्यालय
२.२.३	स्वास्थ्यसंस्थाको सेवाको गुणस्तर अभिवृद्धि कार्यक्रम	पटक	६९	१३८००		१६	१६	१६	१६	स्वास्थ्य कार्यालय
२.२.४	बहुक्षेत्रीय पोषण कार्यक्रम (पौष्टिक तत्व वितरण, पौष्टिक तत्वयुक्त स्थानीय खाद्य पदार्थ उपभोग, सन्तुलित तथा सुरक्षित खानपिन व्यवहार परिवर्तन)	पटक	५	५०००	१	१	१	१	१	स्वास्थ्य कार्यालय
२.२.५	Geriatric Wardस्थापना (जिल्ला अस्पताल)	संख्या	१	२०००			१			स्वास्थ्य कार्यालय
२.२.६	स्वास्थ्य संस्था सुदृढीकरण र व्यवस्थापन क्षमता विकास कार्यक्रम	संस्था	६९	१३०००		१६	१६	१६	२०	स्वास्थ्य कार्यालय
२.२.७	नवजात शिशु सघन उपचार कक्षको स्थापना र संचालन	पटक	४	१२००		१	१	१	१	स्वास्थ्य कार्यालय

	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
२.२.८	अस्पतालमा विशेषज्ञ सेवा संचालन (मेडिकल क्लेज समन्वयमा)	पटक	५	५०००	१	१	१	१	१	स्वास्थ्य कार्यालय
प्रतिफल २.३	स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी पूर्वाधार तथा क्षमता विकास एवं औषधी, उपकरणको प्रभावकारी व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।									
२.३.१	नयाँ स्वास्थ्य संस्था भवन निर्माण तथा पुरानाको मर्मत संभार	वटा	३३	१६६५०		८	८	८	९	स्वास्थ्य कार्यालय
२.३.२	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रमा २४ घण्टे इमर्जेन्सी, बहिरंग, अन्तरंग, उपचार र निदानात्मक सेवा कार्यक्रम	वटा	४	२००००	४	४	४	४	४	स्वास्थ्य कार्यालय
२.३.३	औषधी खरिद तथा पुनर्जागरण	पटक	५	५००००	१	१	१	१	१	स्वास्थ्य कार्यालय
२.३.४	स्वास्थ्य संस्थामा वैकल्पिक उर्जा (सोलार, जेनेरेटर), उपकरण, स्वच्छ खानेपानी, फोहर व्यवस्थापन, कम्पाउन्ड, आवास व्यवस्थापन कार्यक्रम	वटा	३०	१५०००	६	६	६	६	६	स्वास्थ्य कार्यालय
२.३.५	गाविसमा स्वास्थ्य इकाई स्थापना	वटा	६	१२०००		२	२	१	१	स्वास्थ्य कार्यालय
२.३.६	गाउँघर कित्तिनिक सुदृढीकरण कार्यक्रम(फर्निचर, उपकरणहरू सहित)	संख्या	१९९	५९७००	०	५०	५०	५०	४९	स्वास्थ्य कार्यालय
२.३.७	स्वास्थ्य संस्थाहरूमा निरन्तर अत्यावस्यकीय औषधि र उपकरण आपूर्ति (जिल्ला अस्पताल, प्रास्वाके र जिल्ला स्थित स्वास्थ्य संस्थाहरू)	पटक	१५	५१७५	३	३	३	३	३	स्वास्थ्य कार्यालय
२.३.८	जिल्ला अस्पताल पुर्वाधार विकास कार्यक्रम	पटक	५	२५०००	१	१	१	१	१	स्वास्थ्य कार्यालय
२.३.९	स्वास्थ्य संस्थाहरूमा फोहोरमैला व्यवस्थापन कार्यक्रम (सबै स्वास्थ्य संस्थामा प्लासेन्टा	संस्था	१०	१५००	२	२	२	२	२	स्वास्थ्य कार्यालय

	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
२.३.१०	पिट, फोहोर फाल्ने खाल्डो निर्माण)									
२.३.११	फिजियोथेरापी उपचार कक्ष निर्माण, सुदृढीरण तथा विस्तार	अस्पताल	१	२००		१				स्वास्थ्य कार्यालय
२.३.१२	अस्पतालमा एक्सरे मशिन, अल्ट्रासाउण्ड मेशिन/इसिजी मशिन लगायत उपकरण व्यवस्थापन	वटा	४	५०००		२	२			स्वास्थ्य कार्यालय
२.३.१३	जिल्ला अस्पताल अगाडी व्यवसायिक सटर निर्माण	वटा	१	५०००			१			स्वास्थ्य कार्यालय
प्रतिफल २.४	स्वास्थ्य समस्याको रूपमा रहेका सरुवा रोग नियन्त्रण, निवारण तथा उन्मुलन र नसर्ने रोग नियन्त्रण भएको हुने छ ।									
२.४.१	औलोरोग,डैंगु रोग निवारणकालागि खोजपडताल, उपचार र औलो ग्रसित क्षेत्र पहिचान र रोग नियन्त्रण निरन्तर संचालन	पटक	५	२०००	१	१	१	१	१	स्वास्थ्य कार्यालय
२.४.२	एचआईभी, कुष्ठरोथ र क्षयरोग संक्रमण रोकथाम सचेतना, भेदभाव र लाञ्छना न्यूनीकरण, संक्रमित उपचार, आयआर्जन र संस्थागत सुदृढीकरण कार्यक्रम	पटक	५	९०००	१	१	१	१	१	स्वास्थ्य कार्यालय
२.४.३	प्रास्वाकेलाइ स्नेक बाइट/एन्टी रेविज भ्याक्सिन उपचार केन्द्रको रूपमा स्थापना र रेविज रोग नियन्त्रण अभियान संचालन	पटक	५	५००	१	१	१	१	१	स्वास्थ्य कार्यालय
२.४.४	विशेषज्ञ स्वास्थ्य शिविर संचालन (वृद्धवृद्धा, बालबालिका, आँखा, ENT, Dental, General) तथा Satellite Clinic संचालन	पटक	१०	५०००	२	२	२	२	२	स्वास्थ्य कार्यालय
२.४.५	मानशिक स्वास्थ्य सेवा विस्तार तथा मनोसामाजिक परामर्श सेवा व्यवस्थापन कार्यक्रम	स्वा.सं.	५	२५००	१	१	१	१	१	स्वास्थ्य कार्यालय

	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
२.४.६	गुणस्तरीय दन्त तथा मुख स्वास्थ्य सेवाको विस्तार तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	स्वा.सं	५	१५००	१	१	१	१	१	स्वास्थ्य कार्यालय
२.४.७	आँखसम्बन्धी समस्या रोकथाम, उपचार, सिविर संचालन तथा सेवा प्रदायकको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	पटक	५	५०००	१	१	१	१	१	स्वास्थ्य कार्यालय
२.४.८	स्वास्थ्य संस्थामा ल्याव र प्राप्त्वाकेमा रक्त संचार सेवा संचालन	वटा	५	१०००	१	१	१	१	१	स्वास्थ्य कार्यालय
२.४.९	विद्यालयमा स्वास्थ्य, औद्योगिक स्वास्थ्य, सहरी स्वास्थ्य, वातावरणीय स्वास्थ्य शिक्षा कार्यक्रम संचालन	पटक	१०	३०००	२	२	२	२	२	स्वास्थ्य कार्यालय
२.४.१०	स्वास्थ्य शिक्षा प्रबंधन, स्वास्थ्य सूचना सम्प्रेषण, सुर्तिजन्य पदार्थ नियन्त्रण कार्यक्रम	पटक	१५	१५००	३	३	३	३	३	स्वास्थ्य कार्यालय
२.४.११	विपद तथा महामारी व्यवस्थापनको लागि क्षमता विकास तथा पुर्व तयारी तथा जोखिम क्षेत्रहरूमा निगरानी कार्यक्रम (RRT, CRRT), एम्बुलेन्स सेवा व्यवस्थापन, बफरस्टक सहित)	पटक	५	२५००	१	१	१	१	१	स्वास्थ्य कार्यालय
प्रतिफल ३.१	स्वच्छ खानेपानी सेवा विस्तार भएको हुनेछ									स्वास्थ्य कार्यालय
३.१.१	नयाँ निर्माण आयोजना	संख्या	२०	४००००	४	४	४	४	४	स्वास्थ्य कार्यालय
३.१.२	वृहत खानेपानी आयोजना निर्माण र संचालन	संख्या	७०	३९९००००	१२	१२	१२	१२	१२	स्वास्थ्य कार्यालय
३.१.४	खानेपानी आयोजना मर्मत सुधार र क्षमता विस्तार आयोजना	संख्या	१५	७५००	३	३	३	३	३	स्वास्थ्य कार्यालय

	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
३.१.५	सम्पन्न आयोजना मर्मतसंभार कार्यक्रम	संख्या	१५	७५००	३	३	३	३	३	स्वास्थ्य कार्यालय
३.१.६	आयोजना पुनःनिर्माण कार्यक्रम	संख्या	५	५००००	१	१	१	१	१	स्वास्थ्य कार्यालय
३.१.७	पानीको स्रोत विस्तृत संभाव्यता अध्ययन, संरक्षण र पूर्वाधार विकास	वटा	१५	१५००	३	३	३	३	३	स्वास्थ्य कार्यालय
										स्वास्थ्य कार्यालय
३.१.८	पानीको स्रोत (Ground Water, Rain Water Harvesting, Surface Water) संरक्षण सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम	पटक	५	१५००	१	१	१	१	१	स्वास्थ्य कार्यालय
३.१.९	पानीको गुणस्तरसम्बन्धी सचेतना (Water Safety Plan) कार्यक्रम	पटक	१५	६००	३	३	३	३	३	स्वास्थ्य कार्यालय
प्रतिफल ४.१	लक्षित वर्गको सशक्तिकरण भई मूलप्रवाहीकरण भएको हुनेछ।									
४.१.१	लक्षित वर्गको स्थिति विश्लेषण विवरण तयारी र प्रकाशन	पटक	१	५००			१			महिला तथा बालबालिका कार्यालय
४.१.२	लक्षित वर्ग सशक्तिकरण सञ्जाल गठन, पुनर्गठन र परिचालन	वटा	५७	३०००	११	११	११	१२	१२	महिला तथा बालबालिका कार्यालय स्याङ्गजा
४.१.३	विषयगत योजना तर्जुमा कार्यक्रम	पटक	५	५००	१	१	१	१		स्थानीय निकाय
४.१.४	बालबालिका, अपाङ्ग, ज्येष्ठनागरिक र महिलामैत्री संरचना निर्माण तथा पुनःनिर्माण पैरवी कार्यक्रम	पटक	३	१००००	१	१	१	१		महिला तथा बालबालिका कार्यालय, स्थानीय निकाय
	महिला									

	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
४.१.५	कानूनी सचेतना तालिम	पटक	५	७५०	१	१	१	१	१	महिला तथा बालबालिका कार्यालय
४.१.६	सकारात्मक सोच, सामाजिक रूपान्तरण तथा सामाजिक जवाफदेहिता, सामाजिक समावेशीकरण सचेतना कार्यक्रम	पटक	५	५००	१	१	१	१	१	महिला तथा बालबालिका कार्यालय
४.१.७	लैङ्गिकमैत्री बजेट, संरचना तथा वातावरण पैरवी कार्यक्रम	निरन्तर	५	५००	१	१	१	१	१	महिला तथा बालबालिका कार्यालय
४.१.८	स्थानीय निकाय र विषयगत कार्यालय र लैङ्गिक बजेट परिक्षण	पटक	५	१०००	१	१	१	१	१	जिल्ला विकास समिति
४.१.९	लैङ्गिक विभेद, घरेलु हिंसा, सामाजिक कुरिति विरुद्ध अभियान	निरन्तर		५०००	१	१	१	१	१	महिला तथा बालबालिका कार्यालय स्याङ्गजा
४.१.१०	महिला पहुँच तथा नियन्त्रण अभिवृद्धि गर्न सचेतना कार्यक्रम	निरन्तर	५	१५००	१	१	१	१	१	महिला तथा बालबालिका कार्यालय स्याङ्गजा
४.१.११	शिशु स्याहार केन्द्र स्थापना तथा संचालन कार्यक्रम	वटा	३	६०००	१		१		१	जिविस, जिल्ला शिक्षा, न.पा.
	बालबालिका									
४.१.१२	जीवनपयोगी सीप विकास तालिम	पटक	१०	२५००	२	२	२	२	२	महिला तथा बालबालिका कार्यालय स्याङ्गजा
४.१.१३	बालक्लबका सदस्यका लागि उद्घोषण तालिम	पटक	५	५००	१	१	१	१	१	महिला तथा बालबालिका कार्यालय स्याङ्गजा

	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
४.१.१४	बाल अधिकार र बालसंरक्षणसम्बन्धी अभिमुखिकरण कार्यक्रम	पटक	५	१०००	१	१	१	१	१	महिला तथा बालबालिका कार्यालय स्याङ्गजा
४.१.१५	आधारभूत ट्राफिक नियमबाटे अभिमुखिकरण कार्यक्रम	पटक	१५	७५०	३	३	३	३	३	महिला तथा बालबालिका कार्यालय, स्याङ्गजा, प्रहरी
४.१.१६	बालबालिकाहरूलाई स्वरक्षा सीप अभिमुखिकरण कार्यक्रम	पटक	२०	१००००	४	४	४	४	४	महिला तथा बालबालिका कार्यालय स्याङ्गजा
४.१.१७	बालविवाह न्यूनीकरणका अभियान कार्यक्रम	पटक								
४.१.१८	लागु पदार्थ दुर्ब्यसनी विरुद्ध अन्तरक्रिया र अभिमुखिकरण	पटक	१०	१०००	२	२	२	२	२	महिला विकास, जिल्ला प्रहरी, स्थानीय निकाय, गैसस, स्याङ्गजा
४.१.१९	बालश्रम विरुद्ध अभियान कार्यक्रम	पटक	५	१०००	१	१	१	१	१	महिला विकास
४.१.२०	बालमैत्री स्थानीय शासन रणनीतिक योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन	पटक	१	५००			१			महिला विकास, स्थानीय निकाय
४.१.२१	सचेतनामूलक सामाग्री विकास तथा वितरण, प्रकाशन र प्रसारण	पटक								स्थानीय निकाय, नेपाल सरकार
४.१.२२	बालबालिकासंबन्धी घटना सम्बन्धित निकायमा रिपोर्टङ्ग बालबालिका सचेतना कार्यक्रम	पटक	५	२५०	१	१	१	१	१	महिला तथा बालबालिका कार्यालय
४.१.२३	बालमैत्री जिल्ला घोषणा	पटक	१	१००००					१	महिला तथा बालबालिका कार्यालय स्याङ्गजा,

	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
										जिविस
	अपाङ्गता भएका व्यक्ति									
४.१.२४	जिल्लामा अपाङ्गता आवास गृह/पुनर्स्थापना केन्द्र स्थापना	पटक	३	५०००		१	१	१		महिला विकास, जिविस
४.१.२५	माध्यमिक तहसम्म विशेष विद्यालयको स्थापना पैरवी	निरन्तर								
४.१.२६	सेवा प्रदायक निकायका प्रतिनिधिलाई सांकेतिक भाषा तालिम (कम्तीमा १ जना)	पटक	२	५००		१		१		जिविस, गैसस, महिला विकास
४.१.२७	अपाङ्गता भएका व्यक्तिसम्बन्धी नीति कार्यान्वयनकालागि पैरवी	निरन्तर	५	५००	१	१	१	१	१	अपाङ्ग जिल्ला समन्वय समिति, महिला विकास
४.१.२८	जिल्लामा फिजियोथेरापी सेन्टरको स्थापना	स्थान								
४.१.२९	अपाङ्गता भएका व्यक्तिका अत्यावश्यक उपकरण र सहायता सामग्री वितरण	जना	१००	२५००	२०	२०	२०	२०	२०	अपाङ्ग संजाल, महिला विकास, स्थानीय निकाय
	ज्येष्ठ नागरिक									
४.१.३०	अन्तरपुस्ता सीप हस्तान्तरण कार्यक्रम	पटक	३	५००	१	१	१			ज्येष्ठ नागरिक कल्याण समिति, महिला विकास
४.१.३१	कानुनी सचेतना तालिम	पटक	३	५००		१	१		१	महिला विकास
४.१.३२	ज्येष्ठ नागरिक मिलन केन्द्र संचालन	स्थान	१	१०००			१			ज्येष्ठ नागरिक संजाल, गैसस
४.१.३३	ज्येष्ठ नागरिक स्याहार र सम्मान (परिवार, समुदाय र स्वयं ज्येष्ठनागरिक) कार्यक्रम	पटक	२	५००			१	१		म.तथा बा.का., गैसस

	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
४.१.३४	विभिन्न संचार माध्यम मार्फत ज्येष्ठ नागरिक सम्मान अभियान कार्यक्रम	निरन्तर		२००	१	१	१	१	१	टि.भी., रेडियो, पत्रकार
४.१.३५	दलित, जनजाति, अन्य तथा यौन अल्पसंख्यक र पिछडा वर्ग									
४.१.३६	निजामति सेवामा पहुँचकालागि लोकसेवा तथारी कक्षा संचालन	पटक	१५	१५००	३	३	३	३	३	स्थानीय निकाय, समन्वय समितिहरू
४.१.३७	यौन अल्पसंख्यकहरुको सञ्जाल सबलीकरण	पटक	१	१००			१			गैसस
	दलित									
४.१.३८	जातिय विभेद विरुद्ध कानूनी सचेतना, परामर्श र उपचार कार्यक्रम	पटक	६०	१८००	१२	१२	१२	१२	१२	स्थानीय निकाय, द.स.स., स्याङ्गजा
४.१.३९	दलित, जनजाति, अन्य तथा यौन अल्पसंख्यक र पिछडावर्गको मानव अधिकारका लागि सचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	१५	१५००	३	३	३	३	३	स्थानीय निकाय, दलित वर्ग उत्थान जिल्ला समन्वय समिति
४.१.४०	दलित महिलाका लागि स्वास्थ्य सम्बन्धि सचेतना	पटक	५७	५७००	११	११	११	१२	१२	स्थानीय निकाय, द.स.स.
प्रतिफल ४.२	लक्षित वर्गको जीविकोपार्जनका अवसरमा वृद्धि भएको हुनेछ ।									
४.२.१	सीपमूलक तथा आयमूलक व्यवसायिक तालिम कार्यक्रम	पटक	३०	६०००	६	६	६	६	६	महिला विकास, स्थानीय निकाय, स.समितिहरू
४.२.२	महिला लक्षित सिप मूलक कार्यक्रम	पटक	३०	१०००००	६	६	६	६	६	महिला विकास, स्थानीय निकाय
४.२.३	समूहलाई वित्त पूँजी अनुदान	समुह	१०	१००००	२	२	२	२	२	महिला विकास
४.२.४	लक्षित वर्गद्वारा संचालित सहकारी सहयोग कार्यक्रम	सहकारी	६०	६०००	१२	१२	१२	१२	१२	महिला विकास

	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
४.२.५	अपाङ्गता भएका व्यक्ति, महिला, दलित तथा जनजाती पेशागत क्षमता विकास (कम्प्युटर तालिम, संचार र संवाद सीप आदी)	जना	५००	२५००	५०	१००	१००	१००	१५०	महिला तथा बालबालिका कार्यालय, स्थानीय निकाय
४.२.६	वहिरा बालबालिका सशक्तिकरण र सांकेतिक भाषा शिक्षा र खेलकुद तथा शैक्षिक सामाग्री सहयोग कार्यक्रम	पटक								जिल्ला शिक्षा कार्यालय
४.२.७	अपाङ्गता भएका महिलाहरुका लागि शैक्षिक छात्रावास निर्माण	वटा								जिल्ला शिक्षा कार्यालय
४.२.८	परम्परागत पेशा प्रवर्द्धन (छालाजुत्ता) कार्यक्रम	जना	१००	१०००	२०	२०	२०	२०	२०	स्थानीय निकाय, गैसस
४.२.९	आयआर्जन (सामुहिक कृषि, पशु, लघुउद्यम) र विउपुंजी सहयोग कार्यक्रम	जना	१५	१५००			५	५	५	स्थानीय निकाय, गैसस
४.२.१०	लक्षित वर्गका लागि सीपमूलक तथा उद्यम विकास कार्यक्रम	वटा	१५	३०००	१	३	३	४	४	स्थानीय निकाय, गैसस
४.२.११	आदिवासी जनजाती आयआर्जन कार्यक्रम (सामुहिक कृषि, पशु, उद्यम र विउपुंजी)	जना	१५	१५००	३	३	३	३	३	स्थानीय निकाय, गैसस
४.२.१२	आरन सुधार कार्यक्रम	वटा	५७	५७००	११	११	११	१२	१२	स्थानीय निकाय, गैसस
४.२.१३	सिलाई बुनाई	वटा	५७	५७००	११	११	११	१२	१२	स्थानीय निकाय, गैसस, घरेलु
४.२.१४	सुनचाँदी गहना निर्माण तालिम	वटा	५	१५००	१	१	१	१	१	स्थानीय निकाय, गैसस
४.२.१५	महिला समुहलाई चालु कोष विउ पूँजी	पटक	१०	२०००	२	२	२	२	२	महिला तथा बालबालिका कार्यालय

	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
४.२.१६	महिला सशक्तिकरण तथा संस्थागत विकास तालिम	जना	४००	५०००	८०	८०	८०	८०	८०	महिला तथा बालबालिका कार्यालय
प्रतिफल ४.३	लक्षित वर्गको संरक्षण र उत्थान भएको हुनेछ									
४.३.१	हिंसापिडितहरूको लागि पुनर्स्थापना केन्द्र स्थापना र संचालन	वटा	१	१००००			१			स्थानीय निकाय, म.तथा बा.का., गैसस
४.३.२	विपद्को अवस्थामा बालहेरचाह केन्द्र संचालन	वटा	१	२०००			१			स्थानीय निकाय, म.तथा बा.का., गैसस
४.३.३	बालबालिका स्थिति पत्र तथा प्रतिवेदन तयारी	पटक	१	२५०			१			स्थानीय निकाय, म.तथा बा.का., गैसस
४.३.४	संरक्षणविहिन बालबालिका वैकल्पिक स्याहार कार्यक्रम	निरन्तर	१	२०००			१			स्थानीय निकाय, म.तथा बा.का., गैसस
४.३.५	बालगृहमा रहेका र बालश्रमबाट मुक्त भएका बालबालिका व्यवसायिक शिक्षा र शिप विकास कार्यक्रम	जना								स्थानीय निकाय, म.तथा बा.का., गैसस, जिल्ला प्रशासन, जिल्ला प्रहरी
४.३.६	बालगृहका कर्मचारी क्षमता विकास र मनोसामाजिक परामर्श सेवा	पटक								”
४.३.७	एकल महिलाको समूह विस्तार र सशक्तिकरण कार्यक्रम	निरन्तर	५	५०००	१	१	१	१	१	एकल महिला संजाल, गैसस, महिला विकास

	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
४.३.८	जेष्ठ नागरिकका लागि दिवा स्याहार केन्द्र स्थापना र संचालन (भजनकितन, मनोसामाजिक सेवा, औषधीउपचार)	वटा	१०	५०००	२	२	२	२	२	जेष्ठ नागरिक सेवा समिति, गैसस, स्थानीय निकाय
४.३.९	जेष्ठ नागरिकहरूको लागि मनोसामाजिक परामर्श सेवा	पटक	५	५००	१	१	१	१	१	जेष्ठ नागरिक सेवा समिति, गैसस, स्थानीय निकाय
४.३.१०	विपद्मा महिला तथा बालबालिकहरू माथि हुनसक्ने हिंसा तथा यौनजन्य दुर्घटनाको जिल्ला तथा स्थानीयस्तरमा संयन्त्रको स्थापना र परिचालन कार्यक्रम	निरन्तर	५	१०००	१	१	१	१	१	स्थानीय निकाय, महिला तथा बालबालिका, गैसस
४.३.११	अपाङ्गता भएका व्यक्ति समुह, संजाल, संस्था गठन र परिचालन	पटक	५	५००	१	१	१	१	१	अपाङ्ग संजाल, स्थानीय निकाय, गैसस
४.३.१२	दलित, अपाङ्ग र आदिवासी जनजाती गाविसस्तरिय संजाल गठन र संचालन	वटा	२८५	३०००	५७	५७	५७	५७	५७	स्थानीय निकाय, गैसस
४.३.१३	परम्परामा आधारित समूह तथा संरचना सुदृढीकरण तथा परिचालन कार्यक्रम	निरन्तर	५	५००	१	१	१	१	१	विषयगत कार्यालय, स्थानीय निकाय र गैसस
४.३.१४	वृद्धाश्रम स्थापना तथा संचालन	संख्या	७	१५०००	३	१	१	१	१	विषयगत कार्यालय, स्थानीय निकाय र गैसस
४.३.१५	महिला, बालसमूह/संजाल संस्थागत विकास	निरन्तर		२५००	१	१	१	१	१	विषयगत कार्यालय, स्थानीय निकाय र गैसस
४.३.१६	जिल्ला बाल इजलास स्थापना र व्यवस्थापन	संख्या	१	५००			१			विषयगत कार्यालय,

	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
४.३.१७	बाल उद्यान निर्माण तथा व्यवस्थापन	संख्या	३	३०००		१	१	१		स्थानीय निकाय र गैसस
४.३.१८	अन्तर पार्टी महिला संजाल गठन र संचालन	संख्या	५७	६०००	१	१	१	१	१	विषयगत कार्यालय, स्थानीय निकाय र गैसस
प्रतिफल ५.१	जिल्लाको समग्र विकासमा युवाहरूको पहुँच र भूमिकामा वृद्धि भएको हुनेछ ।									
५.१.१	जिल्ला युवा प्रोफाईल तथा रणनीतिक योजना तर्जुमा	पटक	५	१०००	१	१	१	१	१	विषयगत कार्यालय, स्थानीय निकाय र गैसस
५.१.२	युवापरामर्श गोष्ठी	पटक	५	१०	१	१	१	१	१	विषयगत कार्यालय, स्थानीय निकाय र गैसस
५.१.३	विद्यालयविमुख किशोरकिशोरी तथा युवा परामर्श कार्यक्रम	पटक	१५	३०	३	३	३	३	३	विषयगत कार्यालय, स्थानीय निकाय र गैसस
५.१.४	स्थानीय विकास प्रक्रियामा युवाको संलग्नता कार्यक्रम	पटक	५	५००	१	१	१	१	१	विषयगत कार्यालय, स्थानीय निकाय र गैसस
५.१.५	युवा क्लब तथा संजाल गठन र सुदृढीकरण कार्यक्रम	वटा	२०	४०००	४	४	४	४	४	विषयगत कार्यालय, स्थानीय निकाय र गैसस
५.१.६	जिल्ला युवा संजाल गठन तथा परिचालन कार्यक्रम	पटक								विषयगत कार्यालय, स्थानीय निकाय र

	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
										गैसस
५.१.७	युवाहरुकालागि स्थानीय योजना तर्जुमा अभिमुखीकरण कार्यक्रम	वटा	५	१५००	१	१	१	१	१	विषयगत कार्यालय, स्थानीय निकाय र गैसस
प्रतिफल ५.२	युवाहरुमा सृजनशीलतामा बृद्धि तथा क्षमता विकास भएको हुनेछ।									
५.२.१	युवा स्वरोजगार तथा उद्यम विकास कार्यक्रम	जना	३०००	१०००	६००	६००	६००	६००	६००	विषयगत कार्यालय, स्थानीय निकाय र गैसस
५.२.२	व्यवसाय विकास सहयोग तथा सीपमुलक तालिम	जना	३०००	३०००	६००	६००	६००	६००	६००	विषयगत कार्यालय, स्थानीय निकाय र गैसस
५.२.३	युवा लक्षित सचेतना कार्यक्रम	जना	१०००	२०००	२००	२००	२००	२००	२००	विषयगत कार्यालय, स्थानीय निकाय र गैसस
५.२.४	वैदेशिक रोजगारीबाट फर्किएका लागि विशेष व्यवसायिक परामर्श कार्यक्रम	जना	५००	१०००	१००	१००	१००	१००	१००	विषयगत कार्यालय, स्थानीय निकाय र गैसस
५.२.५	उद्यम विकास परामर्श सेवा र रेडियो कार्यक्रम	पटक	१००	१०००	२०	२०	२०	२०	२०	विषयगत कार्यालय, स्थानीय निकाय र गैसस
५.२.६	सूचना प्रवाह तथा यूवा वृत्तीय विकास परामर्श कार्यक्रम	पटक	१५	३०००३	३	३	३	३	३	विषयगत कार्यालय, स्थानीय निकाय र गैसस
प्रतिफल ५.३	खेलकुद क्षेत्रको व्यवसायिकतामा बृद्धि भएको हुनेछ।									
५.३.१	खेलकुद मैदान निर्माण (राष्ट्रियस्तर-१, जिल्लास्तर- १०)	वटा	३	३०००		१	१	१		विषयगत कार्यालय, स्थानीय निकाय र

	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
५.३.२	राष्ट्रपति रनिङ्ग शिल्ड तथा अन्य खेलकुद प्रतियोगिता	वटा	५	१०००	१	१	१	१	१	गैसस
प्रतिफल ६.१	कला, संस्कृति, भाषा तथा साहित्यको संरक्षण तथा संवर्द्धन भएको हुनेछ									
६.१.१	स्थानीय मौलिक, कला, संस्कृति, भाषा, साहित्य, प्रकाशनको पहिचान तथा प्रवर्धन कार्यक्रम	संख्या	१५	१५००	३	३	३	३	३	विषयगत कार्यालय, स्थानीय निकाय र गैसस
६.१.२	तमु सँग्रहालय स्थापना तथा संस्कृति प्रवर्धन कार्यक्रम	संख्या	३	३००		१	१	१		विषयगत कार्यालय, स्थानीय निकाय र गैसस
६.१.२	भेटघाट र अन्तर्रक्षिया कार्यक्रम	संख्या	५	१०००	१	१	१	१	१	विषयगत कार्यालय, स्थानीय निकाय र गैसस
६.१.३	डकुमेन्ट्री निर्माण, प्रचार प्रसार र मिडिया कार्यक्रम	संख्या	१०	२५००	२	२	२	२	२	विषयगत कार्यालय, स्थानीय निकाय र गैसस
६.१.४	पर्यटन महोत्सव आयोजना	संख्या	२५	५०००	५	५	५	५	५	विषयगत कार्यालय, स्थानीय निकाय र गैसस
६.१.५	पंचे बाजा संरक्षण	संख्या	५७	५७००	११	११	११	१२	१२	विषयगत कार्यालय, स्थानीय निकाय र गैसस
प्रतिफल ६.२	संस्कृति, कला, भाषा तथा साहित्य सम्बन्धी अध्ययन र अभिलेखनमा बृद्धि भएको हुनेछ									
६.२.१	स्थानीय कला संस्कृति पहिचान, अध्ययन र प्रवर्धन	वटा	५	५००	१	१	१	१	१	पर्यटन विभाग, पुरातत्व विभाग

	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
६.२.२	स्थानीय कला, संस्कृति अभिलेखिकरण तथा वृत्तचित्र निर्माण	वटा	१	५००					१	पर्यटन विभाग, पुरातत्व विभाग
६.२.३	कला संस्कृतिसँग संवन्धित प्रकाशन	वटा	५	५००	१	१	१	१	१	पर्यटन विभाग, पुरातत्व विभाग
६.२.४	स्थानीय कला संस्कृति सम्मेलन	पटक	५	५००	१	१	१	१	१	पर्यटन विभाग, पुरातत्व विभाग
	कार्यक्रम बजेट जम्मा (रु.)			८९५७६६४						
	संचलन बजेट जम्मा (रु.)									
	सामाजिक विषयगत क्षेत्र जम्मा (रु.)			८,९५,७६६४						

४.२.७ सरोकारवाला तथा जिम्मेवारी तालिका

सामाजिक विकास विषयगत योजनाको कार्यान्वयन, सहयोग र समन्वय सहितको जिम्मेवारी देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

प्रमुख कार्यक्रमहरू	प्रमुख जिम्मेवारी		
	कार्यान्वयन	सहयोग	समन्वय
१. शैक्षिक विकास तथा साक्षरोत्तर कार्यक्रम	जि.शि.का. सेवा प्रदायक संस्था, स्थानीय निकाय, शैक्षिक संस्था र गैसस	जि.वि.स., गा.वि.स., न.पा, विकास साभेदार	सामाजिक विकास समिति, जि.शि.स
२. स्वास्थ्य, जनसंख्या तथा पोषण कार्यक्रम	जि.स्वा.का., सेवा प्रदायक संस्था, अस्पताल, स्थानीय स्वास्थ्य संस्था गैसस	जि.वि.स., गा.वि.स., न.पा, विकास साभेदार	सामाजिक विकास समिति, स्वा.सं.व्य.स
३. खानेपानी, सरसफाई र ढल निकास कार्यक्रम	खा.स.स.डि.का, सेवा प्रदायक संस्था, जलउपभोक्ता समूह, गैसस	जि.वि.स., गा.वि.स., न.पा, विकास साभेदार	सामाजिक विकास समिति, जि.खा.स.स.स
४. महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग कार्यक्रम	म.बा.का, सेवा प्रदायक संस्था, विषयगत कार्यालय, गैसस, समूह	जि.वि.स., गा.वि.स., न.पा, विकास साभेदार	सामाजिक विकास समिति, जि.उ.वि.स, उ.वा.सं
५. युवा तथा खेलकुद विकास कार्यक्रम	जि.खे.वि.स., युवाक्लब, विषयगत कार्यालयहरू	जि.वि.स., गा.वि.स., न.पा, विकास साभेदार	सामाजिक विकास समिति, जिल्ला युवा संजाल
६. कला, संस्कृति, भाषा र साहित्य प्रवर्धन कार्यक्रम	स्थानीय निकाय, गै.स.स तथा नागरिक संगठन	जि.वि.स., गा.वि.स., न.पा, विकास साभेदार	सामाजिक विकास समिति

४.३ भौतिक विकास

४.३.१. विद्यमान स्थिति

स्याङ्गजा जिल्लाको लगभग मध्य भाग भएर सिद्धार्थ राजमार्ग (७८.९४ कि.मी) ले जिल्लावासीलाई यातायातको सुविधा प्रदान गरेको छ। सिद्धार्थ राजमार्ग (७८.९४ कि.मी) बाहेक जिल्लाभरीमा हाल सम्म मुख्य सडकका रूपमा जम्मा ४२९.९ कि.मी. सडक सञ्जाल तयार भएकोछ, जसमध्ये कालोपत्रे ५५.३ कि.मी., ग्रामेल ३६.५ कि.मी., र कच्ची सडक ३२८.१ कि.मी. रहेकोछ। यसबाहेक अन्य थुप्रै धुले सडकहरु (३४९.४ कि.मी.) पनि जिल्लाको सडक सञ्जालमा आउने कममा रहेका छन्।

स्याङ्गजा जिल्लामा हाल सम्म १४९ वटा भोलुङ्गे पुलहरुको निर्माण भइसकेको छ। आँधीखोलामा मात्रै ११ स्थानमा, काली गण्डकीमा ७ स्थानमा, ज्यारदीमा ५ स्थानमा लगायत जिल्लाका विभिन्न स्थानमा रहेका ठुला तथा साना पुलहरुले छिमेकी जिल्ला सहित थुप्रै गाविस, तथा वस्तीहरुलाई जोड्ने काम गरेकोछ।

पाईपबाट वितरण गरिएको पानीको वितरण प्रणालीमा जिल्लाको करीव ८२ प्रतिशत जिल्लावासीको पहुँच रहेकोछ।

जिल्लाका करीव ८२ प्रतिशत घरधुरीले खाना पकाउन दाउराको प्रयोग गरेको र करीव १४ प्रतिशत घरधुरीले एलपिजी र्याँस प्रयोग गरेको अवस्था रहेकोछ। करीव १९,९९६ घरधुरीले सुधारिएको माटो तथा फलामे चुलो प्रयोग गरेकाछन्। यसरी एलपिजी र्याँसको बढ्दो प्रयोग र सुधारिएको चुलोको प्रयोगबाट घरभित्र दाउरा वालाले हुने प्रदुषण (Indoor Pollution)मा न्यूनीकरण भएको अवस्थाछ। जिल्लाको ८६ प्रतिशत घरधुरीमा विजुली वर्ति पुगेको छ।

४.३.२. संभावना तथा अवसर विश्लेषण

विषयगत स्थिति विश्लेषण तथा सहभागितामूलक छलफलबाट पहिचान भएका भौतिक विकास क्षेत्रका उपलब्ध संभावना र अवसर उपयोग गर्ने रणनीति देहाय अनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

क्षेत्रहरू	उपलब्ध अवसर तथा संभावनाहरू	उपयोग रणनीति
सडक तथा यातायात	<ul style="list-style-type: none"> सडक बोर्ड नेपालबाट सडक मर्मत संभारको लागी वार्षिक अनुदान प्राप्त हुने गरेको छ। यस जिल्लामा विद्युत रोयल्टी बापत प्राप्त हुने रकमबाट सडक मर्मत र स्तरोन्तती कार्यमा खर्च गर्ने गरिएको छ। स्थानीय स्तरका सडक पुलका निर्माणको लागी वार्षिक रूपमा रकम नेपाल सरकारबाट प्राप्त हुदै आएको छ। DTMP/DRCN उपयोगमा रहेको। नक्शा पास गर्दा मापदण्ड पालना गर्ने गराउने। भू उपयोग नीतिनिर्धारण गरेर कृषि 	<ul style="list-style-type: none"> जिल्ला यातायात गुरुयोजनाले DRCN मा परेका सडकहरुको नियमित र आवधिक मर्मत संभार गरि बैरेभरि यातायात संचालन हुने गरी निर्माण र मर्मत सम्भार गरिनेछ। DRCN बाहेकका सडकहरुको निर्माण र मर्मत सम्भारको जिम्मेवारी जि.वि.स. र गा.वि.स.ले लिनेछ। ग्रामीण सडकमा समेत सडक डिभिजन कार्यालयबाट मर्मत र स्तरोन्ततीको कार्य भैरहेको वर्तमान अवस्थामा, यस अवधिमा सडक डिभिजन कार्यालयबाट रणनीतिक महत्वका सडक सञ्जाल (Strategic Road Network)का सडक

क्षेत्रहरू	उपलब्ध अवसर तथा सम्भावनाहरू	उपयोग रणनीति
	<p>प्रयोजनका लागी प्रयोग भएको जमीन प्लटीङ नगर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● सार्वजनिक वस चल्ने सडकहरूको मापदण्ड तोक्ने । ● सडक बनाउदा बजेट विनियोजनको व्यवस्थालाई सुनिश्चित गर्ने । ● बसपार्क र ट्रकपार्क व्यवस्थित गर्ने । ● कृषि उपज संकलन केन्द्रहरूका थप व्यवस्थित गर्न सकिने ● विषयगत निकायहरू विच ढल निकास, टेलिफोन, खानेपानीको निर्माण तथा मर्मतमा समन्वय स्थापना गर्न सकिने । 	<p>तथा पुलहरूको मर्मत संभार गर्ने र ग्रामीण सडकहरूको सडक स्तरोन्तती र मर्मत संभारको जिम्मेवारी स्थानीय निकायमा कमशः हस्तान्तरण गर्दै लगी द्वैध स्वामित्वको अन्त्य गरिनेछ ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● गुणस्तरीय निर्माण कार्यको सम्पादन गर्न प्रयोगशाला परीक्षणलाई अनिवार्य गरिनेछ । प्रयोगशालाको सुविधा र पहुँच अभिवृद्धि गरिनेछ ● वार्षिक रूपमा कम्तीमा ३ वटा भोलुङ्गे पुलहरूको निर्माण सम्पन्न गरी जम्मा २० वटा भो.पु.हरूको निर्माण कार्य सम्पन्न गरिनेछ । ● निर्माण सामाग्रीको उपलब्धता संचय र ग्रेडिङ कार्यमा सरलीकरण गरिदै लगिनेछ । आपूर्ति सहजीकरणको लागी हरसम्भव प्रयत्न गरिनेछ । ● माननीय सभासदज्यूहरू मार्फत जिल्लामा प्राप्त हुने रकम DTMP ले निर्धारण गरेको प्राथमिकता प्राप्त सडकहरूमा मात्र लगानी गरिनेछ । यसमा माननीय सभासदज्यूहरूको प्रतिबद्धता आवश्यक छ । ● श्रोतको विनियोजनबाट सडक मर्मत स्तरोन्ततीको कार्य अगाडी बढाइने छ । DRCN मा परेका सडकहरूको लागि आवश्यकता अनुसार मर्मत संभारको लागी ५ लाख र निर्माण तर्फ १० लाख भन्दा कमका योजनाहरूलाई निरुत्साहित गरिदै लगिनेछ । ● DRCN मा परेका सम्पूर्ण सडकहरू र सो मा पर्ने पुलहरूमा लेन्थवर्करद्वारा नियमित मर्मत सम्भार गराउने रणनीति लिइनेछ । ● भारी यन्त्र उपकरणको प्रयोग गर्न पर्ने सडक मर्मत र निर्माण कार्यमा उपभोक्ताहरूबाट यथोचित जनसहभागीता नजुट्ने, उपभोक्ताहरूले अनावश्यक हैरानी व्यहोनुपर्ने भएकाले

क्षेत्रहरू	उपलब्ध अवसर तथा सम्भावनाहरू	उपयोग रणनीति
		<p>त्यस्ता निर्माण कार्यहरू निर्माण व्यवसायीबाट सम्पादन गराउने नीति अखिलयार गरिनेछ । जटिल कार्य बाहेक श्रम प्रधान कार्य मात्र उपभोक्ता समितिवाट गराइनेछ ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ग्रामीण सडकको निर्माण र मर्मत सम्भार गर्दा नेपाल सरकारबाट स्वीकृत गरिएको मापदण्ड अनुसारका सडक निर्माण गर्ने कार्यमा अभिप्रेरित गरिनेछ । स्याङ्गजा जिल्लामा विकास तीव्र रूपमा भैरहेको सन्दर्भमा नयाँ नयाँ बजार सेवाकेन्द्र, धार्मिक केन्द्रहरूको विकास हुने कम बढ्दो रहेको हुँदा, सो अनुरुप पहुँच पुचाउन र सडकमा बाहै महिना यातायात सञ्चालनगर्न आवश्यक सडकहरूको विकास र स्तरोन्तरी गर्ने गरि DTMP अद्यावधिक गरिनेछ ।
विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा	<ul style="list-style-type: none"> ४ वटा नगरपालिका र २ वटा गा.वि.स (वालिङ्ग शाखा) मा ४० वटा Transformer थप्ने । वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्धन केन्द्रबाट प्राप्त हुने बजेट जि.वि.स. कोषमा जम्मा गरि जिल्लाको प्राथमिकता अनुरुप वैकल्पिक ऊर्जा क्षेत्रमा लगानी गर्ने । फ्यूज सेवालाई जनतासामु सहज बनाउने । विद्युतीय ऊर्जा पुचाउन कठिन भएको गा.वि.स.लाई सौर्य ऊर्जामा अनुदान प्रदान गरी ऊर्जाको विकास गर्ने । सडक वर्तीका लागी सौर्य ऊर्जाको प्रयोग गर्ने । वायोग्यासको प्रवर्द्धनको लागी प्रोत्साहीत गर्ने कार्य जारी राख्ने । सुधारिएको चूलोको कार्यक्रमको व्यापक रूपमा कार्यान्वयन गर्ने । प्रत्येक घरमा २०१७ सम्मा सुधारिएको चूलो बनाइ धूवाँ मुक्त जिल्ला घोषणा गरिने । सार्वजनिक स्थलमा वैकल्पिक ऊर्जाका रूपमा सोलार वर्तीको प्रवन्ध गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> विद्युत, सिंचाई र खानेपानीको सुविधा पुचाउन बाँकी रहेका स्थानहरूमा सो सुविधा विस्तार गर्ने । अति विपन्न, अति कठिन ठाँउका वासिन्दालाई पिउने पानीको सुविधा पुचाउन Hardship को आधारमा योजना छनौट गरि कार्यान्वयन गरिनेछ । स्वच्छ ऊर्जाका प्रविधिहरूको विस्तारका लागि सचेतनामूलक तथा प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने । सीमान्तकृत समुदाय रहेको वस्तीहरूमा वैकल्पिक ऊर्जाको (Solar)प्रवन्ध गर्ने ।

क्षेत्रहरू	उपलब्ध अवसर तथा सम्भावनाहरू	उपयोग रणनीति
	<ul style="list-style-type: none"> अति विपन्न वर्गलाई निःशुल्क वैकल्पिक उर्जाको व्यवस्था गर्ने । 	
सूचना, संचार तथा विज्ञान प्रविधि	<ul style="list-style-type: none"> ५ वर्ष भित्र सम्पूर्ण गा.वि.स. न.पा. मा टेलिफोन सुविधा उपलब्ध गराउने । विद्यालय, गा.वि.स., स्वास्थ्य चौकी, लगायत सार्वजनिक स्थल, निकायमा इन्टरनेट सेवा सुविधा पुऱ्याउने । टावरको क्षमता अभिवृद्धि गराउने । सूचनाकेन्द्र स्थापना तथा व्यवस्थापन गर्ने । हाटवजार, सेवाकेन्द्र, आर्थिक गतिविधी बढि भएका ठाँउहरूको पहिचान गरि इमेल इन्टरनेटको सेवा विस्तारमा जोड दिने । 	<ul style="list-style-type: none"> सूचना तथा संचार प्रविधिलाई कृषि प्रविधिसँग समावेस गरी कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्व बढाउने । सार्वजनिक निकायमा अभिलेखहरू कम्प्युटरकृत गर्ने । सूचना तथा संचार प्रविधिलाई सेवा प्रवाहमा उपयोग गरी सेवाग्राहीलाई छिटो छरितो तथा गुणस्तरिय सेवा प्रदान गर्ने । हरेक गाउँमा एउटा सूचना केन्द्र स्थापना गरी सञ्चालन गर्ने ।
भौतिक योजना, आवास/ वस्ती तथासहरी विकास र सार्वजनिक निर्माण	<ul style="list-style-type: none"> एक निर्वाचन क्षेत्रमा कम्तीमा १ प्राविधिक शिक्षालयको सञ्चालनमा सहयोग पुऱ्याउने । ल्याव सेन्टरको विस्तार गरी सहज र सर्वसुलभ सेवा उपलब्ध गराउने, जस्तै पानी, माटो लगायत खाद्य वस्तु । भू-उपयोग नीतिले निर्देश गरेको प्रकृया अनुसार जिल्ला भू-उपयोग नीति तयार गरी लागू गर्ने । ल्याण्ड पुलिङ्को व्यवस्था गर्ने र हरेक नगर उन्मुख गा.वि.स., नयाँ न.पा.मा वस्ती विकास गर्ने । सहरीकरणको वृद्धिसँगै विभिन्न पार्क, ट्याक्सी, मोटर साइकल पार्कको व्यवस्था मिलाउने । उद्योगहरूसंग समन्वय गरी सार्वजनिक पार्क निर्माणको व्यवस्था मिलाउने । समग्रजिल्लामा रहेको सार्वजनिक जग्गाको संरक्षणका लागी तारवार गर्ने व्यवस्था मिलाउने । अव्यवस्थित वस्तीलाई सुधार गर्ने । नयाँ औद्योगिक क्षेत्रको खोजी गरी आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्ने । प्रत्येक निर्वाचन क्षेत्रमा सार्वजनिक पार्क निर्माण गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> खेल मैदान, बालउद्यान, वृद्धवृद्धाहरूका लागि संरक्षण बृद्धाश्रम खोली जेष्ठ नागरीकको जीवनयापनमा सहयोग पुऱ्याउने । भूउपयोग नीति अनुरूप नगरोन्मुख क्षेत्रहरूमा एकीकृत भौतिक विकास योजना तर्जुमा गरी लागू गर्ने । साना सहरी वस्तीविकास योजनाको मापदण्ड अनुरूप वस्ती विकास गर्ने । व्यवस्थित आवास र वस्ति विकास र भवन निर्माणका मापदण्डहरू तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने । सार्वजनिक निर्माण वसपार्क, ट्रकपार्क, खेलकुद मैदानलाई प्राथमिकता दिइनेछ । सार्वजनिक शौचालय ट्याक्सी पार्क, मनोरञ्जन पार्क लगायत अन्य पार्क निर्माणमा जोड दिने । ऐतिहासिक, कलात्मक र साँस्कृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण गर्ने । ढलनिकास र सार्वजनिक शौचालय निर्माण गर्ने । भौतिक योजना, आवास तथा सार्वजनिक निर्माणगार्दा सरोकारवालाहरूको समन्वयमा कार्य

क्षेत्रहरू	उपलब्ध अवसर तथा सम्भावनाहरू	उपयोग रणनीति
खानेपानी तथा सरसफाई	<ul style="list-style-type: none"> सन २०१७ सम्म शत प्रतिशत जनताहरूलाई आधारभूत स्तरको खानेपानी तथा सरसफाई सेवा उपलब्ध गराउने । न.पा., सार्वजनिक स्थल तथा राजमार्गको निश्चित दुरीमा सार्वजनिक शैचालय बनाउन प्रोत्साहन गरिने छ । 	<p>गर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ग्रामिण खानेपानी तथा सरसफाई नीति २०६६ सहरी खानेपानी तथा सरसफाई नीति २०६६ । पूर्ण सरसफाई रणनीतिक योजना (२०७२ – २०७६)

४.३.३ समस्या विश्लेषण

जिल्ला वस्तुगत स्थिति विश्लेषणको निचोड र सहभागितात्मक छलफलबाट पहिचान भएका भौतिक विकाससँग सम्बन्धित मूल समस्या र सोको कारण तथा असरहरू देहायबमोजिम प्रस्तुत गरिएको छः

मूल समस्या	कारणहरू	असरहरू
सडक, यातायात, विद्युत, सञ्चार, बजार र अन्य पूर्वाधारको विकास, विस्तार एवं सेवा, सुविधा, बजारको पहुँच र उपयोग न्यून भई जीवनयापन सहज र गुणस्तरीय नहुनु ।	<p>भौतिक योजना, आवास तथा सार्वजनिक निर्माण</p> <ul style="list-style-type: none"> योजना छनौट स्थानीय माग र आवश्यकता भन्दापनि केन्द्रमुखी हुनु भू-उपयोग र भौतिक विकास व्यवस्थित नहुनु भू-उपयोग तथा भौतिक विकासको दीर्घकालिन योजना विना भौतिक संरचना तथा पूर्वाधार निर्माण हुनु आयोजना निर्माण कार्य समयमा र गुणस्तरीय रूपमा सम्पन्न हुन नसक्नु सडक तथा अन्य भौतिक पूर्वाधारहरू प्राविधिक डिजाइन र सुपरीवेक्षण विना निर्माण हुनु जिल्ला विकासका प्राथमिक र अग्रणी क्षेत्रहरू: कृषि, पर्यटन, जैविक विविधता र पूर्वाधार सम्बन्धी उपयुक्त नीति, योजना र नीतिजामुखी कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयनमा कमी ग्रामीण क्षेत्रमा बजारका पूर्वाधार, सूचना, सञ्जाल तथा संस्थागत व्यवस्था र प्रोत्साहनको कमी ग्रामीण उत्पादन संकलन, प्रसोधन तथा भण्डारणमा पूर्वाधारको कमी तथा बजारीकरण नहुनु 	<p>भौतिक योजना, आवास तथा सार्वजनिक निर्माण</p> <ul style="list-style-type: none"> भूउपयोग तथा भौतिक विकास अव्यवस्थित हुनु व्यवस्थित भू-उपयोगको कमीले खेतीयोग्य जमीनको अन्य प्रयोगमा बढ्दि हुनु व्यवस्थित भौतिक विकास र बाढीले खेतीयोग्य जमीन बगरमा परिणत हुनु अव्यवस्थित रूपमा संरचना तथा पूर्वाधार निर्माण हुनु भौतिक विकास आयोजना संचालनमा पारदर्शिता र गुणस्तरीयता कम हुनु निर्मित संरचनाको गुणस्तर र दिगोपना कायम हुन नसक्नु र वातावरण तथा अपाङ्गमैत्री नहुनु अव्यवस्थित वसोबास तथा बजारीकरणमा बढ्दि

मुल समस्या	कारणहरू	असरहरू
	<ul style="list-style-type: none"> ● भौतिक विकासमा नीजि, गैसस र समुदायको तत्परता, संलग्नता र लगानीमा कमी ● भौतिक विकास आयोजनाको उपलब्धी तथा प्रभाव मापन हुनु नसक्नु तथा भौतिक विकासमा स्थानीय नागरिकको निगरानीमा कमी ● आयोजनाहरूको अनुगमन, मूल्याङ्कन नतिजामूलक र प्रभावकारी नहुनु ● दक्ष तथा तालिम प्राप्त मानव संशाधनको कमी ● खरिद ऐन नियम व्यवहारिक नहुनु तथा पालनामा कमी ● सम्भाव्यता अध्ययन विना बजेट विनियोजन गर्ने एवं अपर्याप्त बजेट विनियोजन गर्ने परिपाटी कायम हुनु ● तटबन्ध आयोजनाहरू अन्य भौतिक विकास आयोजनासँग एकीकृत रूपमा संचालन नहुनु ● तत्कालिन समस्या पूरा गर्ने गरी योजना कार्यान्वयन गरिनु ● सामुदायिक निर्माण कार्यहरूमा दिगोपना हुन नसकेको ● सवारीसाधन विसैनी र विश्रामस्थलको व्यवस्थापन हुन नसकेको ● व्यवस्थित वसोवासको विकास हुन नसकेको ● आधुनिक वसोवासको विकासका लागी सरोकारवालाहरूको विचमा समन्वयको कमी रहेको ● नगर क्षेत्रहरूमा व्यवस्थित सवारी पार्किङको व्यवस्थाको कमी ● खेतीयोग्य जमीनको जथाभावी प्लटिङ भईरहेको <p>सडक तथा यातायात</p> <ul style="list-style-type: none"> ● ग्रामीण क्षेत्रबाट सदरमुकाम र बजार केन्द्रसम्म आवतजावतमा असुविधा हुनु ● निर्माण भएका अधिकांश सडकहरूमा नियमित रूपमा यातायात संचालन नहुनु ● सडक, पुल तथा अन्य भौतिक विकास 	<p>सडक तथा यातायात</p> <ul style="list-style-type: none"> ● निर्माणाधिन सडकहरूमा सडक पुल लगायत सडकको स्तरोन्नति हुन नसक्दा जिल्लाका केहि गा.वि.स.मा मौसमीरूपमा मात्र यातायात

मुल समस्या	कारणहरू	असरहरू
	<p>स्विकृत आयोजना/कार्यक्रममा बजेट समयमा निकासा नहुनु र स्विकृत भन्दा कम रकम निकासा हुनु</p> <ul style="list-style-type: none"> • सडक, पुल र भौतिक पूर्वाधार विकासका आयोजना कार्यान्वयन प्रक्रियामा ढिलासुस्ती हुनु • पूर्वाधार विकास आयोजनासँग सम्बन्धित पक्ष, उपभोक्ता समूह, संस्था र सेवा प्रदायकबाट समयमा कार्य सम्पादन गर्न नसक्नु • उपभोक्ता समितिको क्षमता र कार्य पारदर्शी नहुनु • सडक र पूर्वाधार निर्माण आयोजना प्राविधिक डिजाइन र लागतको आधारमा भन्दा उपलब्ध बजेटमा आधारित हुनु • निर्माण भएका सडकहरूमा पुल निर्माण तथा मर्मतसंभार हुन नसक्नु • सडक आयोजनाको नियमित, पटके, आपतकालिन मर्मतसंभारमा कमी • आयोजनाहरूमा बजेट विनियोजन कम हुनु र आयोजनाहरू अधुरा रहनु • प्राविधिक जनशक्ति उपलब्धता, सुपरीवेक्षण र अनुगमनको कमी • उपलब्ध प्राविधिक तथा उपभोक्ता समितिमा नयाँ प्रविधि र आयोजना व्यवस्थापनसम्बन्धी क्षमतामा कमी • मापदण्ड विपरित सार्वजनिक सडकहरूको निर्माण भईरहेको • दुर्गम स्थान विशेषहरू सडक सञ्जालसँग नजोडिएको • १२ है महिना सवारी साधन संचालनमा आउन नसकेको • सडक सम्पत्तिको संरक्षण हुन नसकेको <p>विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा</p> <ul style="list-style-type: none"> • सबै स्थानमा विद्युत पहुँच नभएको र उपलब्ध विद्युतको गुणस्तरमा कमी रहेको • सबै घरधुरीमा विद्युत सेवा उपलब्ध नहुनु • विद्युत उत्पादन, विस्तार तथा उपयोगमा कमी 	<p>संचालन हुनु</p> <ul style="list-style-type: none"> • जिल्लाभित्र धेरैजसो क्षेत्रमा १२ है महिना सडक सुविधा उपलब्ध नहुँदा उत्पादन र बजार बीचको दोहोरो आर्थिक सम्बन्ध कुण्ठित हुनु • कृषि, पर्यटन, वन तथा औद्योगिक उत्पादन र उत्पादकत्वमा कमी हुनु • आर्थिक तथा सामाजिक सेवा सुविधाको पहुँच र उपयोगमा कमी हुनु • बजार प्रवर्द्धन र विकासमा कमी <p>विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा</p> <ul style="list-style-type: none"> • विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा सेवा नियमित र गुणस्तरिय नहुनु। • दाउरा र पेट्रोलियम पदार्थको खपतमा बढ्दि

मुल समस्या	कारणहरू	असरहरू
	<ul style="list-style-type: none"> वैकल्पिक उर्जा प्रदायक तथा प्रयोगकर्तालाई प्रोत्साहनमा कमी नविकरणीय उर्जाको संभाव्यता अध्ययन र विस्तारको गती न्यून हुनु समुदायस्तरमा वैकल्पिक उर्जाको संभावना, नीति र कार्यक्रम बारे जानकारीमा कमी विद्युत तथा उर्जासम्बन्धी परियोजनाको दीगो व्यवस्थापन नहुनु समुदायको व्यवहार र सुधारिएको चुल्होको मोडेलमा मेल नहुनु नविकरणीय ऊर्जा प्रवर्द्धन प्रक्रिया भन्नफिलो हुनु लगायत सो सम्बन्धी कार्यक्रम विकेन्द्रीत नहुनु। <p>सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि</p> <ul style="list-style-type: none"> सबै गाविसका सबै वस्तिहरूमा संचारको पहुँच पुग्न नसकेको 3G Internet को प्रभावकारीतामा कमी रहेको सेवा तथा वस्तु उत्पादन र बजारीकरणमा सूचना प्रविधिको प्रयोग हुन नसक्नु उपभोक्ता संस्थामा प्राविधिक ज्ञान, सीप/प्राविधिक जनशक्तिको कमी हुनु ईन्टरनेट सेवा सबै ठाउँमा उपलब्ध नहुनु तथा यसको वहुउपयोगमा अनभिज्ञता रहनु टेलिफोन सबै स्थानमा नपुग्नु तथा अपर्याप्त हुनु, दूरसञ्चार प्रणाली विस्तार बढी खर्चिलो हुनु स्थानीय तहदेखि जिल्ला र केन्द्रसम्मका सार्वजनिक निकायहरू आपसी सूचना सञ्जालमा जोडिन नसक्नु सरकारको नीतिगत निर्णयहरू छिटो छिटो परिवर्तन हुँदा ढुङ्गा, गिर्दी, बालुवा जस्ता निर्माण सामग्रीहरूको उपलब्धतामा समस्या हुनु <p>सहरी विकास, भू-दृश्य र हरियाली व्यवस्थापन</p> <ul style="list-style-type: none"> बसाई सराई र अव्यवस्थित बसोबासमा बढी 	<ul style="list-style-type: none"> औद्योगिक विकास, विस्तार र उत्पादन र उत्पादकत्वमा कमी वातावरण विनास र प्रदूषणमा बढी जीवन्यापनका लागि उर्जा सुविधाको उपयोगमा कमी <p>सूचना, सञ्चार, विज्ञान र प्रविधि</p> <ul style="list-style-type: none"> नागरिकको चेतनास्तर, क्षमता तथा सशक्तिकरणमा अपेक्षित वृद्धि हुन नसक्नु सूचना, सञ्चार र निर्माणसम्बन्धी नयाँ प्रविधिमा पहुँच र उपयोगमा कमी ग्रामीण बासिन्दामा इमेल र इन्टरनेट सेवाको पहुँच नपुग्नु जिल्लाका सम्पुर्ण भेगहरूमा नियमित रूपमा पत्रपत्रिका नपुग्नु जिल्लाका सबै गाविसहरूमा मोबाईल सेवाको नेटवर्कले काम नगर्नु तथा सेवा गुणस्तरीय र प्रभावकारी नहनु स्थानीय निकायका गतिविधि लीक्षित वर्गसम्म पुऱ्याउन नसक्नु संचार संस्था र समसामयिक विषयमा संचारकर्मीको क्षमतामा कमी <p>सहरी विकास र हरियाली व्यवस्थापन</p> <ul style="list-style-type: none"> अव्यवस्थित सहरी विकास र

मुल समस्या	कारणहरू	असरहरू
	<ul style="list-style-type: none"> ● अव्यवस्थित र अनियन्त्रित निर्माणमा बृद्धि ● नगर तथा बजार क्षेत्रमा मनोरञ्जन, स्थल, पार्क र हरियालीमा कमी ● फोहोरमैला निष्कासन परिमाणमा बृद्धि ● भू-दृश्यमा ध्यान नजाँदा सुन्दरतामा ह्लास । 	<ul style="list-style-type: none"> निर्माणमा बृद्धि ● सहरी सुन्दरतामा कमी ● प्रदुषण बढन्

४.३.४ योजना सोच तालिका

जिल्ला वस्तुस्थिति विश्लेषणको आधारमा सहभागितामूलक छलफलबाट तयार पारिएको भौतिक विकास क्षेत्रको योजना सोच तालिका देहाय वर्मोजिम रहेको छ।

योजना सारांश	सोचक					पुष्ट्याइँका आधार	महत्वपूर्ण पूर्वानुमान	
	विवरण	इकाई	आ.व.सम्मको अवस्था					
			आधारवर्ष (२०७०/७१)	लक्ष्य	मध्यावधि (२०७४/७५)	अन्तिम (२०७६/७७)		
विषयगत उद्देश्यः यातायात, विद्युत, संचार तथा अन्य पूर्वाधारको विकास र विस्तारबाट सेवा सुविधा र बजारको पहुँच र उपयोग वृद्धि गरी जीवनयापन सहज र गुणस्तरीय बनाउने	सडक घनत्व	किमि/हजार जनसंख्या	३.५/१०००	३.९/१०००	४.१/१०००	• आजिवियोअन्तिम मध्यावधि र वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन • विषयगत निकायका प्रतिवेदनहरु	• केन्द्र, स्थानीय र विकास साभेदारको लगानी र सहयोग वृद्धि हुनेछ	
	१२ है महिना केन्द्रसम्म सडक पुरोका गाविस/नपा	संख्या	३९ /४	४८ /४	५४ /४	• नमूना सर्वेक्षण प्रतिवेदन	• समयानुकूल नीति, संरचना, कार्यक्रम परिमार्जन हुनेछ	
	भू-उपयोग एवं भौतिक विकास योजना तर्जुमा भई लागू भएका स्थान/क्षेत्र (नपा/गाविस)	संख्या	०	१५	२८	• वन र वातावरण संवन्धी नियम पालना हुनेछ		
	वैकल्पिक ऊर्जा प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	२४.७	४४	६३			
	इन्टरनेट सेवा प्रयोग गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	६०	८०	१००			
उपलब्धी १ः भौतिक विकास तथा सार्वजनिक निर्माण सुरक्षित र व्यवस्थित भएको हुनेछ।	मापदण्डअनुसार निर्माण भएकासंरचना (नगर क्षेत्र)	प्रतिशत	२०	५०	८०	• आजिवियो, मध्यावधि र वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन	• केन्द्र, स्थानीय र समुदाय लगानी र साभेदारीमा वृद्धि हुनेछ	
	एकीकृत सेवा र सुविधा उपलब्ध बजार/केन्द्र (१५ मुख्य सेवा)	संख्या	२	५	८	• विषयगत निकायका वार्षिक प्रगति	• उपयुक्त, नीति, संरचना कार्यक्रम तर्जुमा भई लागू हुनेछ	
	जिल्लाका व्यवस्थित प्रमुख बजार केन्द्र	संख्या	१०	१५	२०	• अध्ययन र सर्वेक्षण प्रतिवेदन		
प्रतिफल १.१ः आवास तथा वस्ती	भू-उपयोग र वस्ती विकासकालागि विनियोजित रकम	रु. हजार				• आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन	• एकीकृत वस्ती विकास र आवास	

योजना सारांश	सूचक					पुष्ट्याइँका आधार	महत्वपूर्ण पूर्वानुमान		
	विवरण	इकाई	आ.व.सम्मको अवस्था						
			आधारवर्ष (२०७०/७१)	लक्ष्य	मध्यावधि (२०७४/७५)	अन्तिम (२०७६/७७)			
विकास एकीकृत र व्यवस्थित भएको हुनेछ ।	जिल्लास्तरबाट	रु. हजार					<ul style="list-style-type: none"> शिविभनिडिका, नपा र नविसको प्रगति प्रतिवेदन अध्ययन र अनुगमन प्रतिवेदन 	नीति र कार्यक्रम तर्जुमा भई लागू हुनेछ	
	केन्द्रियस्तरबाट	रु. हजार							
	एकीकृत वस्ती विकासको अवधारणा अनुसार भौतिक योजना तर्जुमा भई लागू भएका आवास क्षेत्र	हेक्टर	०	१०	२०		<ul style="list-style-type: none"> केन्द्र, स्थानीय तथा समुदायको लगानी र सहयोग बढ़ि हुनेछ । 		
	प्रवर्द्धित आवास क्षेत्र	संख्या	०	५	१०				
प्रतिफल १.२: सार्वजनिक निर्माण सुरक्षित र व्यवस्थित भएको हुनेछ ।	भौतिक विकास योजना अनुरूप निर्माण/पुनर्निर्माण भएका सार्वजनिक पूर्वाधार	संख्या		४०	८०		<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन शिविभनिडिका, नपा तथा नविस प्रगति प्रतिवेदन 	सुरक्षित आवास र निर्माण अनुकूल नीति र कार्यक्रम तर्जुमा भई लागू हुनेछ	
	भवनसंहिता कार्यान्वयन भएका गाविस/नपा	संख्या	२	१४	२९				
	फोहोरमैलाको व्यवस्थित र दीगो व्यवस्थापन भएका गाविस/नपा	संख्या	१	१२	२९		<ul style="list-style-type: none"> अध्ययन र अनुगमन प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> केन्द्र, स्थानीय र समुदायको लगानी र सहयोगमा बढ़ि हुनेछ । 	
	सुरक्षित भवन निर्माणसंबन्धी दृष्टि व्यक्ति	जना	७०	२५०	५००				
उपलब्धी २: बजार तथा सेवा सुविधामा आम नागरिकको पहुँच तथा उपयोग बढ़ि भएको हुनेछ ।	१२ है महिना यातायात सुचारु सडक	कि.मी.	३५५	४९०	५००		<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो अन्तिम र मध्यावधी समीक्षा प्रतिवेदन आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन 	केन्द्र, स्थानीय र विकास साभेदारको लगानी र सहयोग बढ़ि हुनेछ	
	१२ है महिना यातायात संचालन गाविस/नपा केन्द्र	संख्या	२५	३२	४०				
	IEE/EIA गरी निर्माण सडक	कि.मि.	३०	२००	५००		<ul style="list-style-type: none"> जिप्राका, सडिका, नपा वार्षिक प्रतिवेदन अध्ययन र सर्वेक्षण 	नागरिक अनुगमन र निगरानीमा बढ़ि हुनेछ	
	वायोइञ्जनियरिङ प्रविधि उपयोग लम्बाई	कि.मि.	२७	१३०	३००				
	आधाभूत सेवा सुविधाको पहुँच उपलब्ध जनसंख्या	प्रतिशत	६०	७०	८०				

योजना सारांश	सूचक						पुष्ट्याइँका आधार	महत्वपूर्ण पूर्वानुमान		
	विवरण	इकाई	आ.व.सम्मको अवस्था							
			आधारवर्ष (२०७०/७१)	लक्ष्य						
				मध्यावधि (२०७४/७५)	अन्तिम (२०७६/७७)					
प्रतिफल २.१: सडक, यातायात र सहायक पूर्वाधारको विकास र विस्तार भएको हुनेछ।	सडक नाली लम्बाई	किमि	१५०	३५०	५००		प्रतिवेदन	• केन्द्र, स्थानीय र समुदायको लगानी र साभेदारीमा बढ्दि हुनेछ • जिविस, नपा, सडिका वार्षिक प्रतिवेदनहरु • अध्ययन प्रतिवेदन		
	कालोपत्रे सडक	कि.मी.	१६०	३३०	५००					
	ग्रामेल सडक	कि.मी.	२००	२५०	३००					
	कच्ची सडक	कि.मी.	९७४	११००	१२००					
	सडक पुल	संख्या	२२	३१	४०					
	झोलुङ्गे पुल	संख्या	१४९	१७५	२००					
प्रतिफल २.२: यातायातसेवा तथा सुविधाको स्तरीयता र निरन्तरतामा बढ्दि भएको हुनेछ।	नियमित मर्मतसंभार संडक लम्बाई	कि.मि.	१५०	३००	४००		• आजिवियो नतिजा समीक्षा प्रतिवेदन • जिप्राका, सडिका, नपाका वार्षिक प्रतिवेदनहरु	• केन्द्र, स्थानीय र विकास साभेदारको लगानी र सहयोग बढ्दि हुनेछ • समुदायको संलग्नता बढ्दि हुनेछ।		
	दुर्गम घरधुरीबाट १५ मुख्य सेवा लिन जान लाग्ने औसत समय	मिनेट	१२०	९०	६०					
	१२ है महिना यातायात सञ्चालन हुने गाविस केन्द्र	संख्या	२१	३१	४०					
	जिल्लाको प्रमुख बजार तथा सेवा केन्द्रमा पुग्न लाग्ने औषत समय	मिनेट	६०	४५	३०					
उपलब्धी ३: विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जामा सबै घरधुरीको पहुँच र उपयोग बढ्दि भएको हुनेछ।	विद्युत सेवा उपलब्ध जनसंख्या	प्रतिशत	७३	८८	९५		• आजिवियो मध्यावधि र वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन • नेविप्राको वार्षिक प्रतिवेदन	• केन्द्र, स्थानीय र विकास साभेदारको लगानी र सहयोग बढ्दि हुनेछ • नीजि र समुदायको लगानी र सक्रियता बढ्दि हुनेछ		
	औद्योगिक प्रयोजनमा वार्षिक विद्युत खपत	युनिट	२०० केभीए		५००					
	कृषि प्रयोजनमा वार्षिक विद्युत खपत	युनिट			१०० केभीए					
प्रतिफल ३.१:	घरेलु प्रयोजनमा वार्षिक विद्युत खपत	युनिट	१२० ०००००	१३५०००००	१५६००००००		• आजिवियो वार्षिक	• विद्युत विस्तार र		
	औसत साप्ताहिक लोडसेडिङ अवधि	घण्टा	नभएको							

योजना सारांश	सूचक					पुष्ट्याइँका आधार	महत्वपूर्ण पूर्वानुमान	
	विवरण	इकाई	आ.व.सम्मको अवस्था					
			आधारवर्ष (२०७०/७१)	लक्ष्य	मध्यावधि (२०७४/७५)	अन्तिम (२०७६/७७)		
विद्युत आपुर्ती र उपयोगमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	विद्युत सेवा उपलब्ध घरधुरी	प्रतिशत	८२	८८	९५		<ul style="list-style-type: none"> समीक्षा प्रतिवेदन नेविप्रा रनेआनिको वार्षिक प्रतिवेदन अध्ययन र सर्वेक्षण प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> उपयोग वृद्धि हुनेछ नविकरणीय उर्जा विकास र विस्तार अनुकूल नीति तर्जुमा र लगानी वृद्धि हुनेछ ।
	एलपि ग्यास प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	१७	२८	४०			
	विद्युत चुहावट वार्षिक	प्रतिशत	१४	१२	१०			
	सब स्टेशन निर्माण (३३/११)	संख्या	२	३	४			
	सब स्टेशन निर्माण (१३२/१३२)	वटा	१	१	१			
	११ के.भि.ज्ञ लाइन	कि.मि.	१४७.८		२००			
	वितरण ट्रान्सफरमर	वटा	२२३		३००			
	स्थानीय वितरण लाइन (८० प्र० प्लभ)	कि.मि.	७१०		८००			
	प्रतिफल ३.२: वैकल्पिक ऊर्जाको प्रवर्द्धन र उपयोगमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	सोलार होम प्रणाली सेवा उपलब्ध घरधुरी	३५५२	५५५२	७५००			
उपलब्धी ४: सूचना एवं सूचना र संचार प्रविधिको उपलब्धता र उपयोगमा अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।	जडान भएका बायोरग्यांस प्लाण्ट	संख्या	८८२७	१४८२७	२००००		<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन जिविस र गैससको प्रतिवेदन अध्ययन, सर्वेक्षण र अनुगमन प्रतिवेदन केन्द्र, स्थानीय र विकास साझेदारको लगानी र सहयोग वृद्धि हुनेछ नीजि क्षेत्रको सक्रियता र लगानी वृद्धि हुनेछ समुदायको संलग्नता वृद्धि हुनेछ । 	<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन जिविस र गैससको प्रतिवेदन अध्ययन, सर्वेक्षण र अनुगमन प्रतिवेदन केन्द्र, स्थानीय र विकास साझेदारको लगानी र सहयोग वृद्धि हुनेछ नीजि क्षेत्रको सक्रियता र लगानी वृद्धि हुनेछ समुदायको संलग्नता वृद्धि हुनेछ ।
	सुधारिएको चुलो प्रयोग गर्ने घरधुरी	संख्या	२१२३२	३५०००	५१०००			
	सुधारिएको पानी घट्ट	संख्या	१					
	व्यवसायिक वायो र्ग्यांस (१००घर्मि	संख्या	०	१२	२५			
	साना सोलार ड्रायर	संख्या	१	६	१०			
	संस्थागत वायोर्ग्यास	संख्या	०	५	१०			
	ठूलो सोलार ड्रायर	संख्या	०	३	५			
	ल्याण्डलाइन टेलिफोन सुविधा उपलब्ध गाविस/नपा	संख्या	७	११	१५			
	ईन्टरनेट सेवा उपलब्ध गाविस/नपा	संख्या	५३	५३	५३			
	मोबाइल प्रयोगकर्ता	जनसंख्या	११००००	१८००००	२५००००		<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो, अन्तिम, मध्यावधी र वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन नेपाल टेलिकम र पत्रकार महासंघको वार्षिक प्रतिवेदन अध्ययन प्रतिवेदन विद्युतको उपलब्धता नियमित हुनेछ संचारक्षेत्रमा नीजि तथा गैससको लगानी वृद्धि हुनेछ सूचना प्रविधिको उत्पादनमूलक 	<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो, अन्तिम, मध्यावधी र वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन नेपाल टेलिकम र पत्रकार महासंघको वार्षिक प्रतिवेदन अध्ययन प्रतिवेदन विद्युतको उपलब्धता नियमित हुनेछ संचारक्षेत्रमा नीजि तथा गैससको लगानी वृद्धि हुनेछ सूचना प्रविधिको उत्पादनमूलक
	संचालित एफएम रेडियो स्टेशन	संख्या	५	७.६	१०			
	वाइफाई जोन संचालन	क्षेत्र	१	६	१०			
	टेलिभिजन च्यानल	संख्या	२	४	५			

योजना सारांश	सूचक					पुष्ट्याइँका आधार	महत्वपूर्ण पूर्वानुमान	
	विवरण	इकाई	आ.व.सम्मको अवस्था					
			आधारवर्ष (२०७०/७१)	लक्ष्य	मध्यावधि (२०७४/७५)	अन्तिम (२०७६/७७)		
	अनलाईन मिडिया	संख्या	०	३	५			
	केवल नेटवर्क	क्षेत्र	३/४	३/७	३/१०			
	नियमित पत्रपत्रिका पहुँच क्षेत्र	गाविस/नपा	४०	६०	८०			
प्रतिफल ४.१: सूचना तथा संचार प्रविधिको विस्तार र उपयोग वृद्धि भएको हुनेछ ।	ल्याण्डलाइन टेलिफोन प्रयोगकर्ता	संख्या	२९६९	८०००	१५०००			
	ल्याण्डलाइन टेलिफोन उपलब्ध गाविस	संख्या	३	९	१५			
	इन्टरनेट सुविधा प्रयोग गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	६०	८०	१००			
	सामुदायिक एफएम रेडियो	संख्या	४	७	१०			
	टेलिभिजन प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	६०	७५	९०			
प्रतिफल ४.२ सूचना र संचारमा नागरिकको पहुँच र उपयोगमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	जिल्लामा क्रियाशील पत्रकार	संख्या	३५	४५	५५			
	व्यवस्थित टेलिसेन्टर	संख्या	८	८	८			
	चिह्निपत्र पुऱ्याउन लाग्ने औसत समय	दिन	२	१	१			
	जिल्लामा प्रकाशित पत्रपत्रिका (प्रिण्ट र विद्युतीय)	संख्या	९	१२	१५			
	नियमित प्रकाशित विकास बुलेटिन	संख्या	०	१	२			
उपलब्धि ५: सहरी सुन्दरता तथा वातावरणीय स्वच्छतामा अभिवृद्धि भएको हुनेछ	सुधारिएको सहरी सेवा सुविधा उपयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	१३०००	२४०००	३५०००			
	आन्तरिक पर्यटक (वार्षिक)	संख्या	१०००००	२०००००	३०००००			
	मनोरञ्जनस्थल, पार्क र हरित क्षेत्र	संख्या	६	४५	८०			
	दायावायाँ हरियाली सहरी सडक	कि.मि.	०	२५	५०			
	प्रयोग भएका फोहोरमैला व्यवस्थापन प्रणाली	संख्या	२	६	१०			

योजना सारांश	सूचक					पुष्ट्याइँका आधार	महत्वपूर्ण पूर्वानुमान		
	विवरण	इकाई	आ.व.सम्मको अवस्था						
			आधारवर्ष (२०७०/७१)	लक्ष्य					
				मध्यावधि (२०७४/७५)	अन्तिम (२०७६/७७)				
प्रतिफल ५.१: सहरी विकासमा भू- दृष्य व्यवस्थापन एकीकृत र समावेश भएको हुनेछ।	मापदण्ड परिपालना सडक	कि.मि.	६०	१४०	२००	• आजिवियो बार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन	• उपयुक्त, नीति, संरचना तथा कार्यक्रम तर्जुमा भई लागू हुनेछ		
	विगत वर्षमा वार्षिक नगर विकास योजनाहरूमा भूदृश्य योजना संख्या	संख्या	०	३	५	• जिप्राका, नपा, नविस, शिवभिनिडिकाको प्रतिवेदन	• सरकारी नीजि र समुदायको लगानी बढ्दि हुनेछ।		
	मापदण्ड अनुसार निर्माण भएका भवन (नगर क्षेत्रमा)	प्रतिशत	२०	४०	६०	• अध्ययन, सर्वेक्षण र अनुगमन प्रतिवेदन			
	भू-दृष्य व्यवस्थापन प्रणाली अनुसार प्रवर्द्धित क्षेत्र	हेक्टर	०	५	१०				
प्रतिफल ५.२: विकास प्रक्रियामा भू-दृष्य व्यवस्थापन प्रणाली लागू भएको हुनेछ।	भूदृष्य व्यवस्थापनका लागि स्थानीय निकायबाट विनियोजित वार्षिक रकम	रु. हजार	१० लाख	५५ लाख	१ करोड	• आजिवियो बार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन	• उपयुक्त, नीति, संरचना र कार्यक्रम तर्जुमा भई लागू हुनेछ		
	भू-दृष्य व्यवस्थापनकालागि निर्देशिका तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा गर्ने स्थानीय निकाय	संख्या	०	३	५	• जिप्राका, नपा, नविस, शिवभिनिडिकाको प्रतिवेदन	• सरकारी नीजि र समुदायको लगानी बढ्दि हुनेछ।		
	परम्परागत भू-दृष्य प्रणाली अनुसार निर्माण संरचना	संख्या	०	६	१०	• अध्ययन र अनुगमन प्रतिवेदन			
प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना									
१.	भौतिक योजना, आवास तथा सार्वजनिक निर्माण कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)	३० करोड	२ अरब	३ अरब	• बार्षिक समीक्षा, अध्ययन र अनुगमन प्रतिवेदन	• केन्द्र, स्थानीय निकाय, विकास साफेदार, नीजि क्षेत्रको सहयोग र सहकार्यमा अभिवृद्धि हुनेछ।		
२.	सडक तथा यातायात विकास र विस्तार	बजेट (रु. हजारमा)	१ अरब १० लाख	५ अरब	८ अरब	• प्रकाशित र प्रसारण भएका सामग्रीहरू	• माग तथा आपूर्ती पक्षको क्षमता र		
३.	विद्युत उत्पादन र विस्तार तथा वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्धन कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)	४ करोड	८ अरब	१६ अरब	• सेवाग्राही अभिमत			
४	सूचना तथा संचार सुविधा र क्षमता विकास कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)	२ करोड	६ करोड	१० करोड	• सेवा प्रवाह तथा			

योजना सारांश		सूचक					पुष्ट्याइँका आधार	महत्वपूर्ण पूर्वानुमान		
		विवरण	इकाई	आ.व.सम्मको अवस्था						
				आधारवर्ष (२०७०/७१)	लक्ष्य					
आधारवर्ष (२०७४/७५)	मध्यावधि	अन्तिम (२०७६/७७)								
६.	सहरी विकास, भू-दृश्य तथा हरियाली व्यवस्थापन कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)	बजेट (रु. हजारमा)	१० करोड	२० करोड	१३७१०००	१५१६००००	२७३०००००		
	जम्मा									

४.३.५ भौतिक पूर्वाधार विकास सँग सम्बन्धित कार्यनीति

भौतिक विकासको विषयगत उद्देश्य, एवम् प्रतिफलहरू प्रभावकारी रूपमा हासिल गर्न देहाय बमोजिमका कार्यनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ :

भौतिक योजना, आवास तथा सार्वजनिक निर्माण तर्फः

- (क) जिल्लाको भूउपयोग नीति तर्जुमा गरी नगर तथा प्रमुख बजार केन्द्रहरूको एकीकृत भौतिक विकास योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने ।
- (ख) भू-उपयोग नीति, भौतिक विकास योजना भवन निर्माण संहिता २०७२ तथा स्थानीय निकायले पारित गरेको सहिता अनुसार वस्ती विकास आवास र सार्वजनिक निर्माण कार्य गर्ने ।
- (ग) भौतिक योजना, पूर्वाधार विकास र संरचना सम्बन्धी आयोजनाहरू लैङ्गिक, बालबालिका, अपाङ्गता र ज्येष्ठ नागरिकमैत्री रूपमा निर्माण गर्ने ।
- (घ) प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण गर्न विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- (ङ) घोषित नगरपालिका र नगरउन्मुख क्षेत्रहरूमा व्यवस्थित सहरी विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- (च) व्यवस्थित वस्ति विकास, आवास र भवन निर्माणका मापदण्डहरू तयार गरी स्थानीय निकाय, सहरी विकास तथा भवन निर्माण डिभिजन कार्यालय र नगर विकास समिति मार्फत कार्यान्वयन गर्ने ।
- (छ) ऐतिहासिक, धार्मिक, पुरातात्त्विक र सांस्कृतिक सम्पदाहरूको पहिचान र वर्गीकरण गरी संरक्षण तथा सम्बद्धनात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- (ज) साना सहर/वस्ती विकास योजनाको मापदण्ड तयार गरी योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने ।
- (झ) सरोकारवालाहरूको समन्वय र सहकार्यमा भौतिक विकास, आवास तथा सार्वजनिक निर्माण कार्य गर्ने ।
- (ञ) विद्यमान सार्वजनिक पूर्वाधारहरूको स्तरोन्नति गरी सेवा सुचारू गर्ने ।

सडक तथा यातायात कार्यनीति तर्फः

- (क) रोड करिङ्गो अवधारणा अनुसार आँधिखोला र ज्यागदी खोला करिङ्गो निर्माण गर्ने ।
- (ख) सडक आयोजना निर्माणसँगै सहायक पूर्वाधार तथा सामाजिक आर्थिक विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- (ग) जिल्ला यातायात गुरुयोजनामा उल्लेख भई DRCNमा परेका सडकहरूको प्राथमिकता अनुसार सडक निर्माण र स्तरोन्नति गर्ने ।
- (घ) नियमित तथा आवधिक मर्मत कार्यलाई प्राथमिकता दिई मर्मतसंभारको कार्यलाई बढावा दिई योजना सञ्चालन गर्ने ।
- (ङ) सडक तथा अन्य सार्वजनिक निर्माणमा स्थानीय जनताको अपनत्व अभिवृद्धि गर्न गा.वि.स., न.पा. र जि.वि.स.को समेत लागत सहभागितामा आधारित निर्माण तथा मर्मत संभारलाई प्राथमिकता दिने ।
- (च) सडक आयोजनाको मर्मत संभारको प्रभावकारिताकालागि आयोजनाको निर्माण अवस्था देखी नै मर्मतसंभार कोष स्थापना गरी परिचालनको व्यवस्था मिलाइनुका साथै वातावरणमैत्री सडक निर्माणको लागि प्राथमिकता दिने ।
- (छ) उपभोक्ता समितिलाई निर्माण, मर्मतसंभार लगायत आयोजना व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गरी दक्ष बनाउने ।

- (ज) सडक तथा सार्वजनिक निर्माण आयोजना छनौट गर्दा विस्तृत सर्भे डिजाइन गरी लागत अनुमान अनुसार बजेट विनियोजनको व्यवस्था गर्ने ।
- (झ) सडक निर्माणसँग सडक किनारा बृक्षारोपण र बायोईंजिनियरिङ्का कार्य सञ्चालन गर्ने ।
- (ञ) सडक निर्माण, विस्तार र स्तरोन्तरी गर्दा राष्ट्रिय सडक मापदण्ड अनुसार गराउने ।
- (ट) सेवा केन्द्र, कृषि उपज केन्द्र, पर्यटकीयस्थल र ऐतिहासिक तथा पुरातात्त्विक महत्वका स्थलहरूमा सहज सडक पहुँचको व्यवस्था गराउने ।
- (ठ) नयाँ सडक निर्माण भन्दा भैरहेका सडकहरूको स्तरोन्तरी र सर्वयाम सडक सञ्चालनको लागि पुलपुलेसा निर्माणमा जोड दिने ।

विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा कार्यनीति तर्फ:

- (क) जिल्ला जलवायु तथा उर्जा योजना तर्जुमा गरी लागु गराउने ।
- (ख) जलश्रोताको एकीकृत र वहुक्षेत्रगत (उर्जा, सिचाई, खानेपानी, जलयातायात) उपयोग आयोजना छनौट तथा सञ्चालन गर्ने ।
- (ग) खानेपानी तथा सिचाई प्रणाली विस्तारको लागि समेत वैकल्पिक उर्जा प्रयोगमा ल्याउने ।
- (घ) जलविद्युत विकासमा सरकारी, नीजि र सामुदायिक लगानीलाई आर्कषण गर्ने ।
- (ड) वैकल्पिक तथा स्वच्छ, ऊर्जाका प्रविधिहरूको विस्तारका लागि सचेतनामूलक कार्यक्रमहरू मार्फत उत्प्रेरणा जगाउने ।
- (च) जिल्लामा विद्युत सेवा उपलब्ध नभएका स्थानहरूमा घरेलु वैकल्पिक उर्जाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- (छ) राष्ट्रिय गैरवका जलविद्युत आयोजनाहरू र स्थानीय महत्वका आयोजनाहरू सञ्चालनमा प्राथमिकता दिई कार्यान्वयन प्रकृयामा जाने ।
- (ज) सम्भावित स्थानमा सामुदायिक, व्यक्तिगत र संस्थागत तबरवाट शैचालय तथा जैविक फोहोरबाट वायोग्राहीस उत्पादन गर्ने कार्यलाई प्रोत्साहन दिने ।
- (झ) सुधारिएको चुल्हो जिल्लाव्यापी रूपमा विस्तार गरी घर भित्रको धुवामुक्त जिल्ला घोषणा गर्ने ।
- (ञ) ग्रामिण भेकमा वायोब्रिकेट, शैचालय जडित वायोग्राही (संस्थागत र घरायसी) को कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा स्थानीय निकाय, निजी क्षेत्र र सरोकारवाला साझेदारहरू सँग समन्वय गर्ने ।
- (ट) शैक्षिक संस्था, स्वास्थ्य संस्था, सञ्चार केन्द्र, हाटवजार, चिस्यान केन्द्रको सञ्चालनमा वैकल्पिक उर्जालाई प्राथमिकता दिने ।
- (ठ) विद्युत विस्तार गर्दा सरकारी, सहकारी, निजी क्षेत्र र स्थानीय सरोकारवाला निकायहरूको सहकार्यमा गर्ने ।

सूचना, संचार तथा विज्ञान प्रविधि कार्यनीति तर्फ

- (क) संचार प्रविधिलाई वहुक्षेत्रगत कार्यमा (E- education,E -conference,Tele medicine) उपयोग गरी गुणस्तरमा वृद्धि गर्ने ।
- (ख) स्थानीय सञ्चार माध्यमहरूलाई क्षमता विकास र प्रोत्साहन गरी परिचालन गराउने ।
- (ग) विकास कार्य र सुशासनमा योगदान गर्ने पत्रकार तथा सञ्चार कर्मीहरूलाई प्रोत्साहन र पुरस्कृत गर्ने ।
- (घ) नेपाल पत्रकार महासंघ जिल्ला शाखालाई जिल्लास्तरको सूचना तथा सञ्चार केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने प्रोत्साहित गर्ने ।
- (ड) सार्वजनिक निकायमा विद्युतीय शासन प्रणालीलाई लागु गरी सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई छिटो, छरितो, गुणस्तरीय र सुचना मैत्री वनाउने ।

- (च) हुलाक सेवाको कार्य तथा कार्यपद्धतिलाई समयानुकूल सुधार गर्ने ।
- (छ) सार्वजनिक निकायमा सूचना प्रविधिमा बजेट विनियोजन गर्ने नीतिगत व्यवस्था गराउने ।
- (ज) संचारमाध्यमलाई सेवा प्रदायक निकायको पालना अनुगमन गर्ने गरि क्षमता विकास गरी परिचालनका लागि पहल गर्ने ।
- (झ) एक गाउँ एक पुस्तकालय, एक गाउँ एक सूचना केन्द्र, नगरको प्रत्येक वार्डमा एक पुस्तकालय, एक माध्यामिक विद्यालय एक E-Library स्थापना र सञ्चालनको व्यवस्था गराउने ।
- (ञ) सूचना सञ्चार तथा पत्रकारिताको क्षेत्रमा युवा जनशक्तिलाई आकर्षित गर्न विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- (ट) स्थानीय पत्रपत्रिकाको व्यवसायिक क्षमताको अभिवृद्धि गर्दै समानुपातिक र एकद्वार प्रणाली मार्फत स्थानीय पत्रपत्रिकाहरूलाई विज्ञापन उपलब्ध गराउने ।
- (ठ) पत्रकारिताको विकासको लागि पत्रकार कल्याण कोषको व्यवस्था गर्न पहल गर्ने ।

सहरी विकास तथा भू-दृश्य व्यवस्थापन कार्यनीति तर्फ

- (क) सार्वजनिक नीजिसाभेदारीको अवधारणा अनुसार दृष्यावलोकनका लागि उपयुक्त स्थानहरूमा भ्यूटावर तथा अन्य पर्यटन पूर्वाधारहरू निर्माण गरी सञ्चालन गर्ने ।
- (ख) नगरपालिका क्षेत्र तथा संभाव्य बजार केन्द्रहरूमा आधारभुत सहरी पूर्वाधार (विद्युत, सडक, खानेपानी तथा सञ्चार) सेवा र सुविधाहरूको विकास र विस्तार गर्ने ।
- (ग) बजार क्षेत्रमा भूदृश्य, पार्क तथा सहरी सडकमा हरियाली प्रवर्द्धन गरिनुका साथै नयाँ भू-दृश्य स्थलको पहिचालन गरी विकास र प्रवर्धन गर्ने ।
- (घ) जिल्लाका उपयुक्त स्थानमा पार्क, हरियाली तथा मनोरञ्जन क्षेत्र व्यवस्थित गर्न पहल गर्ने ।
- (ङ) जिल्लाले प्राथमिकता निर्धारण गरेका मुख्य सडकहरूको वरीपरी हरियाली प्रवर्द्धन तथा व्यवस्थापनमा बढावा दिने ।
- (च) नगर तथा नगर उन्मुख गाविस क्षेत्रहरूका हरेक घरमा एक विरुवा रोप्ने अभियान सञ्चालन गराउने ।
- (छ) जिल्लाका आँधीखोला, ज्यागदी खोला लगायत अन्य खोला तथा नदीको दायाँबाँया वृक्षारोपण तथा ग्रिन वेल्ट तयार गरी नदी किनार संरक्षण र दृश्यावलोकनमा प्रवर्द्धन गर्ने ।

४.३.६ विषयगत क्षेत्रका प्रमुख कार्यक्रम, आयोजना, अनुमानित बजेट तथा कार्यान्वयन योजना

जिल्ला वस्तुस्थिति विश्लेषणको आधारमा सहभागितामूलक छलफलबाट तयार भौतिक विकास क्षेत्रको कार्यक्रम, बजेट, लक्ष्य, तथा कार्यान्वयन योजना देहाय वर्मोजिम प्रस्तुत गरिएकोछ ।

क्र.सं.	नितिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	लक्षित क्षेत्र तथा वर्ग	वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण			१	२	३	४	५	
प्रतिफल १.१ सडक तथा यातायात सेवाको गुणस्तरीयता र निरन्तरतामा वृद्धि भएको हुनेछ ।											
१.१.१	स्थानीय यातायात पुर्वाधार क्षेत्रगत कार्यक्रम	कि.मि.	१०	१०००००							जि.वि.स.
१.१.२	स्थानीय सडक पुल तथा सामुदायिक पहुँच सुधार कार्यक्रम										सडक डि. कार्यालय
१.१.३	झोलुङ्गे पुल क्षेत्रगत कार्यक्रम		५	५००००							
प्रतिफल १.२ सडक सञ्जालको विस्तार तथा स्तरोन्नतीबाट सेवा, सुविधा तथा बजारमा आम नागरिकको पहुँच तथा उपयोगमा अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।											
१.२.१	कच्ची सडकको सडक ग्रामेलमा स्तरोन्नती	कि.मी		५००००	जिल्लाभरी						जिविस
१.२.२	ग्रामेल सडक	कि.मी		५००००	जिल्लाभरी						जिविस
१.२.३	कालोपत्रे	कि.मि.		५००००	जिल्लाभरी						जिविस
१.२.४	राष्ट्रिय राजमार्ग	कि.मि.		३००००	जिल्लाभरी						जिविस
१.२.५	सहरी सडक	कि.मि.		२००००	जिल्लाभरी						जिविस
प्रतिफल २.१ विद्युत् खपत वृद्धि तथा इन्धनको खपतमा कमी आएको हुनेछ ।											
३.१.१	प्रसारण लाइन विस्तार कार्यक्रम	कि.मि.		२००००	विभिन्न स्थान						नेविप्रा
३.१.२	स्थानीय वितरण लाइन विस्तार तथा मर्मत	कि.मि.		१०००	जिल्लाभरी						नेविप्रा,
प्रतिफल २.२ वैकल्पिक ऊर्जाको उत्पादन, विस्तार र उपयोगमा वृद्धि भएको हुनेछ ।											
२.२.१	सोलार होम प्रणाली विस्तार कार्यक्रम	प्रणाली		५०००	विभिन्न स्थान						जिविस

क्र.सं.	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	लक्षित क्षेत्र तथा वर्ग	वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण			१	२	३	४	५	
					विभिन्न स्थान						गाविस
२.२.२	बायोरयाँस प्लाण्ट जडान कार्यक्रम	वटा			विभिन्न स्थान						जिविस
				५०००							गा.वि.स
											गै.स.स
											जिविस
२.२.३	सुधारिएको चुल्हो विस्तार कार्यक्रम (IAP Free VDC) का लागि	वटा		७५००	विभिन्न स्थान						गा.वि.स
											गै.स.स
											जिविस
२.२.४	लघु जलविद्युतको उत्पादन	कि.वा		३००००							जि.वि.स
२.२.५	वायु उर्जा सम्भाव्यता अध्ययन	वटा		१०००							जि.वि.स
२.२.६	सोलार सडक बत्ती विस्तार कार्यक्रम	कि.मी		१००००	विभिन्न स्थान						जि.वि.स
											न.पा
२.२.७	फोहोरबाट उर्जा कार्यक्रम	कि.वा		६०००	नगरक्षेत्र						न.पा
											गै.स.स
प्रतिफल ३.१ विद्युतीय संचार र सूचना प्रविधिको विकास र विस्तार भएको हुनेछ ।											
४.१.१	त्याण्डलाईन टेलिफोन सेवा विस्तार	लाइन		१००००	जिल्लाभर						नेपाल टेलिकम
४.१.२	मोबाईल टेलीफोन विस्तार	स्थान			जिल्लाभर						नेपाल टेलिकम
४.१.३	ईन्टरनेट सुविधा विस्तार	स्थान			जिल्लाभर						नेपाल टेलिकम
प्रतिफल ३.२ संचारमा माध्यम र सूचना नागरिकको पहुँच र उपयोग बढ्दि भएको हुनेछ ।											
४.२.१	जिविसमा रहेको सूचना केन्द्रलाई उपकरण तथा प्रविधि सहित सुदृढिकरण कार्यक्रम	वटा									जिविस, सहयोगी निकाय

क्र.सं.	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	लक्षित क्षेत्र तथा वर्ग	वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण			१	२	३	४	५	
४.२.२	कृषि सेवाकेन्द्रमा इन्टरनेटको सुविधा, उपकरण र क्षमता विकास कार्यक्रम	वटा									जिकृविका, दातृ निकाय
४.२.३	संचार संस्था र संचारकर्मीहरूको क्षमता अभिवृद्धि तथा प्रोत्साहन कार्यक्रम	वटा									जिविस, नपा, गाविस, पत्रकार महासंघ
४.२.४	सुशासन तथा पारदर्शीताका लागि स्थानीय संचार माध्यमलाई परिचालन कार्यक्रम (आय व्यय विवरण, गतिविधि प्रकाशन, प्रशारण गरेर	पटक									असल शासन जिल्ला समन्वय समिति
४.२.५	निर्वाचन क्षेत्र स्तरीय सूचना केन्द्र स्थापना	वटा		८०००							स्थानीय निकाय र विकास साभेदार
प्रतिफल ४.१ आवास तथा वस्ती विकास एकीकृत र व्यवस्थित भएको हुनेछ,											
१.१.१	भौतिक विकास योजना तर्जुमा	स्थान		१०००	नगरपालिका						नपा र गाविस
१.१.२	भु-उपयोग र वस्ति विकास कार्यक्रम	स्थान		९०००	नपा						जिविस नपा/भवन कार्यालय/
प्रतिफल ४.२ सार्वजनिक निर्माण व्यवस्थित र सुरक्षित भएको हुनेछ।											
१.२.१	भवन आचारसंहिता सम्बन्धी चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन	पटक		१०००							नपा र गाविस
१.२.२	सार्वजनिक सौचालय, प्रतिक्षालय, बस विसौनि, जेव्रा र क्रसिड सम्बन्धी मापदण्ड निर्माण	पटक		१५००							नपा र गाविस
१.२.३	पार्क स्तरोन्नति	वटा		३५००							नपा/नगर विकास

४.३.७ सरोकारवाला तथा जिम्मेवारी तालिका

जिल्ला विकास समितिको समग्र नेतृत्वमा नगरपालिका, गाउँ विकास समिति , निजी क्षेत्र र सहकारीसँग समन्वय गर्दै सम्बन्धित विषयगत कार्यालयहरु समेतको सहभागिता र सहकार्यमा योजनाको गुणस्तरीय, प्रभावकारी र उपलब्धीमुलक कार्यान्वयन गरिनेछ । भौतिक विकास विषयगत योजनाको कार्यान्वयन, सहयोग र समन्वय सहितको जिम्मेवारी देहायअनुसार हुनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रमहरु	प्रमुख जिम्मेवारी		
	कार्यान्वयन	सहयोग	समन्वय
१. भौतिक योजना, आवास र वस्ती विकास कार्यक्रम	शविभनिडिका, निजी क्षेत्र, स्थानीय निकाय, विषयगत कार्यालय , निर्माण व्यवसायी र गैसस	जिविस, गाविस, नपा, विकास साभेदार	भौतिक पूर्वाधार तथा संरचना विकास समिति,
२. सडक तथा यातायात विकास र विस्तार कार्यक्रम	जि.वि.स.,जि.प्रा.का., स.डि.का., । स्थानीय निकाय, उपभोक्ता समूह,निर्माण व्यवसायी, गैसस	जिविस, गाविस, नपा, विकास साभेदार	भौतिक पूर्वाधार तथा संरचना विकास समिति,
३. विद्युत उत्पादन र विस्तार कार्यक्रम	नेविप्रा, स्थानीय निकाय, निजी विद्युत उत्पादक संस्था, निर्माण व्यवसायी उपभोक्ता समूह, गैसस	जिविस, गाविस, नपा, विकास साभेदार	भौतिक पूर्वाधार तथा संरचना विकास समिति,
४. वैकल्पिक उर्जा प्रवर्धन कार्यक्रम	जिविस, निजी क्षेत्र,सहकारी संस्था, गैसस, सामाजिक संस्थाहरु	जिविस, गाविस, नपा, विकास साभेदार	भौतिक पूर्वाधार तथा संरचना विकास समिति,
५. सूचना तथा संचार कार्यक्रम	नेपाल टेलिकम, पत्रकार महासंघ,नेपाल सरकार, मिडिया संस्था, निजी सञ्चार गृह, र गैसस	जिविस, गाविस, नपा, विकास साभेदार	भौतिक पूर्वाधार तथा संरचना विकास समिति,
६. भू-दृश्य तथा हरियाली व्यवस्थापन कार्यक्रम	जि.वि.स. ,नगरपालिका, गाविस, गैसस र समुदायमा आधारित संस्था	जिविस, गाविस, नपा, विकास साभेदार	भौतिक पूर्वाधार तथा संरचना विकास समिति,

४.४ वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन

विकास प्रक्रिया तथा नतिजालाई वातावरणमैत्री तथा दीगो बनाउन वन र वातावरण व्यवस्थापनको महत्व उच्च रहेको हुँच्छ । वन, जैविक विविधता, भू-संरक्षण, जलाधार व्यवस्थापन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन जस्ता विषयहरु एकीकृत रूपमा समावेश गरी वातावरण मैत्री स्थानीय सुशासन सम्बन्धीय योजना तर्जुमा गरिएको छ ।

विपद् जोखिम विकास व्यवस्थापनमा मूलतः अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्र (Cross Cutting Issue) भएको हुँदा विपद् जोखिम व्यवस्थापनका अवधारणालाई अन्य सबै क्षेत्रमा अवलम्बन गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । हालका वर्षहरूमा विपद्को आवृत्ति (Frequency) र सघनता (Magnitude) बढौ गएको महसुस गरिएको छ । यस परिवेशमा नेपालको वातावरण नीतिले प्राकृतिक तथा भौतिक सम्पदाको उपयोग गर्ने तथा विकासका प्रयास तथा वातावरण संरक्षणमा सन्तुलन कायम गर्दै नागरिकका आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्ने उद्देश्य लिएको छ ।

४.४.१ विद्यमान स्थिति

जिल्लामा ५०० वटा सामुदायिक वन सहितको राष्ट्रिय वन क्षेत्र, पञ्चासे संरक्षित वन, सुन्दर चौर वनस्पती सूचना केन्द्र, ३ वटा मूल्य नदी प्रणालीमा आधारित जलाधारहरु, ३८ वटा उपजलाधार क्षेत्रहरु, वन जंगलमा आश्रित मानविय वस्ती, विभिन्न नदी, खोला, खोल्साहरु रहेका छन् । विकास प्रक्रिया तथा नतिजालाई वातावरणमैत्री र दीगो बनाउन वन तथा वातावरण व्यवस्थापनको महत्व उच्च रहेको हुँच्छ ।

४.४.२ संभावना तथा अवसर विश्लेषण

विषयगत स्थिति विश्लेषण तथा सहभागितामूलक छलफलबाट पहिचान भएका वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन विकास क्षेत्रका सम्भावना र अवसर लगायत उपयोग गर्ने रणनीति देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

क. जैविक विविधता

उपलब्ध संभावना तथा अवसरहरु	उपयोग रणनीति
<ul style="list-style-type: none">पञ्चासे संरक्षित वन,सुन्दरचौर वनस्पती सूचना केन्द्र,५०० जति संख्यामा सामुदायिक वन, जडीबुटीवनजन्य उत्पादन (काठ दाउरा आदी)निजी वन ४० वटा दर्ता भएकापञ्चासेदेखि केलादीघाटसम्मका क्षेत्रमा जैविक विविधतासिमसार क्षेत्र, खोलानाला समेत, पर्यावरणीय पर्यटनको सम्भावना, होमस्टे, चराचुरुङ्गी वन्यजन्तु आदि ।	<ul style="list-style-type: none">जडीबुटी प्रशोधन केन्द्र स्थापना र सञ्चालन गरिनेछ ।जडीबुटीको पहिचान र अध्ययन, प्रबर्द्धन र उपयोग गरिनेछ ।जैविक विविधता संरक्षणका लागि डेमोप्लट स्थापना गरिनेछ ।वन डेलो नियन्त्रणका लागि विशेष पहल गरिनेछ ।सिमसार क्षेत्रको संरक्षण तथा उपयोग गरिनेछ ।रैथाने प्रजातिहरुको संरक्षण (आँधीखोला, ज्यागदी, दरौं र कालीगण्डकीमा) गरिनेछ ।

ख. वन व्यवस्थापन

उपलब्ध संभावना तथा अवसरहरु	उपयोग रणनीति
<ul style="list-style-type: none"> राष्ट्रिय वन तथा सामुदायिक वनहरुको दिगो व्यवस्थापनबाट काठ दाउरा उत्पादन गर्न सकिने र जिल्लाभरिको आवश्यकता सहजै पूरा गर्न सकिने । उद्योग विस्तार गर्न सकिने काष्ठ, गैर काष्ठ र रोजगारी सिर्जना गर्न सकिने लौठ सल्ला तथा अन्य जडिबुटीको खेती तथा प्रशोधन गर्ने कवुलियती वन व्यवस्थापन भएको । 	<ul style="list-style-type: none"> सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिलाई दिगो तथा वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम उपलब्ध गराइनेछ । सामुदायिक वनहरुको वैज्ञानिक व्यवस्थापन सुरुवातको लागि उपकरण तथा कार्यक्रम र बजेटको व्यवस्थापन गरी अगाडि बढाइनेछ । निजीक्षेत्रलाई लौठसल्ला तथा जडिबुटी उत्पादन/ प्रशोधनमा लगानी गर्न सक्ने वातावरण तयार गरिनेछ ।

ग. भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन

उपलब्ध संभावना तथा अवसरहरु	उपयोग रणनीति
<ul style="list-style-type: none"> कालिगण्डकी, आँधीखोला, ज्यागदीखोला सहितका मुख्य जलाधार क्षेत्रमा आधारित ३८ वटा उप जलाधार क्षेत्रहरु माटो, पानी र वन जंगलमा आश्रित जलाधार क्षेत्रमा अवस्थित वस्ती/समुदायहरु । सिमसार क्षेत्रहरु, पोखरीहरु, आँधी खोला तथा खोल्साहरुको सघन उपलब्धता, भू संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति, नियम, निर्देशिका र लगफ्रेमको उपलब्धता र अभ्यास । संरक्षण र व्यवस्थापनका लागि विभिन्न सरकारी गैरसरकारी र अन्तराष्ट्रिय दातृ निकाय, आयोजना, परियोजनाहरुको प्राथमिकता/उपलब्धता 	<ul style="list-style-type: none"> प्राथमिकताका आधारमा जलाधार क्षेत्रहरुको व्यवस्थापन गरिनेछ । वन जंगलको एकिकृत व्यवस्थापनबाट उत्पादकत्व बढ़ि गर्नका लागि पहल गरिनेछ । सिमसार क्षेत्रहरु, पोखरीहरु, खोल्साहरुको एकिकृत संरक्षण व्यवस्थापनमा जोड दिइनेछ । स्थानीय निकायहरुबाट उपभोक्ता समिति मार्फत् सञ्चालन हुने आयोजनाहरुमा स्कार्भेटर, डोजर लगायतका भारी उपकरणहरु र ठूला मेशेनरीहरुको सञ्चालन सम्बन्धी आवश्यक नीति बनाइ लागु गरिनेछ ।

घ. वातावरण संरक्षण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन

उपलब्ध संभावना तथा अवसरहरु	उपयोग रणनीति
<ul style="list-style-type: none"> फोहोरबाट वायोग्यास निकाल सकिने संभावना रहेको । उद्यान (एक वार्डमा एक उद्यान) स्थापना गर्न सार्वजनिक जग्गा तथा जनताको चाहना रहेको । सडकको वरिपरि Ornamental plantation को लागि खाली सडकका पेटी तथा किनारा रहेको । व्यवस्थित नाला निर्माण (बाटोको छेउमा) को लागि स्थान रहेको । विकास हुने वस्ति भित्र एउटा हरित पार्क अनिवार्य 	<ul style="list-style-type: none"> घरबाट निस्केको फोहोर कम गर्ने र विविधिकरण गरी व्यवस्थित गर्नका लागि सरोकारवालाहरु संग समन्वय गरिनेछ । फोहोर व्यवस्थापनमा विशेष जोड दिइनेछ । ल्याण्डफिल साइटको लागि स्थानको पहिचान गरी निर्माणका लागि पहल गरिनेछ । जिल्लाका विभिन्न स्थानमा उद्यान बनाउनका लागि पहल गरिनेछ । पोल्ट्री फारम, वंगुर फारम जस्ता फोहोरमैला तथा

<p>विकास हुनु पर्ने ।</p>	<p>दुर्गम्य उत्पादन गर्ने व्यवसायहरु पारीका श्रोत, मानव वस्ती र राजमार्गबाट कम्तीमा १०० मिटर टाढा मात्र संचालन गर्न अनुमति दिइनेछ ।</p>
---------------------------	---

ड. विपद जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन उत्थानशिलता

उपलब्ध संभावना तथा अवसरहरु	उपयोग रणनीति
<ul style="list-style-type: none"> ● नीतिगत कानूनी व्यवस्था रहेको । ● मानव संसाधनको उपलब्धता (नेपाली सेना, प्रहरी, शस्त्र प्रहरी, नेपाल रेडक्रसका विभिन्न शाखा उप शाखाहरु, स्काउट, तालिम प्राप्त स्वयंसेवकहरु, जिल्ला विपद् प्रतिकार्य समूह) । ● विपद प्रतिकार्यका लागि चाहिने सामाग्रीहरु उपलब्ध रहेको । ● उपशाखा तहका ४० वटा उप समितिहरु गठन भएको । ● जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका लागि जिल्ला विकास समितिको अगुवाइमा वातावरणमैत्री स्थानीय शासन प्रारूपलाई ढूँढताका साथ कार्यान्वयन गर्दै स्थानीय तहमा विभिन्न सरकारी र गैर सरकारी संस्थासँगको समन्वयमा सम्पूर्ण गाविस/नपाहरु तथा समुदायमा समन्वयात्मक रूपमा कार्यान्वयनमा लागिने । 	<ul style="list-style-type: none"> ● उपलब्ध श्रोत साधनको प्रभावकारी उपयोग गरी विपद व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाइनेछ । ● District Emergency Operation Centre निर्माण गरिनेछ । ● प्राथमिक उपचार केन्द्रको स्थापना गरिनेछ । ● राहत सामाग्री भण्डारण कक्ष निर्माण गरिनेछ । ● रक्त सञ्चार केन्द्र निर्माण गरिनेछ ।

४.४.३ समस्या विश्लेषण

सहभागितात्मक छलफलबाट पहिचान भएका वन तथा वातावरणसँग सम्बन्धित मूल समस्या र सोको कारण तथा असरहरू देहायवमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ:

मूल समस्या	कारणहरू	असरहरू
<p>जैविक विविधता, वन, जलाधारका श्रोत र वातावरणमा ह्लास आउनु तथा विपद् जोखिममा बृद्धि हुनु</p>	<p>समष्टिगत कारणहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> ● अव्यवस्थित मानव वस्ती एवम् प्राकृतिक स्रोत अतिदोहन गर्ने प्रवृत्तिमा बृद्धि भैरहेको । ● वन फडानी, वन अतिक्रमण, खुला चरीचरन तथा आगलागीको प्रकोपमा बृद्धि भइरहेको । ● वन, जैविक विविधता र संरक्षण सम्बन्धी प्राविधिक ज्ञान, सीप, संस्थागत क्षमता र जानकारीमा कमी । ● जैविक विविधता, वन, जलाधार र जलश्रोतलगायत्र प्राकृतिक श्रोतहरूको वैज्ञानिक व्यवस्थापन र प्रभावकारी उपयोगमा कमी ● स्थानीय निकाय, विषयगत कार्यालय, गैसस एवं समुदायमा आधारित संस्थाहरू, सेवाग्राही तथा पर्यवेक्षण गर्ने निकाय वन तथा वातावरणसम्बन्धी जानकारी, कार्यक्रम र पालनामा कमी 	<p>समष्टिगत असरहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> ● जैविक विविधिता, वनतथा जलाधारका श्रोत र वातावरणमा ह्लास । ● उत्पादनशिल वन तथा जमीन र जलाधारको अन्य प्रयोगमा बृद्धि ● जलवायु परिवर्तनका असर बढ्दै जानु (वर्षा, तापक्रममा अनिश्चितता, परस्थानीय वनस्पती) ।

मूल समस्या	कारणहरू	असरहरू
	<ul style="list-style-type: none"> वन र वातावरणसम्बन्धी एकीकृत योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र सोको नितिजामूलक अनुगमन तथा मूल्यांकन हुन नसक्नु श्रोत साधन, प्राविधिक ज्ञान, सीप, क्षमता, उपयुक्त संस्थागत व्यवस्था, कार्यक्रम र लगानीको कमी अव्यवस्थित भू-उपयोग, भौतिक विकास र सार्वजनिक निर्माणमा वृद्धि सडक र अन्य भौतिक विकासमा वातावरणीय पक्षलाई कम ध्यान दिनु वन, कृषियोग्य जमिन र उर्वर जमीन अतिक्रमण गरी भवन निर्माण गर्ने वन तथा वातावरण व्यवस्थापनमा राजनीतिक इच्छाशक्ति, प्रतिबद्धता र तत्परता न्यून हुनु <p>जैविक विविधता</p> <ul style="list-style-type: none"> जैविक विविधताको संरक्षण र उपयोगमा कमी प्राविधिक ज्ञान, सीप, संस्थागत क्षमता, कार्यक्रममा कमी वन, जलश्रोत र जैविक विविधता सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान तथा सूचना र जानकारीमा कमी वन, जलश्रोत र जैविक विविधता लगायत प्राकृतिक श्रोतहरूको वैज्ञानिक व्यवस्थापन तथा प्रभावकारी उपयोगमा कमी चोरी, निकासी र प्राकृतिक श्रोतको अनियन्त्रित दोहनमा वृद्धि जैविक विविधतासंबन्धी सूचना, जानकारी र प्रचारप्रसारमा कमी <p>वन व्यवस्थापन</p> <ul style="list-style-type: none"> वनको उचित संरक्षण र व्यवस्थापन हुन नसक्नु पकाउने र तताउने इन्धनको रूपमा काठ दाउराको खपत बढ्नु इन्धनको प्रभावकारी र सजिलो विकल्प उपलब्ध नहुनु वनस्रोतको वहुउपयोग हुन नसक्नु वनको पर्यावरणीय महत्वको बारेमा जनतामा कम जानकारी हुनु वन डेढेलो तथा चरिचरणले गर्दा वन क्षेत्रको विनाश 	<p>जैविक विविधता</p> <ul style="list-style-type: none"> जैविक विविधतामा ह्रास आउनु वन, वनस्पती र वन्यजस्तु प्रजाती लोप र लोपोन्मुख हुनु वन पैदावारमा आधारित उद्योग स्थापना र संचालनमा कमी <p>वन व्यवस्थापन</p> <ul style="list-style-type: none"> वन पैदावारको उत्पादन र उत्पादकत्वमा कमी वनको हैसियतमा ह्रास वनको राजश्वमा वृद्धि कम हुनु

मूल समस्या	कारणहरू	असरहरू
	<p>वद्नु</p> <ul style="list-style-type: none"> पहिरो, नदी, खोला र गल्छीले वन क्षेत्रको कटानमा बृद्धि संस्थागत विकास, श्रोत परिचालन र सुशासनको कमी वन पैदावरको उत्पादन र निकासीबाट स्थानीय जनताले यथोचित र न्यायोचित लाभ नपाउनु जडिबुटी संकलन, व्यवस्थापन र प्रसोधनबाट आर्थिक लाभ लिन नसक्नु वन ऐन ०४९ को कार्यान्वयन नभएको तथा वन ऐन तथा नीतिहरू समयोचित परिमार्जन नभएको <p>भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन</p> <ul style="list-style-type: none"> जलाधार तथा जलस्रोत संरक्षण व्यवस्थापनमा कम ध्यान जानु संवेदनशिल र कमजोर क्षेत्रको यथोचित संरक्षण नहुनु नदी कटान र बाढी पहिरोमा बृद्धि प्रमुख नदि नियन्त्रण गुरुयोजना तर्जुमा नहुनु जलाधार, नदी तथा सिमसार र भू-दृष्यहरूको उचित व्यवस्थापन हुन नसक्नु विकास निर्माण कार्य गर्दा भू संरक्षण तथा अन्य प्राकृतिक स्रोत संरक्षणमा ध्यान नदिइनु। <p>वातावरण व्यवस्थापन तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन</p> <ul style="list-style-type: none"> प्राकृतिक श्रोतको छास परम्परागत उर्जा (दाउरा) प्रयोगमा बृद्धि फोहोरमैला तथा प्रदुषणमा बृद्धि अव्यवस्थित बसोबास र सहरीकरण र पूर्वाधार निर्माण वन डँडेलो तथा फँडानी विकास कार्यहरू वातावरणमैत्री नहुनु ऐन तथा नियमको पालनामा कमी <p>विपद् व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन</p> <ul style="list-style-type: none"> प्राकृतिक श्रोत साधनको छास 	
	<p>भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन</p> <ul style="list-style-type: none"> भूमिको उत्पादकत्वमा छास भूक्षय, बाढी पहिरो नदी कटानीमा बृद्धि जीविकोपार्जनका अवसरमा कमी भूमिको प्राकृतिक स्वरूप परिवर्तन सिमसार क्षेत्रको प्राकृतिक स्वरूपमा परिवर्तन <p>वातावरण व्यवस्थापन तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन</p> <ul style="list-style-type: none"> वातावरण प्रदुषण, विपद् तथा परिवर्तनको जलवायु प्रभावमा बृद्धि प्रति व्यक्ति फोहोर उत्पादनमा बृद्धि वायु, जल तथा जमीनको प्रदुषणमा बृद्धि <p>विपद् व्यवस्थापन र जलवायु परिवर्तन उत्थानशिलता</p>	
		१०९

मूल समस्या	कारणहरू	असरहरू
	<ul style="list-style-type: none"> ● अनियन्त्रित तथा अव्यवस्थीत बस्तीको विकासमा बृद्धि भएको तथा सडकलगायत पूर्वाधार नियमन नभएको ● दक्ष तथा तालिम प्राप्त मानव संशाधनको कमी ● विपद् जोखिम विश्लेषण तथा अध्ययन र अनुसन्धानमा कमी ● नियमित संचारको साधनको विच्छेद भएको अवस्थामा वैकल्पिकसंचारका साधन उपलब्ध सहज नहुनु ● तालिमप्राप्त उद्धारकर्मी, सामग्री र परिचालनमा कमी हुनु ● खोज तथा राहत सामग्री प्रयोप्त नहुनु ● विपद व्यवस्थापन पूर्व तयारी व्यवस्थित र पर्याप्त नहुनु ● विपद पूर्व तयारी तथा सूचना प्रणालीमा कमी ● स्थानीय निकायमा विपद्को मुलप्रवाहिकरण हुन नसक्नु । ● विपद् व्यवस्थापन तथा जलवायू परिवर्तन अनुकूलनका योजना तथा क्रियाकलापहरु मुलप्रवाहिकरण नहुनु । 	<ul style="list-style-type: none"> ● विपद घटनामा बृद्धि हुनु ● भौतिक संरचनाको क्षतिमा बृद्धि ● भौतिक संरचनाको दीगो संचालन नहुनु ● भौतिक संरचना मर्मत संभारको लागतमा बृद्धि ● विपद्बाट जनधनको क्षतीमा बृद्धि ● विपद्बाट पुगेको क्षतीको पुनःस्थापनामा लगानी बृद्धि ● राज्यको अतिरिक्त व्यय भार बढ्नु (उद्धार, राहत र पुनर्स्थापना कार्यहरु)

४.४.४ योजना सोच तालिका

वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन क्षेत्रको योजना सोच तालिका देहाय वमोजिम रहेको छ ।

योजना सारांश	विवरण	सूचक				पुष्ट्याइँका आधारहरू	पूर्वानुमान		
		इकाई	परिमाण (सम्मको)		लक्ष्य				
			आधारवर्ष (२०७१/७२)	मद्यावधी (२०७४/७५)	अन्तिम (२०७६/७७)				
विषयगत उद्देश्य: जैविक विविधता, वन र जलाधारका श्रोतको दीगो व्यवस्थापन गरी वातावरण संरक्षण र जीविकोपार्जनका अवसरमा वृद्धि गर्ने	कायम वनको क्षेत्रफल	हेक्टर	३२५५१	३२६४१	३२७०१	<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो अन्तिम, मद्यावधि र वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन जिवका, जउप्रनिका वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन अध्ययन र सर्वेक्षण प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> समयानुकल नीति, नियम र कार्यक्रम तर्जुमा हुनेछ सरोकारवालाको सक्रियता र समन्वयमा वृद्धि हुनेछ केन्द्र, स्थानीय र समुदायको लगानी वृद्धि हुनेछ 		
	वनबाट प्राप्त राजश्व	रु हजार	३८३३३४४	४५०००००	४७०००००				
	वन, संरक्षण तथा जलाधार क्षेत्रको व्यवस्थापनबाट प्रत्यक्ष लाभान्वित	जनसंख्या	३३०५०००	३४५००००	३५०००००				
	कार्बनको व्यापारबाट फाईदापाउने समुदाय तथा वस्ती	संख्या							
	अतिक्रमित वन क्षेत्र	हेक्टर	०		०				
	वन क्षेत्रबाट स्वरोजगार जनसंख्या	जना	६५८	१०५००	१२७३०				
उपलब्धी १ : वनको संरक्षण, संचिती वृद्धि तथा दीगो उपयोग भएको हुनेछ ।	संरक्षित तथा व्यवस्थित वन क्षेत्र	हेक्टर				<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो मद्यावधि र वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन जिवका, घसाउका वार्षिक प्रतिवेदन सर्वेक्षण प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> केन्द्र, स्थानीय र समुदाय लगानी र साफेदारीमा वृद्धि हुनेछ उपयुक्त, नीति, संरचना र कार्यक्रम तर्जुमा भई लागू हुनेछ 		
	अनियन्त्रित वनडेलो प्रभावित वनक्षेत्र	हेक्टर	२०००	१०००	८००				
	वन स्रोतमा आधारित उद्योग	संख्या	१२८	१४५	१५५				
	गैरकाष्ठ वन पैदावार तथा जडिबुटी खेती भएको सामुदायिक वन क्षेत्र	हेक्टर	०	२	३				
	वनको सञ्चिती दर (प्रति हेक्टर)	घ.मि.	१०२	१३५	१४०				
	वार्षिकरुपमा काटन सकिने काठ परिमाण	घ.मि.	१.८३	२	२.५				
प्रतिफल १.१: वैज्ञानिक र सहभागितामूलक वन व्यवस्थापनमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	सामुदायिक वनको क्षेत्रफल	हेक्टर	१४८४३.५	१५८००	१६४९४.५२	<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन जिवका वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन सावउमसंको वार्षिक प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय वासिन्दा र सरोकारवालाको सहकार्य र सक्रियतामा वृद्धि हुनेछ । केन्द्र, स्थानीय र 		
	सामुदायिक वनमा आवद्ध घरधुरी - दोहोरिएका समेत)	संख्या	५६४६८	५९०००	६१०००				
	समूहभित्र र बाहिर खपत भएको कूल वनजन्य उत्पादनको मौद्रिक मूल्य रु.	हजारमा	४७३१०००	८०००००००	१००००००००				
	वृक्षारोपण क्षेत्र	हेक्टर	५	८	१०				

योजना सारांश	सूचक					पुष्ट्याइँका आधारहरू	पूर्वानुमान	
	विवरण	परिमाण (सम्मको)						
		इकाई	आधारवर्ष (२०७१/७२)	लक्ष्य	मद्यावधी (२०७४/७५)	अन्तिम (२०७६/७७)		
प्रतिफल १.२: जैविक विविधताको दीगो संरक्षण र उपयोग भएको हुनेछ।	उपलब्ध हुनसक्ने निकासीयोग्य काष्ठ कच्चा पदार्थ परिमाण	क्यू.फिट	४३३१३	४८०००	५१०००	• अध्ययन र सर्वेक्षण प्रतिवेदन	समुदाय लगानी र साभेदारीमा बृद्धि हुनेछ।	
	उपलब्ध हुनसक्ने निकासीयोग्य गैरकाष्ठ कच्चापदार्थ परिमाण	मे.टन	३६	३०	२५			
उपलब्ध २: जलाधार र संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापन र उत्पादनमा अभिवृद्धि भएको हुनेछ।	प्रति हेक्टर विरुद्ध	संख्या	२००००	२७०००	३००००	• आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन	• उपयुक्त नीति, संरचना र कार्यक्रम तर्जुमा भई लागू हुनेछ	
	प्रति हेक्टर लाग्ना	संख्या				• जिवकाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन	• संरक्षण साभेदार, गैसस र समुदायको सहभागितामा बृद्धि हुनेछ	
	प्रति हेक्टर रुख	संख्या				• अध्ययन र सर्वेक्षण प्रतिवेदन		
	उपलब्ध स्तनपायी वन्यजन्तु प्रजाति	संख्या	१३	१३	१३			
	एचभथ प्रजाती वन्यजस्तु	संख्या						
	रैथाने चराचुरुङ्गी प्रजाती	संख्या	१७	१७	१७			
	संरक्षित र व्यवस्थित वन क्षेत्र	हेक्टर	१	१	१			
प्रतिफल २.१: एकीकृत र वैज्ञानिक व्यवस्थापनबाट भूमिको उत्पादकत्व वृद्धि भएको हुनेछ।	भू-उपयोग योजना तयार भएको	हेक्टर	>१००	१४०	१५०	•		
	व्यवस्थित उपजलाधार क्षेत्र	संख्या	९	१०	१०	• आजिवियो मद्यावधी र वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन	• केन्द्रिय र स्थानीय प्राथमिकता पर्ने र लगानी बृद्धि हुनेछ	
	भू-क्षय र पहिरो संवेदनशील क्षेत्र	हेक्टर	५०	३०	२०	• जिवका, प्रगति प्रतिवेदन	• संरक्षण साभेदार, गैसस र समुदायको सहभागितामा बृद्धि हुनेछ	
	बाढी र नदी कटान संवेदनशील क्षेत्र	हे	२००	८०	५०	• सर्वेक्षण प्रतिवेदन		
प्रतिफल २.१: एकीकृत र वैज्ञानिक व्यवस्थापनबाट भूमिको उत्पादकत्व वृद्धि भएको हुनेछ।	संरक्षित खेतबारीको क्षेत्रफल	हेक्टर	१७	६५	७७	• आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन	• केन्द्र, स्थानीय र समुदाय लगानी र साभेदारीमा बृद्धि हुनेछ	
	संरक्षित पानी मुहान क्षेत्र	हेक्टर	१५	५०	७५	• जिवका र जउप्रनिडिका वार्षिक प्रतिवेदन	• संरक्षण साभेदार र गैससको कार्यक्रमको	
	पुनर्स्थापित क्षतिग्रस्त भूमिको क्षेत्रफल	हेक्टर	१०	३०	४०			
	उत्पादकत्व (खाद्यान्त)	मे.ट./हे						
	भू-उपयोग योजनाअनुसार व्यवस्थित भएको क्षेत्रफल	हेक्टर	२७०	२९०	३००	• नमूना सर्वेक्षण		

योजना सारांश	सूचक					पुष्ट्याइँका आधारहरू	पूर्वानुमान	
	विवरण	परिमाण (सम्मको)						
		इकाई	आधारवर्ष (२०७१/७२)	लक्ष्य	मद्यावधी (२०७४/७५)	अन्तम (२०७६/७७)		
							प्रतिवेदन	विस्तार हुनेछ
	बयो ईन्जिनियरिङ खोला किनारा संरक्षण	कि.मि.	७	२५	२८			
	विरुद्ध उत्पादन (हजामा)	संख्या	५०	२००	२५०			
	गल्ढी पहिरो उपचार	संख्या	४	२०	२६			
प्रतिफल २.२: संरक्षण र जलाधार क्षेत्रको एकीकृत र वैज्ञानिक व्यवस्थान भएको हुनेछ।	सामुदायिक विकास संस्थामा आवद्ध घरधुरी	संख्या	१८००	१९५०	२०००		<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन सर्वेक्षण प्रतिवेदन जिविसको वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> केन्द्र, स्थानीय र समुदायको लगानी र साभेदारीमा बृद्धि हुनेछ संरक्षण साभेदार, गैसस र समुदायसहभागितामा बृद्धि हुनेछ
	आयमूलक कार्यक्रम लाभान्वित घरधुरी	संख्या	१५०	१८०	२००			
	संरक्षित विकासका पूर्वधार	कि.मि.	६	१५	२०			
	संरक्षित पानी मुहान	संख्या	३३	१००	१५०			
	संरक्षित सिंचाइ कूलो	कि.मि.	३	९	१२			
	संरक्षित पोखरी	संख्या	१	२	३			
	वायोइन्जिनियरिङ (सडक पाखा)	कि.मि.	२	६	८			
प्रतिफल २.३ : जलउत्पन्न प्रकोपवाट खेति योग्य जग्गा जमिन मानव वस्तिबजार क्षेत्र र पुर्वाधारको संरक्षण हुने छ।	स्थान विशेष प्रकोप नियन्त्रण कार्यक्रम (नदि नियन्त्रण कार्य)	कि.मि.	२	८	१०			
	स्थान विशेष प्रकोप नियन्त्रण कार्यक्रम (पहिरो व्यावस्थापन कार्य)	संख्या	१४	४०	५०			
	पहाडि तथा उच्च पहाडि नदि नियन्त्रण कार्यक्रम	कि.मि.	१	३	५			
	आपतकालिन तथा वाढिपहि पुनर्रस्थापना कार्यक्रम	योजना संख्या	५०	२००	२५०			
	वस्ति/टार वजार संरक्षण कार्यक्रम	हेक्टर	३	१२	१५			
असर ३: वातावरणीय स्वच्छता र सन्तुलनमा अभिवृद्धि भएको हुनेछ।	समीको चौतारी	संख्या				<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो मद्यावधी र वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन जिविस, जिकृविका प्रगति प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> वातावरण ऐन, नियम र नीतिको पालना हुनेछ वैकल्पिक उर्जा प्रवर्धनमा बृद्धि 	
	फोहोरमैलावाट हुने प्रदुषण (निस्कापन)	टन	११	१३	१५			
	परम्परागत ऊजा प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	६३.३	४५	४०			

योजना सारांश	सूचक						पुष्ट्याइँका आधारहरू	पूर्वानुमान		
	विवरण	परिमाण (सम्मको)								
		इकाई	आधारवर्ष (२०७१/७२)	लक्ष्य	मद्यावधी (२०७४/७५)	अन्तिम (२०७६/७७)				
							<ul style="list-style-type: none"> सर्वेक्षण प्रतिवेदन 	हुनेछ		
प्रतिफल ३.१: विकास प्रक्रियामा वातावरण संरक्षण र जलवायु अनुकूलन कार्य समाहित भएको हुनेछ।	कार्यान्वयनमा रहेको LAPA	संख्या	१८	३०	३६		<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो बार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन जिवका र गैसस प्रगति प्रतिवेदन योजना दस्तावेज अध्ययन र सर्वेक्षण प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> केन्द्र, स्थानीय र समुदाय लगानी र साभेदारीमा बृद्धि हुनेछ संरक्षण साभेदार, गैसस र समुदायको सहभागितामा बृद्धि हुनेछ। 		
	कार्यान्वयनमा रहेको CAPA	संख्या								
	आयोजनाको कूल लागत मध्ये वातावरण संरक्षणमा लगानी रकम	प्रतिशत	२	३.५	५					
	वातावरण संरक्षण र व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रमुख आयोजना (बार्षिक)	संख्या	७	७	७					
प्रतिफल ३.२: वातावरणीय प्रदूषणमा कमी आएको हुनेछ।	EIA/IEE को सुभाव कार्यान्वयन भएका आयोजना	संख्या					<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो नतिजा अनुगमन प्रतिवेदन अध्ययन, आयोजना सम्पन्न प्रतिवेदन र नपा प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> समयानुकल नीति, नियम र कार्यक्रम तर्जुमा हुनेछ। समुदाय सहभागिता बृद्धि हुनेछ। 		
	घरभित्रको धुवाँमुक्त गाविस	संख्या	४	जिल्लाभर	जिल्लाभर					
	प्रति परिवार निष्काशित दैनिक फोहोरमैलाको परिमाण	के.जि.	१.५	२	२					
प्रतिफल ३.३ : फोहोरमैला तथा वातावरणीय सरसफाई कार्य व्यवस्थित भएको हुनेछ।	दैनिकरूपमा फोहोर वर्गीकरण गरी निस्कासित फोहोरमैलाको आयतन	मे.टन	४	५	६		<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो बार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन नमूना सर्वेक्षण प्रतिवेदन नपा र आजिवियो नतिजा अनुगमन प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> समयानुकल नीति, नियम र कार्यक्रम तर्जुमा हुनेछ। समुदाय सहभागिता र कार्यमा बृद्धि हुनेछ। 		
	फोहोरमैला व्यवस्थापन निर्देशिका तर्जुमा र कार्यान्वयनमा रहेका गाविस/नपा	संख्या	२	३	४					
	प्रशोधन गरिएको फोहोरमैला अनुपात	प्रतिशत	५०	६५	८०					
	नियमित सामुदायिक सरसफाईको अभ्यास भएका समुदाय	संख्या	२००	३५०	५००					
असर ४: विपद् जोखिम तथा	जिल्ला विपद् व्यवस्थापन योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन	अवस्था	१	१	१		<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो मद्यावधि र बार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> केन्द्र, स्थानीय र समुदाय लगानी र साभेदारीमा बृद्धि 		
	स्थानीय विपद् व्यवस्थापन योजना तर्जुमा र	संख्या	४०	सवै	सवै					

योजना सारांश	सूचक					पुष्ट्याइँका आधारहरू	पूर्वानुमान		
	विवरण	परिमाण (सम्मको)							
		इकाई	आधारवर्ष (२०७१/७२)	लक्ष्य	अन्तम (२०७४/७५)				
क्षती न्यूनीकरण भएको हुनेछ ।	कार्यान्वयन भएका गाविस/नपा					<ul style="list-style-type: none"> जिदैप्रउस, नेरेसो प्रतिवेदन सर्वेक्षण प्रतिवेदन 	<h3>हुनेछ ।</h3> <ul style="list-style-type: none"> साभेदार, गैसस र समुदाय सहभागितामा बृद्धि हुनेछ । 		
	विपद् व्यवस्थापन कोष कार्यान्वयनमा रहेका गाविस/नपा	संख्या	जिल्लाभर	सबै	सबै				
	विपद् राहत कोष वार्षिक रकम (रु.)	हजारमा							
	विपद्वाट क्षति रकम (रु.)	अर्ब							
प्रतिफल ४.१: विकास प्रक्रियामा विपद् व्यवस्थापन अवधारणाको मूलप्रवाहीकरण भएको हुनेछ ।	विपद्वीडित राहत सहयोगप्राप्त गर्ने परिवार (वार्षिक)	संख्या	६९००	६९००	६९००	<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन शिविभनिडिका प्रतिवेदन जिदैप्रउस, नेरेसो प्रतिवेदन अध्ययन प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> केन्द्र, स्थानीय र समुदाय लगानी र साभेदारीमा बृद्धि हुनेछ । विकास साभेदार र गैससको कार्यक्रम विस्तार हुनेछ । 		
	स्थानीय विपद् व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन (नमूना अभ्यास)	संख्या			जिल्लाभर				
	भूकम्प प्रतिरोधात्मक सार्वजनिक भवन	प्रतिशत							
	वाढी र नदी कटान प्रभावित गाविस	संख्या							
प्रतिफल ४.२: विपद् व्यवस्थापन र उत्थानशिल क्षमता अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।	तालिम प्राप्त जनशक्ति	संख्या				<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो निकाय अनुगमन प्रतिवेदन जिदैप्रउस, नेरेसो र गैसस प्रतिवेदन अध्ययन प्रतिवेदन स्थानीय निकायको प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> केन्द्र, स्थानीय र समुदाय लगानी र साभेदारीमा बृद्धि हुनेछ । संरक्षण साभेदार र गैससको कार्यक्रम विस्तार हुनेछ । समुदाय सहभागिता र कार्यमा बृद्धि हुनेछ । 		
	जिल्ला विपद उद्धार टोली (DDRT)	संख्या	३०	४०	५०				
	सामान्य खोज उद्धार (LSR)	संख्या	२५	४०	४०				
	प्राथमिक उपचार (First Aid)	संख्या	४५	५५	६०				
	चालू पूर्वचेतावनी प्रणाली	संख्या	१	२	३				
	क्रियाशिल निकाय र संघ/संस्था	संख्या	४	८	१०				
	विपद् व्यवस्थापनमा स्थानीय निकायको लगानी	प्रतिशत	३		१०				
गोदामघर		संख्या	०	१	२				
प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू									
१.	जल उन्पन्न प्रकोप नियन्त्रण कार्यक्रम	बजेट (रु. लाखमा)	३१२	१९५०	२१४०	<ul style="list-style-type: none"> वार्षिक समीक्षा, अध्ययन र अनुगमन प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> केन्द्र, स्थानीय निकाय, विकास साभेदार, नीजि 		
२.	वन व्यवस्थापन कार्यक्रम	बजेट (रु. लाखमा)	८१	४३५	४९५				

योजना सारांश	विवरण	सूचक				पुष्ट्याइँका आधारहरू	पूर्वानुमान		
		परिमाण (सम्मको)							
		इकाई	आधारवर्ष (२०७१/७२)	लक्ष्य					
				मद्यावधी (२०७४/७५)	अन्तिम (२०७६/७७)				
३.	भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यक्रम	बजेट (रु. लाखमा)	१८८	८५०	९९२	<ul style="list-style-type: none"> प्रकाशित र प्रसारण भएका सामग्रीहरू सेवाग्राही अभिमत सेवा प्रवाह तथा सुशासन स्थिति प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> क्षेत्रको सहयोग र सहकार्यमा अभिवृद्धि हुनेछ। माग तथा आपूर्ति पक्षको क्षमता जवाफदेहितामा अभिवृद्धि हुनेछ। 		
४.	वातावरण संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	बजेट(रु.लाखमा)	५३	५००	५२१				
५.	विपद् पूर्व तयारी तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	बजेट (रु. लाखमा)	२०००	२२५०	२५००				

४.४.५ वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन सँग सम्बन्धित कार्यनीतिहरु

वन तथा वातावरण क्षेत्रको विषयगत उद्देश्य, असर एवम् प्रतिफलहरू हासिल गर्ने प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउन योजना अवधिमा देहाय बमोजिमका कार्यनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ :

वन व्यवस्थापन तर्फः

- (क) वनको सहभागितामूलक तथा दिगो/वैज्ञानिक व्यवस्थापन गरी उत्पादन तथा उत्पादकत्व बढाउने ।
- (ख) वन पैदावारमा आधारित उद्यमको विकास गरी स्थानिय तथा राष्ट्रिय आपूर्ति गर्ने ।
- (ग) जैविक विविधतामा धनी वन क्षेत्रको पहिचान गरी संरक्षण गर्ने कार्यक्रम लागू गर्ने ।
- (घ) स्थानिय निकायसँग सहकार्य गरी निजी वन विकास गर्ने ।
- (ङ) गरीबी रेखामुनिका जनतालाई कवुलियती वन कार्यक्रम मार्फत गरीबी घटाउनुका साथै वन क्षेत्रको विकास समेत गर्ने ।
- (च) जलवायु परिवर्तनका असरलाई न्युनिकरण गर्न सामुदायिक वनहरूमार्फत कार्यक्रम संचालन गर्ने
- (छ) वन डडेलो व्यवस्थापनमा सम्पुर्ण सरोकारवाला निकाय तथा स्थानिय उपभोक्ता परिचालन गरी आवश्यक कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- (ज) गैरकाष्ठमा आधारित उद्यम विकास तथा व्यवसायिक जडीकुटी खेती प्रविधि विकास तथा प्रवर्द्धन गर्ने ।
- (झ) सामुदायिक वन तथा समग्र वनक्षेत्रमा सुशासन प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक कार्यक्रम संचालन गर्ने ।

भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन तर्फः

- (क) जिल्लाका प्राथमिकता प्राप्त उपजलाधारहरु मध्ये हालसम्म जलाधार व्यवस्थापन क्रियाकलापहरु संचालन नभएका उपजलाधार क्षेत्रहरूमा प्राथमिकता बमोजिम एकिकृत जलाधार व्यवस्थापन कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- (ख) जलाधार व्यवस्थापन र खोला किनारा संरक्षणबाट क्षतिग्रस्त भूमिको पुनर्उत्थान तथा जरगा उकास गरी उपयोग गर्ने ।
- (ग) भूसंरक्षणको उच्च जोखिममा रहेका क्षेत्रहरूमा भूसंरक्षणका क्रियाकलाप कार्यन्वयनमा प्राथमिकता दिने ।
- (घ) भूवनौट अनुसार भूसंरक्षणलाई प्रवर्द्धन गर्ने कृषि प्रणाली तथा वालीनालीको खेतीलाई बढावा दिने ।
- (ङ) संभाव्य जलश्रोत र जल भण्डारहरूबाट कृषकहरूबाट संचालित सिचाई प्रणालीलाई संरक्षण र विकास गरिने ।
- (च) आयमूलक भूसंरक्षण कार्यक्रमहरु जस्तै वाँस रोपण, फलफूल रोपण, अम्रीसो, वावियो, घाँसेवाली, डालेघाँस, आदिको प्रवर्द्धन, विकास र विस्तार गर्ने ।
- (छ) जलाधार व्यवस्थापन कार्यक्रम आयमूलक र वजारमुखी ढाँचामा सञ्चालन गर्ने ।
- (ज) जनसहभागिता र समन्वयात्मक सेवा प्रवाह गरी संरक्षण कार्यहरूमा अपनत्व सृजना र श्रोत परिचालनलाई बढावा दिने ।

(भ) पानीका मूल मूहानहरु, पोखरी, खोला र जमिन संरक्षण जस्ता जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका कृयाकलापहरूलाई प्राथमिकताका साथ सञ्चालन गर्ने ।

जैविक विविधता तर्फः

- (क) जैविक विविधताको पहिचान, संरक्षण, अभिलेखिकरण, प्रचार प्रसार, तथा जैविक विविधिता सम्बन्धी उपजलाई आयमूलक बनाई दिगो व्यवस्थापनको अभ्यास मार्फत गरीब जनताको जिविकोपार्जनमा सुधार ल्याउने ।
- (ख) जैविक विविधताको दिगो संरक्षणमा स्थानिय र आदिवासी जनजातीहरुको परम्परागत ज्ञान, सीप र प्रविधिको उपयोग गर्ने ।
- (ग) मानव र वन्यजन्तुविचको द्वन्द्व व्यवस्थापनको निमित्त आवश्यक कार्यक्रम संचालन गर्ने ।

वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलता तर्फः

- (क) विकास निर्माण कार्यहरु गर्दा प्राविधिक सम्भाव्यता अध्ययन गरी वातावरणमैत्री प्रारूपमा गर्ने ।
- (ख) नदीको विचमा केन्द्रिय वहाव निर्धारण गरी किनाराहरुको संरक्षण गर्ने ।
- (ग) निर्माणाधिन सबै सडक किनाराहरुमा वृक्षारोपण तथा वायोइन्जिनियरिङ्का कृयाकलापहरु अनिवार्य रूपमा संचालन गर्ने ।
- (घ) ढुङ्गा, वालुवा, गिट्टीको व्यवस्थित उत्खनन गर्ने ।
- (ङ) सबै गा.वि.स. र न.पा.हरुमा स्थानिय अनुकूलन योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- (च) वातावरणमैत्री स्थानिय शासनको अवधारणा वमोजिम आर्थिक, सामाजिक तथा भौतिक विकासका कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने ।

विपद व्यवस्थापन तर्फः

- (क) विपद व्यवस्थापन पुर्व तयारी तथा प्रतिकार्यका योजना सञ्चालन गर्ने ।
- (ख) जिल्ला विपद व्यवस्थापन पुर्व तयारी तथा प्रतिकार्य सम्बन्धी कार्यहरु क्लस्टर अनुसार संचालन गर्ने ।
- (ग) विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने कार्य विषयगत योजनामा समावेश गरी सञ्चालन गर्ने ।
- (घ) भौगोलिक क्षेत्रका आधारमा राहात सामाग्री संकलन तथा भण्डारणका लागि गोदामघर निर्माण, ब्लड बैडक र एम्बुलेन्सको व्यवस्था तथा सञ्चालन गर्ने ।
- (ङ) जलवायु परिवर्तन अनुकूलनलाई विपद व्यवस्थापनसँग मूलप्रवाहिकरण गर्ने ।
- (च) स्वच्छ पिउने पानीको आभाव भएका क्षेत्रहरुमा प्राथमिकताका आधारमा पिउने पानी उपलब्ध गराउने ।
- (छ) तालिम प्राप्त विपद प्रतिकार्य समूह बनाई परिचालन गराउने ।
- (ज) संकटासन्तान नक्साङ्कन गरी जिल्ला दैवी प्रक्रोप उद्धार समिति मार्फत विपद व्यवस्थापन कार्ययोजना बनाउने ।
- (झ) जिल्लाका सबै विद्यालयमा प्राथमिक उपचार सम्बन्धी आधारभूत तालिम दिने ।

४.४.६ विषयगत क्षेत्रका प्रमुख कार्यक्रम, आयोजना, अनुमानित बजेट तथा कार्यान्वयन योजना

वन वातावरणा तथा विपद व्यवस्थापन क्षेत्रको उद्देश्य, असर, प्रतिफल, लक्ष्य, विगतको लगानी प्रवृत्ति र जोखिम पक्षलाई मूल आधारमानी प्रमुख आयोजना/कार्यक्रम तथा बजेट देहाय वमोजिम तर्जुमा गरिएको छ।

क्र.सं.	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय तथा बजेटको श्रोत
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
प्रतिफल १.१	वन व्यवस्थापन वैज्ञानिक र सहभागितामूलक भएको हुनेछ।									
१.१.१	सामुदायिक वन विकास कार्यक्रम	संख्या	५५५	९०७५	४९६	५१०	५२५	५४०	५५५	जि.व.का.
१.१.२	राष्ट्रिय वन विकास तथा व्यावस्थापन कार्यक्रम	जिल्ला		५३४०						जि.व.का.
१.१.३	वृक्ष सुधार, वृक्षारोपण तथा निजी वन प्रबर्धन	हेक्टर	७५	६२७५	१५	३०	४५	६०	७५	जि.व.का.
१.१.४	कवुलेति वन तथा पशुविकास कार्यक्रम	कार्यक्रम	१	४१०८	१	१	१	१	१	जि.व.का.निरन्तर
प्रतिफल १.२	जैविक विविधता सुदृढ भएको हुनेछ									जि.व.का.
१.२.१	सीमसार, ताल पोखरि संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	कार्यक्रम	१	३३००	१	१	१	१	१	जि.व.का.निरन्तर
प्रतिफल:२.१	एकीकृत र वैज्ञानिक व्यवस्थापनबाट भूमिको उत्पादकत्व वृद्धि भएको हुनेछ									जि.व.का.
२.१.१	जिल्ला भू संरक्षण कार्यक्रम	जलाधार	८	५००००	८	८	८	८	८	सवै आ.व.मा निरन्तर, जिल्ला भूसंरक्षण कार्यालय

क्र.सं.	नतिजाहरू अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरू	५ वर्षको लक्ष्य		बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय तथा बजेटको श्रोत
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
२.१.२	सामुदायीक एकिकृत जलाधार व्यवस्थापन कार्यक्रम	जलाधार	३	४००००	३	३	३	३	३	सवै आ.व.मा निरन्तर, जिल्ला भूसंरक्षण कार्यालय
प्रतिफल ३.२	वातावरणीय प्रदुषणमा कमी आएको हुनेछ ।									
३.२.१	नविकरणीय ऊर्जा विकास कार्यक्रम	मागमा आधारित	जिल्लाभर	५००००	१	१	१	१	१	
३.२.३	नविकरणीय ऊर्जा प्रविधि सचेतना र सर्वेक्षण कार्यक्रम	गाविस/ नपा	५३/४	१०००						निरन्तर

४.४.७ सरोकारवाला तथा जिम्मेवारी तालिका

वन तथा वातावरण विषयगत योजनाको कार्यान्वयन, सहयोग र समन्वय सहितको जिम्मेवारी देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

प्रमुख कार्यक्रमहरू	प्रमुख जिम्मेवारी		
	कार्यान्वयन	सहयोग	समन्वय
१. वन व्यवस्थापन तथा जैविक विविधता संरक्षण कार्यक्रम	जि.व.का., सेवा प्रदायक संस्था, स्थानीय निकाय, सा.व.उ.स. र गैसस	जि.वि.स., गा.वि.स., न.पा, विकास साभेदार, अ.गै.स.स.	वन तथा वातावरण समिति, जिविस
२. भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यक्रम	जि.भू.का., ज.उ.प्र.नि.डि.का., सेवा प्रदायक संस्था, स्थानीय निकाय, समूह, गैसस	जि.वि.स, गा.वि.स., न.पा, विकास साभेदार, अ.गै.स.स.	वन तथा वातावरण समिति, जिविस
३. वातावरण व्यवस्थापन कार्यक्रम र जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्यक्रम	जि.उ.वा.शा., सेवा प्रदायक संस्था, गैसस, विषयगत कार्यालयहरू	जि.वि.स, गा.वि.स., न.पा, विकास साभेदार, अ.गै.स.स.	वन तथा वातावरण समिति,
४. विपद् पूर्व तयारी तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	ने.रे.सो., सेवा प्रदायक संस्था, गैसस, समूह	जि.वि.स, गा.वि.स., न.पा, विकास साभेदार, अ.गै.स.स.	वन तथा वातावरण समिति, जि.दै.प्र.उ.स

४.५ संस्थागत विकास तथा सुशासन

संस्थागत विकास र सुशासन स्थानीय स्वायत्त शासनका आधारस्तम्भहरू हुन् । स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ र नियमावली २०५६, स्थानीय निकाय आर्थिक प्रशासन नियमावली २०६४, स्थानीय निकाय स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि २०६९ लगायत सम्बन्धित ऐन, नियम, निर्देशिकाले जिविसलाई जिल्ला विकासको समन्वय गर्ने जिम्मेवारी दिएको छ । उपरोक्त कानूनी व्यवस्थाअनुसार जिल्ला विकाससम्बन्धी गतिविधि सञ्चालन तथा सेवा प्रवाहलाई परिणाममुखी र प्रभावकारी बनाउन जिविसको समन्वयकारी भूमिकाको अपेक्षा गरिएको छ । जिल्ला विकासका प्रयासहरुलाई व्यवस्थित, नतिजामूलक तथा प्रभावकारी बनाउन जिविसको समग्र नेतृत्व र विषयगत निकायहरुको विषयगत नेतृत्वमा योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र नतिजा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया संस्थागत हुन आवश्यक देखिन्छ ।

जिविसको समग्र समन्वय र विषयगत निकायहरुको विषयगत क्षेत्रको नेतृत्वमा जिल्ला विकासको विद्यमान स्थितिको चित्रण गर्दै जिल्ला विकासका सम्भावना र आवश्यकताका आधारमा जिल्लाको रणनीतिक तथा वार्षिक योजना तर्जुमा गर्ने, स्वीकृत कार्यक्रम तथा आयोजनाको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने, आयोजना तथा कार्यक्रमको नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने प्रणाली संस्थागत गर्न आवश्यक छ । जिल्ला विकासमा स्थानीय तथा वाट्य श्रोत साधनको पहिचान तथा परिचालन र जिल्ला विकासका सरोकारवालाहरु (सरकारी, गैर सरकारी, निजी र नागरिक) बीच समन्वय, सहकार्य तथा साझेदारीमा जिल्ला विकासका प्रयासहरु व्यवस्थित, नतिजामूलक तथा प्रभावकारी हुन सक्दछ ।

चालू तेह्रौ राष्ट्रिय योजनाले कानूनी शासनको मूल्य तथा मान्यता अनुरूप नागरिक संलग्नता, जवाफदेहिता, पारदर्शिता र भ्रष्टचारमुक्त अवस्थाको सिर्जना र सञ्चालित विकास कार्य तथा प्रवाहित सेवाको प्रभावकारितामा अभिवृद्धि गरी विकास कार्यलाई नतिजामुखी बनाउन जोड दिएको छ । सुशासन ऐन २०६४ र नियमावली २०६५ ले सार्वजनिक निकायहरुले क्षतिपूर्तीसहितको नागरिक बडापत्र, गुनासो सुनुवाई, पारदर्शिता र जवाफदेहिता सहित सेवाग्राहीमैत्री कार्यप्रणाली अपनाउनु पर्ने व्यवस्था गरेको छ । स्थानीय निकाय स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि २०६९ ले जिल्ला विकासका सम्पूर्ण गतिविधि तथा सेवालाई सरल, सुव्यस्थित, सेवाग्राहीमैत्री र जवाफदेही बनाई स्थानीय निकायलाई नागरिकप्रति उत्तरदायी बनाउने व्यवस्था गरेको छ । यसैगरी स्थानीयस्तरका सेवा प्रदायक निकायलाई सेवाग्राहीप्रति जवाफदेही बनाउन उत्तरदायित्व सम्बन्धी संयन्त्रहरुको कार्यान्वयन रणनीति तथा सार्वजनिक सुनुवाई, सार्वजनिक परीक्षण कार्यविधि २०६७ तथा सूचनाको हक सम्बन्धी कानूनी र नीतिगत व्यवस्था गरेको छ ।

४.५.१ विद्यमान स्थिति

स्याङ्गजा जिल्ला विकास समितिले गत ३ वर्षमा कार्यसम्पादन मापनमा औसतमा ६४ अंक प्राप्त गरेको छ । जिल्ला विकास योजना, कार्यक्रम तथा बजेट र प्रगति विवरणहरु स्थानीय पत्रपत्रिका, एफ.एम. लगायत विभिन्न थरीका माध्यमहरुबाट सार्वजनिक भईरहेको छ । स्थानीय निकायबाट संचालित सबै प्रमुख आयोजनाहरुको फरफारक तथा अन्तिम किस्ता भुक्तानी अगावै सार्वजनिक परीक्षण गर्ने गरिएको छ । हालसम्म जिल्लामा जिविस तथा विषयगत कार्यालयहरुबाट प्रवाहित सेवा तथा सुविधामा सेवाग्राहीको सन्तुष्टी मापन गरी सेवा प्रवाहमा सुधार गर्ने प्रयास भने गरेको देखिदैन ।

४.५.२ सम्भावना तथा अवसर विश्लेषण

अध्ययन, विषयगत स्थिति विश्लेषणका आधारमा सहभागितामूलक छलफलबाट पहिचान भएका संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्रका सम्भावना तथा अवसर र उपयोग गर्ने रणनीति देहायअनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

“प्रविधिमा पहुँच, क्षमता विकास र सेवा प्रवाहमा गुणस्तरियता, पारदर्शितामा हाम्रो प्रतिवद्धता” भन्ने सोचका साथ जिल्लाले संस्थागत क्षमता विकासका प्रयास अगाडी बढाउनेछ ।

क. संस्थागत क्षमता विकास :

संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्रको सम्भावना तथा अवसर विश्लेषण	उपयोग गर्ने रणनीति
<ul style="list-style-type: none"> • विषयगत मानव संशाधन स्थानीयस्तरमा कार्यरत रहनु । • भौतिक साधन, सूचना तथा सञ्चार प्रविधि विकास र विस्तार हुनु । • सरकारी, गैरसरकारी, निजी, पेशागत संस्था/कार्यालयको उपस्थिति, कार्य संयन्त्र, स्रोत, संरचना र प्रतिवद्धता उपलब्ध हुनु । • विकास व्यवस्थापन, सेवा प्रवाह र समावेशीकरण सम्बन्धी सान्दर्भिक ऐन, नियम, निर्देशिका र कार्यविधि (सुशासन, सेवा प्रवाह र योजना व्यवस्थापन आदी) कार्यान्वयनमा रहनु । • संस्थागत क्षमता विकासमा सरकार, विकास साभेदार तथा सहयोगी संस्थाहरूको निरन्तर सहयोग रहनु । • क्षमता विकास कार्यक्रमका लागि सेवा प्रदायक उपलब्ध हुनु । • कार्यालयहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उपयोग बढाउनु । • धेरैजसो विषयगत कार्यालयहरूको ग्रामीण तहसम्मको संरचना र संजाल उपलब्ध हुनु । • स्थानीयस्तरमा अभिमुखीकरण, तालिम, भ्रमण सञ्चालन हुनु । • सरकारी निकाय र संघ संस्था, निजि क्षेत्रहरूबीच सहकार्य र साभेदारीमा अभिवृद्धि हुनु । • जिल्लामा रहेका सरकारी कार्यालयहरूमा नागरिक वडापत्रको व्यवस्था र केही कार्यालयमा क्षतिपुर्ति सहितको नागरिक वडापत्र लागु हुनु । 	<ul style="list-style-type: none"> • उपलब्ध नीति, नियम, निर्देशिकाका बारेमा सेवाग्राहीलाई जानकारी दिने तथा पालना अनुगमनको व्यवस्था गरिनेछ । • समसामयिक क्षमता विकासका कार्यहरू नियमित रूपमा सञ्चालन गर्ने र सो कार्यमा सरोकारवाला निकायलाई परिचालन गरिनेछ । • विषयगत निकायको नेतृत्वमा सम्बन्धित क्षेत्रमा कार्यरत निकाय र संघ/संस्थाहरूबीच मासिक बैठक गरी जिविसको नेतृत्वमा हुने बैठकमा छलफलका लागि पेश गर्ने प्रणाली संस्थागत गरिनेछ । • संस्थागत क्षमता र मानव विकास संशाधनमा जोड दिइनेछ । • सूचना र सञ्चार प्रविधिमा आधारित सेवा प्रवाह प्रणाली लागू गरिनेछ । • विकाससँग सम्बन्धित आधारभूत सूचना तथा तथ्याङ्कहरूलाई एकीकृत गर्न तथ्याङ्क व्यवस्थापन गरिनेछ । • तालिम तथा पुनर्ताजगीको व्यवस्था गरिनेछ । • स्थानीय शासन तथा विकास प्रक्रियामा युवाको संलग्नता अभिवृद्धि गरी परिचालन गरिनेछ । • सरकारी कार्यालयहरूमा दरबन्दी अनुसार मानव संशाधन, भौतिक सुविधा, सीपमा अभिवृद्धि गराउनका लागि पहल गरिनेछ । • अनुदान तथा नतिजामूलक कार्यसम्पादनमा वृत्ति विकास प्रणालीको अभ्यास गरिनेछ । • लेखा प्रणाली व्यवस्थित र लेखा परीक्षण प्रतिवेदन सार्वजनिक गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

ख. श्रोत परिचालन :

सम्भावना तथा अवसरहरु	उपयोग गर्ने रणनीति
<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय निकायमा राजस्व र आलेप शाखाको संस्थागत विकास र सुदृढीकरण हुनु । जिल्लामा कृषियोग्य जमीन जलस्रोत तथा बनको प्रचुरता हुनु । जिल्लाबाट कृषि तथा पशुजन्य उपजहरुको खरिद विक्री तथा निकासी हुनु । राजस्व परिचालनमा सार्वजनिक निजी साभेदारीको अभ्यासमा वृद्धि हुनु । विकास साभेदार र गैससको सहयोगमा वृद्धि हुनु जिल्लाका नदी तथा खोलाहरुबाट ढुङ्गा, गिड्डी, बालुबाको बिक्री तथा निकासी हुनु । प्राकृतिक, धार्मिक, साँस्कृतिक, पर्याप्त्यटन (पञ्चासे जंगल सफारी, पिकनीक, च्यापिटड, होमस्टे, बन्जीजम्प प्यारागलाडिङ्ग जस्ता साहसीक खेल) अध्याधिक हुनु । जिल्लामा कृषि, पशुजन्य, खानीजन्य कच्चा पदार्थहरु उपलब्ध हुनु । केन्द्रिय निकायबाट नियमित अनुदान (सशर्त तथा निशर्त) प्राप्त हुनु । नीजि तथा साभेदार संघसंस्थाको सहयोगमा एक क्षेत्र एक उत्पादनको कार्यक्रममा जोड दिइनु । 	<ul style="list-style-type: none"> जिविस, नगरपालिका र गाविसको राजस्व अध्ययन र सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । स्थानीय निकायको आन्तरिक आय (कर, शुल्क, दस्तुर तथा राजस्व बौँडफाँड) को क्षेत्र फराकिलो पारी समयानुकूल आयमा वृद्धि गर्दै लिगिनेछ । स्थानीय निकायको स्वामित्वमा रहेका सडकहरुबाट सवारी कर संकलनको व्यवस्था गरिनेछ । IEE र EIA अध्ययनको आधारमा व्यवस्थित ठेका प्रणाली लागु गरी खानीजन्य वस्तुको विक्री तथा निकासी गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ । सार्वजनिक स्वामित्वमा रहेको र स्वामित्वमा ल्याउन संकिने अचल सम्पत्तीलाई परिचालन गरी आमदानी संकलन गरिनेछ । पर्यटन क्षेत्रहरु व्यवस्थित गरी आय संकलनमा जोड दिइनेछ । राजस्व शाखा र आलेप शाखाको संस्थागत विकास गरी राजस्व वृद्धिलाई मुख्य आधार बनाइनेछ । नीजी तथा गैरसरकारी क्षेत्रसँग साभेदारीका लागि पहल गरिनेछ । सरकारी तथा प्रति जग्गाहरुको पहिचान तथा संरक्षण गरी आयवृद्धिका क्षेत्रमा उपयोग गरिनेछ ।

ग. विकास व्यवस्थापन :

सम्भावना तथा अवसरहरु	उपयोग गर्ने रणनीति
<ul style="list-style-type: none"> जिल्ला वस्तुगत विवरण, श्रोत नक्शा अद्यावधिक हुनु । जिल्ला यातायात गुरुयोजना, क्षमता विकास योजना, विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना, पर्यटन विकास गुरुयोजना लगायतको विषयगत गुरुयोजना तर्जुमा भई कार्यान्वयनमा रहनु । विकास व्यवस्थापन र सेवा प्रवाह सम्बन्धी सान्दर्भिक ऐन, नियम, निर्देशिका र कार्यविधि (सुशासन, सेवा प्रवाह र योजना व्यवस्थापन आदी) को उपलब्धता र पालना अनुगमनको व्यवस्था हुनु । 	<ul style="list-style-type: none"> वस्तुस्थिति विश्लेषण, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र नितिजामूलक अनुगमन तथा प्रतिवेदन प्रक्रियामा सामुदायिक संस्था, गैसस र सञ्चार माध्यमहरुको सहभागिता वृद्धि गरिनेछ । आवधिक जिल्ला विकास योजना र विषयगत गुरुयोजनामा आधारित भई वार्षिक योजना तर्जुमा गरिनेछ । जिल्लाको भू-उपयोग नीति तथा भौतिक विकास योजना तर्जुमा गरिनेछ । गाविसका बडा स्तरसम्म महिला, दलित, जनजाति समन्वय समिती गठन गरी परिचालन गरिनेछ ।

सम्भावना तथा अवसरहरु	उपयोग गर्ने रणनीति
<ul style="list-style-type: none"> सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र सोमा आधारित सूचना र कार्यसम्पादन प्रणालीको व्यवस्था हुनु । योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका विभिन्न चरणमा नागरिक संलग्नताको अभ्यास भईरहनु । आयोजना, कार्यक्रम उपभोक्ता तथा समुदायको सहभागितामा सञ्चालन गर्ने कानूनी, नीतिगत तथा प्रक्रियागत व्यवस्था हुनु । जिविसको नेतृत्वमा विषयगत कार्यालय, गैसस र परियोजनाको सार्वजनिक सुनुवाई, सामाजिक परिक्षण, सार्वजनिक परीक्षण, चौमासिक र बार्षिक समीक्षाको व्यवस्था र अभ्यास हुनु । 	<ul style="list-style-type: none"> विद्यमान ऐन, नियम, कार्यविधि र निर्देशिकाको पालना अनुगमन गरी सार्वजनिक गरिनेछ । उपभोक्ताहरुको लागत तथा प्रत्यक्ष सहभागिता र निगरानीमा योजना कार्यान्वयन गरिनेछ । नितिजामा आधारित अनुगमन तथा उपलब्धी मापन प्रणाली अवलम्बन गरिनेछ । विभिन्न विषयगत क्षेत्रका योजनाहरुको सम्बन्धित विषयगत कार्यालय तथा जिल्लास्तरमा वार्षिकरूपमा नितिजामूलक समीक्षाको व्यवस्था गरी प्राप्त निचोडलाई आगामी वर्षको कार्यक्रममा सम्बोधन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

घ. स्थानीय सुशासन:

सम्भावना तथा अवसरहरु	उपयोग गर्ने रणनीति
<ul style="list-style-type: none"> सुशासन र जवाफदेहिता अभिवृद्धिसम्बन्धी नीति, व्यवस्था र औजारहरु उपलब्ध हुनु (सुशासन र सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन र नियम, उत्तरदायित्व सम्बन्धी कार्यविधिहरुको कार्यान्वयन रणनीति, सामाजिक परीक्षण, सार्वजनिक परीक्षण र सार्वजनिक सुनुवाई कार्यविधि २०६७, सार्वजनिक खर्च, वित्तीय जवाफदेहिता तथा वित्तीय जोखिम न्यूनीकरण कार्ययोजना (PEFA-FRRP) उपलब्ध हुनु ।) सामाजिक उत्तरदायित्व अभिवृद्धि सम्बन्धी कार्यक्रमहरु (सामाजिक जवाफदेहिता सम्बन्धी संयन्त्र, औजार, पालना अनुगमन, नागरिक निगरानी र नागरिक सन्तुष्टी सर्वेक्षण, तेश्रो पक्षको अनुगमन, प्राविधिक परीक्षण) व्यवस्था र सञ्चालन हुनु । विद्युतीय, छापा र अनलाईन सञ्चार माध्यमको उपस्थिति तथा क्रियाशीलता रहनु । योजना तर्जुमा प्रक्रियामा समुदाय, वडा नागरिक मञ्च, नागरिक सचेतना केन्द्र र अन्य समुदायमा आधारित संस्थाहरुको सक्रियतामा बढ्दि हुनु । सुशासन, पारदर्शिता र उत्तरदायित्व सम्बन्धी औजार, श्रोतहरु र प्रशिक्षित प्रशिक्षकहरु उपलब्ध हुनु । सार्वजनिक निकायहरुमा गुनासो सुनुवाई संयन्त्रको 	<ul style="list-style-type: none"> सेवाग्राहीको सन्तुष्टी मापन तथा सेवा प्रदायक र सेवाग्राहीहरु बीच हुने बहश कार्यक्रममा विपन्न र पिछडिएको वर्गको सहभागिता सुनिश्चित गरी प्राप्त सिकाईका आधारमा सेवा प्रवाहलाई क्रमशः सुधार गर्दै लगिनेछ । असल शासन अनुगमन समितिलाई सृदृढीकरण र क्रियाशिल बनाइनेछ । सामाजिक जवाफदेहिता तथा सुशासन अभिवृद्धिका लागि समुदायका नागरिकलाई सुसुचित गरिनेछ । समुदायमा आधारित सञ्चार माध्यमहरुको क्षमता विकास गरी परिचालन गरिनेछ । योजना तर्जुमा तथा अनुगमनलाई समावेशी, सहभागितामूलक र नितिजामूलक बनाइनेछ । कार्यालयको कार्यसम्पादन र सेवा प्रवाहबारे निरन्तर छलफल गरी सुधारका लागि पहल गरिनेछ । सुशासन र जवाफदेहिताका औजारहरु प्रभावकारी तथा नियमित रूपमा कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ । स्थानीय शासन उत्तरदायित्वलाई (LGAF) जिल्लाका सबै नगरपालिका र गाविसमा कार्यक्षेत्र विस्तार गरि कार्यान्वयन गरिनेछ । सबै सार्वजनिक निकायमा क्षतिपूर्ति सहितको सेवा प्रवाह सुनिश्चिता गरिनेछ ।

<p>व्यवस्था हुनु ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● क्षतिपूर्तीसहितको नागरिक वडापत्रको व्यवस्था हुनु । ● निर्णय, योजना तथा बजेट, आयव्यय र प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्ने अभ्यास हुनु । ● सूचना अधिकारीको व्यवस्था र सूचना संप्रेषणको व्यवस्थाको शुरुवात हुनु । 	
--	--

ड. सामाजिक सशक्तिकरण :

सम्भावना तथा अवसरहरु	उपयोग गर्ने रणनीति
<ul style="list-style-type: none"> ● सामाजिक परिचालन, लैङ्गिक समता तथा सामाजिक समावेशीरण नीति, निर्देशिका, बालमैत्री स्थानीय शासन, महिला, दलित, अपाङ्ग, जनजाती लगायत संयन्त्रको व्यवस्था र कार्यक्रम सञ्चालन हुनु । ● वडा नागरिक मञ्च, नागरिक सचेतना केन्द्र लगायत समुदायमा आधारित संस्थाहरुको स्थानीयस्तरमा उपस्थिति तथा क्रियाशीलता । ● सामाजिक परिचालन, सचेतना अभिवृद्धि तथा सामाजिक सशक्तिकरण कार्यहरुमा गैससको सहभागितामा वृद्धि । ● सेवाग्राहीमा सचेतना र जागरुकतामा वृद्धि हुँदै जानु । ● जिल्लामा समुदायमा आधारित संस्था/ समूह गठन र क्रियाशिल हुनु । 	<ul style="list-style-type: none"> ● सामाजिक सशक्तिकरणका क्षेत्रमा कार्यरत संस्थाहरु परिचालन गरी विपन्नता नक्साङ्गत अनुसार प्राथमिकताका आधारमा सामाजिक सशक्तिकरणका लागि पहल गरिनेछ । ● वनामं, नासके, यूवा क्लब, बाल क्लब, महिला सञ्जाल लगायत समुदायमा आधारित संस्थाहरुको क्षमता सुदृढ गरी अनुगमन भूमिकामा वृद्धि गरिनेछ । ● लक्षित वर्ग तथा क्षेत्रका समुदाय, समुदायमा आधारित संस्था, सञ्चार माध्यम, गैसस र संजालहरुको क्षमता विकास गरी सामाजिक सशक्तिकरणका लागि परिचालन गरिनेछ । ● लक्षित वर्गलाई स्थानीय स्रोत साधनमा पहुँच अभिवृद्धिका लागि क्षमता विकास गरिनेछ । ● गैससका कार्यक्षेत्रलाई जिल्लाका सबै गाविसहरुमा सुन्तुलित किसिमबाट सञ्चालन गरिनेछ ।

४.५.३ समस्या विश्लेषण

सहभागितमूलक छलफल गरि पहिचान भएका समस्याहरु देहाय बमोजिम तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

मूल समस्या	कारणहरु	असरहरु
सेवा प्रदायक तथा सेवाग्राहीको क्षमता, कार्य सम्पादन र जवाफदेहिता तथा सेवा सुविधाको उपलब्धता, गुणस्तर र उपयोगमा कमी हुनु ।	<p>समष्टिगत कारणहरु</p> <ul style="list-style-type: none"> • सार्वजनिक सेवा तथा सुविधामा लक्षित वर्ग तथा क्षेत्रको पहुँच र उपयोगमा कमी । • स्थानीय निकायमा लामो समयसम्म निर्वाचित जनप्रतिनिधि नहुनु । • सरकारी र गैससमा कार्यरत कर्मचारी, राजनीतिक प्रतिनिधि र सेवाग्राहीमा जवाफेहितामा कमी । • विकास साभेदारबाट प्राप्त हुन सक्ने स्रोतमा जिल्लाको पहुँच पुग्न नसक्नु । • सबै समस्या सम्बोधनकालागी केन्द्रमा भरपर्नु । • सरकारी र नीजि क्षेत्र बीच समन्वय र साभेदारीमा कमी । • जिल्ला विकासको समष्टिगत स्थितिको विषयगत रूपमा एकीकृत, लैंगिक र सामाजिक रूपमा खण्डीकृत अद्यावधिक तथ्याङ्को कमी तथा तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणाली नहुनु । • अन्तरसंबन्धित विषयहरू जस्तै: पर्यटन, संस्कृति, सामाजिक जागरण, हरियाली तथा वातावरण व्यवस्थापन, रोजगारी, संस्थागत विकास तथा सुशासनजस्ता विषयको तथ्याङ्क उपलब्धतामा कमी । • जिल्ला विकासका अग्रणी तथा प्राथमिकताका क्षेत्रहरूको उपयुक्त नीति, योजना र नितिजामुखी कार्यक्रममा कमी । • आयोजना सञ्चालन गर्दा मानव स्वास्थ्य र वातावरणमा ध्यान कम जानु । • स्थानीय शासन र निर्णय प्रक्रिया समावेशी, पारदर्शी र नितिजामूलक नहुनु । • सेवा प्रदायक तथा सेवाग्राहीमा जिम्मेवारी र जवाफदेहिताको कमी तथा अनियमिततामा बृद्धि । • लक्षित वर्ग, समुदाय तथा क्षेत्रको आधारभूत अधिकार तथा सेवा सुविधाको उपयोगबाट अझै बञ्चित हुनु । • निर्णय प्रक्रिया, संरचना तथा सेवा प्रवाह समावेशी तथा लक्षित वर्गमुखी नहुनु । 	<p>समष्टिगत असरहरु</p> <ul style="list-style-type: none"> • आमजनताको सेवा र सुविधा पहुँचमा कमी । • सेवा प्रदायक र सेवाग्राहीमा जिम्मेवारी, अपनत्व र जवाफदेहिताको कमी । • विपन्नता, बेरोजगारी एवं जोखिममा बृद्धि । • दक्ष व्यक्तिहरू विदेश पलायन हुनु । • जनतामा निराशा उत्पन्न हुनु ।

मूल समस्या	कारणहरु	असरहरु
	<p>संस्थागत क्षमता विकास</p> <ul style="list-style-type: none"> स्थानीय निकायको संस्थागत क्षमता कमजोर भएको गैसस, सामुदायिक संस्थाहरु, नागरिक समाजको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धिमा कमी रहेको । मानवीय संसाधन विकासमा प्रर्याप्त ध्यान पुग्न नसकेको । सार्वजनिक निकायबाट प्रदान गरिने सेवा तथा सुविधा, नागरिकको जिम्मेवारी र ऐन नियमबारे सेवाग्राही विशेष गरी लक्षित वर्गलाई जानकारीको कमी । कार्यसम्पादनमा ढिलासुस्ती तथा संस्थागत अभिलेख व्यवस्थित नहुनु । सेवा प्रदायक निकायको संस्थागत क्षमता र भौतिक एवं कार्य वातावरणमा कमी । सेवा प्रदायक निकायहरूको कार्यक्रम संचालनमा दोहोरोपना । लक्षित वर्ग, समुदाय, क्षेत्रका नागरिक र समुदायमा आधारित संस्थाहरुको योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन क्षमतामा कमी । नतिजामूलक कार्यसम्पादन प्रणाली अनुसार उत्कृष्ट काम गर्नेलाई पुरस्कृत एवं गर्न नसक्नेलाई सुधार्ने पद्धति नहुनु र कर्मचारीमा मनोवल तथा उत्प्रेरणाको कमी । संस्थागत क्षमता कमजोर हुनु र सुशासनको प्रत्याभूति नहुनु । क्षमता विकास (संस्थागत र कार्यक्षमता) मा प्रर्याप्त बजेट विनियोजन नहुनु । संस्थागत क्षमता र मानव संशाधनमा कमी तथा नतिजा उपलब्धीमूलक नहुनु । कर्मचारीहरूमा समयसापेक्ष मानव संशाधन विकास तथा वृत्ति विकासका अवसरहरूमा कमी हुनु । तालिमबाट प्राप्त ज्ञान, सीपलाई व्यवहारमा रूपान्तरण गर्ने परिपाटीमा कमी । सरकारी कार्यालयहरूमा सूचना प्रविधिको उपयोग गरी कार्यसम्पादन सुधारमा कमी । फिल्डमा कार्यरत कर्मचारीहरूमा उत्प्रेरणा र मनोवल कमी 	<p>संस्थागत क्षमता विकास</p> <ul style="list-style-type: none"> नागरिकहरु चुस्त र पारदर्शी शासन प्रणालीबाट बच्चित हुनु जनताका माग र चाहना अनुसारका सेवा सुविधा उपलब्ध गराउन नसक्नु पिछाडिएको क्षेत्रको विकासमा विशेष ध्यान नजानु तथा ओझेलमा पर्नु ।

मूल समस्या	कारणहरु	असरहरु
	<ul style="list-style-type: none"> • केही सरकारी सेवा प्रदायक कार्यालयको आफ्नो/व्यवस्थित भवन नहुनु। • सार्वजनिक सेवा प्रदायक निकाय/संस्थामा भौतिक सुविधा, प्राविधिक मानव संशाधन, प्राविधिक ज्ञान, सीप र अनुभवको कमी। • कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहत तथा अनुसन्धानमूलक कार्य प्रणालीको नीति र अभ्यास नहुनु। • कार्यसम्पादनमा ढिलासुस्ती लगायत संस्थागत अभिलेख व्यवस्थित नहुनु। • सरकारी कार्यालय र संघ संस्थामा कार्यरत कर्मचारी, नागरिकहरुमा समेत जवाफदेहिता र अपनत्वको कमी। • सरकारी निकायहरुमा सूचना तथा तथ्याङ्क प्रणाली व्यवस्थित नहुनु। <p>श्रोत परिचालन</p> <ul style="list-style-type: none"> • आन्तरिक स्रोत र साधनको उचीत उपयोग र परिचालन हुन नसकेको। • स्थानीय निकायको आन्तरिक आय संकलन र परिचालनमा कमी। • स्थानीय निकाय, गैसस र समुदायको श्रोत परिचालन क्षमतामा कमी। • केन्द्रवाट निर्देशित कार्यक्रमबाट स्थानीय माग सम्बोधन गर्न कठिनाई। • राजस्व संकलन, अन्तरनिकाय बाँडफाँड र परिचालनमा कानूनी तथा नीतिगत अड्चन र भन्फट हुनु। • स्रोतको परिचालनबाटे सम्बन्धित निकाय र आमजनतामा जानकारी तथा चासोमा कमी। • स्विकृत आयोजना तथा कार्यक्रममा बजेट समयमा निकासा नहुनु तथा स्विकृत रकम भन्दा कम रकम निकासा हुनु। • उपलब्ध स्रोत साधनहरुको अधिकतम परिचालन तथा प्रभावकारी उपयोगमा कमी। • स्थानीय निकायको आयका क्षेत्र तथा संकलन दर (कर, दस्तुर तथा शुल्क) प्रणाली वैज्ञानिक हुन नसक्नु • कर, दस्तुर तथा शुल्कका दरहरु समयानुकूल 	

मूल समस्या	कारणहरू	असरहरू
	<p>परिमार्जन नहुनु ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • कर दण्ड होइन दायित्व हो भन्ने कुरा आमजनतामा स्पष्ट नहुनु र सार्वजनिक निकायको काम कारवाहीमा जनविश्वासको कमी हुनु । • जिल्लाका जग्गा जमिनहरूको सरकारी दररेट खरिद बिक्री दर भन्दा धैरै न्यून हुनु । <p>विकास व्यवस्थापन</p> <ul style="list-style-type: none"> • आयोजनाहरूको अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा सुपरीवेक्षण नतिजामूलक र प्रभावकारी नहुनु । • जिल्ला विकासका अग्रणी तथा प्राथमिकताका क्षेत्र सम्बन्धी उपयुक्त नीति, योजना र नतिजामुखी कार्यक्रम समेत तर्जुमा नहुनु । • जिल्ला विकासका वार्षिक, रणनीतिक/विषयगत गुरुयोजनाको योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको अवस्था फितलो हुनु । • योजना तर्जुमा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन सूचनामा आधारित तथा नतिजामूलक नहुनु । • जिल्लाको एकीकृत र वहुविषयगत आवधिक योजना तर्जुमा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समयमा हुन नसक्नु । • जिल्लाको विकासको समष्टिगत स्थितिको विषयगत रूपमा एकीकृत, लैंगिक तथा सामाजिक रूपमा खण्डीकृत अद्यावधिक तथ्याङ्को कमी तथा अद्यावधिक हुन नसक्नु । • अन्तरसम्बन्धित विषयहरू जस्तै: पर्यटन, संस्कृति, सामाजिक जागरण, हरियाली तथा वातावरण व्यवस्थापन, रोजगारी, संस्थागत विकास तथा सुशासन जस्ता विषयको तथ्याङ्क उपलब्धतामा कमी । • विकास प्रक्रियामा जनसहभागिता र अपनत्व अत्यन्त कमजोर बन्दै जानु तथा सहभागिता औपचारिकता सिमित हुनु । • योजना तर्जुमा पढ्दती समयानुकुल र व्यवस्थित हुन नसक्नु । • आयोजना छनौट तथा बजेट विनियोजन तथ्यमा आधारित (Evidence Based) नहुनु एवं प्राथमिकताका आधारमा स्रोत विनियोजन नहुनु । • योजना छनौटमा जनताको अर्थपूर्ण सहभागितामा 	<p>विकास व्यवस्थापन</p> <ul style="list-style-type: none"> • आयोजनाको दीगो सञ्चालन र व्यवस्थापन नहुनु । • तथ्याङ्कको कमीको कारण नतिजामा आधारित योजना तर्जुमा र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली लागू हुन नसक्नु । • सेवाग्राहीमा अपनत्वमा कमी • दीर्घकालीन महत्वका आयोजनाहरू छनौट र कार्यान्वयन हुन नसक्नु । • कार्यसम्पादनमा ढिलासुस्ती तथा संस्थागत अभिलेख व्यवस्थित नहुनु । • आयोजना समयमा सम्पन्न नहुनु तथा गुणस्तर कमजोर हुनु । • कार्यक्रममा दोहोरोपना र लागतमा वृद्धि हुनु । • विकासको प्रतिफलको वितरण असमान हुनु ।

मूल समस्या	कारणहरु	असरहरु
	<p>कमी तथा आयोजना निर्माण पछि स्थानीय जनताको चासोमा कमी ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • आयोजनाका विभिन्न चरणहरुमा समन्वय र सहकार्यमा कमी । • योजना व्यवस्थापनमा लक्षित वर्गको सहभागिता कमजोर हुनु । • स्थानीय श्रोत साधन सीपको पहिचान, प्रवर्द्धन र व्यवस्थापनमा कमी । • विकास कार्यको नतिजा अनुगमन र असर लेखाजोखा हुन नसक्नु । • योजना तर्जुमामा दीर्घकालीन दृष्टिकोणको कमी । • आयोजना संचालन गर्दा मानव स्वास्थ्य र बातावरणमा ध्यान कम जानु । • दीर्घकालीन महत्वका आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट र कार्यान्वयन हुन नसक्नु । • उपलब्ध स्रोत साधन र जनताको अपेक्षा बीच तालमेल नहुनु । • आवश्यकता र मागका आधार योजना तर्जुमा र बजेट विनियोजन नहुनु । • जनसहभागितामुलक योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन हुन नसक्नु । • सेवा प्रवाहको नियमित र प्रभावकारी अनुगमन, मूल्याङ्कनको कमी हुनु । • योजना अनुगमनलाई कम महत्व दिने परिपाटी विद्यमान रहनु । • समयमै रकम निकासा भई आयोजना समयमै शुरू र सम्पन्न नहुनु । • दातृ संस्थाहरुको सहयोग तथा समन्वयमा कमी रहेको • अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणाली कमजोर रहेको । • हचुवाको भरमा योजना छनौट गर्ने प्रवृत्तीमा बृद्धि भएको । • व्यवस्थित सूचना संयन्त्रको विकास भई नसकेको <p>स्थानीय सुशासन</p> <ul style="list-style-type: none"> • पिछडिएको समुदाय तथा क्षेत्रको विकासमा विशेष ध्यान नजानु र ओभेलमा पर्नु । • सेवाग्राही विशेष गरी पिछडिएको वर्ग र क्षेत्रप्रति 	<p>असरहरु</p> <p>स्थानीय सुशासन</p> <ul style="list-style-type: none"> • सुशासन र जवाफदेहिता अति न्यून हुनु । • आयोजना समयमा सम्पन्न

मूल समस्या	कारणहरू	असरहरू
	<p>सेवा प्रदायक निकायहरूको ध्यान कम जानु र जवाफदेहीतामा कमी ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • सेवा लिने र दिने शैली परम्परागत हुनु । • सार्वजनिक सेवा प्रवाह प्रक्रियामा समुदायको सहभागिता र अपनत्वको कमी । • धेरैजसो सार्वजनिक निकायका कार्यालय प्रमुखहरूको कार्य कक्ष सर्वसाधारणहरूको पहुँचमा नहुनु । • संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह, विकास व्यवस्थापन र सुशासनसँग सम्बन्धित कानूनी व्यवस्था, औजार तथा रणनीतिहरूको राजनीतिक, प्रशासनिक र नागरिकस्तरबाट परिपालनामा कमी । • सार्वजनिक निकायबाट उपलब्ध हुने सेवा तथा सुविधा, नागरिकको जिम्मेवारी र आवश्यक कागजातबारे लक्षित वर्गलाई जानकारीको कमी । • नागरिक वडापत्र लक्षित वर्गमा ज्ञान नहुनु तथा जानकारीको कमी । • सेवा प्रवाहको नियमित र प्रभावकारी अनुगमन, मूल्याङ्कनको कमी । • सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया भन्नफटिलो हुनु तथा व्यवहारिक नहुनु । • सेवा प्रवाहको नियमित र प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको कमी । • श्रोतको दुरुपयोग तथा भ्रष्टचारका घटना वृद्धिमा कमी नहुनु । <p>सामाजिक सशक्तिकरण र लक्षित वर्गको मूलप्रबाहीकरण</p> <ul style="list-style-type: none"> • लक्षित वर्गको वास्तविक विवरण अध्ययन र आवश्यकता पहिचान नहुनु । • लक्षित वर्ग कार्यक्रमको लगानी र प्रतिफलको अध्ययन नहुनु । • लैंगिक तथा सामाजिक विभेद कायम रहनु । • स्थानीय नीति निर्माण प्रक्रिया र संरचनामा महिला, बालबालिका, अपाङ्ग भएका तथा पछाडि पारिएका वर्गको सहभागितामा कमी । • सरकारी निकाय तथा सार्वजनिक संरचनाहरू अपाङ्गतामैत्री नहुनु । • लक्षित वर्गलाई विनियोजन स्रोतको सही रूपमा 	<p>नहुनु तथा गुणस्तर कमजोर हुनु ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • स्रोत साधनको अपव्यय हुनु • आयोजनाहरूले लक्षित वर्ग र क्षेत्रलाई सम्बोधन गर्न र उचित प्रतिफल दिन नसक्नु • वातावरणमा प्रतिकूल असर पर्नु तथा विपद्वाट क्षतीमा वृद्धि हुनु । • जनतामा निराशा उत्पन्न हुनु • लक्षित वर्ग र क्षेत्रमा उपलब्ध सेवा तथा सुविधा गुणस्तरीय नहुनु तथा उपलब्ध सेवा सुविधाको उपयोग कम हुनु । • सार्वजनिक सेवा प्रवाह समावेशी, उपलब्धीमूलक र प्रभावकारी नहुनु । • भ्रष्टाचार र अनमियतामा वृद्धि हुनु । <p>सामाजिक सशक्तिकरण र लक्षित वर्गको मूलप्रबाहीकरण</p> <ul style="list-style-type: none"> • विकास प्रतिफलमा कमी तथा वितरण असमान हुनु । • लक्षित वर्गले सेवा तथा सुविधाको उपयोग गरी फाईदा लिन नसक्नु । • विपन्न, पिछडिएको वर्ग तथा क्षेत्र तोकिएका सेवा सुविधाबाट बञ्चित हुनु । • विकास कार्य तथा आयोजनाहरूले लक्षित वर्ग
	<p>सामाजिक सशक्तिकरण र लक्षित वर्गको मूलप्रबाहीकरण</p> <ul style="list-style-type: none"> • विकास प्रतिफलमा कमी तथा वितरण असमान हुनु । • लक्षित वर्गले सेवा तथा सुविधाको उपयोग गरी फाईदा लिन नसक्नु । • विपन्न, पिछडिएको वर्ग तथा क्षेत्र तोकिएका सेवा सुविधाबाट बञ्चित हुनु । • विकास कार्य तथा आयोजनाहरूले लक्षित वर्ग 	

मूल समस्या	कारणहरु	असरहरु
	<p>परिचालन नहुनु ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • पहुँचवालाहरुले बढी लाभ लिने परिपाटी कायम रहनु । • सेवा प्रदायक निकायहरुको सेवाग्राही विशेष गरी पिछडिएको वर्ग प्रतिको जवाफदेहीतामा कमी । 	<ul style="list-style-type: none"> • क्षेत्रलाई सम्बोधन गर्न र उचित प्रतिफल दिन नसक्नु • आयोजनाहरुले लक्षित वर्ग क्षेत्रलाई सम्बोधन गर्न र उचित प्रतिफल दिन नसक्नु

४.५.४ योजना सोच तालिका

संस्थागत विकास क्षेत्रको विषयगत सोच तालिका देहाय बमोजिम प्रस्तुत गरिएकोछ ।

योजना सारांश	विवरण	इकाई	सूचक			पुष्ट्याईका आधारहरु	पूर्वानुमान	
			आ.व.सम्मको अवस्था					
			आधारवर्ष (२०७१/७२)	लक्ष्य	मध्यावधि (०७४/७५)	अन्तिम (०७६/७७)		
विषयगत उद्देश्य सेवा प्रदायक र सेवाग्राहीको कार्य सम्पादन, क्षमता र जवाफदेहिता अभिवृद्धि गरीसेवा सुविधाप्रवाह गुणास्तरीय, नति जामूलक र प्रभावकारी बनाउने	क्षतिपूर्तिसहितको नागरिकबडापत्र लागू गरी सेवा प्रवाह गर्ने निकाय	संख्या	३	६५	१०४	● आजिवियो अन्तिम, मध्यावधि र वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन	● उपलब्ध ऐन, नियम निर्देशिका पालनामा बृद्धि हुनेछ	
	सेवाग्राही सन्तुष्टी मापनको पद्धति नियमित अभ्यास गर्ने सार्वजनिक निकाय	संख्या	०	५५	११०	● नागरिक सन्तुष्टी सर्वेक्षण प्रतिवेदन	● संबन्धित केन्द्रिय निकायबाट कार्यक्रम र बजेट उपलब्ध हुनेछ ।	
	सार्वजनिक निकायले निर्वाह गरेको सामाजिक जिम्मेवारीको लेखाजोखा सहित सामाजिक परीक्षण गरी प्रतिवेदन सार्वजनिक एवं कार्यान्वयन गर्ने सार्वजनिक निकाय (जिविस र नपा)	संख्या	४८	९६	१३४	● सामाजिक परीक्षण तथा पालना अनुगमन प्रतिवेदन	● नागरिक निगरानी तथा जवाफदेहिता अभिवृद्धि भएको हुनेछ	
	सार्वजनिक निकायहरुको कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था पालना गराउने कार्य (LGAF)स्थानीय शासन उत्तरादायी संयन्त्र	संख्या	३१	४५	५८	● संचार माध्यममा प्रकाशित सामग्रीहरु	●	
असर १: सेवा प्रदायक निकाय तथा लक्षित वर्गको संस्थागत क्षमता विकास भएको हुनेछ ।	कार्यक्रम खर्च अनुपात जिविस विषयगत कार्यालय गाविस नपा गैसस	प्रतिशत	१० ४० ३० १० १०		१० ४० ३० १० १०	● आजिवियो मध्यावधि र वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन	● केन्द्र, स्थानीय र विकास समेदार निकायका लगानी बृद्धि हुनेछ,	
	न्युनतम् भौतिक पूर्वाधारसहित आफ्नै कार्यालय भवन भएका कार्यालय (गाविस भवनहरु सहित ८१ वटा सरकारी भवनहरु भूकम्पका कारण पूर्ननिर्माण गर्नुपर्ने छ)	संख्या	८१	९०	१०४	● न्यूशकास मूल्याङ्कन प्रतिवेदन	● उपलब्ध ऐन, नियम निर्देशिका पालनामा बृद्धि हुनेछ	
	क्षमता विकास योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने स्थानीय निकाय	संख्या	१	३०	५८	● अध्ययन तथा सर्वेक्षण प्रतिवेदन	● सम्बन्धित केन्द्रिय तथा निकायबाट कार्यक्रम र बजेट उपलब्ध हुनेछ ।	
	संगठन विकास अध्ययनअनुसार संरचना स्विकृत भई लागू गर्ने स्थानीय निकाय	संख्या	१	३०	५८	● क्षमता विकास योजना दस्तावेज		
	न्यूनतमशर्त पूरा गरी प्राप्त कार्यसम्पादन मापन स्कोर (जिविस)	अंक	६३	८१	९०	● संगठन विकास अध्ययन दस्तावेज		

योजना सारांश	विवरण	इकाई	सूचक			पुष्ट्याईका आधारहरु	पूर्वानुमान	
			आ.व. सम्मको अवस्था					
			आधारवर्ष (२०७९/७२)	लक्ष्य	मध्यावधि (०७४/७५)	अन्तिम (०७६/७७)		
	न्यूनतमशर्त पुरा गरी उत्कृष्ट कार्य सम्पादन गर्ने गाविस/नपा	संख्या	४६	५३	५७			
	क्षमता विकास कार्यक्रमबाट लाभान्वित	जना	३००	१०००	१५००			
प्रतिफल १.१: जिल्ला, स्थानीय तहका निकाय र सेवा केन्द्रमा भौतिक सुविधा र कार्य वातावरणमा अभिवृद्धि भएको हुनेछ।	इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध गाविस र सेवा केन्द्र तथा श्रोत केन्द्र आफै वेवसाइट भई नियमित अद्यावधिक गर्ने स्थानीय निकाय र कार्यालय (जि.वि.स, न.पा. ४, को.ले.नि.का. र जिल्ला निर्वाचन, शिक्षा)	संख्या	२०	८०	९०४	● आजिवियो बार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन ● न्यूशकास मूल्याङ्कन प्रतिवेदन ● अध्ययन तथा सर्वेक्षण प्रतिवेदन ● नेपाल टेलिकम तथा विषयगत कार्यालयको प्रतिवेदन	● केन्द्र, स्थानीय र विकास साभेदार निकायका लगानी वृद्धि हुनेछ ● दूरसञ्चार तथा इन्टरनेट सेवाको प्रभावकारिता वृद्धि हुनेछ ● विद्युत सुविधा विस्तार हुनेछ।	
प्रतिफल १.२: सेवा प्रदायक निकायमा मानव संशाधन व्यवस्थापन तथा दक्षता र सेवाग्राही लक्षित वर्गको क्षमता विकास भएको हुनेछ।	आवश्यक र दरबन्दीअनुसार गाविस, सेवा केन्द्र, कार्यालय र संघ/संस्थामा कार्यरत मानव संसाधन कम्प्युटरमा आधारित अभिलेख प्रणाली र सूचना प्रविधिमा आधारित भई सेवा प्रदान गर्ने गाविस र कार्यालय विषयगत तालिम लिई दक्षता तथा सीप अभिवृद्धि भएका कर्मचारी र पदाधिकारी	प्रतिशत	२०	६०	१००	● आजिवियो बार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन ● न्यूशकास मूल्याङ्कन प्रतिवेदन ● अध्ययन र सर्वेक्षण प्रतिवेदन ● विषयगत कार्यालयको प्रतिवेदन	● केन्द्र, स्थानीय र विकास साभेदार निकायका लगानी वृद्धि हुनेछ ● क्षमता विकास योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन हुनेछ ● विकास साभेदार र गैससको सहयोगमा वृद्धि हुनेछ।	
असर २: विकास प्रक्रियामा स्रोत परिचालन दक्ष, पारदर्शी र प्रभावकारी भएको हुनेछ।	विभिन्न श्रोतबाट जिल्लामा संकलन हुने राजस्व रकम (रु.) कुल बजेटमा स्थानीय आयको योगदान (राजश्व बाँडफाँडसहित) कुल बजेटमा केन्द्रीय स्रोतको योगदान कुल बजेटमा गैसस रविकास साभेदारको योगदान जिविसको आन्तरिक आयको वृद्धिदर बार्षिक बेरुजु फछ्यौट दर	हजार	१२,२७००० ००.००	२३,००००० ००.००	३४,००,०००० ००.०	● आजिवियो मध्यावधि तथा बार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन ● विषयगत निकाय बार्षिक प्रतिवेदन ● स्थानीय निकायको आर्थिक प्रतिवेदन ● न्यूशकास मूल्याङ्कन र	● ऐन नीति नियम निर्देशिकाको समय सापेक्ष परिमार्जन र पालना वृद्धि हुनेछ ● राजनीतिक दलबीच सहमति र सहयोग वृद्धि हुनेछ ● राजश्व सुधार कार्य	

योजना सारांश	सूचक					पुष्ट्याईका आधारहरु	पूर्वानुमान	
	विवरण	इकाई	आ.व.सम्मको अवस्था					
			आधारवर्ष (२०७१/७२)	लक्ष्य	मध्यावधि (०७४/७५)	अन्तिम (०७६/७७)		
प्रतिफल २.१: स्थानीय विकासका स्रोत तथा स्रोत परिचालन क्षमता अभिवृद्धि भएको हुनेछ।	आन्तरिक आयको अध्ययन गरी आय प्रक्षेपण तथा राजस्व प्रशासन सुधार गर्ने स्थानीय निकाय	संख्या	५	३२	५८		अध्ययन प्रतिवेदन	योजना लागू हुनेछ
	प्रक्षेपण अनुसार आय असुली	प्रतिशत	१००	१००	१००		● आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन	● आन्तरिक आय परिचालन वातावरण अनुकूल हुनेछ।
	आन्तरिक आय परिचालन तथा राजस्व प्रशासनसम्बन्धी तालिम प्राप्त कर्मचारी र पदाधिकारी	संख्या	२	३०	५८		● स्थानीय निकायको आर्थिक प्रतिवेदन	● एन, नीति नियम र निर्देशिकाको समय सापेक्ष परिमार्जन हुनेछ।
प्रतिफल २.२: स्रोत परिचालन प्रक्रिया पारदर्शी र व्यवस्थित भएको हुनेछ।	स्वीकृत बजेट तथा खर्चको नियमित सार्वजनिक गर्ने (वेबसाइट, सचार माध्यम, सूचनापाठी, अन्तर्रकिया) - स्थानीय निकाय - विषयगत कार्यालय - गैसस	संख्या	५ २५ ५	३२ ३५ १८	५८ ४२ २८		● आजिवियो मध्यावधि र वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन	● एन, नीति, नियम निर्देशिकाको समय सापेक्ष परिमार्जन हुनेछ।
	जिल्ला विकास प्रक्रिया सक्रिय सहभागि गैसस/अगैसस	संख्या	२८	३५	५०		● स्थानीय निकायको आर्थिक प्रतिवेदन	● जिल्ला विकास प्रयासमा नीजि र समुदायको लगानी वृद्धि हुनेछ।
	श्रोत परिचालन सम्बन्धी गुनासो र सुनुवाई	संख्या	३७	१५	००		● अध्ययन तथा सर्वेक्षण प्रतिवेदन	
असर ३: योजना तथा बजेट तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमनसमावेशी, नतिजामूलक र प्रभावकारी भएको हुनेछ।	रणनीतिक योजना तर्जुमा भएका विषय क्षेत्रहरु	संख्या	१६	३३	५८		● आजिवियो मध्यावधि तथा वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन	● एन, नीति नियम र निर्देशिकाको समय सापेक्ष परिमार्जन तथा पालनामा वृद्धि हुनेछ।
	कार्यतालिकाअनुसार कार्यक्रम संचालन गर्ने स्थानीय निकाय/विषयगत कार्यालय	संख्या	८०	९०	१०४		● पालना अनुगमन सम्बन्धी प्रतिवेदन	● राजनीतिक दल बीच सहमति तथा सहयोग वृद्धि हुनेछ।
	तेस्रो पक्षबाट अनुगमन भएका आयोजना तथा कार्यक्रम	संख्या	०६	२०	३६		● स्थानीय निकायको आर्थिक प्रतिवेदन	
	गाउँविकास योजनामा वनामं र नासकेले माग गरेको आयोजना तथा कार्यक्रममा बजेट विनियोजन	प्रतिशत	८०	९०	१००		● रणनीतिक योजना दस्तावेजहरु	
	गाउँविकास योजनामा सिविओले माग गरेको आयोजना तथा कार्यक्रममा बजेट विनियोजन	प्रतिशत	२०	३०	४५			
प्रतिफल ३.१: योजनातथा बजेट तर्जुमा समावेशी र नतिजामा	सहभागितामूलक योजना तर्जुमा प्रक्रियाबाट स्विकृत कूल आयोजना मध्ये सिवियोबाट माग भई आएका आयोजना	प्रतिशत	८०	९०	१००		● आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन	● उपलब्ध नीति, नियम र निर्देशिका परिपालना
	सहभागितामूलक योजना र बजेट तर्जुमा प्रक्रियामा	संख्या	१५०००	२५०००	३०,०००			

योजना सारांश	विवरण	इकाई	सूचक			पुष्ट्याईका आधारहरु	पूर्वानुमान	
			आ.व.सम्मको अवस्था					
			आधारवर्ष (२०७१/७२)	लक्ष्य	मध्यावधि (०७४/७५)	अन्तम (०७६/७७)		
आधारित भएको हुनेछ।	सहभागि सरोकारवाला तथा नागरिक संस्था						<ul style="list-style-type: none"> विषयगत निकाय वार्षिक प्रतिवेदन न्यूशकास मूल्याङ्कन प्रतिवेदन समास्थाविमको प्रतिवेदन अध्ययन तथा सर्वेक्षण प्रतिवेदन 	<h4>हुनेछ</h4> <ul style="list-style-type: none"> गैसस तथा साफेदार र स्थानीय निकाय विच सहकार्य वृद्धि हुनेछ राजनीतिक दल बीच सहमति तथा सहयोग वृद्धि हुनेछ
	सहभागितामूलक योजना तथा बजेट तर्जुमा प्रक्रियामा सहभागि गैसस तथा विकास साफेदार	संख्या	२८	३५	५०			
	सहभागितामूलक योजना तथा बजेट तर्जुमा प्रक्रियामा महिलाको सहभागिता	प्रतिशत	२०	३३	५१			
प्रतिफल ३.२:	वार्षिक कार्ययोजना तयार गरी स्विकृत गर्ने स्थानीय निकाय	संख्या	५८	५८	५८		<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन अध्ययन तथा सर्वेक्षण प्रतिवेदन अभिलेख, दस्तावेज, मिडिया प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> एन, नीति नियम र निर्देशिकाको पालना वृद्धि हुनेछ राजनीतिक दल बीच सहमति तथा सहयोग वृद्धि हुनेछ
	वार्षिक कार्ययोजनाको पालना	प्रतिशत	९०	९८	१००			
	समयमा सम्पन्न हुने आयोजना र कार्यक्रम	प्रतिशत	८५	९५	१००			
प्रतिफल ३.३:	अनुगमन तथा प्रतिवेदन हुने माध्यम	संख्या	०३	३०	५८		<ul style="list-style-type: none"> आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन योजना प्रतिवेदन अध्ययन प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> एन, नीति नियम र निर्देशिकाको पालना वृद्धि हुनेछ नअम् र प्रतिवेदन प्रणाली संस्थागत भएको हुनेछ।
नतिजामूलक अनुगमन तथा प्रतिवेदन प्रणाली अनुशारण भएको हुनेछ।	गुनासो सुनवाईको प्रभावकारी व्यवस्था भई लागू गर्ने सार्वजनिक निकाय	संख्या	३०	६५	१०४			
असर ४:	जिल्लामा सुशासनका क्षेत्रमा क्रियाशील नागरिक समाजका संस्था नियमित सार्वजनिक सुनवाई आयोजना गरी प्रतिवृद्धता कार्यान्वयन गर्ने गाविस	संख्या	३	५	६			
स्थानीय विकास तथा निर्णय प्रक्रिया समावेशी, पारदर्शी र जवाफदेही भएको हुनेछ।	सरकारी निकायबाट प्रदान गर्ने सेवा सुविधाबाट सन्तुष्ट सेवाग्राही	प्रतिशत	५३	५३	५३		<ul style="list-style-type: none"> जवाफदेहीता अभिवृद्धि र पालना अनुगमनमा नागरिक समाजका संस्थाको संलग्नता वृद्धि हुनेछ। एन, नीति नियम र निर्देशिकाको समय सापेक्ष परिमार्जन र पालना वृद्धि हुनेछ 	<ul style="list-style-type: none"> पालना अनुगमन
			६०	८०	१००			

योजना सारांश	सूचक					पुष्ट्याईका आधारहरु	पूर्वानुमान	
	विवरण	इकाई	आ.व. सम्मको अवस्था					
			आधारवर्ष (२०७१/७२)	लक्ष्य	मध्यावधि (०७४/७५)	अन्तम (०७६/७७)		
प्रतिफल ४.१ स्थानीय विकास र शासन प्रक्रियामा नागरिको संलग्नतामा अभिवृद्धि भएको हुनेछ।	नागरिक एवं नागरिक समाजका संस्था संलग्न रहेका निर्णयहरुको अनुपात	प्रतिशत	७०	८५	१००		सम्बन्धी प्रतिवेदन	● ऐन, नियम, नीति निर्देशिकाको समय सापेक्ष परिमार्जन तथा पालनामा वृद्धि हुनेछ। ● सर्वेक्षण प्रतिवेदन ● निर्णय दस्तावेजहरु ● पालना अनुगमन प्रतिवेदन
	निर्णय प्रक्रियामा सहभागि नागरिक संस्थाका सदस्यको संलग्नता	प्रतिशत	७०	८५	१००			
	स्थानीय शासन तथा सामाजिक परिचालनमा क्रियाशिल गैसस र सिवियो	संख्या	०६	०९	१२			
प्रतिफल ४.२ स्थानीय सुशासन तथा सेवा प्रवाहको पालना अनुगमनमा अभिवृद्धि भएको हुनेछ।	उपलब्ध ऐन, नियम तथा निर्देशिकाको पालना अनुगमन गरी स्थिति प्रतिवेदन तयार र सार्वजनिक गर्ने निकाय	संख्या	००	३०	५८		● ऐजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन ● अध्ययन तथा सर्वेक्षण प्रतिवेदन ● पालना अनुगमन प्रतिवेदन ● मिडिया प्रतिवेदन तथा विवरण	● ऐन, नीति नियम र निर्देशिकाको समय सापेक्ष परिमार्जन तथा पालनामा वृद्धि हुनेछ। ● नागरिक समाज र संचार संस्थाहरुको सक्रियता बढ्नेछ।
	सुशासन ऐन अनुसार सार्वजनिक सुनुवाई, सार्वजनिक परीक्षण र सामाजिक परीक्षण गर्ने सार्वजनिक निकाय	संख्या	४५	५०	५८			
	क्षतिपूर्तिमाआधारित नागरिक बडापत्रको व्यवस्था र पालना गर्ने सार्वजनिक निकाय	संख्या	०३	५३	१०४			
असर ५: स्थानीय शासन प्रक्रियामा लक्षित वर्ग र समुदायको सबाल मूलप्रवाहीकरण भएको हुनेछ।	आफ्नो अधिकारको लागि आफै आवाज उठाउन सक्ने परिवार	प्रतिशत	२०	६५	१००		● ऐजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन ● विपन्नता स्तरीकरण सर्वेक्षण प्रतिवेदन ● अध्ययन तथा सर्वेक्षण प्रतिवेदन	● ऐन, नीति नियम र निर्देशिकाको समय सापेक्ष परिमार्जन तथा पालनामा वृद्धि हुनेछ। ● लक्षित वर्गको क्षमता अभिवृद्धि हुनेछ।
	जोखिमयुक्त जीविकोपार्जन कार्यमा निर्भर परिवार	प्रतिशत	१५	१०	५			
	सामुदायिक संस्थामा आवद्ध भएका परिवार	प्रतिशत	७५	८५	१००			
	सामाजिक रूपमा भेदभावमा परेका परिवार	प्रतिशत	१५	०८	००			
प्रतिफल ५.१: लक्षित वर्ग समुदायको क्षमता विकास र सशक्तिकरण भएको हुनेछ।	सामाजिक परिचालनमा आवद्ध लक्षित वर्गको घरधुरी	प्रतिशत	७०	८५	१००		● ऐजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन ● विपन्नता स्तरीकरण सर्वेक्षण प्रतिवेदन ● अध्ययन तथा सर्वेक्षण प्रतिवेदन ● स्थानिय निकायको	● ऐन, नीति नियम र निर्देशिकाको समय सापेक्ष परिमार्जन तथा पालनामा वृद्धि हुनेछ। ● सामाजिक परिचालन प्रभावकारी हुनेछ।
	योजना तथा बजेट तर्जुमा, आयोजना कार्यान्वयन र नागरिक निगरानी र पालना अनुगमनमा तालिम प्राप्त लक्षित वर्गको घरधुरी	संख्या	१५०	२२५	३००			
	कूल आयोजना तथा कार्यक्रम मध्ये लक्षित वर्गको आयोजना	प्रतिशत	३५	४५	५५			

योजना सारांश	विवरण	इकाई	सूचक			पुष्ट्याईका आधारहरु	पूर्वानुमान		
			आ.व.सम्मको अवस्था						
			आधारवर्ष (२०७१/७२)	लक्ष्य	अन्तिम (०७४/७५)				
प्रतिफल ५.२: निर्णय प्रक्रियामा लक्षित वर्ग/समुदायको प्रतिनिधित्व महिला दलित जनजाति	जिल्लास्तरीय समितिहरूमा लक्षित वर्ग/समुदायको प्रतिनिधित्व महिला दलित जनजाति	प्रतिशत	३३ १५ १५	१७ १७ १७	५१ २० २०	वार्षिक प्रतिवेदन			
	सहभागितामुलक योजना तर्जुमा तथा पालना अनुगमन प्रक्रियामा लक्षित वर्ग/समुदायको प्रतिनिधित्व महिला दलित जनजाति	प्रतिशत प्रतिशत प्रतिशत	३३ १५ १५	१७ १७ १७	५१ २० २०	● आजिवियो वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन ● विपन्नता स्तरीकरण सर्वेक्षण प्रतिवेदन ● अध्ययन तथा सर्वेक्षण प्रतिवेदन ● स्थानीय निकायको वार्षिक प्रतिवेदन।	● ऐन, नीति नियम र निर्देशिकाको समय सापेक्ष परिमार्जन तथा पालनामा वृद्धि हुनेछ। ● पैरवी कार्यमा विकास साभेदार र नागरिक समाजको सहयोग निरन्तर हुनेछ।		
प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना									
१.	संस्थागत क्षमता विकास कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)			१०४९९००	● वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन ● अध्ययन तथा अनुगमन प्रतिवेदन ● प्रकाशित र प्रसारण भएका सामग्रीहरु ● सेवाग्राही अभिमत ● सेवा प्रवाह तथा सुशासन स्थिति प्रतिवेदन	● केन्द्र, स्थानीय निकाय, विकास साभेदार, नीजि क्षेत्रको सहयोग र सहकार्यमा अभिवृद्धि हुनेछ। ● माग तथा आपूर्ति पक्षको क्षमता जवाफदाहितामा अभिवृद्धि हुनेछ।		
२.	श्रोत परिचालन तथा राजस्व सुधार कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)			१००००				
३.	विकास व्यवस्थापन कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)			२२१००				
४.	स्थानीय सुशासन प्रवर्धन कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)			१०४०४				
५.	सामाजिक सशक्तिकरण कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)			१५३०००				
	जम्मा	बजेट (रु. हजारमा)			१,२३,६६,०४				

४.५.५ संस्थागत विकास तथा सुशासन संग सम्बन्धित कार्यनीतिहरू

संस्थागत विकास क्षेत्रको विषयगत उद्देश्य, असर एवम् प्रतिफलहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि देहाय बमोजिमका कार्यनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ :

संस्थागत क्षमता विकास तर्फः

- (क) जिल्लास्थित प्रमुख निकायहरूमा क्षतिपूर्तिसहितको नागरिक बडापत्र लागू गर्ने र नागरिक सन्तुष्टी मापन प्रद्वित अभ्यास गरी प्राप्त सुभाव अनुसार सेवा प्रवाहमा सुधार गर्ने ।
- (ख) नीति, नियम, निर्देशिका र सेवा तथा सुविधावारे सेवाग्राहीलाई जानकारी दिनका लागि अनुगमनको व्यवस्था गराउने ।
- (ग) सरकारी, विकास साभेदार, गैसस र नीजि क्षेत्रको कार्यक्रम एकीकृत गरी संस्थागत क्षमता र मानव संशाधन विकासका कार्य नियमित रूपमा संचालन गराउने ।
- (घ) सूचना र संचार प्रविधिमा आधारित सेवाप्रवाह प्रणाली लागू गर्ने ।
- (ङ) जिल्ला विकाससँग सम्बन्धित आधारभूत सूचना तथ्याङ्कहरूलाई एकीकृत गर्न तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणालीको स्थापना गर्ने ।
- (च) सूचक तथा नतिजामा आधारित अनुगमन तथा प्रतिवेदन प्रणाली लागू गर्ने ।
- (छ) कर्मचारी तथा पदाधिकारीको क्षमता विकासका लागि सूचना प्रविधि लगायत तालिम, गोष्ठी, अध्ययन तथा अवलोकनलाई प्रभावकारी रूपमा संचालन गर्ने ।
- (ज) गैससको कार्यक्षेत्र दोहोरो नपर्ने गरी वर्गीकरण मार्फत विषयगत क्षेत्रसँग सम्बन्ध गरि प्रभावकारी बनाउने ।
- (झ) स्थानीय शासन तथा विकास प्रक्रियामा युवाको संलग्नता अभिवृद्धि गरी परिचालन गराउने ।
- (ञ) सरकारी कार्यालयहरूमा दरबन्दी अनुसार मानव संशाधन, भौतिक सुविधा, सीप तथा कार्यप्रणालीमा अभिवृद्धि गर्ने ।
- (ट) महिला, दलित, अपाङ्ग, सिमान्तकृत तथा पिछडिएको वर्गको क्षमता विकासमा जोड दिने ।
- (ठ) स्थानीय निकाय, संघ/संस्था र कार्यालयहरूको संरचना अपाङ्गतामैत्री, बालमैत्री र लैङ्गिकमैत्री बनाउन पैरवी गर्ने ।
- (ड) स्थानीय तहका राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरूलाई सुशासन ऐन, नियमावली, सम्बन्धित निर्देशिका र नतिजामा आधारित योजना तर्जुमा तथा अनुगमन प्रक्रियाकावारेमा क्षमता अभिवृद्धि गराउने ।
- (ढ) सबै गाविसहरूमा व्यवस्थित लेखाप्रणालीको व्यवस्था गराउने ।

श्रेत परिचालन

- (क) जिविस, नगरपालिका र गाविसको राजस्व अध्ययन र सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- (ख) यातायात व्यवसायी तथा स्थानीय समुदायसँग साभेदारी गरी सम्भाव्य सडकहरूबाट सवारी कर संकलनको व्यवस्था गर्ने ।
- (ग) IEE /EIA अध्ययनको आधारमा व्यवस्थित ठेक्का प्रणाली लागूगरी खानीजन्य वस्तु विक्री तथा निकासीको व्यवस्था गराउने ।
- (घ) जिविसको स्वामित्वमा रहेको र स्वामित्वमा ल्याउने सकिने सार्वजनिक अचल सम्पत्तीलाई परिचालन गरी आम्दानी वृद्धिको लागि पहल गर्ने ।

- (ङ) सिरुवारी लगायत जिल्लाका अन्य प्रमुख पर्यटकीय क्षेत्रहरूको संरक्षण, प्रबद्धन र व्यवस्थित गरी राजस्व बृद्धिमा जोड दिने ।
- (च) विकास साभेदार तथा गैससहरुसँग समन्वय गरी श्रोत परिचालनमा जोड दिने ।
- (छ) खानीजन्य वस्तु उत्खनन गर्दा हुनसक्ने हानी नोक्सानी न्युनिकरण तथा क्षतिपुर्तीका लागि विशेष कोष खडा गर्ने ।
- (ज) जिविस, गाविस र नपाको राजस्व अध्ययन प्रतिवेदनको सुभाव अनुसार करको दायरा र दर समयानुकूल परिमार्जन गरी लागू गराउने ।

विकास व्यवस्थापन

- (क) वस्तुस्थिति विश्लेषण, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र नतिजामूलक अनुगमन तथा प्रतिवेदन प्रक्रियामा सामुदायिक संस्था, गैसस र सञ्चार माध्यमहरूको सहभागिता बृद्धि गराउने ।
- (ख) आविजियो र विषयगत गुरुयोजनामा आधारित भई वार्षिक योजना तर्जुमालाई व्यवस्थित र नतिजामूलक बनाउने ।
- (ग) विद्यमान ऐन, नियम, कार्यविधि र निर्देशिकाको पालना अनुगमन गरी स्थितिपत्र तयार तथा सार्वजनिक गर्ने ।
- (घ) जिल्लाको भू-उपयोग तथा भौतिक विकास योजना तर्जुमा गरी सोअनुसार भौतिक पूर्वाधार विकास तथा सार्वजनिक निर्माण र स्तरोन्नतीका कार्यहरु संचालन गराउने ।
- (ङ) जिल्ला युवा तथा खेलकुद विकाससम्बन्धी वस्तुगत विवरण तथा रणनीतिक योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन ल्याउने ।
- (च) विषयगत क्षेत्रका योजनाहरूको सम्बन्धित विषयगत कार्यालय तथा जिल्ला विकास योजनाको जिविसमा नतिजामूलक अनुगमन तथा समीक्षाको व्यवस्था गरी प्राप्त निचोडलाई प्रत्येक वर्षको कार्यक्रममा सम्बोधन गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- (छ) जिविसको नेतृत्वमा विषयगत कार्यालय तथा संघ/संस्थाको सहभागितामा ऐन, नियम र कार्यविधि अनुसार सहभागितामूलक योजना तर्जुमाका चरण पालना गरी एकद्वारा प्रणाली अनुसार योजना तर्जुमा गर्ने गराउने ।
- (ज) उपभोक्ताहरूको लागत सहभागिता तथा अर्थपूर्ण सहभागिता र निगरानीमा आयोजना कार्यान्वयनको व्यवस्था मिलाउने ।
- (झ) लक्षित समुहका आयोजनाहरूलाई प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयन गराउने ।
- (ञ) तेस्रो पक्षबाट अनुगमन, मूल्याङ्कन र सार्वजनिक गर्ने परिपाटी लागू गराउने ।
- (ट) योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमन प्रक्रियामा वडा नागरिक मञ्च, नागरिक सचेतना केन्द्र तथा सामुदायिक संस्थाहरूको क्रियाशिलतामा अभिबृद्धि गराउने ।
- (ठ) नतिजामा आधारित अनुगमन तथा उपलब्धी मापन प्रणाली अवलम्बन गर्ने ।

स्थानीय सुशासन

- (क) स्थानीय शासन तथा सेवा प्रवाहमा नागरिक समाज तथा समुदायमा आधारित संस्थाहरूको सहभागितामा बृद्धि गराउने ।
- (ख) सेवाग्राहीको सन्तुष्टी मापन तथा सेवा प्रदायक र सेवाग्राहीहरु बीच हुने वहश कार्यक्रममा विपन्न र पिछडिएको वर्गको सहभागिता सुनिश्चित गरी प्राप्त सिकाईका आधारमा सेवा प्रवाहलाई क्रमशः सुधार गर्दै जाने ।
- (ग) सामाजिक जवाफदेहिता तथा सुशासन अभिबृद्धिकालागि समुदायमा आधारित संस्था, नागरिक समाज, संस्था तथा सञ्चार माध्यमहरूको क्षमता विकास गरी परिचालन गर्ने ।

- (घ) योजना तर्जुमा तथा अनुगमनलाई सूचनामा आधारित, नतिजामूलक, सहभागितामूलक तथा समावेशी बनाउने ।
- (ङ) कार्यालयको कार्यसम्पादन र सेवा प्रवाहबारे निरन्तर रूपमा सार्थक छलफल गरी सुधारका कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- (च) सामाजिक जवाफदेहिता र सुशासन अभिवृद्धिका लागि लक्षित वर्गलाई सेवा सुविधा र प्राप्त गर्ने प्रक्रियाबारे जानकारी प्रदान गरी क्षमता विकास गराउने ।
- (छ) सावर्जनिक सेवा तथा सुविधामा नागरिक हक तथा जिम्मेवारीबारे पुस्तिका प्रकाशन लगायत सञ्चारमाध्यम तथा सामाजिक परिचालन प्रक्रियाबाट प्रचारप्रसारको व्यवस्था गराउने ।

सामाजिक सशक्तिकरण

- (क) सामाजिक सशक्तिकरणका क्षेत्रमा कार्यरत संस्थाहरु परिचालन गरी विपन्नता नक्साङ्काढन तथा स्तरीकरण गर्ने ।
- (ख) सामाजिक परिचालन कार्यक्रमसँग क्षमता विकास र नागरिक निगरानीका कार्यक्रम समावेश गरी लक्षितवर्गको स्वस्फूर्त सहभागिताको वातावरण निर्माण गर्ने ।
- (ग) सशक्तिकरणका लागि सञ्चालित सबै कार्यक्रमहरुमा समावेशी सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।
- (घ) लक्षित वर्ग कार्यक्रममा वास्तविक लक्षित वर्ग छनौट गरी आयोजना तथा कार्यक्रम संचालन गर्ने गराउने ।
- (ङ) वडा नागरिक मञ्च, नागरिक सचेतना केन्द्र लगायत समुदायमा आधारित संस्थाहरुको क्षमता सुदृढ गरी स्थानीयस्तरको अनुगमनमा परिचालन गराउने ।
- (च) लक्षित वर्ग तथा क्षेत्रका समुदाय, समुदायमा आधारित संस्था, सञ्चार माध्यम गैसस र सञ्जालहरुको क्षमता विकास गरी सामाजिक सशक्तिकरण र नागरिक अनुगमनमा परिचालन गराउने ।

४.५.६ विषयगत क्षेत्रका प्रमुख कार्यक्रम, आयोजना, अनुमानित बजेट तथा कार्यान्वयन योजना

संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्रको कार्यान्वयन योजनामा प्रमुख कार्यक्रम/आयोजना, ५ वर्षको लक्ष्य, कार्यान्वयन वर्ष तथा वार्षिक लक्ष्य, जिम्मेवारी र बजेटको संभाव्य श्रोत देहाय वर्मोजिम प्रस्तुत गरिएको छ।

क्र.सं.	प्रतिफलहरु अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरु	५ वर्षको लक्ष्य		कूल बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
प्रतिफल १.१	जिल्ला र स्थानीयतहका निकाय र कार्यालयमा भौतिक सेवा तथा सुविधा अभिवृद्धि भएको हुनेछ।									
१.१.१	संस्थागत क्षमता विकास योजना तर्जुमा तथा अद्यावधिक	संख्या	१०१	५२००	२०	२०	२०	२०	२१	सबै कार्यालय तथा निकाय
१.१.२	विभिन्न विकास साभेदारहरूविच अन्तरक्रिया कार्यक्रम	संख्या	५	५००	१	१	१	१	१	सबै कार्यालय तथा निकाय
१.१.३	भौतिक सुविधा विस्तार कार्यक्रम	संख्या	९४	१००००००	१८	१८	१८	१८	१९	सबै कार्यालय तथा निकाय
१.१.४	आवश्यक सुविधा र उपकरणसहित इंटरनेट सेवा विस्तार	संख्या	८४	८४००	१६	१६	१६	१६	२०	सबै कार्यालय तथा निकाय
१.१.५	वेभसाईट संचालन तथा अद्यावधिक	संख्या	१००	२०००	२०	२०	२०	२०	२०	सबै कार्यालय तथा निकाय
१.१.६	तथ्याङ्क व्यवस्थापन तथा अभिलेख र कम्प्यूटर प्रणालीमा आधारित सेवा प्रवाह क्षमता विकास कार्यक्रम	कार्यालय	१००	१००००	२०	२०	२०	२०	२०	सबै कार्यालय तथा निकाय
१.१.७	गैसस क्षमता विकास योजना तर्जुमा	संख्या	३०	६००	६	६	६	६	६	सबै कार्यालय तथा निकाय
प्रतिफल १.२	जिल्ला र स्थानीय तहका निकाय र कार्यालयमा मानव संशाधन व्यवस्थापन र दक्षता अभिवृद्धि भएको हुनेछ।									
१.२.१	विषयगत क्षमता विकास कार्यक्रम	पटक	२५	५०००	५	५	५	५	५	सबै कार्यालय तथा निकाय

क्र.सं.	प्रतिफलहरु अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरु	५ वर्षको लक्ष्य		कूल बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
१.२.२	गाविसमा कम्प्युटरकृत लेखा प्रणाली लागु (कम्प्युटर, सफ्टवेयर, ३ इन १ प्रिन्टर)	संख्या	३३	३४००	६	६	६	८	८	सबै कार्यालय तथा निकाय
१.२.३	लेखा र वित्तीय सुशासन क्षमता विकास तथा अभिवृद्धि कार्यक्रम	पटक	५	५००	१	१	१	१	१	सबै कार्यालय तथा निकाय
१.२.४	जवाफदेहिता अभिवृद्धि कार्यक्रम (वडापत्र पालना अनुगमन, नागरिक सन्तुष्टि सर्वेक्षण प्रगति प्रतिवेदन)	पटक	५	५००	१	१	१	१	१	सबै कार्यालय तथा निकाय
१.२.५	राजनीतिक दल/प्रतिनिधि क्षमता विकास कार्यक्रम	जना	१०	५०००	२	२	२	२	२	सबै कार्यालय तथा निकाय
	१ को जम्मा			१०४११००						
प्रतिफल २.१	स्थानीय शासनका सरोकारवालाको श्रोत परिचालन क्षमता अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।									
२.१.१	राजश्व बाँडफाँड वृद्धिका लागि समन्वय कार्यक्रम	पटक	१५	१५००	३	३	३	३	३	जिविस
२.१.२	जिविस आय परिचालन तथा सुधार कार्ययोजना अद्यावधिक	पटक	५	१०००	१	१	१	१	१	जिविस
२.१.३	गाविस तथा नपाको आन्तरिक आय सुदृढीकरण कार्यक्रम	पटक	५	५००	१	१	१	१	१	न.पा/गाविस
२.१.४	राजस्व सुधार तथा परिचालन क्षमता विकास कार्यक्रम	पटक	५	५००	१	१	१	१	१	जिविस
प्रतिफल २.२	श्रोत परिचालन प्रक्रिया व्यवस्थित र पारदर्शी भएको हुनेछ ।									
२.२.१	योजना तथा बजेट र प्रतिवेदन (वेवसाइट, सञ्चारमाध्यम, सूचनापाटी, अन्तर्रक्षिया, बुलेटिन)	माध्यम	५	२५००	१	१	१	१	१	जिविस
२.२.२	राजस्व संकलन र प्रशासन कार्यक्रम	पटक	५	२५००	१	१	१	१	१	जिविस
२.२.३	स्रोत संकलन र प्रशासनसंबन्धी तथ्याङ्क आधार तयारी तथा अद्यावधिक	संख्या	५	१०००	१	१	१	१	१	जिविस
२.२.४	कर तथा राजस्व अभिवृद्धि नागरिक सचेतना कार्यक्रम	पटक	५	५००	१	१	१	१	१	जिविस
	२ को जम्मा			१००००						
प्रतिफल ३.१	योजना तथा बजेट तर्जुमा समावेशी र नतिजामा आधारित भएको हुनेछ									

क्र.सं.	प्रतिफलहरु अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरु	५ वर्षको लक्ष्य		कूल बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
३.१.१	नतिजामूलक वार्षिक जिल्ला विकास योजना तर्जुमा अभिमुखीकरण	पटक	१	५००	१	१	१	१	१	जिविस
३.१.२	बार्षिक जिल्ला विकास योजना तथा बजेट तर्जुमा लक्षित वर्ग सचेतना	गाविस/ नपा	५	१०००	१	१	१	१	१	जिविस
३.१.३	आजिवियो, विषयगत रणनीतिक तथा राष्ट्रिय योजना सूचक सूचक र नतिजा तालिका र कार्यक्रमसम्बन्धी छलफल	पटक	५	५००	१	१	१	१	१	
३.१.४	सरकारी र गैरसरकारी निकायको एकिकृत योजना तर्जुमा गोष्ठी	पटक	५	१०००	१	१	१	१	१	
प्रतिफल ३.२	आयोजना र कार्यक्रमको कार्यान्वयन नतिजामूलक भएको हुनेछ ।			०						
३.२.१	बार्षिक कार्ययोजना तर्जुमा र प्रकाशन र प्रसारण	पटक	५	१०००	१	१	१	१	१	
३.२.२	खरिद योजना तथा व्यवस्थापन सुधार कार्यक्रम	पटक	५	५००	१	१	१	१	१	
३.२.३	आयोजना व्यवस्थापन क्षमता विकास कार्यक्रम	पटक	५	५००	१	१	१	१	१	
३.२.४	नयाँ प्रविधि तथा वातावरणमैत्री र समावेशी संरचनासम्बन्धी वहश कार्यक्रम (प्राविधिक, उपभोक्ता, निर्माण व्यवसायी, गैसस)	पटक	५	२५००	१	१	१	१	१	
३.२.५	प्राविधिक सहयोग तथा गुणस्तर अभिवृद्धि कार्यक्रम	पटक	१	२५००	१	१	१	१	१	
प्रतिफल ३.३	नतिजामूलक अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणालीको अभ्यास भएको हुनेछ			०						
३.३.१	नतिजामूलक योजना तर्जुमा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन अभिमुखीकरण	पटक	१	५००	१	१	१	१	१	
३.३.२	नतिजामूलक अनुगमन ढाँचा तर्जुमा र अभ्यास र प्रतिवेदन कार्यक्रम	पटक	१	१००	१	१	१	१	१	
३.३.३	तेस्रो पक्ष अनुगमन कार्यक्रम	क्षेत्र	२५	७५००	५	५	५	५	५	
३.३.४	वृहत आयोजनाको प्राविधिक परीक्षण	आयोजना	२५	२५००	५	५	५	५	५	
३.३.५	लैंगिक बजेट परीक्षण कार्यक्रम	क्षेत्र	५	१०००	१	१	१	१	१	
३.३.६	अनुगमन, नतिजामापन तथा प्रतिवेदन क्षमता विकास कार्यक्रम	पटक	५	५००	१	१	१	१	१	
३ को जम्मा				२२१००						
प्रतिफल ४.१	स्थानीय शासन तथा निर्णय प्रक्रियामा नागरिकको संलग्नतामा अभिवृद्धि हुनेछ ।									
४.१.१	ऐन, नीति, नियम, निर्देशिकासम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम	पटक	५	५००	१	१	१	१	१	
४.१.२	सार्वजनिक निकायबाट प्रदान गरिने सेवा सुविधा प्रक्रिया तथा नागरिकको जिम्मेवारीसम्बन्धी हाते पुस्तिका प्रकाशन र वितरण	संख्या	५०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	

क्र.सं.	प्रतिफलहरु अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरु	५ वर्षको लक्ष्य		कूल बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
४.१.३	जिविस, नपा र विषयगत कार्यालयहरुमा कार्यसम्पादन अनुगमन (नागरिक तथा सञ्चार कर्मी	पटक	५	१०००	१	१	१	१	१	
४.१.४	पालना अनुगमन तथा सामाजिक जवाफदेहिता अभिवृद्धि क्षमता विकास तथा नागरिक संगठन परिचालन कार्यक्रम	पटक	५	५००	१	१	१	१	१	
४.१.५	पालना अनुगमन तथा जवाफदेहिताबारे रेडियो सम्बाद र मिडिया कार्यक्रम	पटक	१०	१०००	२	२	२	२	२	
प्रतिफल ४.२	स्थानीय शासन तथा सेवा प्रवाहको पालना अनुगमनमा अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।			०						
४.२.१	सामाजिक जवाफदेहिता अभिवृद्धि कार्यक्रम (सार्वजनिक परीक्षण, सुनुवाई, सामाजिक परीक्षण, गुनासो सुनुवाई, सूचनाको हक)	पटक	२५	५०००	५	५	५	५	५	
४.२.२	सेवाग्राही सन्तुष्टि सर्वेक्षण	पटक	१५	२५०	३	३	३	३	३	
४.२.३	क्षतीपूर्तीसहितको नागरिक वडापत्र जारी तथा परिपालना	कार्यालय	१३१	१५४	२६	२६	२६	२६	२७	
४.२.४	कार्यालयहरुमा विषयगत क्षेत्रको तथ्याङ्क विवरण डिस्प्ले	कार्यालय		०						
४.२.५	सामुदायिक अंक तालिका अभ्यास			०						
४.२.६	व्यवस्थापन परीक्षण	निकाय	५	५००	१	१	१	१	१	
४.२.७	सार्वजनिक खर्च तथा वित्तीय उत्तरदायित्व र वित्तीय जोखिम न्यूनीकरण कार्यक्रम	पटक	५	५००	१	१	१	१	१	
	४ को जम्मा			१०४०४						
प्रतिफल ५.१	लक्षित वर्ग समुदायको सशक्तिकरण भएको हुनेछ ।									
५.१.१	सामाजिक परिचालन कार्यक्रम	गाविस नपा	५८०	२९०००	११६	११६	११६	११६	११६	जिविस
५.१.२	लक्षित वर्ग तथा समुदाय सचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	११६०	५८०००	२३२	२३२	२३२	२३२	२३२	जिविस
५.१.३	लक्षित वर्ग तथा समुदाय क्षमता विकास कार्यक्रम	पटक	११६०	५८०००	२३२	२३२	२३२	२३२	२३२	जिविस
५.१.४	सूचनाको हक्सम्बन्धी सचेतना तथा उपयोग कार्यक्रम	पटक	१५	७५००	१५	१५	१५	१५	१५	इलाका स्तर
प्रतिफल ५.२	निर्णय प्रक्रियामा लक्षित वर्ग र समुदायको पहुँच अभिवृद्धि भएको हुनेछ			०						
५.२.१	नागरिक अधिकार र अधिकारसम्बन्धी सचेतना (मिडियासमेत) कार्यक्रम	पटक	५	५००	१	१	१	१	१	जिल्लास्तर

क्र.सं.	प्रतिफलहरु अनुसार प्रमुख कार्यक्रमहरु	५ वर्षको लक्ष्य		कूल बजेट (रु. हजारमा)	कार्यान्वयन वर्ष					कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५	
	५ को जम्मा			१५३०००						
१	देखि ५ सम्मको कूल जम्मा (कार्यक्रम बजेट)	रु. हजार		१,२३,६६,०४						
	संचालन बजेट	रु. हजार		१,२३,६६,०						
	संस्थागत विकास क्षेत्र कूल बजेट	रु. हजार		१,३६,०२,६४						

स्पष्टिकरण :

भौतिक सुविधा विस्तार शिर्षकका नेपाल सरकारका जिल्ला भित्र रहेका सेवा केन्द्रस्तरिय कार्यालय तथा प्रहरी इकाइहरुको भौतिक सुधारका कार्यक्रमहरुको बजेट समावेश गरिएको छैन ।

४.५.७ सरोकारवाला तथा जिम्मेवारी तालिका

संस्थागत विकास तथा सुशासन विषयगत योजनाको कार्यान्वयन, सहयोग र समन्वयसहितको जिम्मेवारी देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

प्रमुख कार्यक्रमहरू	प्रमुख जिम्मेवारी		
	कार्यान्वयन	सहयोग	समन्वय
१. संस्थागत विकास अध्ययन र क्षमता विकास कार्यक्रम	जिविस, विषयगत कार्यालयहरू, सेवा प्रदायक संस्था, स्थानीय निकाय, गैसस	जिविस, गाविस, नपा, विकास साभेदार	संस्थागत विकास समिति, असल शासन अनुगमन समिति
२. श्रोत परिचालन तथा राजस्व सुधार कार्यक्रम	जिविस, सेवा प्रदायक संस्था, स्थानीय निकाय, गैसस	जिविस, गाविस, नपा, विकास साभेदार	संस्थागत विकास समिति, असल शासन अनुगमन समिति
३. नतिजामूलक योजना तर्जुमा, अनुगमन र मूल्याङ्कन कार्यक्रम	जिविस, विषयगत कार्यालयहरू, सेवा प्रदायक संस्था, गैसस	जिविस, गाविस, नपा, विकास साभेदार	संस्थागत विकास समिति, असल शासन अनुगमन समिति
४. स्थानीय सुशासन तथा सामाजिक जवाफदेहिता अभिबद्धि कार्यक्रम	जिविस, विषयगत कार्यालयहरू, सेवा प्रदायक संस्था, गैसस, नागरिक समाज संस्था, सिवियो	जिविस, गाविस, नपा, विकास साभेदार	संस्थागत विकास समिति, असल शासन अनुगमन समिति
५. सामाजिक सशक्तिकरण कार्यक्रम	सेवा प्रदायक संस्था, गैसस	जिविस, गाविस, नपा, विकास साभेदार	संस्थागत विकास समिति

४.५.८ संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्रका सरोकारवालाको विवरण

संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्रमा देहायअनुसार सरकारी, गैसस, नागरिक संगठन र नीजि क्षेत्र क्रियाशिल हुनेछन् :

संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्रका सरोकारवालाको विवरण

सरकारी निकायहरु	गैसस तथा नागरिक समाज	सहयोगी निकायहरु	समुदाय तथा नीजि क्षेत्र
<ul style="list-style-type: none"> • जिल्ला विकास समिति • जिल्ला प्राविधिक कार्यालय • जिल्ला प्रशासन कार्यालय • कोष तथा लेखा नियन्त्रण कार्यालय • जिल्ला कृषि विकास कार्यालय • जिल्ला पशु सेवा कार्यालय • जिल्ला शिक्षा कार्यालय • जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय • महिला तथा बालबालिका कार्यालय • ४ नगरपालिका • ५३ गाउँ विकास समिति • विभिन्न ५ विषयगत समितिहरु अन्तर्गतका जिल्लास्थित सम्पूर्ण विषयगत कार्यालयहरु 	<ul style="list-style-type: none"> • सिकोस नेपाल • आपसी सहयोग केन्द्र • दिदी बहिनी एवं समाज उत्थान संस्था • अन्धाअन्धी सामुदायिक विकास केन्द्र • साहारा समूह स्याङ्गजा • विड्वास • संकल्प सहयोग समूह • स्याङ्गजा अपाङ्ग समाज • सूर्योदय क्लब • गैसस महासंघ नेपाल जिल्ला शाखा स्याङ्गजा • सि.वि.आर.एस. • हरियो वन कार्यक्रम • नेपाल रेडक्रस सोसाइटी • दियालो संस्था • गोखरा कल्याणकारी योजना • सेतो गुराँस • अमोर सेवा नेपाल • आँधीखोला सामुदायिक विकास केन्द्र • कोपिला नेपाल • घौलागिरी सामुदायिक स्रोत विकास केन्द्र बागलुङ्ग • लघु उद्यम विकास कार्यक्रम मेडेप पोखरा 	<ul style="list-style-type: none"> USAID (सुआहारा समेत) IUCN MEDEP E.B.A. FINIDA JICA HELVETAS NEWAH SNRTP/ADB/WORLD BANK हरियो वन 	<ul style="list-style-type: none"> • सबै उपभोक्ता समूहहरु • युवा क्लबहरु • उच्चोग वाणिज्य संघहरु • आमा समूहहरु • टोल विकास संस्थाहरु • वनामहरु • नासकेहरु

परिच्छेद-५ : अनुगमन मूल्याङ्कन तथा कार्यान्वयन व्यवस्था

५.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनपद्धति

स्पाइजा जिल्लाको प्रथम आवधिक जिल्ला विकास योजनाको नितिजामा आधारित अनुगमन तथा सहभागितामूलक लेखाजोखा पद्धति अवलम्बन गरी नितिजा मापन तथा योजना प्रभावकारिताको मूल्याङ्कन गरिनेछ । राष्ट्रिय योजना आयोगले जारी गरेको राष्ट्रिय अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शनले योजना, नीति, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूमा लगानी तथा साधनको प्रवाह समुचित ढंगले भएको छ, छैन र कार्यतालिका अनुसार क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन भई लक्षित प्रतिफल प्राप्त भएको छ, छैन भनी विभिन्न तहका व्यवस्थापन वा व्यवस्थापनले तोकेको व्यक्ति तथा निकायबाट निरन्तर र आवधिक रूपमा निगरानी राख्ने कार्यलाई अनुगमन भनी व्याख्या गरेकोछ । आवधिक जिल्ला विकास योजनाको अनुगमनलाई नियमित कार्यक्रमका रूपमा स्थापित गरी स्थानीयस्तरदेखि राष्ट्रियस्तर सम्मका विभिन्न तहका सरोकारवालाहरू र तेस्रो पक्षसमेतको संलग्नता रहनेछ । यस अन्तर्गत नितिजामा आधारित प्रस्तावित अनुगमन खाका अनुसार पटके तथा नियमित अनुगमन, वार्षिक समीक्षा, मध्यावधि तथा अन्तिम मूल्यांकन गरिनेछ । योजनाको स्वतन्त्र तथा तटस्थ तेस्रो पक्षबाट समेत लेखाजोखा गरिनेछ ।

५.२ अनुगमन मूल्याङ्कन संरचना

आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रयोजनका लागि विद्यमान कानुनी व्यवस्था तथा प्रचलनका आधारमा देहायका संरचना प्रस्ताव गरिएको छ ।

५.२.१ सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति

स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ को दफा २१० मा व्यवस्था भएअनुरूप गठन हुने सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समितिलाई सक्रिय तुल्याई जिल्ला विकास समितिलगायत अन्य विषयगत कार्यालयहरूले योजना वा कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा अनुमान गरिएको स्रोत साधनहरूको परिचालन लक्ष्य अनुरूप भए नभएको, आयोजनाको कार्यान्वयन तालिका अनुसार भए नभएको यकिन गरी आयोजनाहरूलाई अपेक्षित गति र दिशा प्रदान गर्न यस समितिलाई सक्रिय तुल्याइने छ ।

५.२.२ सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन उप-समिति

स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ को दफा २१० मा व्यवस्था भएअनुरूप गठन हुने सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति समितिलाई आवश्यक सहयोग प्रदान गर्न तथा आवश्यक प्रतिवेदन दिने प्रयोजनको लागि स्थानीय स्वायत्त शासन नियमावली, २०५६ को दफा २०२ मा व्यवस्था भएअनुरूप गठन हुने सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन उपसमितिलाई सक्रिय तुल्याइनेछ । यस उपसमितिले जिल्लामा सञ्चालित आ/योजनाहरूको नियमित अनुगमन तालिका तर्जुमा र कार्यान्वयन गरी तथ्यांक व्यवस्थापन, नियमित अद्यावधिक तथा प्रशोधन गर्ने व्यवस्था गरी आ.व. २०७१/०७२ को स्थितिबाट जिल्लाको प्रगति कर्ति अगाडि बढ्यो भन्ने विश्लेषण गर्ने आधार तयार गर्नेछ । उपसमितिबाट हुने अनुगमनलाई बढी सहभागितामूलक बनाउन अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण क्रियाकलापहरूमा जिल्लाका अन्य सरोकारवालाहरूलाई समेत आमन्त्रण गरिनेछ ।

५.२.३ संयुक्त अनुगमन समिति

आवधिक योजना कार्यान्वयनको नितिजा अनुगमनका लागि जिल्ला विकास समिति मातहत रहने गरी विभिन्न सरोकारवालाहरू रहेको संयुक्त अनुगमन समिति गठन गरिनेछ । उक्त संयुक्त अनुगमन समितिमा स्थानीय निकाय श्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०६९ मा उल्लेख भएका पदाधिकारीहरूका अतिरिक्त आदिवासी,

जनजाति महिला समन्वय समिति, दलित वर्ग उत्थान समिति, गैसस महासंघ जिल्ला शाखाका प्रतिनिधि, उद्योग बाणिज्य संघ तथा नेपाल पत्रकार महासंघ जिल्ला शाखाका प्रतिनिधित्व समेतको प्रतिनिधित्व हुने व्यवस्था गरिनेछ । जिल्ला विकास समितिबाट हुने अनुगमनको समन्वय गर्ने सम्पूर्ण जिम्मेवारी योजना तथा अनुगमन शाखाको हुनेछ । योजना तथा अनुगमन शाखासँग प्रत्यक्ष समन्वयमा रहेर अन्य विषयगत निकायहरूले सम्बन्धित विषय क्षेत्रको अनुगमनको कार्य गर्नेछन् । योजना तथा अनुगमन शाखालाई भौतिक एवं मानवीय श्रोत साधनले सम्पन्न बनाइनेछ । त्यस अतिरिक्त अनुगमन गर्ने कार्यालय, व्यक्तिको आचारसंहिता निर्माण तथा अनुगमन कार्यका लागि आवश्यक पर्ने क्षमता विकासको व्यवस्था जिल्ला विकास समिति स्याङ्गाले मिलाउनेछ ।

५.२.४ विषयगत समिति

स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन अनुसार गठन हुने विषयगत समितिहरूले आ-आफ्नो विषय क्षेत्रअन्तर्गत स्थानीय निकाय, विषयगत कार्यालय तथा अ/गैससहरुवाट जिल्लामा सञ्चालित कार्यक्रमको स्थलगत भ्रमण, अवलोकन, अन्तर्वार्ता, प्रतिवेदन अध्ययनलगायतका विभिन्न विधिहरुबाट आवश्यकताअनुसार नियमित रूपमा अनुगमन गर्नेछन् ।

५.२.५ सम्बन्धित निकाय तथा परियोजना

कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने निकाय वा संस्थाले हरेक कार्यक्रम, क्रियाकलाप कार्यान्वयन गर्ने विभिन्न चरणमा स्थलगत भ्रमण, अवलोकन, अन्तर्वार्ताका माध्यमबाट नियमित अनुगमन गर्नेछन् ।

५.३ अनुगमन प्रक्रिया

नितिजामा आधारित प्रस्तावित अनुगमन खाका अनुसारआवधिक जिल्ला विकास योजनाको विषयगत रूपमा पटके तथा नियमित अनुगमन, वार्षिक समीक्षा, मध्यावधि तथा अन्तिम मूल्याङ्कन गरिनेछ । प्रथम आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिमा देहाय अनुसार प्रस्ताव गरिएकोछ ।

५.३.१ पटके तथा नियमित अनुगमन

नितिजामा आधारित प्रस्तावित अनुगमन ढाँचा अनुसार विषयगत वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेटको सम्बन्धित निकाय, विषयगत समिति, सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति तथा उपसमिति र संयुक्त अनुगमन समितिले पटके तथा नियमित अनुगमन गर्नेछन् ।

५.३.२ नागरीक अनुगमन

आवधिक योजना आधारित भई वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा भए नभएको, योजना तथा बजेट र कार्ययोजना अनुसार कार्यक्रम संचालन, सेवा प्रवाह भए नभएको, योजनामा तोकिएको विधि तथा प्रक्रिया पुरा भए नभएको, आयोजना तथा कार्यक्रमबाट नितिजा तथा उपलब्धी हासिल भए नभएको नागरीक तथा समुदायमा आधारित संस्थाले अनुगमन गर्न सक्नेछन् । यस प्रकारको अनुगमन कार्यलाई नागरीक समाजका संस्थाले आवश्यक सहजिकरण गर्ने तथा सम्बन्धित सेवा प्रदायक निकायहरूले सूचना उपलब्ध गराउने एवम अनुगमनमा प्राविधिक सहयोग गर्नेछन् ।

५.३.३ नितिजामा आधारित अनुगमन ढाँचा अनुसार वार्षिक समीक्षा

अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण समिति र संयुक्त अनुगमन समितिसँग समन्वय गरी जिल्ला विकास समिति, विषयगत समितिहरुद्वारा सहभागितामूलक प्रक्रिया बमोजिमनितिजामा आधारित प्रस्तावित अनुगमन ढाँचा अनुगमन योजना

तर्जुमा गरी वा सोही ढाँचा अनुसार आवधिक जिल्लाविकास योजनाको विषयगत रूपमा समीक्षा गरी योजनाको नतिजा तथा कार्यसम्पादनको मापन गरिनेछ । यस प्रकारको अनुगमनमा सहभागितामूलक अनुगमन प्रक्रिया तथा सरोकारवालाको संलग्नता रहनेछ । यसका साथै तेश्रो पक्ष वा विषयविज्ञले यस प्रक्रियामा सहजिकरण गर्नेछन् ।

५.३.४ मध्यावधि मूल्याङ्कन

आवधिक योजनामा निर्धारित लक्ष्य, उद्देश्य, सूचक र नीतिहरूका आधारमा आ.व २०७४/७५ मा यसको मध्यावधि मूल्यांकन हुनेछ । मध्यावधि मूल्याङ्कन नतिजामा आधारित प्रस्तावित अनुगमन ढाँचा अनुसार वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन तथा सूचनाको आधारमा सहभागितामूलक प्रक्रियाबाट गरिनेछ । मूल्याङ्कनमा जिल्ला विकास समिति, विषयगत तथा संयुक्त अनुगमन र अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिको प्रमुख भूमिका हुनेछ । मूल्याङ्कनको सहजिकरण योजना तर्जुमा तथा अनुगमनमा दखल भएका र अनुभवी पेशाविद्को समूह संलग्न हुनेछन् । मध्यावधि मूल्याङ्कन टोलीमा रहने अन्य सदस्यहरु र यसको कार्यविधि जिविसको जिल्ला परिषद्ले निर्धारण गर्नेछ ।

५.३.५ अन्तिम मूल्याङ्कन

प्रथम आवधिक जिल्ला विकास योजनाको समयावधि समाप्त भएपछि योजनाको समष्टिगत लक्ष्य, उद्देश्य तथा विषयगत उपलब्धीहरु हासिल भए/नभएको नतिजामा आधारित प्रस्तावित अनुगमन ढाँचा अनुसार मापन तथा लेखाजोखा गरिनेछ । योजना तर्जुमा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा दखल भएका तेश्रो पक्षका अनुभवी पेशाविद/हरुको संलग्नता र सहजिकरणमा अन्तिम मूल्याङ्कन गरिनेछ । अन्तिम मूल्याङ्कन टोलीमा रहने पेशाविद् तथा अन्य सदस्यहरु र यसको कार्यविधि जिविसको सिफारिसमा जिल्ला परिषद्ले निर्धारण गर्नेछ । यस प्रकार गरिएको अन्तिम मूल्याङ्कनको प्रतिवेदन सार्वजनिक गरिनेछ ।

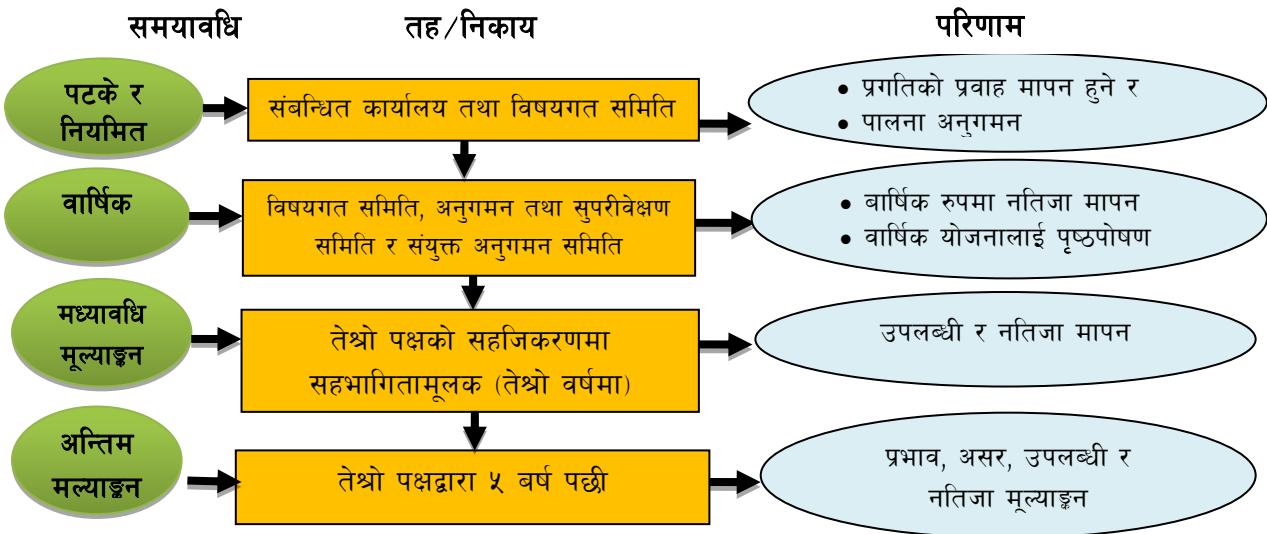
५.३.६ नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली

व्यवस्थित, भरपर्दो तथा अद्यावधिक तथ्याङ्क र यसको विश्लेषणले मात्र योजनामा तोकिएका उद्देश्य हासिल गर्नेतर्फ उन्मुख भए/नभएको सुनिश्चित गर्न सकिने भएकाले यस आवधिक योजना अन्तर्गत विद्यमान संरचनाहरूलाई सक्रिय तुल्याउने तथा योजना कार्यान्वयन लक्ष्यअनुरूप एवं कार्यान्वयन योजना अनुसार भए नभएको एवं योजनाको निर्दिष्ट लक्ष्य हासिल भए नभएको मापन गरिनेछ ।

अनुगमन पद्धतिको प्रभावकारिताका लागि मूलतः अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संयन्त्रहरूलाई सक्रिय तुल्याउने तथा उपरोक्त संयन्त्रहरूलाई काम गर्न उपयुक्त वातावरणको तयारी गर्नु आवश्यक हुन आउँछ । यसका लागि स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ तथा तत्सम्बन्धी नियमावली, २०५६ ले व्यवस्था गरे अनुरूपको सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति तथा उपसमितिलाई सक्रिय बनाउन आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ । साथै, हरेक विषयगत योजनासँग सम्बन्धित तथ्याङ्कको नियमित संकलन, अद्यावधिक तथा विश्लेषण गरी प्रस्तावित आयोजना तथा कार्यक्रमहरूबाट आवधिक जिल्ला विकास योजनाले निर्दिष्ट गरेका लक्ष्य, उद्देश्य हासिल गर्ने दिशामा के कस्तो प्रगति भइरहेको छ, भनि निचोडमा पुगिनेछ । प्राप्त निचोडको आधारमा जिम्मेवार निकायलाई सचेत वा प्रोत्साहित गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

यसका साथै विषयगत समिति, सरोकारवाला तथा कार्यान्वयन निकायले समेत पटके, चौमासिक र वार्षिक रूपमा अनुगमन गर्नेछ भने आजिवियोको मध्यावधि र अन्तमा तेस्रो पक्षीय अनुगमनको व्यवस्था हुनेछ । साथै, यस आवधिक जिल्ला विकास योजनाका सूचकहरूमा आधारित रही जिल्लाका सबै विषयगत कार्यालयको वार्षिक योजना समीक्षा गर्ने पद्धतिको पालना गरिनेछ । वार्षिक समीक्षा (नतिजामूलक अनुगमन) मध्यावधी र अन्तिम मूल्यांकनले आजिवियो कुन दिशामा गइरहेकोछ र सहि दिशा दिन के गर्न आवश्यक छ भन्ने सुझाव दिनेछ ।

विभिन्न तह तथा समयमा गरीने अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र सो को अपेक्षित उपलब्धी देहायअनुसार हुनेछः

५.४ नतिजामूलक अनुगमन खाका

विषयगत क्षेत्रअनुसारका कार्यक्रमको अनुगमन सम्बन्धित कार्यान्वयन गर्ने निकाय तथा विषयगत समिति, संयुक्त अनुगमन समितिले पटके र आवधिक (चौमासिक, अर्धवार्षिक र वार्षिक) अनुगमन गरी जिविसमा प्रतिवेदन पेश गर्ने छन्। सहभागितामूलक रूपमा वार्षिक समीक्षा कार्यक्रम र तेश्रो पक्षद्वारा समेत कार्यक्रमको गुणस्तरीयता, लागत प्रभावकारिता र नतिजाको मापन गरिनेछ। योजनाको तेश्रो पक्षद्वारा मध्यावधि तथा अन्तिम मूल्याङ्कन गरी नतिजा सार्वजनिक गरिनेछ। विषयगत क्षेत्रको कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने जिम्मेवारी जिल्लास्थित विषयगत समितिको हुनेछ। साथै जिल्ला योजना, अनुगमन तथा विश्लेषण प्रणाली संचालन निर्देशिकामा उल्लेखित अनुगमनका सूचक र अनुगमन योजना समेत उपयोग गरिनेछ। विषयगत क्षेत्र अनुसारको विस्तृत अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजनाको खाका अनुसूची २ मा दिइएको छ।

अनुसूची

अनुसूची १

निकायगत वित्तीय स्थिति प्रवृत्ति विश्लेषण

निकाय तथा कार्यालय	विगत ३ वर्षको वास्तविक बजेट स्थिति (आ.व. अनुसार रु. हजारमा)								
	२०६९/७०		२०७०/७१		२०७१/७२		३ वर्षको जम्मा		
	पुँजीगत	चालु	पुँजीगत	चालु	पुँजीगत	चालु	पुँजीगत	चालु	जम्मा
क. स्थानीय निकाय									
जिल्ला विकास समिति	आन्तरिक	विनियोजन	२०५४४		३८०९२	७०८१६			
		खर्च							
	अनुदान	विनियोजन	२२००	९०३५६४	२२२९४३	१०५१२३९	३००	११७३१७	२२५४४३
		खर्च	२२००	८९३०८१	९६३४७९	१०२९३६३	३००	११४२७५३	९६५९७९
बालिङ नगरपालिका	अनुदान	विनियोजन	०	२२५१६	०	२७६४५	२००	२८१९७	२००
		खर्च	०	२२५१६	०	२७६४५	२००	२८१९७	२००
	आन्तरिक	विनियोजन							
		खर्च							
चापाकोट नगरपालिका	अनुदान	विनियोजन	०	१८९९३	०	२१९५३	३८०	२६७४३	३८०
		खर्च	०	१८९९३	०	२१७४५	३८०	२५८३५	३८०
	आन्तरिक	विनियोजन							
		खर्च							
भिरकोट नगरपालिका	अनुदान	विनियोजन	०	०	०	५५०	०	५४९४०	०
		खर्च	०	०	०	५५०	०	५४०३२	०
	आन्तरिक	विनियोजन							
		खर्च							
स्थानीय निकायको जम्मा	अनुदान	विनियोजन	२२००	९४५०७३	३००	११०१३८७	२२३५२३	१२८२९९७	२२६०२३
		खर्च	२२००	९३४५९०	३००	१०७९३०३	१६४०५९	१२५०८७	१६६५५९
ख. विषयगत निकाय (आर्थिक विकास क्षेत्र) :									
१.१ जिल्ला कृषि विकास कार्यालय	विनियोजन	५९९६	७९१०	५८०५	२९०११	८४६९	५४१८५	२०१९०	९९१०६
	खर्च	५९९६	७७३५	५७१९	२७८८७	८४६३	५२६५४	२०१७८	८८२७६
१.२ जिल्ला पशु सेवा कार्यालय	विनियोजन	४७५	१३५५	१३५०	३७४६	०	६४७५	१८२५	११५१६
	खर्च	४७५	१३५५	११५०	३४०४	०	५८०९	१६२५	१०५६०
१.३ पश्चिमाञ्चल सिंचाई विकास डिभिजन नं. २	विनियोजन	६३८५९	७९२८	८८५७०	१३०५९	७६४३८	१३६४८	२२८८७	३४६२७
	खर्च	५३४६४	७८३४	८८५६९	११८३५	६०००९	११४९९	१७६०३४	३११६८
१.४ घरेलु तथा साना उद्योग समिति	विनियोजन	२७७	३९७४	९८६	६५९९	५५	७७२८	१३१८	१८३०९
	खर्च	२००	३४२९	५६८	६४४६	५५	४४८९	८२३	१४३६४

निकाय तथा कार्यालय		विगत ३ वर्षको वास्तविक बजेट स्थिति (आ.व. अनुसार रु. हजारमा)								
		२०६९/७०		२०७०/७१		२०७१/७२		३ वर्षको जम्मा		
		पुँजीगत	चालु	पुँजीगत	चालु	पुँजीगत	चालु	पुँजीगत	चालु	जम्मा
१.५ डिभिजन सहकारी कार्यालय	विनियोजन	२०	५७९१	५०	४७१२	५०३	७२९९	५७३	१७८०२	१८३७५
	खर्च	२०	५५०३	५०	४३९८	५०३	६८२९	५७३	१६६५०	१७२२३
आर्थिक विकास तर्फको जम्मा	विनियोजन	७०५४७	२६९५८	९६७६१	५७९९९	८५४६५	८९२७५	२५२७३	१७३३५२	४२६१२५
	खर्च	६००७५	२५८५६	७०९३६	५३८९०	६९०२२	८१२७२	१९९२३३	१६०१८	३६०२५१
सामाजिक विकास क्षेत्र तर्फ :										
२.१ जिल्ला शिक्षा कार्यालय	विनियोजन	३३०	५३२५१६	२५०	७०९९८५	१२००	६८५५८३	१७८०	१९२००८४	१९२१८६४
	खर्च	३३०	५२५१९३	२५०	६७९३९१	११६७	६५०१३३	१७६७	१८५४६३७	१८५५६४०४
२.२ जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय	विनियोजन	३०९३	९०७५४२	४४४१	९३९९७८	३१४५	१५१२३६	१०६७९	३१७५६	४०८६३५
	खर्च	३००१	९६४६२	३९२८	९२०३९६	३०६४	१३८०६२	९९९३	३५४८४०	३६४८३३
२.३ जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र	विनियोजन	१०३९	६६०४	५२२	१११३२	१४४५	१०८८५	३००६	२८६२१	३१६२७
	खर्च	१०३७	६२४९	५१०	१०१७९	१४४०	१०४०१	२९८७	२६८२९	२९८१६
२.४ जिल्ला अस्पताल	विनियोजन	१७५	१०१२१	०	११६५०	०	१२४५०	१७५	३४४२१	३४५९६
	खर्च	१७५	९७७९	०	१०८०५	०	१२३०३	१७५	३२८८७	३३०६२
२.६ महिला तथा बालबालिका कार्यालय	विनियोजन	२५०	५९३९	८०	१११३३	२०	१७६४४	३५०	४२७१६	४३०६६
	खर्च	२४०	५२४९	८०	१८९३३	२०	१७५६०	३४०	४१७४२	४२०८२
सामाजिक विकास तर्फको जम्मा	विनियोजन	८८७७४	८६९२३३	८५५४८	८८९१२१	१४३६१	८८५०१५	२४८८९६९	२६९२८५२	
	खर्च	८५५६४	८४९३८५	७७५७२	८४६१४७	७६१३८	८३५५८९	२९९२७४	२३३११२१	२५५०३९५
भौतिक विकास तर्फ	विनियोजन	१८२५०	४९६८७	४८९३६	१९६९६	४८९३६	५१४६	११६१२२	७४५२९	१९०६५१
	खर्च	१७५८५	३६६८५	४७८५०	१९४०९	४७८५०	४९९८	११३२८५	६१०९२	१७४३७७
२.५ खानेपानी तथा सरसफाई सव डिभिजन कार्यालय	विनियोजन	६३८८७	६५११	८०२५५	६६४३	८८५५१	७२७७	२३२९३	२०३७१	२५३०६४
	खर्च	६०७८१	६४५३	७२८०४	६६०३	७०४२७	७१३०	२०४०१२	२०१८६	२२४९९८
३.१ जिल्ला प्राविधिक कार्यालय	विनियोजन	१८२५०	४९६८७	४८९३६	१९६९६	४८९३६	५१४६	११६१२२	७४५२९	१९०६५१
	खर्च	१७५८५	३६६८५	४७८५०	१९४०९	४७८५०	४९९८	११३२८५	६१०९२	१७४३७७
वन, वातावरण विकास तर्फ										
४.१ जिल्ला वन कार्यालय	विनियोजन	१२२१	१३३००	६४०६	१६८०६	३५६६	२२९८१	१११९३	५३०८७	६४२८०
	खर्च	१२१८	१३१६६	६००९	१६३६७	३४८५	२२७४९	१०७१२	५२२८२	६२९९४
४.२ जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालय	विनियोजन	७६०८	५५७६	१०२६५	६०४६	१५६२०	५७८४	३३४९३	१७४०६	५०८९९
	खर्च	७३४१	५५५८	९९७३	६००२	१४७७९	५७३	३२०९३	१७२७३	४९३६६
४.४ जलउत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण डिभिजन कार्यालय	विनियोजन							०	०	०
	खर्च							०	०	०

निकाय तथा कार्यालय		विगत ३ वर्षको वास्तविक बजेट स्थिति (आ.व. अनुसार रु. हजारमा)								
		२०६९/७०		२०७०/७१		२०७१/७२		३ वर्षको जम्मा		
		पुँजीगत	चालु	पुँजीगत	चालु	पुँजीगत	चालु	पुँजीगत	चालु	जम्मा
वन, वातावरण विकास तर्फको जम्मा	विनियोजन	८८२९	१८८७६	१६६७१	२२८५२	१९१८६	२८७६५	४४६८६	७०४९३	११५१७९
	खर्च	८५५९	१८७२४	१५९८२	२२३६९	१८२६४	२८४६२	४२८०५	६९५५५	११२३६०
विषयगत कार्यलयको जम्मा	विनियोजन	१६६४००	७६४७५४	२४७९१६	९८९५८८	२४७९४८	१००८२०१	६६२२६४	२७६२५४३	३४२४८०७
	खर्च	१५१७८३	७३०६५०	२११५४०	९४१८१५	२११२७४	९५०३२१	५७४५९७	२६२२७८६	३१९७३८३
कूल जम्मा	विनियोजन	१६८६००	१७०९८२७	२४८२९६	२०९०९७५	४७१४७१	२२९११९८	८८८२८७	६०९२०००	११८०२८७
	खर्च	१५३९८३	१६६५२४०	२११८४०	२०२११९८	३७५३३३	२२०११३८	७४११५६	५८८७४९६	६६२८६५२

श्रोत: कोष तथा लेखा नियन्त्रण कार्यालय, २०७२ स्याइजा

अनुसूची २

विषयगत अनुमानित लागत (आगामी ५ वर्षका लागि)

सि.नं.	विषयगत क्षेत्र	अनुमानित लागत
१	आर्थिक विकास तर्फ जम्मा (रु.)	२४४६०००००
२	सामाजिक विकास तर्फ जम्मा (रु.)	८१५७६६४०००
३	भौतिक पुर्वाधार विकास तर्फ जम्मा (रु.)	२७३०००००००००
४	वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन तर्फ जम्मा (रु.)	१६९०९८०००
५	संस्थागत तथा सुशासन विकास तर्फ जम्मा (रु.)	१३६०२६४०००
	जम्मा	३७,२३,१६,२६०००

नोट: माथि उल्लेखित क्षेत्रगत बजेट सम्बन्धि विस्तृत विवरण खण्ड ४ को विषयगत शिर्षकमा दिइएको छ।